

LEKSIKON

PODUNAVSKIH HRVATA – BUNJEVACA I ŠOKACA

11

J

HRVATSKO AKADEMSKO DRUŠTVO

Subotica, 2011.

UREDNIŠTVO

Slaven Bačić, Mario Bara, Stevan Mačković,
Petar Vuković, Tomislav Žigmanov

GLAVNI UREDNIK

Slaven Bačić

IZVRŠNI UREDNIK

Tomislav Žigmanov

LEKTURA

Petar Vuković

KOREKTURA

Mirko Kopunović, Márta Mačković-Papp

GRAFIČKA PRIPREMA

Printex

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

929(=163.42) (497.113) (031)

930.85(=163.42) (497.113) (031)

LEKSIKON podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca. [knj.] 11, J /
[glavni urednik Slaven Bačić]. – Subotica : Hrvatsko akademsko
društvo, 2011 (Subotica : Printex). – IV, 121 str. : ilustr. ; 24 cm

Tekst štampan dvostubačno. – Tiraž 1.500.

ISBN 978-86-85103-19-3

ISBN 978-86-85103-03-2 (za izdavačku celinu)

a) Bunjevci – Leksikoni b) Šokci – Leksikoni

COBISS.SR-ID 272407047

ISBN 978-86-85103-19-3

SURADNICI NA JEDANAESTOM SVESKU

- Bačić, dr. sc. Slaven, odvjetnik, Subotica
Bačlija, Grgo, odvjetnik u mirovini, Subotica
Balažev, Marina, prof. hrvatskog jezika i književnosti i diplomirani književni
komparatist, Bereg
Bara, Mario, prof. povijesti i sociologije, asistent, Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb
Bažant, Eva, knjižničarka u mirovini, Subotica
Belamarić, Ivica, povjesničar umjetnosti, Gradski muzej Vinkovci
Beretić, mons. Stjepan, župnik Katedralne župe sv. Terezije Avilske, Subotica
Borkov, Vanda, dipl. ing. šumarstva, Subotica
Cvetanović, Milovan, arhivist, Historijski arhiv grada Novog Sada, Novi Sad
Čeliković, Katarina, prof. komparativne književnosti, Zavod za kulturu vojvođanskih
Hrvata, Subotica
Čota, Zoran, dipl. iur., Sombor
Čović, Katarina, dipl. oec., Gradska uprava, Subotica
Deman, mr. sc. Dominik, prof. povijesti, Kemijsko-tehnološka srednja škola *Lazar*
Nešić, Subotica
Dumendžić, Josip, Bođani
Danić, mr. sc. Matija, prof. geografije u mirovini, Sombor
Firanj, Alojzije, Sombor
Grlica, Mirko, prof. povijesti, viši kustos, Gradski muzej Subotica
Heka, dr. sc. Ladislav, docent, Pravni fakultet, Institut za komparativno pravo, Segedin
Hemar, Eduard, publicist i nakladnik, Zagreb
Hoško, dr. sc. Franjo Emanuel, red. prof. u mirovini, Katolički bogoslovni fakultet u
Zagrebu, Teologija u Rijeci
Ivančić, Jasna, viši leksikograf, Leksikografski zavod *Miroslav Krleža* u Zagrebu
Kopunović, Mirko, Subotica
Libman, dr. Emil, liječnik u mirovini, Subotica
Lončar, mr. sc. Đuro, stručni savjetnik Ekonomskog fakulteta u Subotici u mirovini,
Subotica
Ljubić, mr. sc. Tatjana, Subotica
Mačković, Stevan, prof. povijesti, ravnatelj Historijskog arhiva Subotica
Mandić, Živko, prof. hrvatskoga, ruskoga i bugarskoga jezika u mirovini, Budimpešta
Ostrogonac, Mirko, dipl. agr., Žednik
Pelajić, Zvonimir, nastavnik glazbene nastave u mirovini, Plavna

Rudinski, mr. sc. Ante, arhitekt, Zavod za urbanizam, Subotica
Skenderović, Petar, Subotica
Skenderović, dr. sc. Robert, znanstveni suradnik, Hrvatski institut za povijest,
Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod
Suknović, Kata, dipl. ing. za tekstilno inženjerstvo tekstilno-strojarske struke, Subotica
Šram, Olga, povjesničar umjetnosti, ravnateljica Moderne galerije Likovni susret,
Subotica
Štefković, Josip, župnik Župe sv. Pavla apostola, Bač
Štefković, mr. th. Mirko, tajnik Subotičke biskupije, Subotica
Ušumović, Neven, prof. filozofije i dipl. komparatist književnosti, Umag
Vujković Lamić, Ljudevit, službenik u mirovini, Subotica
Vuković, dr. sc. Petar, docent, Filozofski fakultet, Zagreb
Vuković-Dulić, Ljubica, prof. povijesti i povijesti umjetnosti, Gradski muzej Subotica
Zelić, Naco, dipl. iur. u mirovini, Zagreb
Žigmanov, Tomislav, prof. filozofije, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica
Žunar, Suzana, Subotica

J

JABLAN (*lat.* *Populus nigra* var. *italica* Sp.), vrsta listopadnoga stabla. Pripada porodici Salicaceae (vrbovke), rodu *Populus* (topole). Iz zapadne se Azije raširio po cijelom sjevernom umjerenom pojasu. Dvodomno je, brzorastuće listopadno drvo. Pupovi su mirisni, čunjasti, žuti i prekriveni s više ljusaka. Izbojci su često bridasti, lišće je zeleno, romboidno ili trokutasto, na bazi većinom klinoliko, ušiljena vrha, 5-8 cm dugo, 3-6 cm široko s dugom peteljkom. Listovi su pred opadanje žuti. Cvjetovi su u visećim crvenim resama, cvjetni su priperki gola ruba, a cvjetnište zdjelica. Plod je tobolac svilenkasto dlakav. Razmnožava se sjemenom, a najčešće vegetativno reznicama. Veoma je prilagodljiv, otporan je na gradske uvjete, koristi se za pojedinačnu, rjeđe grupnu sadnju, drvorede i pojaseve. Pogodan je za orezivanje pa se može naći i u manjim vrtovima.

Prema grčkim legendama, posvećen je Heraklu, koji je pri silasku u podzemni svijet sebi spleo vijenac od jablanovih grana. Unutarnja strana listova, okrenuta prema njemu, ostala je svijetla, a vanjska je strana dobila tamniju boju. Otuda dvostruka boja njegova lišća predstavlja simboliku jablana: dvojnost svakoga bića. Također je Had pretvorio Leukeja u jablan i postavio ga na ulaz u podzemni svijet. Općenito, jablan je vezan uz podzemni svijet, bol i žrtvu, simbolizira regresivne sile – prošlost i sjećanje.

Početakom XX. st. sadio se u Bačkoj uz ceste kako se u vrijeme debljega snježnoga pokrivača ne bi sišlo s kolnika, a u proljeće, nakon topljenja snijega i obilja oborina,

služio je za brže isušivanje tla i zemljanih putova. Vrlo je često sađen kraj salaša, najčešće jedan, jer se vjerovalo da privlači oblake i kišu. S obzirom na to da je bio najviši, služio je i kao svojevrstan gromobran. Zbog svojega meka drveta i niske kalorijske vrijednosti, nije imao važniju uporabu u kućanstvima. U djelima likovnih umjetnosti i književnosti bačkih Hrvata često se pojavljuje kao motiv u zavičajnom krajoliku.

Stipan Kopilović, *Dva jablana*, 1909.

Lit.: *Šumarski priručnik*, 1, Zagreb, 1946; *Šumarska enciklopedija*, 1-3, Zagreb, 1980-87; *Velika ilustrovana enciklopedija »Bašta«*, Beograd, 2006; www.wikipedia.org

V. Borkov

JACINT (*lat.* *Hyacinthus*), cvjetna biljka iz porodice ljljiana, zumbul. Stariji naraštaji Bunjevaca nazivali su ga isključivo hungarizmom jacint (*madž.* *jácint*). Cvate u rano proljeće i Bunjevke su ga rado sadile u vrtovima jer se odlikuje lijepim mirisom. Koristio se u uskršnim običajima bačkih Hrvata, točnije na »vodeni ponediljak«, kad

JACINT

momci, uz pratnju tamburaša, obilaze djevojke i polijevaju ih. Zauzvrat djevojka kiti momka cvijećem, najčešće jacintom, tj. obično ga pribadačom pričvršćuje na ovratnik kaputa. Što bi momak imao više jacinta, bio bi viđeniji u društvu jer je značilo da je »polio« više djevojaka.

P. Skenderović

Jacint

JADRANSKA STRAŽA, međuratno unitaristički orijentirano društvo kojemu je cilj bilo »čuvanje nacionalnoga obilježja i tradicije jugoslavenskoga mora i primorja«. Djelovanjem među mladima težila je izgraditi ih u »moralno jake i nacionalno svjesne državljane«. Sjedište joj je bilo u Splitu. Društvena pravila odobrena su 4. II. 1922., nakon čega je održan javni osnivački zbor 19. II. 1922. Nastala je radi suprotstavljanja namjeri Kraljevine Italije da preuzme što veći dio istočnoga Jadrana. U početku je bila usmjerena na obranu zemlje (nabava pomorsko-ratne opreme i hidroaviona) i zaštitu nacionalnoga interesa na moru, a poslije se okrenula očuvanju nacionalnih obilježja i pomorske tradicije zemlje, širenju narodne svijesti o važnosti Jadransko-ga mora, unaprjeđenju njegova iskorištavanja i razvoju jadranske orijentacije. Kao vrhovno tijelo uprave u Splitu je djelovao Centralni odbor (od 1932. Glavni odbor), u gradovima i većim mjestima postojali su glavni odbori (od 1932. oblasni, odnosno mjesni odbori), a djelovalo je i nekoliko odbora u europskim zemljama i Americi. Imala je složenu strukturu s mnogobrojnim tijelima: opći odjel, propagandni odjel, odjel društvenih izdanja, ekonomski odjel, financijski odjel, odjel pomlatka. Organizacija je bila centralistički ustrojena te su organizacije nižih razina bile odgovorne organizacijama viših razina i provodile su njihove odluke. Imala je bogatu nakladničku djelatnost: tiskani su mnogobrojni leci, plakati, brošure, posebna izdanja; pokrenuta je *Pomorska knjižnica* i objavljivana

su izdanja u ediciji *Pomorska biblioteka*; mjesečno glasilo *Jadranska straža* izlazilo je redovito od siječnja 1923. do ožujka 1941., a tekstovi su objavljivani latinicom i ćirilicom, više hrvatskim, manje srpskim jezikom; izdavani su kalendari *Naš mornar* (1928.-39.), *Ribarski kalendar* (1930.-39.); *Narodni kalendar Jadranske straže* (1935.-36.) i *Mornarsko-ribarski kalendar* (1940.-41.); objavljivani su i *Almanah Jadranske straže* (1925.-1928./1929.), *Naše more* (1935.-39.), *More* (1940.-41.); također i časopisi za mladež *Mladi stražar* (1929.-32.) i *Podmladak Jadranske straže* (1933.-41.). Veći broj članova društva iz raznih dijelova države surađivao je u subotičkom *Književnom severu* (Rikard Katalinić Jeretov, Ivo Milić i dr.). Društvo je uživalo snažnu državnu potporu na svim razinama vlasti pa je npr. *Jadranska straža*, kao patriotsko i propagandističko djelo, redovito preporučivana za pretplatu lokalnim tijelima od strane Ministarstva unutarnjih poslova, a djelovala je pod pokroviteljstvom prijestolonasljednika Petra Karađorđevića.

S povećanjem broja članova osnivaju se odbori u Osijeku, Prištini i Skoplju, zatim u Novom Sadu 10. VI. 1923., Srijemskoj Kamenici 30. I. 1923., Zemunu 18. II. 1923., Beogradu 24. X. 1923. i dr. U Subotici je odbor osnovan 1925. zauzimanjem Ferde Čulinovića, koji je u to vrijeme radio u pravosuđu u Subotici. Za predsjednika subotičkoga odbora izabran je Ivo Milić, emigrant iz Istre, profesor na Pravnom fakultetu u Subotici, a za tajnika Stipan Kopolović, gradski činovnik. Sjedište mu je bilo prijavljeno na subotički Okružni sud, u kojem je Milić prije toga bio načelnik, ali su se sastanci održavali i u Gradskoj kući. Odbor je imao oko 300 članova u dvjema sekcijama, uglavnom studente Pravnog fakulteta i srednjoškolce. Organizacija među studentima Pravnog fakulteta djelovala je od 1925. pod imenom *Akadska jadranska straža*, ali je imala svega desetak članova. Već 1927. odbor je ukinut te se pridružio glavnom odboru u Novom Sadu. Odbor Novi Sad zastupao je mjesne odbore iz Bačke na kongresu u Sarajevu 1929.

U to vrijeme društvo je imalo oko 40.000 članova u 374 ogranka. Glavni odbor u Novom Sadu okupljao je te godine 2231 člana, dok je 1940. imao 10.795 odraslih članova i pomlatka u 54 mjesna odbora (među ostalim u Subotici, Somboru, Sonti, Čonoplji, Lemešu, Bajmoku, Srijemskoj Kamenici, Srijemskim Karlovcima itd.). Društvo je, uz naklonost države prema njegovu djelovanju, brzo postalo najmasovnijom državnom i školskom organizacijom – pred rat je imalo oko 180.000 članova. Po svim većim naseljima i školama u državi postojale su njezine organizacije, a zastupnici su bili učitelji, koji su obvezatno uključivali školsku djecu u organizaciju. I među Hrvatima u Bačkoj njezini predstavnici bili su mjesni učitelji u školama, npr. Ilija Džinić u Čonoplji, Franja Žujević u Lemešu i dr., ili općinski i gradski činovnici kao Josip Kajić u Bajmoku, Stipan Kopilović u Subotici i dr. Među mladima organizacija je bila popularna jer je organizirala jeftina putovanja i izlete, pri čemu je oblasni odbor u Novom Sadu od 1939. imao i odmaralište u Dobroti kraj Kotora. Međutim, izvan škola u bačkih Bunjevaca i Šokaca nije naišla na veći odaziv, osobito u Somboru. S druge strane, izbjeglice i optanti Hrvati iz Istre i Dalmacije aktivno su sudjelovali u radu bačkih pododbora društva.

1928. г.

Пријављујем се Одбору за члана Јадранске Страже
редовног са Див. _____ месечног улога
помагача * * * * *
добротвора * * * * *

Желе да се упишу за чланове: 1. _____
Адреса: _____ Као члан: _____
2. _____ Адреса: _____
Као члан: _____
Адреса: _____

Pristupnica Jadranskoj straži

Društvu je 1941. postavljen povjerenik za područje NDH, a njegov je rad prekinut. I u ostalim područjima nekadašnje države društvo prestaje djelovati. Od 1942. društvo je u NDH bilo u pravnom statusu likvidacije, ali ona tijekom rata nije pro-

vedena. Službeno je ukinuto tek 1945. pod novom vlašću, a pokušaj obnove rada u Rijeci 1954. završio je neuspjehom.

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F: 57.5185/1937; F: 47. I 227/1925; F: 47. II 144/1924; F: 47.1463/1933; Historijski arhiv Novi Sad, F. 150, sign. 25017/1925; F. 228, sign. 24691/1941.

Lit.: K. Petrović, *Subotica i kupalište Palić*, Subotica, 1928; *Narodna reč*, 5. V. 1935, Subotica; K. Kuntić, *Pravni fakultet u Subotici (1920-1941)*, diplomski rad (rukopis), Filozofski fakultet u Beogradu, [1990]; *Hrvatska enciklopedija*, 5, Zagreb, 2003; N. Machiedo Mladinić, *Jadranska straža 1922.-1941.*, Zagreb, 2005; M. Lovrić, Prilog poznavanju izdavačke djelatnosti Jadranske straže – Iz fonda Knjižnice Hrvatskog pomorskog muzeja Split, *Kulturna baština*, 35, Split, 2009.

M. Bara, M. Cvetanović i S. Mačković

JADRIJEVIĆ, Ante (Glavice kraj Sinja, 14. V. 1896. – Makarska, 13. II. 1974.), teolog i povjesničar. Osnovnu školu i Franjevačku klasičnu gimnaziju završio je u Sinju 1913., filozofiju je studirao u Zaostrogu 1914.-16., a teologiju u Makarskoj 1916.-20. Za svećenika je zaređen 1920. U razdoblju 1923.-25. na Papinskom biblijskom institutu u Rimu izučavao je hebrejski, grčki i sirska, a 1925.-27. studirao je na Franjevačkoj biblijskoj školi u Jeruzalemu, gdje je postigao doktorat teologije. Predavao je klasične jezike, biblijske predmete i starokršćansku arheologiju u nekoliko srednjih i visokih učilišta te obnašao mnogobrojne funkcije u franjevačkom redu. U svojim radovima o Bibliji postavio je originalnu teoriju o tumačenju nekih dvojbenih mjesta, a objavio je i nekoliko radova iz antičke i hrvatske arheologije te ranosrednjovjekovne hrvatske povijesti.

Za bačke je Hrvate zanimljiv zbog kratka napisa *Značenje imena Bunjevac*, objavljenoga u makarskom časopisu *Nova revija* (2/1936). U njemu ističe kako je uglavnom općeprihvaćeno da je etnonim Bunjevac izveden od imena rječice Bune, no podrijetlo toga hidronima i dalje je prijeporno. Petar Skok smatra da mu je u korijenu latinska riječ *bona*, što bi značilo »dobra (voda)«, no Jadrijević u to sumnja jer su Rimljani vodi rijetko davali naziv

bona – radije su je nazivali *dulcis, frigida* i sl. – a k tomu je sastavnica rimskih hidronima u pravilu bila i imenica *aqua*. Osim toga, u ilirskim krajevima rimski su nazivi uglavnom nepoznati. Tvrdi zbog toga kako je imenu Buna u osnovi vjerojatno ilirsko-keltska riječ *bona* sa značenjem »rječica, vrelo«, koja je očuvana i u hidronimima u drugim dijelovima Europe gdje su živjeli Kelti. Sukladno tomu tumačenju, i Bunjevac znači »čovjek s rječice, s vrela«.

Lit.: *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005.

P. Vuković

JAGIĆ, Marcela (Subotica, 24. VIII. 1901. – Rovinj, 26. VIII. 1990.), liječnica, radiologinja, sufražetkinja. Kći je Bele, uglednoga zemljoposjednika, i Marije, rođ. Mamužić. Osnovnu školu i gimnaziju završila je u Subotici. Medicinu je počela studirati 1920. na Medicinskom fakultetu u Grazu, a diplomirala 1925. u Beču. Nakon studija otvorila je privatnu liječničku ordinaciju u obiteljskoj kući u Subotici (Harambašićeva 10), koja je radila do 1947. Stažirala je u Gradskoj javnoj bolnici u Subotici i radila u ambulantama Doma zdravlja u Subotici i Splitu. Predavala je higijenu 1934./35. u Državnoj muškoj gimnaziji u Subotici. Važna je i za mjesni pokret sufražizma, jer je 1935., skupa s Katom Poljaković, osnovala Ženski pokret za pravo glasa i pravo kandidiranja žena na izborima i obavljanja svih služba u javnom životu.

Specijalizaciju iz rendgenologije obavljala je u Gradskoj bolnici u Dresdenu, u Zavodu za liječenje tuberkuloze kostiju u Nordeneyu (Njemačka), u Općoj bolnici u Beču, kod jednoga od tada najboljih svjetskih rendgenologa Guide Holzknechta, i u Općoj bolnici u Beogradu. Specijalistički ispit položila je 1936. u Beču. Na poziv subotičke bolničke uprave da organizira rendgenološku službu otvara Odjel za radiološku dijagnostiku 1947. Njezinim zauzimanjem izgrađen je 1957.-58. moderni paviljon u krugu subotičke bolnice, u kojem je, osim rendgenološke dijagnostike, bila i radioterapija. God. 1960. osnovala

je Dispanzer za onkologiju u sklopu Odjela za rendgenologiju i Patronažnu službu pri Dispanzeru. U subotičku je bolnicu 1964./65. uvela nove dijagnostičke metode: angiografiju cerebralnih i perifernih krvnih žila. God. 1964. stekla je zvanje primarijusa. Osposobila je mnoge liječnike i medicinski kadar srednje stručne spreme za radiološku službu na području Subotice i sjeverne Bačke. Nakon odlaska u mirovinu 1965., do 1975. radila je u Bottropu (SR Njemačka).

Marcela
Jagić

Bila je prva žena educirani rendgenolog u Subotici i u Vojvodini i među prvima u Kraljevini Jugoslaviji, izvanredna dijagnostičarka i radioterapeutkinja. Svoja iskustva i radove iznosila je na stručnim sastancima, a rijetko se javljala s radovima u stručnim časopisima (*Srpski arhiv za celokupno lekarstvo*, Beograd, 4-6/1939, zbornici predavanja s internističkih dana u Subotici 1964.-65.). Nagrađena je Listopadskom nagradom grada Subotice 1964., a dobitnica je i diplome Srpskoga liječničkoga društva u Subotici. Pokopana je u obiteljskoj grobnici na Bajskom groblju u Subotici.

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F: 185, inv. br. 97, pred. br. 30; Arhivski podaci Zdravstvenoga centra u Subotici.

Lit.: *Subotičke novine*, 21. XII. 1935, Subotica; L. Bosnić, Dr. Marcela Jagić : in memoriam, *Subotičke novine*, 7. IX. 1990, Subotica; E. Libman, *Istaknuti lekari Subotice (1792-1992)*, Subotica, 2003; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005; K. Korponaić, Subotičanke koje su zadužile ovaj grad: dr Marcela Jagić, *Subotičke*, 28. III. i 4. IV. 2008, Novi Sad; E. Libman, *Grada za medi-*

cinsku bibliografiju Subotice : (1828-2005), Subotica, 2008; E. Libman, *Grada za medicinsku bibliografiju Subotice : (1828-2009)*, 2, Subotica, 2011.

E. Libman

JAGODIĆ, Stjepan (Kaptol kraj Požege, Hrvatska, ?, 1717. – Sombor, 18. VII. 1784.), prvi somborski svjetovni župnik. Odrastao je pod zidinama staroga kaštela i crkve sv. Jurja u rodnom mjestu. Za svećenika je zaređen 1747. Isprva je djelovao u Baji, a od 1749. u Kalači. Od 1750. bio je santovački, a od 1752. dušnočki kapelan. Prvi je svjetovni svećenik i upravitelj župe u Kolutu od 1754., od 1771. župnik je ponovno u Dušniku, a iste godine od franjevaca je preuzeo i sončansku župu. Na Sve svete 1781. od fra Jerka Jakočevića, posljednjega somborskoga upravitelja župe iz franjevačkoga reda, preuzeo je i somborsku župu kao prvi svjetovni svećenik. Vodio je župu do kraja života. Prema Ljetopisu fra Bone Mihalovića, preminuo je 18. VII. 1784., što potvrđuje i Katona u svojoj Povijesti, ali ujedno i dvoji jer je prema drugim izvorima umro 29. VII.

Somborski ljetopisac fra Bono Mihalović spominje Jagodića kao časnoga starčica – »Seniculus venerabili«. Bio je blag, pobožan, ponizan i uzoran svećenik. Pokopan je u kriпти današnje župne crkve Presvetoga trojstva. Kako su franjevci i nakon primopredaje župe ostali u svojem samostanu i crkvi Presvetoga trojstva, za privremenu župnu crkvu u Somboru određena je kapela sv. Roka na istoimenom somborskom groblju. U toj će kapeli misiti i Jagodićev nasljednik, Zagrepčanin Matej Slatković. Na početku su Somborci namjeravali graditi novu župnu crkvu, ali se od toga odustalo kad su franjevcima 9. VII. 1786. kraljevskom naredbom oduzeti i samostan i crkva. Tako je nekadašnja franjevačka crkva ostala župnom crkvom, dok se u dio nekadašnjega franjevačkoga samostana smjestilo župno svećenstvo, a u drugi dio županija.

Lit.: B. Mihalović, *Extractus Conventus L. R. Civitatis Zomboriensis P. P. Ordinis minorum Observantiae Provinciae olim Bosnae Argentinae S. Crucis nunc vero Divi Ioannis a Capistrano ab*

Anno 1717. usque ad Annum 1787. Zomborini a P. Bono Mihalovich concionatore generali conscriptum (rukopis u Franjevačkom samostanu u Budimu); S. Beretić, *Povijest župe Presvetog Trojstva u Somboru do XX. stoljeća*, diplomski rad (rukopis), Bogoslovni fakultet u Zagrebu, 1973; A. Lakatos (ur.), *A Kalocsa-bácsi főegyházmegye történeti szematizmusa 1777-1923*, Kalocsa, 2002; I. Katona, *A kalocsai érseki egyház története*, 1-2, Kalocsa, 2003; S. Beretić, *Svjetovni svećenici – župnici u Somboru*, *Zvonik*, 4/2011, Subotica.

S. Beretić

JAIĆ, Marijan (Brod na Savi /danas: Slavonski Brod/, 4. VII. 1795. – Budim, 19. IX. 1866.) franjevac, muzikolog, pisac, provincijal. Nakon što je završio gimnaziju u rodnom gradu, pristupio je 1812. Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga, zahvaljujući Marijanu Lanosoviću. Filozofiju je slušao u Našicama (1813.-15.), a teologiju u Vukovaru (1815./16., 1818./19.) i Mohaču (1816.-18.). Postavši 1818. svećenikom, bio je u Vukovaru najprije učitelj pučke škole (1819./20.), a nakon što je stekao zvanje profesora teologije na sveučilištu u Budimu (1823.), preuzeo je katedru dogmatskoga, moralnoga i pastoralnoga bogoslovlja na franjevačkim učilištima u Vukovaru (1821./22., 1823.-31.) i Aradu (1822./23.). U Vukovaru je bio i dekan bogoslovne škole, samostanski starješina i župnik (1830.-33., 1848.-51.), a upravljao je i samostanima u Osijeku (1837.-45.) i u Budimu (1850.-54.). Vodio je Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga kao provincijal (1833.-36.; 1845.-48.) i kustod (1854.-57.). Dok je bio ravnatelj osječke gimnazije, bio je i državni cenzor knjiga.

Istaknuo se kao melodiograf i skladatelj. Sabrao je pučke popijevke i priredio zbirku *Napivi bogoljubnih pisama* (1821.), koja je doživjela dvadeset izdanja; sam je pak priredio zbirku *Vinac bogoljubnih pisama* (1827.), koja je izašla u dvadeset izdanja. Napjeve pučkih crkvenih popjevaka skupljao je, kako sam navodi, po Slavoniji, Bačkoj, Banatu, Gradišću i Bosni. Sabrao je i objavio i zbirku njemačkih crkvenih pjesama *Sammlung von frommen Kirchenliedern* (Pest, 1856.). Objelodanio je više prijevoda: od Martina Pustaića *Indijanski mudroznanc* (Budim, 1825.) te *Nauk pre-*

mudrog Katona (Budim, 1825.), spis *Četiri knjige Tome od Kempisa... o naslido-
vanju Isukrsta* (Budim, 1836.), katekizam
za srednje škole pijarista Petoya *Kerstjan-
ski i katoličanski nauk od vire i zakona...
za ... druge latinske škole* (Budim, 1837.).
Doradio je pastoralne priručnike Emeri-
ka Pavića *Ručna knjižica* (Budim, 1837.) i
Grge Peštalića *Utišenje ožalošćenih* (Bu-
dim, 1797.) uz pomoć K. Agjića i objavio
u dva sveska pod naslovom *Ručna knji-
žica za narediti i na sritno priminutje sa
svetima sakramentih dostojno pripraviti
bolestnike* (Budim, 1837.). Napisao je po-
vijest marijanskoga svetišta u Radni (*rum.*
Maria Radna) i objavio je na hrvatskom i
njemačkom jeziku. U rukopisu su ostale
njegove bilješke kojima je upotpunio spis
Josipa Jakošića *Scroiptores Interamniae*
te njegovi prijevodi filozofskih i teoloških
spisa *Vernerova logika*, *Krugova metafisi-
ka*, *Istine katoličanske*, *Uprave svitovno-
čudoredne za druževno življenje*, *San sve-
tog opata Klarevalenskog svrhu odsuđene
duše za svojim bogato razkošnim tilom i
Život svetih*.

M. Jaić, *Napivi bogoljubnih cérkvenih
pismamah*, Budim, 1850.

Kao pisac, prevoditelj i glazbenik bio
je iznimno važan u pretpreporodnom i
preporodnom razdoblju. Svoje je kulturno
djelovanje usmjerio buđenju i utvrđivanju
vjerskoga života hrvatskoga puka u Slavo-
niji i u dijaspori po ugarskom Podunavlju,
uvjeren da će tako pomoći i ostvarenju
programa hrvatskoga narodnoga prepo-
roda. Prevodeći filozofska djela, svojim je
mnogobrojnim novostvorenim izrazima
dao prinos i poticaj stvaranju hrvatskoga
filozofskoga nazivlja.

Pokopan je u Franjevačkoj crkvi u Bu-
dimu. O njegovu životu i djelovanju održan
je 1995. u Slavonskom Brodu znanstveni
skup pod pokroviteljstvom HAZU.

Djela: *Napivi bogoljubnih pisama*, Budim, 1821;
Vinac bogoljubnih pisama, Budim, 1827; *Sam-
mlung von frommen Kirchenliedern*, Pest, 1856;
*Izborna povestnica milostivo čudotvorne prilike
Gospe Radnanske*, Budim, 1856; *Ausführliche
Geschichte des Gnadenbildes der seligsten Jun-
gfrau von Radna*, Ofen, 1857.

Lit.: O. Babulak, *Elegia honoribus... Mariani Ja-
ich... oblata*, Eszekini, 1834; E. Fermendžin, *Bre-
vis catalogus patrum ac fratrum scriptorum Pro-
vinciae s. Joannis a Capistrano. Schematismus
almae Provinciae s. Joannis a Capistrano*, Teme-
svarini, 1887; V. Rudolf, O. M. Jaić, sastavljač pr-
vog hrvatskog kancionala, *Obzor*, 217, Zagreb,
1930; *Muzička enciklopedija*, 2, Zagreb, 1974; F. E.
Hoško, Euzebjije Fermendžin i ostaci jozefinizma
kod franjevača u kontinentalnoj Hrvatskoj potkraj
19. stoljeća, *Croatia christiana periodica*, 22, Za-
greb, 1988; F. E. Hoško, *Marijan Jaić, obnovitelj
među preporoditeljima*, Zagreb, 1996; *Jaićev
zbornik : zbornik radova sa Znanstvenoga skupa
o Marijanu Jaiću u Slavonskom Brodu 9. i 10. stu-
denog 1995.*, Zagreb-Slavonski Brod, 1998; *Hrvat-
ski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005; *Hrvatski
franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010.

F. E. Hoško

JAKIĆ, Ivan Tomaš (Bač, 26. VI. 1943.),
 dizač utega. Sin je Antuna i Marije, rođ.
Kovačević. Osnovnu školu završio je u
Baču, a srednju ugostiteljsku u Ođzacima.
Dizanje utega počeo je trenirati u bačkom
Klubu dizača utega *Herkules* 1961. i cijelu
sportsku karijeru proveo je u tom klu-
bu. Najveći sportski uspjeh postigao je kao
član seniorske momčadi, koja je na ekip-
nom prvenstvu Jugoslavije 1967. u Rijeci i
1968. u Sarajevu osvojila naslov viceprva-
ka države. U Kupu Jugoslavije, koji je odr-
žan 1968. u Baču, njegov je klub također
osvojio drugo mjesto. Aktivnim sportom
prestao se baviti 1971. Živi u Baču kao
umirovljenik.

Izvor: Osobno kazivanje Ivana Tomaša Jakića.

Lit.: *Almanah jugoslovenskog sporta 1964-1968*,
Beograd, 1970; *Klub dizača tegova Herkules u Ba-
ču – pedeset godina rada*, Bač, 2003.

P. Skenderović i E. Hemar

JAKOBČIĆ, plemićka porodica. U XVIII. st. imala je posjed Hum (danas Breznički Hum) u Varaždinskoj županiji. Šime, unuk Mihovila, dobio je 18. V. 1815. u Zagrebu plemićku diplomu, koja je 29. VIII. 1815. proglašena u Segedinu, u Čongradskoj županiji. Tom su prigodom Šimini sinovi Josip i Stjepan dobili plemićke diplome, koje su proglašene u Bačkoj županiji 15. I. 1816. Prema županijskomu popisu 1841. Josip i njegovi sinovi Mirko i Josip živjeli su u Subotici. Izravni su Mirkovi potomci sin Bela, zemljoposjednik i obrtnik (1843.-1899.), unuk Mirko, bankar (1871.-1953.), praunuk Eugen, mačevalac (1898.-1980.) te čukunuk András, mačevalac (1934.-1989.).

Lit.: Gy. Dudás, A bácskai nemes családok, *Bács-Bodrogh Megyei Történelmi Társulat Évkönyve*, 4/1893, Zombor; B. Kempelen, *Magyar nemesi almanach*, Budapest, 1910; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Szluha, *Bács-bodrog vármege nemes családjai*, Budapest, 2002.

M. Grlica

JAKOBČIĆ, Bela Florijan (Subotica, 21. III. 1843. – Subotica, 15. V. 1899.), zemljoposjednik, obrtnik, virilist (član gradske skupštine koji nije birani, nego je u nju ulazio po funkciji, poreznom cenzusu i sl.), član upravnih odbora subotičkih banaka. Sin je Mirka i Terezije, rođ. Černetić. Njegov je sin bankar Mirko Jakobčić, a unuk mačevalac Eugen.

Kapital stečen u očevoj, a poslije njegove trgovini staklom uložio je u izgradnju zgrade trećega subotičkoga hotela *Hungária*, koji je počeo raditi 23. XII. 1881. Odmah ga je izdao u zakup, a tu su praksu zadržali i njegovi nasljednici. Kad je tijekom 1906. zakupnik postao Šime Budimčević, *Hungária* je postala jedno od najvažnijih mjesta za masovnija okupljanja Bunjevaca u Subotici (Bunjevačko kolo, Litnja zabava Pučke kasine...). U hotelu je 10. XI. 1918. osnovan Bunjevačko-srpski narodni odbor, koji je 24. XI. ondje izabrao izaslanstvo od 75 članova za samoproklamiranu Veliku narodnu skupštinu u Novom Sadu, koja će sljedećega dana proglasiti kidanje veza Baranje, Bačke i Banata s Ugarskom.

Zgrada nekadašnjega hotela *Hungária* (poslije zgrada kina *Lifka*)

U toj se zgradi od 1. X. 1911. nalazilo kino *Lifka*, nazvano po Alexanderu Lifki, jednom od pionira srednjoeuropskoga filma. Kino je radilo do sredine 1930-ih te ponovno nakon Drugoga svjetskoga rata do 1990-ih. Nakon temeljite rekonstrukcije 2009. u zgradi su danas Art-kino *Alexander Lifka* i Kazalište *Dezső Kosztolányi*.

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F: 451.155.114.

Lit.: *Bácskai Ellenőr*, 15. VIII. 1881, 18. V. 1899, Szabadka; *Szabadkai Közlöny*, 21. V. 1899, Szabadka; *Neven*, 15. IX. 1906, 15. VI. 1912, Subotica; *Subotičke novine*, 26. IX. 2002, Subotica; M. Grlica, *Subotica nekad i sad : Subotica then and now*, Novi Sad, 2009.

M. Grlica

JAKOBČIĆ, Eugen (Jakobsich) (Subotica, 23. III. 1898. – Subotica, 30. VI. 1980.), bankarski službenik, mačevalac. Sin je bankara Mirka i Paule, rođ. Stagelschmidt. Obitelj mu je bila dobro situirana i utjecajna s razgranatim rodbinskim vezama. Tijekom 1930-ih bio je dioničar u tvrtki Hartmann & Conen.

Kao član Subotičkoga društva za mačevanje na prvenstvu Kraljevine Jugoslavije 1931. osvojio je naslov prvaka u floretu. Na Olimpijskim igrama 1936. u Berlinu bio je član reprezentacije Jugoslavije u borbi sabljom, no momčad u čijem su sastavu bili još i Krešimir Tretinjak, Milivoj Radović, Edo Marion i Pavao Pintarić ispala je u

prednatjecanju. Ni u pojedinačnoj konkurenciji nije prošao prednatjecanje.

Eugen
Jakobčić

Nakon Drugoga svjetskoga rata u Subotici je bio sportski pedagog i učitelj mačevanja. Ujesen 1945. sa skupinom predratnih mačevalaca osnovao je klub koji je uspješno djelovao do 1954., kada je zbog financijskih teškoća prestao raditi. Ujesen 1959. sa svojim sinom Andrásem (Subotica, 8. V. 1934. – Subotica, 13. XII. 1989.), također uspješnim mačevaocem (višestruki reprezentativac Jugoslavije, osvajač brončane medalje u borbi sabljom na Balkanskim igrama u Zagrebu 1969.) i trenerom, ponovno pokreće klub i mačevalačku školu. Klub je najprije djelovao pod imenom *Tehničar*, zatim se pridružuje sastavu *Partizana*, a od 1962. djeluje u sklopu SDŽ *Spartak*. Zaslužan je za razvoj više državnih prvaka i reprezentativaca u borbi sabljom i floretom. Dobitnik je najvećega vojvođanskoga sportskoga priznanja Nagrade *Jovan Mikić – Spartak* za 1972.

Izvor: Historijski arhiv Subotica, F: 47. IV 2103/939.

Lit.: *Jugoslavenski sport*, Zagreb, 1933; B. Krstić (ur.), *Sport u Subotici 1944-1984 Sportélet Szabadkán*, Subotica, 1984; S. Mačković, *Industrija i industrijalci Subotice (1918-1941)*, Subotica, 2004; Z. Jajčević, *Olimpizam u Hrvatskoj*, Zagreb, 2007; <http://web.archive.org/web/20080408021336/http://www.susport.org.yu/100.php>.

S. Mačković i E. Hemar

JAKOBČIĆ, Ivan (Sombor, 14. V. 1912. – Sombor, 24. III. 1997.), akademski slikar, likovni pedagog. Sin je Ivana i Sofije, rođ.

Jakobb. Osnovnu školu i realnu gimnaziju završio je u Somboru. Djetinjstvo i veći dio mladosti proveo je na salašu, pokraj ceste za Apatin. Počeo je crtati veoma rano. U petnaestoj godini upoznao je somborskoga slikara Lajosa Husvéta, koji je često slikao u prirodi, te je izrađivao slike prema njegovim savjetima. Odlazi u Peštu 1930. sa željom da postane slikar. Polazi privatne tečajeve slikara Vilmosa Aba-Nováka i Istvána Szőnyija. Nakon dvogodišnjega boravka napustio je Peštu, a zatim se 1933. upisao na Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu, gdje je diplomirao na slikarskom odjelu u klasi prof. Ljube Babića i završio specijalni tečaj grafike kod prof. Tomislava Krizmana 1939. i tako postao prvim akademskim slikarom iz Sombora.

Nakon povratka u Sombor 1939. odlazi na odsluženje vojnoga roka. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata drži privatne satove i mnogo vremena provodi slikajući, praveći skice i studije ljudskih figura. Više tisuća crteža svjedoči o njegovoj ustrajnosti i vještini ruke. Nakon rata radi neko vrijeme u Propagandnom odjelu Zapovjedništva mjesta, zatim kao likovni pedagog u Učiteljskoj školi i Gimnaziji. Stekao je zvanje pedagoškoga savjetnika i izradio velik broj didaktičkih sredstava. U tijeku 1946. i 1947. scenograf je u Narodnom kazalištu u Somboru. Osnovao je 1956. likovnu skupinu *Ideja*, koja je djelovala do 1962., a pripadao je i Somborskoj likovnoj grupi, osnovanoj 1961. U svojoj kući na kraju Pariške ulice u Somboru otvorio je 1958. Malu galeriju, gdje je posjetitelje upoznao s tajnama umjetnosti i slikarskoga umijeća. Dugo godina vodio je Likovnu sekciju somborskih amatera. Od 1940. s prekidima je djelovao kao slobodni likovni umjetnik.

Najkvalitetnija djela ostvario je u ranim godinama. Posebnu pozornost pridavao je crtežu, zatim akvarelu i grafici. Sombor mu je stalna inspiracija – slika motive grada, ljude i prizore na ulici, tržnici, somborske vodare. Slikao je i pejzaže, crtao mrtve prirode, aktove i predstave životinja. Nakon prelaska u slobodne umjetnike dosta je radio po narudžbi, osobito portrete. U

Somboru je imao retrospektivnu izložbu 1968. te više samostalnih izložaba. Skupno je izlagao kao član Udruženja likovnih umjetnika Srbije (ULUS) i Udruženja likovnih umjetnika Vojvodine (ULUV), najčešće u Novom Sadu, Beogradu i drugim mjestima u zemlji te u Budimpešti, Segedinu i Baji. Izlagao je s članovima grupe *Ideja* i sa somborskim slikarima. Bio je poliglot – govorio je 12 jezika. Uz mnogobrojne druge nagrade i priznanja, dobitnik je i *Oktobarske nagrade grada Sombora* 1963.

Ivan Jakobčić,
Autoportret, 1929.

Lit.: B. Petrović, Treća izložba vojvodanskih slikara, *Letopis Matice srpske*, Novi Sad, 1949; Đ. Jović, *Savremeni likovni umetnici Vojvodine*, Novi Sad, 1969; D. Škorić, Jubilej Ivana Jakobčića, *Dometi*, 15, Sombor, 1978; B. Danilović, D. Lukić, *Oktobarska nagrada Sombora – dobitnici i njihovo vreme 1962-1996*, Sombor, 2010.

Z. Čota

JAKOBČIĆ, Mirko (Imre), Subotica, 10. IX. 1871. – Subotica, 18. III. 1953.), bankar. Sin je veleposjednika i gradskoga virilista Bele i Cristine, rođ. Pfan. Imao je sestre Mariju (rođ. 1874.), Lujzu, Irenu (rođ. 1875.) i Jelenu (Ilona, rođ. 1877.) i brata Eleka (rođ. 1873.). Obitelj je bila rodbinski povezana s najutjecajnijim subotičkim krugovima. Belina sestra Erzsébet bila je supruga gradonačelnika Lazara Mamužića, a kći Jelena veletrgovca Vilima Conena starijega. Mirko je sa suprugom Paulom, rođ. Stagelschmidt, imao sina Eugena, poznatoga mačevaoca, i Mirka (Imre), koji je od 1925. bio nastanjen u Zagrebu.

Poslovnu karijeru počeo je prije Prvoga svjetskoga rata u subotičkoj podružnici Mađarske sveopće kreditne banke (*mađ. Magyar Általános Hitelbank*). God. 1894. vodio je podružnicu te banke u Velikom Bečkereku, od 1901. u Pančevu, a 1905. došao je na čelo subotičke podružnice. I nakon 1918. pa sve do 1926. nastavlja obavljati vodeće funkcije, ali sad kao ravnatelj *Opšte kreditne banke d. d.*, pravne sljednice Mađarske sveopće kreditne banke. Nakon toga bio je samo član njezina Upravnoga odbora i dioničar. Potkraj 1930. došlo je do fuzije s Hrvatskom sveopćom kreditnom bankom d. d. iz Zagreba, koja je preuzela svu aktivu i pasivu te subotičke banke.

God. 1923. uz Gézu Komora bio je dopredsjednik Udruženja trgovaca i industrijalaca u Subotici, koje je imalo 750 članova iz redova trgovaca, industrijalaca i obrtnika, ali i posjednika, odvjetnika, liječnika i drugih profesija. Bio je i dioničar subotičkih tvrtki Hartman i Conen d. d., Bačvanske tvornice cementne robe i građevnog d. d., *Jugomauntner*, proizvodnja i trgovina sjemena d. d., *Central-radio*, elektrotehničko poduzeće d. d., kao i tvrtkama koja su se bavila kinematografskom djelatnošću – *Orient. d.d.* i *Korzo, bioskop d. d.*, gdje je 1931. bio najveći dioničar.

U izvješću Ministarstvu unutarnjih poslova iz 1925., u kojem je navedena i narodnost dioničara Bačvanske tvornice cementne robe i građevnog d. d., kategoriziran je kao Bunjevac. U nekim drugim sličnim evidencijama navedeno je pak da je po narodnosti Mađjar.

Potječući iz imućne obitelji, uspješno je uvećao naslijeđeni kapital, što mu je osiguralo pripadnost najvišem sloju subotičkoga društva. U međuratnom je razdoblju živio na adresi Trg Ćirila i Metoda 19 – u toj

Jakobčić Mirko
direktor banke u m.
Subotica, Ćiril Metod trg. 19.

Potpis Mirka Jakobčića

JAKOBČIĆ

zgradi bio je poznati Hotel *Hungária*, koji je dao sagraditi njegov otac, a poslije i kino *Lifka*. Zgrada je poslije Drugoga svjetskog rata nacionalizirana, a agrarnom reformom obitelji je oduzeta i sva zemlja koju je posjedovala.

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F: 43; F: 57. 2359/1939; F: 86.Ct IX; F: 68. XII 1104/1947.

Lit.: S. Mačković, *Industrija i industrijalci Subotice (1918-1941)*, Subotica, 2004.

S. Mačković

JAKOBČIĆ CONEN, Vilim → Conen-Jakobčić, Vilim

JAKOBČIĆ-SELO, toponim, nekadašnji naziv za naselje istočno od Subotice. Područje iza međuratne konjičke vojarne (danas poznata kao bivša tzv. prva kasarna) na Palićkom putu tim je toponimom označivano vjerojatno po nekadašnjem vlasniku zemljišta. Nakon Prvoga svjetskoga rata gradske su vlasti ovo područje parcelizirale te zemljište dale u zakup radi nastanjanja i podizanja kuća. Stranke, mahom iz siromašnijega staleža, koje se obraćaju gradskim građevinskim vlastima, lokaciju vrlo često označuju nazivima Jakobčić-telep, fundus, naseobina ili selo. Zgrade koje su

Jakobčić-selo 1925.

ondje u međuraću podignute bile su skromnih karakteristika, često nabijanice. God. 1925. bilo ih je oko 90. U kasnijem razdoblju stari se toponim izgubio jer je područje postalo dio većega gradskoga naselja, koje je danas poznato kao Mali Radanovac.

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F: 47 III 141/1919; III 155/1919; III 272/1921; III 344/1925.

S. Mačković

JAKOBČIĆEV KRIŽ, toponim na oko 2 km zapadno od Male Bosne, sa sjeverne strane ceste za Sombor. Kameni križ su 1864. podigli Josip Jakobčić i njegova supruga Katarina, rođ. Horvatović. Neobičajen je budući da se na njemu nalazi uklesan zapis: *Isten dicséretére emelték ezen köröztöt idösb Jakobcsics József és neje Horvátovics Katalin hozzáadván tiz láncz földet az rajta levő házzal melynek jövedelméből elváródnak évenként az Gyüdi búcsúról köröszttel vissza jövő ájtatos lelkek* («Na slavu Božju podigli su ovaj križ Josip Jakobčić stariji i njegova supruga Katarina Horvatović dodajući da se iz prihoda od 10 lanaca zemlje i na njemu podignute kuće ugoste okajane duše koje se vraćaju s križem iz judskoga prošteništa»). Tako je on svojevrsno svjedočanstvo da je to bila postaja subotičkih hodočasnika u Jud, koji su ondje ugošćivani na povratku iz prošteništa. Kraj zavjetnoga križa, na ledini Jakobčićeve salaša kod Male Bosne, nalazilo i »zvonce«, gdje su se hodočasnici obvezno krijepili paprikašem, nakon čega su se razilazili svojim domovima. Drveni stalak za zvono istrunuo je i nije obnovljen, a križ i dalje postoji.

Lit.: A. Stantić, *Kreposti naših predaka: Hodočasnice*, *Zvonik*, 6/2000, Subotica; D. Csúsó, *Könyör-gésünk színhelyei*, 2, Szabadka, 2004.

S. Bačić

JAKOBOVIĆ (Jacobovics, Jakobovics), Antun (Pešta, ?, 1811. – ?), doktor prirodnih znanosti. Doktorirao je na peštanskom sveučilištu 1835. i bio praktikant medicine u rodnom gradu.

Djelo: *Elenchus Plantarum officinalium Hungariae indigenarum phanerogamarum. Dissertatio botanico-pharmacologico-medica*, Pestini, 1835.

Lit.: J. Szinnyei, *Magyar irók élete és munkái*, 5, Budapest, 1897; I. Kujundžić, *Bunjevačko-šokačka bibliografija, Rad JAZU*, 355, Zagreb, 1969.

Ž. Mandić

JAKOBOVIĆ (Jacobovics, Jakobovics), Maksimilijan (Pešta, ? – ?), praktikant medicine. U svojem zvanju radio je u Beču. God. 1842. peštanska liječnička udruga izabrala ga je za svojega dopisnoga člana. Članke je objavljivao u peštanskom stručnom časopisu *Orvosi Tár* 1848.

Djela: *Morbus csömör, critice illustratus, specimen inauguralis*, Pestini, 1837; *Note sur l'anthrakokali et sur l'emploi de ce nouveau médicament du docteur Pólya dans les affections herpétiques*, Paris, 1840; *Du molluscum : Recherches critiques sur les formes, la nature et le traitement des affections cutanées de ce nom, suivies de la Description détaillée d'une nouvelle variété présentée à l'Academie royale des Sciences de Paris*, Paris, 1840.

Lit.: J. Szinnyei, *Magyar irók élete és munkái*, 5, Budapest, 1897; I. Récsy, *A budapesti királyi orvosegylet 1880. évkönyve*, 2, Budapest, 1880.

Ž. Mandić

JAKOČEVIĆ, Ivan – Ivica (Subotica, 30. V. 1939. – Risan, Crna Gora, 23. VII. 1987.), glumac, kulturni djelatnik. Sin je Lajče i Klare, rođ. Stantić. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u rodnom gradu. Nakon toga u jednoj subotičkoj drvari radio je kao službenik do odlaska na odsluženje vojnog roka. Nakon povratka iz vojske 1961. počinje se amaterski baviti glumom te pohađa tečaj glume koji su pri Narodnom kazalištu u Subotici vodili ravnatelj drame Lajčo Lendvai te Jelka i Milan Asić.

Prvi nastup imao je pred subotičkom publikom 21. X 1961. u predstavi *Skup Marina Držića*. U subotičkom kazalištu radio je do 1965., kad je prešao u leskovačko Narodno kazalište, u kojem je ostao do 1966. Nakon toga, godinu dana radi u Narodnom kazalištu u Vršcu, a 1967. vratio se u Narodno kazalište u Subotici. Rijetko je igrao glavne uloge, ali je za svoje nastupe dobi-

vao pozitivne kritike. Posebno se isticao glumeći likove u pučkim komedijama na bunjevačkoj ikavici Matije Poljakovića (*Č'a Bonina razgala, Bolto na fronti, Naše i vaše zgrade i nezgrade*).

Ivica
Jakočević

Pisao je skečeve, radijske drame i humoreske. Poznata mu je komedija iz bunjevačkoga pučkoga života *Albina mijana*, čija je premijera bila u subotičkom kazalištu 1. III. 1973. Izvodili su je i kazališni amateri iz hrvatskih kulturnih udruga (KUD Matija Gubec iz Tavankut 1980-ih i 1990-ih godina, Urbani Šokci iz Sombora 2003.-05.), a od 2010. je i na repertoaru Hrvatskoga kazališta u Pečuhu kao *Albin bircuz*. Autor je i radijske komedije *Kaplari i papagaji*, koja je objavljena kao dodatak u časopisu *Rukovet* (7-8/1970), čiji je član uredništva bio 1972.-77.

Prerana smrt zatekla ga je na turneji u Budvi, gdje je subotički ansambl gostovao na festivalu Grad teatra. Zadnju predstavu odigrao je 17. VII. 1987., glumio je Prosjaka u *Don Juanu*. Tijekom gostovanja iznenada mu je pozlilo te je prevezen Risan, gdje je i umro. Pokopan je na subotičkom Kerskom groblju.

Djelo: *Kaplari i papagaji*, Subotica, 1973.

Izvor: Kazivanje sina Roberta Jakočevića.

Lit.: I. Rackov, *Iz pozorišnog albuma Subotice*, Subotica, 1977; L. Merkočić, Bibliografija časopisa »Rukovet« maj 1955 – april 1990, *Rukovet*, 5/1990, Subotica; M. Miković, Navodi o subotičkom kazalištu od 1955. do 1967., *Klasje naših ravni*, 7-8/2008, Subotica; M. Miković, Navodi o su-

botičkom kazalištu od 1967. do 1968., *Klasje naših ravni*, 9-10/2008, Subotica; M. Miković, Navodi o kazalištu, *Klasje naših ravni*, 5-6/2009, Subotica; M. Miković, Navodi o kazalištu, *Klasje naših ravni*, 9-10/2009, Subotica; M. Miković, Navodi o kazalištu od 1747. godine, *Klasje naših ravni*, 1-2/2010, Subotica.

P. Skenderović

JAKOČEVIĆ, Jerolim (Jakošević, Jeronim) (Budim, 23. IV. 1739. – Novi Sad, 16. IV. 1790.), franjevac, filozofski i teološki pisac, pedagog. Filozofsko školovanje završio je u rodnom gradu 1756.-59., a teološko je počeo u Temišvaru 1759.-62. i zaključio opet u Budimu 1762./63. Nakon što je 1763. u Osijeku položio ispit za profesora filozofije, preuzeo je katedru filozofske škole Generalnoga učilišta u rodnom gradu 1763.-66. Nakon druge i treće nastavne godine održao je sa svojim studentima javne rasprave. Tezariji nisu sačuvani, ali rukopisi čuvaju njegova predavanja iz logike i iz fizike: *Cursus philosophicus* (Budae, 1763., rukopis u Franjevačkom samostanu u Budimu) i *Tractatus in Physicam generalem Aristotelico-Scotisticam* (Budae, 1766., rukopis u Franjevačkom samostanu u Budimu). Jedno je vrijeme nakon toga djelovao kao odgojitelj franjevačkih pripravnika u Požezi (1766.), a u Petrovaradinu je 1768. stekao kvalifikaciju profesora dogmatskoga bogoslovlja. Ujesen 1769. dolazi u Petrovaradin za profesora bogoslovne škole, gdje zatim djeluje punih šest godina, dok nije postigao naslov šestogodišnjega profesora teologije. Sam je zabilježio svoja predavanja u četiri sveska, i to iz moralnoga bogoslovlja, o dogmatskom učenju u o utjelovljenju, iz crkvenoga prava, uvodnih dijelova nauke o sakramentima: *Trifolion seu tractatus de actibus humanis. legibus et virtutibus theologis* (Petrovaradini, 1769.-1771.; rukopis u franjevačkim samostanima u Budimu i Ploku), *Homo reparatus seu tractatus de incarnationis mysterio* (Petrovaradini, 1769.; rukopis u Franjevačkom samostanu u Budimu), *Tractatus aequi et boni seu de jure et justitia* (Petrovaradini, 1771.-1773.; rukopis u Franjevačkom samostanu u Budimu) i *Columnae sapientiae divinae seu tractatus de sacramentis* (Petrovaradini, 1773.-1775.;

rukopis u Franjevačkom samostanu u Budimu). S tim četirima svescima najplodniji je pisac teoloških priručnika za potrebe studenata petrovaradinske bogoslovne škole. U tom je mjestu ostao nakon isteka učiteljske službe kao samostanski starješina 1775.-77., a istu je službu obavljao i u rodnom Budimu 1777.-78. Pedagoškim zaduženjima vratio se 1783. obavljajući službu ravnatelja gimnazija u Somboru (1783.-84.) i u Osijeku (1784.-88.). U to vrijeme bio je i član upravnoga vodstva Provincije sv. Ivana Kapistranskoga (1783.-85.). Posljednje godine života proveo je u Novom Sadu kao kapelan vojne bolnice.

Djelo: *Diatribae de legum omnium fine laconice pertractata et per... Paulum Lucam Perghold... edita... quam... propugnarunt... Marianus Lanosovich, Martinus Perczky et Cajetanus Haraszty... anno 1765.*, Budae, b.g.

Izvor: Arhiv Hrvatske franjevačke provincije u Zagrebu, Protocolum conventus Petrovaradini.

Lit.: F. E. Hoško, Prosvjetno i kulturno djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevaca u Budimu tijekom 18. stoljeća, *Nova et vetera*, 1-2/1978, Sarajevo; S. Sršan, *Osječki ljetopisi 1686-1945.*, Osijek, 1993; F. E. Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2002; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005; *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010.

F. E. Hoško

JAKOŠEVIĆ, Anica → Jozić-Prodan, Anica

JAKOŠIĆ, Josip (Budim, 2. VII. 1738. – Budim, 13. II. 1804.), franjevac, filozofski pisac, povjesničar književnosti, arhivist, latinist, provincijal. Gimnaziju je učio u rodnom gradu i u Gyöngyösu. Franjevac Provincije sv. Ivana Kapistranskoga postao je 1756. u Baču. Filozofiju i teologiju pohađao je u školama Generalnoga učilišta prvoga razreda u Budimu (1758.-63.), a teologiju je neko vrijeme studirao i u Rimu. Prije nego što je nastupio kao profesor na Filozofskom učilištu u Baji (1767.-70.), bio je zamjenik samostanskoga starješine u Budimu (1767.). Obrazovnim i odgojnim zadaćama bavio se još kao profesor Učilišta moralnoga bogoslovlja u Radni (1770.-73.) i organizator

školanja mladih franjevaca, koji su poslije 1777. studirali na peštanskom sveučilištu. Obavljao je niz upravnih služba u samostanima i u Provinciji: bio je tajnik Provincije (1770.-73.), gvardijan u Tolni (1773.-75.), Temišvaru (1775.-77.) i Budimu (1785.-91.), defnitor (1777.-80.), savjetnik provincijala Josipa Paviševića (1797.-1800.) i u tri navrata provincijal (1780.-83., 1800.-03., 1803.-04.). Primas J. Batthyany proglasio ga je 1789. prisjednikom Ostrogonске nadbiskupije, a boravio je i u Višegradu kao teolog biskupa Nikole Milašina (1791.-97.).

U rukopisu su sačuvani njegovi filozofski, teološki i povijesni spisi: *Institutiones philosophicae* (Bajae, 1767.-1770.; Budim, 1767.-1770.; rukopis u Franjevačkom samostanu u Budimu), *De gratia et alii tractatus theologici* (b.g., b.m.; rukopis u Franjevačkom samostanu u Budimu) i *Introductio praevia in historiam ecclesiasticam: Rudimenta seu fundamenta praecipua instituti nationalis* (b.g., b.m.; rukopis u Franjevačkom samostanu u Budimu). Organizirao je u budimskom franjevačkom samostanu arhivsku zbirku i u nju sabrao mnogobrojne spise i rukopise. Njegov spis *Scriptores Interamniae vel Pannoniae Saviae, nunc Slavoniae dictae* (1795.) objavio je 1899. Milivoj Šrepel u *Gradi za povijest književnosti hrvatske*, a na hrvatski ga je preveo i objavio 1998. Stjepan Sršan pod naslovom *Slavonski pisci (1795.-1830.)*.

Djelo: *Scriptores Interamniae vel Pannoniae Saviae, nunc Slavoniae dictae*, 1795, u: M. Šrepel, Jakošićev spis: *Scriptores Interamniae, Grada za povijest književnosti hrvatske*, JAZU, 2, Zagreb, 1899. (hrvatski prijevod u: S. Sršan, *Slavonski pisci (1795.-1830.)*, *Revija*, 1/1988, Osijek).

Lit.: G. Csevapovich, *Synoptico-memorialis catalogus... provinciae s. Ioannis a Capistrano*, Buda, 1823; G. Csevapovich, *Recensio observantis Minorum Provinciae S. Ioannis a Capistrano*, Buda, 1829; T. Matić, *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije Preporoda*, Zagreb, 1945; V. Gortan, *Hrvatski latinisti iz Slavonije*. Josip Jakošić (1734-1804), *Doprinos Slavonije hrvatskoj književnosti: zbornik referata: Vinkovci, 20-22 septembar 1966.*, Vinkovci-Zagreb, 1968; *Historia Domus Bajensis*, 1, Baja, 1991; S. Sršan, *Osječki ljetopisi 1686-1945.*, Osijek, 1993; F. E. Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Za-

greb, 2002; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005; *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010.

F. E. Hoško

JAKOV Markijski (Monteprandone, Italija, 1. IX. 1393. – Napulj, Italija, 28. XI. 1476.), franjevac, papinski legat, inkvizitor, propovjednik, misionar, pisac teoloških djela, karitativni djelatnik, svetac. Djetinjstvo i mladost proveo je u talijanskim pokrajinama Jakinskoj Marki i Umbriji, u gradovima Offidi, Ascoliju i Perugi. Diplomirao je pravo, god. 1416. u Asizu je stupio u franjevački red, a nakon studija teologije 1420. zaređen je za svećenika. Tijekom svoje misionarsko-propovjedničke djelatnosti obišao je mnoga područja na Apeninskom i Balkanskom poluotoku te Ugarsku i Češku. Oživljavao je vjeru i pobožnost u narodu, borio se protiv učenja koja je Katolička crkva smatrala heretičkim, najviše protiv bogumila u Bosni i husita u Ugarskoj, ali i protiv pokreta fratičela i patarena u Italiji. Propovijedao je u korist križarske vojne protiv Turaka, zauzimao se za ujedinjenje s Istočnom crkvom, podizao je zalagaonice i financijske ustanove za pomoć običnom puku. Djelovao je kao mirotvorac u sukobima talijanskih gradova

Portret Jakova Markijskoga u Franjevačkome samostanu u Baču

i općina, a posredovao je i u sporu između dvaju ogranka franjevačkoga reda, konventualaca i strožih opservanata, kojima je i sam pripadao. Njegova je knjižnica s mnogobrojnim rukopisima sačuvana u franjevačkom samostanu u Monteprandoneu, koji je sam podigao. Proglašen je svetim 1726., a spomendan mu se slavi 28. XI., na dan njegove smrti.

Veći dio četvrtog desetljeća u XV. st. proveo je na Balkanskom poluotoku i u Ugarskoj, gdje je dolazio u dodir s mjesnim hrvatskim pukom. God. 1432. došao je u Slavoniju i Srijem, a vjerojatno je prvi put boravio i u ugarskoj prijestolnici Budimu, gdje je njegova djelatnost bila usmjerena na jačanje vjerskoga i čudorednoga života pučanstva. God. 1435., pred kraj husitskih ratova (1419.-36.), bio je član izaslanstva što ga je rimsko-njemački car Žigmund Luksemburški uputio na pregovore izaslanikâ Baselskoga koncila, koji je raspravljao o odnosima s husitima, i predstavnikâ čeških husita u Tati. Tijekom 1436. i 1437. poduzeo je kružno misijsko putovanje po Ugarskoj od Erdelja do Pečuha, tijekom kojega je posjetio mnoge biskupije i župe. Zahvaljujući svojoj rječitosti, ali i potpori biskupskih banderija, postigao je velik uspjeh u obraćanju na katoličanstvo.

Papa Eugen IV. imenovao ga je 1436. inkvizitorom za Ugarsku i Austriju te mu je dopustio da podiže samostane u Češkoj, Austriji i Ugarskoj, a sigurno je da je sudjelovao u gradnji samostana u Segedinu i Baia Mareu. U tom je razdoblju, kao istražitelj husita i njihova učenja, boravio i u Baču te djelovao na teritoriju Bačke, ali kao vikar Provincije Bosne Srebrene nije imao nikakve vlasti nad franjevcima u Baču, koji su pripadali Ugarskoj provinciji. No, bački je generalni vikar u pismu iz 1437. zapovjedio mjesnomu kleru i vjernicima da Jakova svuda lijepo primaju i budu mu na pomoći u njegovoj inkvizitorskoj djelatnosti. Međutim, njegova je djelatnost, katkad fanatična i ekstremna, nailazila na protivljenje domaćega svećenstva i puka: erdeljsko plemstvo odbilo je snositi troškove njegove

misije, svećenstvo pečuške biskupije protjeralo ga je, bački arhiđakon Šimun ekskomunicirao ga je, a pečuški biskup Heinrich Albenski zabranio mu je djelovanje. No na intervenciju kralja Alberta i njegove supruge Elizabete spor je izgladen te je nastavio svoju misiju. O njegovoj djelatnosti u Srijemu i Slavoniji svjedoče pisma požeškoga župana Ladislava te Ladislava Morovičkoga iz Valpova, srijemskoga biskupa Jakova i bosanskoga biskupa Josipa iz Đakova, sva iz 1437. Tijekom ljeta 1439. svoje je djelovanje usmjerio na okolicu Fruške gore, gdje je progonio mjesne husite. U Srijemskoj Kamenici, husitskom središtu u južnoj Ugarskoj, dao je zatvoriti beočinskoga svećenika Valentina i još neke husite, zbog čega je izbila pobuna Kamenčana. Napali su tom prigodom mjesnoga suca, provalili u zatvor i oslobodili svećenika Valentina, ali su pobunjenici na kraju osuđeni.

U ljeto 1457. zadnji je puta boravio u Ugarskoj. Papinska mu je kurija tada izdala pet pisama, davši mu i njima ovlasti za djelovanje i preporučivši ga ovdašnjim crkvenim i svjetovnim vlastima. Glavni ciljevi njegova novoga posjeta Ugarskoj bili su prikupljanje materijala za kanonizaciju njegova subrata i prijatelja Ivana Kapistrana, koji je godinu dana prije toga, nakon pobjede ugarske vojske nad Turcima pod zidinama Beograda, preminuo u Iloku, te nastavak njegove misije. Tom je prigodom posjetio Ilok i prikupljao svjedočanstva od mjesnoga puka o ozdravljenjima i čudima koja su se zbila kao posljedica zagovora Ivana Kapistrana. Prigodom posljednjega boravka u Ugarskoj imao je ovlast da djeluje i kao inkvizitor i propovjednik križarske vojne protiv Osmanlija.

Kao svetac, uživa velik ugled u franjevačkom redu, a samostan u Baču čuva njegov portret, koji je oko 1794. izradio Mathias Hanich.

Lit.: A. Sekulić, *Drevni Bač*, Split, 1978; P. Rokai i dr., *Istorija Mađara*, Beograd, 2002; S. Beretić, *Božji prijatelji s nama na putu*, Subotica, 2002; D. Deman, *Jakov Markijski*, magistarska radnja (rukopis), Filozofski fakultet u Novom Sadu, 2009; D. Deman, *Jakov Markijski u srednjovjekovnoj Ugar-*

skoj, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, 2, Subotica, 2010.

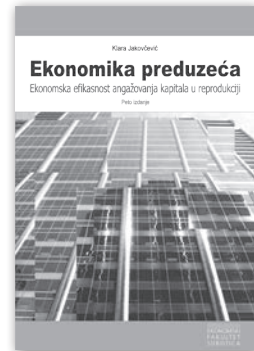
D. Deman

JAKOVČEVIĆ, Klara (Subotica, 4. IV. 1945.), sveučilišna profesorica, ekonomistica. Kći je Stevana i Cecilije, rođ. Andrašić. Sestra je Marije Grasl. Osnovnu i srednju ekonomsku školu završila je u Subotici kao učenica generacije. Nakon toga upisala se na Ekonomski fakultet, na kojem je diplomirala 1968. s prosječnom ocjenom 10 kao najbolji student Sveučilišta u Novom Sadu. Na istom je fakultetu obranila magistarsku radnju *Primena teorije graničnih troškova u poslovnoj politici preduzeća* 1972. te doktorsku disertaciju *Problem dinamike i faktora produktivnosti rada u industriji i industrijskim organizacijama udruženoga rada SAP Vojvodine* 1981.

U Kreditnoj banci u Subotici radila je 1968.-71. Na Ekonomskom fakultetu u Subotici izabrana je za asistenticu na predmetu *Ekonomika poduzeća* 1971., za docenticu na predmetu *Ekonomika i organizacija udruženoga rada* 1981., u zvanje izvanredne profesorice na istom predmetu 1985., a za redovitu profesoricu na predmetu *Ekonomika OUR-a* 1990. (poslije: *Ekonomika poduzeća*). Osim na matičnom fakultetu, predavala je i na Poslovno-pravnom smjeru Ekonomskog fakulteta u Novom Sadu, na Odjelu Ekonomskog fakulteta u Novom Sadu i na svim centrima pri radničkim sveučilištima u bivšoj Jugoslaviji na kojima je subotički Ekonomski fakultet organizirao nastavu za izvanredne studente. Dvije godine predavala je u Višoj ekonomskoj komercijalnoj školi u Novom Sadu. Na posljediplomskom studiju predaje dijelove nastave iz predmeta *Ekonomska teorija efikasnosti poduzeća*. Nakon akreditacije studijskoga plana i programa 2005., na matičnome fakultetu predaje *Ekonomiku po-duzeća* na osnovnome studiju, *Teorije troškova* na master studiju i *Ekonomiju resursa i korporativnu efikasnost* na doktorske studiju.

Osim u nastavne i znanstveno-istraživačke aktivnosti, bila je uključena i u rad

više desetaka stručnih tijela i organizacija (predsjednica Nastavno-znanstvenoga vijeća Ekonomskoga fakulteta u Subotici 1982.-84., predsjednica Znanstvenoga savjeta i Znanstveno-nastavnog vijeća te pomoćnica direktora za obrazovanje i znanstveno-istraživački rad Instituta za informatiku i organizaciju pri Ekonomskom fakultetu Subotica 1987.-90., članica redakcije časopisa ekonomista Vojvodine *Privredna izgradnja* 1984.-89., sutkinja potrošnica Višega privrednoga suda u Beogradu 1998.-2000., članica Upravnoga odbora Jugoslavenskoga udruženja za upravljanje projektima od 2005.). Članica je Društva ekonomista Srbije, dopisni član Znanstvenoga društva ekonomista Jugoslavije (danas Srbije) te Hrvatskoga akademskoga društva iz Subotice.

K. Jakovčević, *Ekonomika preduzeća*, Subotica, 2010.

Autorica je sedam monografija i suautorica osam sveučilišnih udžbenika, koji su objavljeni u više izdanja. Sudjelovala je na mnogobrojnim domaćim i međunarodnim znanstvenim skupovima i objavila je više od stotinu znanstvenih i stručnih radova u časopisima *Novi privrednik* (Subotica, 1969.-71., 1973.), *Savremena praksa* (Beograd, 1970.-71.), *Ekonomika preduzeća* (Beograd, 1972.-73.), *Bilten* (Ekonomski fakultet Subotica, 1972.), *Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici* (1973., 1981., 2000.-01., 2010.), *Planiranje i analiza poslovanja* (Beograd, 1977.-78., 1986.), *Časopis za društveno-ekonomska pitanja*

(Subotica, 1977.), *Organizacija samoupravljanja* (Beograd, 1978., 1980.), *Ekonomika udruženog rada* (Beograd, 1978.), *Produktivnost* (Beograd, 1979., 1985.), *Privredna izgradnja* (Novi Sad, 1980., 1982., 1984.-85., 1988.-89., 1994., 2002.), *Aktivnost* (Subotica, 1983.), *Revija rada* (Beograd, 1984.), *Udruženi rad za društveno-ekonomska pitanja* (Subotica, 1985., 1987.), *Organizacija i razvoj poslovanja* (Beograd, 1985.-86.), *Ekonomika* (Beograd, 1985., 1989.), *Bulletin Scientifique* (Novi Sad, 1986.); *Financing* (Novi Sad, 1996.-2000.), zbornici simpozija YUPMA na Zlatiboru (1997., 2000.-11.), *Strategijski menadžment* (Subotica, 2002., 2004.-05.), *Zbornik naučno-stručnih radova Više poslovne škole u Novom Sadu* (2003.), *Ekonomске teme* (Niš, 2002.-05.), *Ekonomika poljoprivrede* (Beograd, 2009.-10.), *Industrija* (Beograd, 2010.-11.) i dr.

Djela: *Osnovi ekonomike preduzeća*, Subotica, 1972; *Ekonomika organizacija udruženog rada 1* (suautorica), Beograd, 1982 (1985², 1986², 1988⁴); *Ekonomika organizacija udruženog rada : praktikum*, Beograd, 1983; *Priručnik za primenu društvenog dogovora o zajedničkim osnovama i merilima za samoupravno uređivanje odnosa u oblasti dohotka u SAP Vojvodini* (suautorica), Subotica, 1985; *Industrijska strategija Vojvodine* (suautorica), Subotica-Novi Sad, 1986; *Troškovi kao faktor odlučivanja u poslovnoj politici*, Subotica, 1987; *Ekonomika preduzeća* (suautorica), Beograd, 1991; *Troškovi u menadžmentu*, Subotica, 1993 (1995²); *Struktura i vrednovanje kapitala*, Subotica, 2000; *Ekonomika preduzeća* (suautorica), Subotica, 2000 (2003², 2010³, 2011⁴); *Ekonomika preduzeća : ekonomska efikasnost angažovanja kapitala u reprodukciji*, Subotica, 2006 (2007², 2008³, 2009⁴, 2010⁵, 2011⁶); *Ekonomika preduzeća : praktikum* (suautorica), Subotica, 2007 (2007², 2008³, 2009⁴, 2010⁵, 2011⁶); *Upravljanje troškovima*, Subotica, 2008; *Ekonomika preduzeća* (suautorica), Subotica, 2009 (2009², 2010³).

Izvor: Kazivanje Klare Jakovčević.

Lit.: <http://apv-nauka.ns.ac.rs/vece/dokumenti/kartoni/JAKOVCEVIC%20Klara.doc>.

Đ. Lončar

JAKOVETIĆ, Lajoš – Lajčo (Subotica, 15. XI. 1922. – Subotica, 27. I. 2003.), nogometaš. Sin je Pere i Matilde, rođ. Csajkás.

Osnovnu i srednju trgovačku školu završio je u Subotici. Nogomet je počeo igrati u subotičkoj *Bačkoj*, za koju je nastupao u pionirskoj i juniorskoj momčadi. Nakon 1944. najprije je nastupao za Železničarski atletski klub (ŽAK), a 1945. pristupio je novoosnovanom Sportskom društvu željezničara *Spartak*. Kao član *Spartaka* uz Ivana Bogešića nastupao za reprezentaciju Vojvodine na prvome državnom prvenstvu Federativne Narodne Republike Jugoslavije 3.-9. IX. 1945. Nakon pobjede u četvrtfinalu nad reprezentacijom Makedonije s 3:1 i poraza u polufinalu od Jugoslavenske armije 3:4, Vojvodina je zauzela 4. mjesto.

Lajoš
Jakovetić

Kao odličan obrambeni igrač nastupao je za *Spartak* 1945.-48. i 1952.-57., a vrhunac karijere ostvario je kao član beogradskoga Centralnog doma Jugoslovenske armije (CDJA, danas: FK) *Partizan* 1948.-52.

Za subotički *Spartak* odigrao je 106 prvenstvenih utakmica i postigao 6 golova. Igrao je u momčadi *Spartaka* kad je taj klub u prvoj prvenstvenoj sezoni 1946./47. osvojio 6. mjesto u I. saveznoj ligi. Uz Stipana Kopilovića i Janka Zvekanovića, jedini je odigrao svih 26 utakmica. Jednak uspjeh ostvario je nakon povratka u Suboticu u sezoni 1953./54., kada je *Spartak* ponovno osvojio 6. mjesto, a on je jedini u momčadi odigrao svih 26 prvenstvenih utakmica. Do raspada jedinstvene I. savezne lige 1991. to su bila dva najbolja plasmana *Spartaka* u najelitnijem državnom prvenstvu.

Kao član beogradskoga *Partizana* osvojio je naslov prvaka Jugoslavije u sezoni 1948./49., kada je nastupio na 15 prvenstvenih susreta, te treće mjesto u pr-

venstvu 1949./50. Za *Partizan* je odigrao ukupno 186 utakmica (52 prvenstvenih, 29 međunarodnih, 93 prijateljske i 12 u Kupu Jugoslavije) te je postigao 4 pogotka.

Za reprezentaciju Jugoslavije nastupio je 4 puta. Debitirao je 21. VIII. 1949. u Beogradu na kvalifikacijskoj utakmici za svjetsko prvenstvo protiv reprezentacije Izraela (6:0). Drugu utakmicu odigrao je 18. IX. 1949. u Tel Avivu na uzvratnoj utakmici Izrael – Jugoslavija (2:5). Treću također kvalifikacijsku utakmicu za svjetsko prvenstvo odigrao je 9. X. 1949. u Beogradu protiv Francuske (1:1), a četvrta je bila prijateljska utakmica 13. XI. 1949. u Beogradu protiv Austrije (2:5). Jedanput je nastupio i za B-reprezentaciju Jugoslavije 1951. Prvi je igrač iz Subotice koji je nakon Drugoga svjetskoga rata zaigrao za A-reprezentaciju Jugoslavije.

Sredinom 1950-ih posvetio se trenerском pozivu. Najveći uspjeh postigao je kao trener subotičkoga *Spartaka* u sezoni 1961./62. došao do finala kupa Jugoslavije, u kojem je taj klub poražen od OFK *Beograda* (1:4).

Kao trgovac radio je u subotičkoj trgovini *Meteor* do odlaska u mirovinu. Posljednje godine života proveo je u Geronološkom centru u Subotici, gdje je i umro. Pokopan je na Senčanskom groblju u Subotici.

Lit.: Ž. Inić, *Knjiga o »Spartaku« 1945 – 1997 1947 – 1997*, Subotica, 1997; *Fudbalska reprezentacija Jugoslavije 1920-1999.*, Beograd, 1999; *Subotičke novine*, 7, II. 2003, Subotica; <http://www.partizan.rs/istorija-kluba>.

P. Skenderović i E. Hemar

JAKOVETIĆ, Marija, udana **Čolaković** (Subotica, 16. I. 1941.), rukometašica. Kći Antuna i Jelisavete, rođ. Nagy Zédi. Izučila je obućarski zanat u Subotici i bila zaposlena u subotičkoj tvornici obuće *Solid*. Veliki i mali rukomet počela je igrati 1957. u SDŽ *Jovan Mikić – Spartak* (Subotica) na poziciji lijeve vanjske igračice. Odlikovala se jakim šutom i velikom pokretljivošću. Punu afirmaciju stekla je igrajući mali rukomet.

Bila je članica RK *Spartak* 1957.-69. i cijelo vrijeme dok je igrala za matični klub nastupala je u Saveznoj rukometnoj ligi. Igrala je u jednoj od najuspješnijih generacija u povijesti ženskoga rukometa u Subotici i kao stalna članica prvoga sastava postala je državna prvakinja Jugoslavije u sezoni 1959./60. i 1962./63., drugo mjesto osvojila je 1957./58., 1960./61. i 1963./64., a treće mjesto 1958./59. i 1961./62. Kao izvrsna navalna igračica bila je najbolji strijelac Savezne rukometne lige u sezoni 1963/64.

Marija
Jakovetić

S ekipom *Spartaka* osvojila je Kup Jugoslavije 1961. u Subotici nakon pobjede u finalu protiv momčadi RK *Lokomotiva* (Zagreb). U finalu Kupa nastupila je još 1962., 1963. i 1968. i sva tri puta RK *Spartak* bio je poražen od strane ORK *Beograd*. Nastupila je u prvom Kupu europskih prvakinja 1961., kad je RK *Spartak* kao prva ženska momčad iz Jugoslavije izaborio pravo sudjelovanja u tom natjecanju te ponovno 1964. Od 1970. nastupala je za RK *DIN* (Niš) te je, kao jedna od najboljih igračica, imale velike zasluge za to što je ušao u I. saveznu rukometnu ligu u sezoni 1972./73. Igračku karijeru završila je 1975. u Nišu. Za reprezentaciju Jugoslavije nastupila je 17 puta i postigla 19 pogodaka. Debitirala je 24. IX. 1961. u Budimpešti protiv Mađarske 6:5, a zadnji nastup imala je 1964. Nastupila je na Svjetskom prvenstvu 1962. u Rumunjskoj s još dvjema rukometašicama *Spartaka* – Jovankom Jurčak i Anom Zemko, kada je Jugoslavija osvojila četvrto mjesto, a ona igrala na svih pet susreta i postigla sedam pogodaka. Nastupala je i za reprezentaciju Vojvodine na međunarodnim prijateljskim susretima. Dobitnica je medalje Saveza za fizičku kulturu Subotice 1964., medalje Ru-

kometnoga saveza Vojvodine za doprinos razvoju rukometa, medalje Rukometnoga saveza Jugoslavije za nastup na Svjetskom prvenstvu 1962. i zahvalnice Rukometnoga saveza Niša za ulazak u I. saveznu ligu 1972. Živi kao umirovljenica u Nišu.

Izvor: Osobna arhiva Marije Jakovetić (Čolaković).

Lit.: B. Krstić (ur.), *Sport u Subotici 1944-1984 Sportélet Szabadkán*, Subotica, 1984; *Almanah Rukometnog saveza Jugoslavije 1949-1989*, Beograd, 1991; Ž. Rafajlović, *Veteranke subotičkog rukometa*, Subotica, 1997.

E. Hemar

JAKŠIĆ, Ante (Bereg, 22. IV. 1912. – Zagreb, 30. XI. 1987.), pjesnik, pripovjedač, romanopisac, novelist. Sin je Antuna i Marije, rođ. Pivar. U rodnom je mjestu završio šestogodišnju osnovnu školu 1920.-25. Nakon što je napustio školovanje za bravarski obrt, upisao se u sjemenište u Baču. Ispite je, s ostalim sjemeništarcima, polagao privatno u državnoj gimnaziji u Subotici 1925.-28. Gimnazijsko školovanje nastavio je u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Travniku 1929. te u Somboru 1930.-32., gdje ga je i završio. Studirao je hrvatski jezik i romanistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a nakon završetka studija 1937. radio je kao profesor hrvatskoga jezika u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Travniku 1937.-38., u Franjevačkoj gimnaziji na Badiji na Korčuli 1939., u državnoj gimnaziji u Tuzli 1939.-44., u Osijeku 1944.-45., u Belom Manastiru 1945.-46., u Slavenskom Brodu 1946.-52., u Gospiću 1952.-53., u mješovitoj gimnaziji u Subotici 1953.-56., u osnovnoj školi u Karlovcu 1956.-57. i u srednjoj ekonomskoj školi u istom gradu 1957.-62. te u Zagrebu od 1962. kao odgovornik u Omladinskom muškom prihvatilištu, odakle je otišao u mirovinu 1970. Posljednje dvije godine života proveo je u zagrebačkom domu za ostarjele osobe *Božidar Adžija*. Preminuo je u bolnici Sestara milosrdnica u Zagrebu. Pokopan je na groblju u rodnom Bregu.

U književnosti se javlja još u gimnazijskoj dobi. Svoju je prvu pjesmu objavio 1929. u gimnazijskom listu *Travničko*

smilje. Ubrzo nakon toga, 1930-ih godina priključuje se krugu književnika bliskih Katoličkoj crkvi, okupljenih oko časopisa s kojima tada i sam uspostavlja suradnju: *Hrvatska prosvjeta* (1933.-37.) i *Hrvatska straža* (1933.-37.). Do kraja života surađuje u mnogobrojnim, uglavnom katoličkim časopisima i periodičkim publikacijama kao što su *Mladost* (1930.-33.), *Omladina* (1930.-34.), *Hrvatski list* (1934.), *Ilustrovani glasnik* (1932.-33.), *Luč* (1932.-39.), *Krijes* (1932.-33.), *Hrvatska revija* (1940.-43.), *Obitelj* (1934.-44.), *Glasnik sv. Ante* (1936.-45.), *Kalendar Gospine krunice* (1937.-43.), *Marulić* (1968.-87.), *Marija* (1969.-84.), *Danica* (1967.-86.) i dr. U zavičajnoj periodici u Bačkoj suradnik je u gotovo svim časopisima: *Bunjevačko kolo* (1933.-34.), *Klasje naših ravni* (1935.-44.), *Subotičke novine* (1936., 1939., 1941.), *Subotička Danica* (1933.-41., 1946., 1971.-72., 1984.-87.), *Rukovet* (1960., 1963.) i *Bačko klasje* (1982.).

A. Jakšić, *Prema drugoj obali*, Dakovački selci, 1987.

Njegov pjesnički opus obuhvaća više od tisuću pjesama razasutih u periodici i objavljenih u 12 zbirka, od kojih je većina izdana u vlastitoj nakladi. Bio je jedan od »istaknutijih pjesnika katoličke usmjerenosti« u XX. st. u hrvatskoj književnosti, a uz Aleksu Kokića bio je jedan od najvažnijih pjesnika bačkih Hrvata. Slovi za pjesnika platonske ljubavi, romantičnih čežnja i elegičnoga svijeta zavičaja. Oblikuje i često u formu soneta, iz kojih isijava no-

staljija, odanost i privrženost bereškumu te općenito bačkomu zavičaju. Snažni su u njegovoj poetici i nanosi socijalnih i domoljubnih elemenata. Ipak, književna ga je kritika prije svega označivala za pjesnika autentične religioznosti, čija je lirika prožeta »dubokom kršćanskom inspiracijom«. Na taj način pjesnički usmjeren, literarno se formirao i nastavio djelovati izvan modernističkih struja hrvatske književnosti, napose onih dominantnih nakon Drugoga svjetskoga rata, zbog čega je izostajala i književno-znanstvena interpretacija i valorizacija. Pjesme su mu prevedene na nje-mački, španjolski, slovenski i češki.

U prozi se pojavljuje 1937. sa zbirkom pripovjedaka *Marija : lirska novela*. Nakon toga slijedila je objava nekoliko romana, koji su bili iznimno popularni i omiljeni kod čitatelja. Prvi mu je roman *Šana se udaje*, koji je izlazio u nastavcima u *Subotičkim novinama* 1939. (br. 22-52) i 1940. (br. 1-5). Roman, koji donosi slike iz šokačkoga života i neslomivu ljubav, dočekao je još dva izdanja (1943. i 1980.), ali i dramtizaciju i scensko izvođenje. U svojim proznim djelima tematizira uglavnom događaje i motive iz narodnoga života rodnoga kraja, snažno se naslanjajući na tradiciju kršćanske moralne proze. Za života je objavio četiri romana, a u rukopisu su mu ostala još tri: *Niz tamne stube* iz 1940., *Pod bičem spoznaje* iz 1943. i *Kći sunčanih žala* iz 1944. Njegovo djelo *Dječak sa žitrodnih ravni* također je ostalo neobjavljeno.

Autor je i epske pjesme *Marin i Stana*, koja je u nastavcima izlazila u *Subotičkim novinama* (br. 8-14/1941.) sve dok Drugi svjetski rat nije prekinuo izlaženje toga lista te nije objavljena do kraja. Osim toga, prema zapisima Josipa Andrića, autor je i dviju drama, od kojih je jednočinka *Didi Tomini jid* izašla u *Subotičkoj Danici* za 1936., a druga je ostala u rukopisu. Preveo je roman ruske katoličke književnice Nadežde Lappo-Danilevske *K sreći*, koji je objavljen 1936.

Religiozno nadahnuće i uvelike religiozna tematika njegova pjesništva i proznoga stvaralaštva bili su glavni uzrok dugogo-

dišnjega prešućivanja Jakšićeva opusa u hrvatskoj službenoj književnoj povijesti sve do kraja XX. st. Ako bi ga se do tada povremeno kao književnoga stvaratelja i spomenulo, bilo bi to isključivo u katoličkoj periodici. Iako je uvršten u *Leksikon pisaca Jugoslavije*, u natuknici se navodi samo literatura za razdoblje 1934.-54., a za vrijeme nakon 1945. samo dva bibliografska podatka.

Pjesme su mu uvrštene u desetak antologija – *Hrvatska duhovna lirika* (Rim, 1968.), *Iz hrvatske marijanske lirike* (Zagreb, 1971.), *Duša duše hrvatske* (Mostar, 1988.), *Linda patria nuestra* (Buenos Aires, 1996.), *U sjeni transcendencije* (Zagreb, 1999.), *Hrvatska božićna lirika* (Zagreb, 2000.), *Hrvatska uskrсна lirika* (Zagreb, 2001.), *Zabreg : antologija suvremenog hrvatskog pjesništva o Zagrebu* (Zagreb, 1996.; 2001?) *Kip domovine : antologija hrvatske rodoljubne poezije* (Zagreb, 2001.), *Antologija hrvatske dječje poezije* (Zagreb, 2007.) i dr. U knjizi *Poezija i pjesnička proza* iz 2007., koju je priredio Nedjeljko Mihanović za ediciju Matice hrvatske *Stoljeća hrvatske književnosti*, zastupljen je, uz Srećka Karamana i Jakšu Ercegovića, s pjesmama iz nekoliko svojih zbirka.

Bio je član Hrvatskoga književnoga društva sv. Ćirila i Metoda, Društva hrvatskih književnika i član uredništva Hrvatske književne revije *Marulić* od osnutka 1968. U Zagrebu jedna ulica nosi njegovo

Ploča na rodnoj kući Ante Jakšića u Beregu

ime, a u rodnom je Bregu 4. VII. 2004. na njegovu rodnu kuću u ulici Ive Lole Ribara 23 postavljena spomen-ploča. Bilo kakvi daljnji koraci u očuvanju same kuće izostali su te je polako nagriza zub vremena. U povodu 70. obljetnice života i 50. obljetnice stvaralaštva 1982. u rodnom Bregu uručena mu je povelja pape Ivana Pavla II. kojom mu se odaje priznanje kao uglednome katoličkom djelatniku.

Djela: Pjesničke zbirke: *Biserni đerdan*, Sombor, 1931; *U dolini zaborava*, Zagreb, 1936; *Zov proljeća i mladosti*, Travnik, 1938; *Pod sapetim krilima*, Tuzla, 1941; *Elegije*, Subotica, 1954; *Hod pod zvijezdama*, Subotica, 1955; *Osamljeni mostovi*, Zagreb, 1962; *Pred vratima tišine*, Zagreb, 1963; *Pjesme o Sinu čovječjemu*, Zagreb, 1965; *Pod pješćanim satom*, Zagreb, 1975; *Molitve pod zvijezdama*, Zagreb, 1979; *Prema drugoj obali*, Đakovački selci, 1987; Pripovijetke: *Marija : lirska novela*, Zagreb, 1937; *Povratak u djetinjstvo*, Zagreb, 1968; Romani: *Šana se udaje*, Subotica, 1939 (Zagreb, 1943², 1980³); *Maturant : roman samoprijevara i ljubavi*, Osijek, 1944; *Pod teretom ljubavi : roman iz života bačkih Hrvata*, Osijek, 1944; *Neugasivi plamen*, Zagreb, 1969; Uredio: *Za blagdanskim stolom : pjesnički susreti*, Zagreb, 1970. Potpuna bibliografija do 1979. u: *Molitve pod zvijezdama*, Zagreb, 1979.

Lit.: J. Andrić, Pogovor, u: A. Jakšić, *Šana se udaje*, Zagreb, 1943; J. Lončarević, Poezija Ante Jakšića, u: *Marulić : Hrvatski književni zbornik*, Zagreb, 1968; *Leksikon pisaca Jugoslavije*, 2, Novi Sad, 1979; I. Sabatka, Ljubav Ante Jakšića prema rodnom kraju, *Subotička Danica kalendar za 1984. god.*, Bač, 1983; A. Jakšić, Prve pjesme, *Subotička Danica kalendar za 1985. god.*, Bač, 1984; B. Gabrić, Ante Jakšić (1912-1987.) (život i djela), *Zbornik »Ivan Antunović«*, 2-3, Subotica, 1992; A. Sekulić, *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*, Zagreb, 1996; B. Gabrić, Ante Jakšić : 1912.-1987., *Subotička Danica (nova) : kalendar 1998.*, Subotica, 1997; M. Babić, Prinos poznavanju života i opusa pjesnika Ante Jakšića, *Croatica*, 47-48, Zagreb, 1998-99; M. Miković, *Život i smrt u gradu*, Subotica, 1999; M. Miković, *Iznad žita nebo*, Subotica-Zagreb, 2003; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005; N. Mihanović, *Poezija i pjesnička proza*, Zagreb, 2007; *Hrvatska riječ*, 337, Subotica, 2009.

M. Balažev

JAKŠIĆ, Ivan (Subotica, 14. VI. 1927. – Batina, 19. XI. 1944.), sudionik pokreta otpora. Sin je Andrije, stolarskoga radnika, i Janje, rođ. Perčić, kućanice. Odrastao

je u sedmeročlanoj obitelji. Osnovnu školu završio je u Subotici. Urarski i zlatarski obrt učio je kod subotičkoga urara i zlatara Adama Imrea, a u sedamnaestoj je godini postao šegrt. Otac mu je bio pristaša komunista, zbog čega je 1941. priveden te izložen torturi mađarske policije u »žutoj kući«. Nakon toga otac se skrivao na roditeljskom salašu na Pavlovcu, a suradnju s pokretom otpora dijelom je na sebe preuzeo Ivan, koji je kao ilegalni kurir raznosio informativne materijale po partizanskim bazama na Šebešiću i Skenderovu. Postao je i član SKOJ-a. Nekoliko dana prije ulaska jugoslavenskih i sovjetskih snaga u Suboticu s drugim članovima pokreta otpora čuvao je najvažnije objekte u gradu (željeznički kolodvor, nadvožnjak prema Paliću i teretni kolodvor) kako ih mađarske vojne snage pri povlačenju ne bi uništile. S dolaskom VIII. vojvođanske udarne brigade u Suboticu postao je jedan od njezinih najmlađih boraca i odlazi na ratni put prema Dunavu, gdje je i poginuo u borbama oko nasipa na Kazuku, posljednje vojne zapreke pred mostobranom na Batini.

Lit.: *Spomenica palim borcima i žrtvama fašističkog terora 1941-1945.*, Subotica, 1988.

T. Žigmanov

JAKŠIĆ, Ivan (Tornja /mađ. Torna, rum. Turnu/, Aradska županija, 14. VII. 1909. – Budimpešta, 21. IV. 2000.), svećenik Srpske pravoslavne crkve, povjesničar. Završio je Bogosloviju u Srijemskim Karlovcima, a poslije je službovao u parohijama Budimске eparhije u Mađarskoj, u mjestima gdje žive pripadnici srpske zajednice: Batanji (mađ. Battonya), Panteliji (mađ. Dunaújváros), Čobancu (mađ. Csobánka), Budimpešti, Stolnom Biogradu (mađ. Székesfehérvár), a posljednjih trideset godina života u Pomazu, gdje je i pokopan. Neumorno se bavio istraživanjima prošlosti Srba u Ugarskoj, služeći se građom iz javnih arhiva te crkvenim pismohranama. Više knjiga izvora objavili su mu Matica srpska i SANU. U njima se susreću i važni podaci o Hrvatima u Ugarskoj s kraja XVII. i početka XVIII. st.

U tumačenju objavljenih izvora, međutim, pojednostavnjuje način na koji su habsburška uprava i vojni časnici označivali hrvatsko stanovništvo u Podunavlju prevođeći nazive »Catholische Rätzen«, »Rasciani Catholici« i »Rasciani Ritus Catholicorum« kao Srbi katolici ili katolički Srbi (npr. u *Izvorima o Srbima u Ugarskoj s kraja XVII. i početka XVIII. veka*, knj. 1). Na taj se način zanemaruje povijesni kontekst, jer se hrvatske etničke skupine u Podunavlju navedenim nazivima nisu imenovala spontano radi samoznačavanja. Naime, pri klasifikaciji južnoslavenskoga stanovništva u ugarskom Podunavlju predstavnicima državne administracije jezične razlike nisu bile dovoljno razlikovne pa su se koristili konfesionalnim obilježjem – *Catholici*. S vremenom je habsburška administracija uočila i druge etničke oznake, u prvom redu jezik i običaje, te jasne granice prema pravoslavnim Srbima, zbog čega je napušten klasifikacijski pojam »Rasciani Catholici«. Zato je načinom prezentacije izvora stvorena kvaziznanstvena osnova da se pojedine hrvatske etničke skupine, najčešće Bunjevci, prikažu kao katolički Srbi, što je od 1980-ih otvoreno zastupao i povjesničar Slavko Gavrilović, koji je kao suautor s Jakšićem objavio više knjiga povijesne građe.

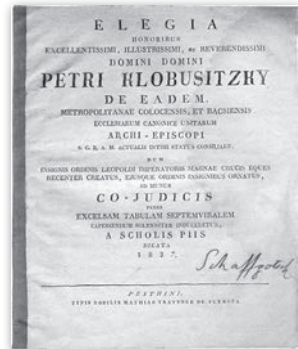
Djela: *Srbi u Stolnom Beogradu : od 1543. do 1947. godine*, Novi Sad, 1962; *Iz popisa stanovništva Ugarske početkom XVIII. veka*, 1-3, Novi Sad, 1966, 1968, 1974; *Građa o pravoslavnim crkvama Karlovačke mitropolije XVIII. veka* (suautor), Beograd, 1981; *Građa o balkanskim trgovcima u Ugarskoj XVIII. veka*, 1 (suautor), Beograd, 1985; *Građa za privrednu i društvenu istoriju Bačke u XVIII. veku* (suautor), Beograd, 1986; *Izvori o Srbima u Ugarskoj s kraja XVII i početkom XVIII. veka*, 1 (suautor), Beograd, 1987; *Kratka istorija Pomaških Srba : A Pomázi Szerbek rövid története*, b. m., 1993; *Srpska pravoslavna crkva u Stolnom Beogradu : Istorija i ikonografija*, Pančevo, 2008.

Lit.: *Enciklopedija srpske istoriografije*, Beograd, 1997.

S. Mačković i M. Bara

JALOŠIĆ, Andrija Ivan (Jallosics, Jallosits, András János, Endre) (Tata, Komáromska županija, 30. XI. 1791. – Budim, 19. VI. 1862.), pjesnik latinist, zamjenik

provincijala pijarističkoga reda, ravnatelj nacionalne gimnazije. Rođen u građanskoj obitelji, osnovnu školu i gimnaziju polazio je u rodnom gradu. Nakon završetka srednje škole 1808. u Kecskemétu je stupio u pijaristički red, koji je u Mađarskoj napose poznat po nastavno-obrazovnoj djelatnosti. Tako je već 1810.-12. predavao u Máramaros-Szigetu (*rum.* Sighetu Marmăției, skraćeno Sighet, *srp.* Maramureški Siget), tadašnjem sjedištu Maramureške županije i središtu trgovine soli i drvne industrije u Ugarskoj. God. 1813. bio je nastavnik u Óváru, također u razredima specijaliziranima za učenje gramatike. Zaređen je 1815. u Vácu. Tadašnji provincijal reda hrabrio ga je na pisanje elegija na latinskom jeziku pa je, osokoljen uracima mađarskih pjesnika, počeo pisati pjesme na mađarskom i latinskom. Fakultet je polazio 1814.-17. u Vácu, Nitri i Szent-György (slovač. Svätý Jur, prije Jur pri Bratislave). Nakon završetka školovanja bio je profesor u gramatičkim razredima u prestižnoj pijarističkoj gimnaziji u Segedinu 1818.-20., zatim je 1821. predavao u Tati, a 1821.-22. u Selmecu (Selmecebánya, slovač. Banská Štiavnica). Profesor u Kalači bio je 1826.-31., a 1832.-41. u Pešti u razredima koji su naglašeno učili govorništvu i poeziju. Jalošičevo djelo *Az áldozó pásztorok (Pričest pastira)*, objavljeno u prilogu časopisa *Kozorú* 1828., izveli su iste godine učenici njegova pjesničkoga razreda na imendan kalačkoga nadbiskupa

A. Jallosits, *Elegia Honoribus Excellentissimi... Petri Klobusitzky... Archi-Episcopi, Peshkini*, 1827.

pa Petra Klobusiczkoga u Kalači. U Kaniži (*madž.* Nagykanizsa) bio je ravnatelj samostana i srednje škole 1842.-44., a 1845.-47. tajnik pijarističkoga reda. God. 1848. postao je savjetnik reda i ravnatelj Kraljevske učiteljske škole, 1849. u Pešti je ravnatelj gimnazije, 1851.-52. zamjenik je provincijala pijarističkoga reda, čast pomoćnika provincijala i ravnatelja obnašao je i 1853.-58., a 1859.-62. u Budimu je pomoćnik provincijala i opat. Zaslužan je za pokretanje, promicanje i populariziranje madžarskih retoričkih vježba u peštanskim srednjim školama i učinio ih je općeprihvaćenima. Njegova poezija bila je cijenjena i izvan granica Ugarske, pa su mu pjesme na latinskom osigurale priznanje i u Rimu. Zahvaljujući tomu izabran je za dopisnog člana papinske Tiberijske akademije u Rimu.

Odabrana djela: *Elegia honoribus exc., ill. ac. rev. dni Petri Klobuschitzky... dum insignis ord. Leopoldi imperatoris magnae crucis eques recenter creatus, ejusque ordinis insignibus ornatus ad munus cojudicis penes excelsam tabulam septembiralem capessendum induceretur, a sch. piis dicata* 1827, Pesthini, 1827; *Honoribus exc., ill. ac. rev. dnorum Petri Klobusiczky archiepiscopi Colocensis et Alexandri Alagovich episcopi zagrabienensis, dum suffraganeus hic a suo metropolitae, adstantibus dnis exc., ill. ac. rev. Josepho Vurum Nitriensi, et ill. ac. rev. Paulo Mathia Szuszits Alba-Regalensi praesulibus in suae dioecesis antistitem* 30. Maji 1830. ritu solenni consecraretur, a scholis piis Colocensibus dicatum, Pesthini, 1830; *Onomasticon reverendo ac eximio ... patri Michaeli Róthth, consultori et secretario provincialis Scholarum Piarum III. Kal. Octobr. 1831 oblatum*, Pestini, 1831; *Elegia ad spect. atque clar. virum Alexandrum Kopyy... dum uxor ejusdem carissima Anna Sándor filiusque Alexander philosophiae candidatus Pestini die 6. Oct. 1834. eodem funere efferentur, scripta per Andream Jalloscis ...* 1834., b.g., b.m.; *Elegia honoribus adm. rev. patris Joannis Grosser ... dum exacto muneris triennio novis iisque concordibus suffragiis ad prosequendum munus eligeretur oblata*, Pestini, 1835; *Elegia gloriosae memoriae et piis manibus augusti Francisci I. imperatoris Austriae regis Hungariae... devota a scholis piis prov. Hung., Budae, 1835.*

Lit.: J. Danielik, *Magyar írók : Életrajzi gyűjtemény*, 1, Pesten, 1858; *Magyar Tudományos Értekező*, 2/1862, Esztergom; G. Petrik, *Magyarország bibliographiája 1712-1860*, 2-4, Budapest, 1890-1892; S. Takáts, *A főváros alapította budapesti piarista kollégium története*, Budapest, 1895;

Opera scriptorum latinorum natione Croatarum usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita : bibliographiae fundamenta, 1, collegit et digessit Š. Jurić, Zagrabiae, 1968 (*Index alphabeticus*, 1971; *Index systematicus*, 1982); M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010.

L. Heka

JANČOVIĆ, plemićka porodica. Plemićki list i grbovnica dodijeljeni su u Beču 26. VII. 1673. Nikoli, njegovu sinu Martinu i snahi Uršuli Krajčović te njihovoj djeci Mihajlu, Janku, Heleni, Sofiji i Katarini. U plemstvo Bačke županije ubilježen je Đuro 4. X. 1752. Potvrdu plemstva Bačka županija izdala je 27. IV. 1767.

Lit.: V. Duišin, *Plemićke porodice II, Vojvodina*, 2, [Novi Sad, 1941]; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

S. Bačić

JANDRIĆ, Ivan (Velika Trnovitica kraj Bjelovara, 12. V. 1931. – Subotica, 6. V. 2011.), keramičar. Roditelji su mu se, dok je bio dječak, doselili iz Hrvatske u Suboticu. Školu za primijenjenu umjetnost, keramički odsjek, završio je u Novom Sadu 1954. Radio je u školi kao likovni pedagog, a zatim do odlaska u mirovinu kao suradnik za kulturu na Radničkom sveučilištu u Subotici. Bio je član Grupe šestorice, koju je 1961. u Tavankutu osnovao Stipan Šabić. U početku je pretežito slikao, ali se od sredine 1960-ih trajno posvetio keramici.

Ivan Jandrić

Već je u ranim figurativnim i animalističkim keramičkim formama došlo do izražaja njegovo skulptorsko razmišljanje

prožeto diskretnim humorom. Od 1968., kad je nastupio na Prvom trijenalu keramike u Subotici, promijenio je svoj izričaj i tematiku te se istaknuo kao suvremen autor izrazite osobnosti, originalnoga stila i smjelih tehnoloških realizacija. Na toj je manifestaciji izlagao više od tri desetljeća i primio nekoliko nagrada.

Od sredine 1970-ih idućih je desetak godina stvarao djela s kojima je postizao uspjehe i koja su ostala njegova trajna prepoznatljivost u svijetu suvremene keramike. Isprva su imala hiperrealističke, a zatim u opsežnom ciklusu *Vrt čudnog raslinja* nadrealističke odlike s motivima čudnovatih plodova u konstantnim transformacijama. U maštovitim keramikama dinamičnih oblika i samo Jandriću specifičnih glazura metaforički je opredmetio cikluse rađanja, sazrijevanja i umiranja kao iskonskih nedokučivosti života. Likovna je kritika tada pravodobno prepoznala Jandrićevo djelo kao vrhunac njegova umjetničkoga rada. Sredinom 1980-tih počeo je izgrađivati ciklus *Svijet raslinja*, keramike svojevrsnih okamenjenih plodova monumentalnih formata i rustičnih površina, koje je početkom 1990-ih u *Posljedicama razvoja* nadopunjavao ekološkim sadržajima.

Sudjelovao je na brojnim skupnim izložbama koje su predstavljale vojvođansku primijenjenu umjetnost u Srbiji, Mađarskoj, Austriji i Hrvatskoj. Samostalne izložbe priređene su mu u Novom Sadu, Subotici, Segedinu, Zagrebu, Bjelovaru, Osijeku i Beogradu, a retrospektiva mu je održana 2004. u Modernoj galeriji *Likovni susret* u Subotici, kad je toj ustanovi donirao veći broj svojih djela.

Na poziv je izlagao na velikim svjetskim izložbama suvremene keramike: u talijanskoj Faenzi 1972., u francuskom Vallauriseu 1978., u Zagrebu 1984. i u portugalskom Obidosu 1987. Stvarao je u keramičkim kolonijama i simpozijima u Malom Idošu, Resenu, Arandelovcu, Našicama, Cazinu, Zagrebu, Obidosu i Kecskemétu.

Veliku zidnu keramičku kompoziciju i dvije manje postavio je 1978. u auli i pro-

storijama Otvorenoga sveučilišta u Subotici. U Subotici je, među ostalim, primio nagradu *Dr. Ferenc Bodrogyári* 1982. i Listopadsku nagradu 1987.

Lit.: O. Šram, *Ivan Jandrić*, katalog, Subotica, 1987; S. Isaković, *Savremena keramika u Srbiji*, Beograd, 1988; S. Stepanov: *Ivan Jandrić*, katalog, Subotica, 1992 (2004²); O. Šram, Keramičar Ivan Jandrić, *Klasje naših ravni*, 3-4/2004, Subotica; O. Šram, In memoriam : Ivan Jandrić : Autor izrazite osobnosti i originalnog stila, *Hrvatska riječ*, 426, Subotica, 20. V. 2011.

O. Šram

JANIĆ, Mićo (Bačka Palanka, 28. V. 1979.), kajakaš. Sin Milana, kajakaša, i Štefice, rođ. Pucko. Brat Stjepana i Nataše Janić. Osnovnu i srednju trgovačku školu završio je u rodnom mjestu, a Višu treneršku školu u Beogradu. Kao najstarije dijete u obitelji, prvi se počeo baviti kajakaštvom nakon što se oprobao u više sportova. Član Kajakaškoga kluba *Sintelon* iz Bačke Palanke postao je 1993., gdje je trenirao pod vodstvom svojega oca, a uz njega su članovi kuba postali i mlađi brat i sestra. Prve uspjehe postigao je 1993. na prvenstvu SR Jugoslavije u kadetskoj konkurenciji, kad je osvojio naslov državnoga prvaka u kajaku jednosjedu na 300 m i kajaku dvosjedu na 500 m. Na ekipnom prvenstvu SRJ 1994. u Apatinu osvaja prvo mjesto sa svojim klubom, a u juniorskoj konkurenciji prvo mjesto u svim disciplinama. U sljedećim godinama nekoliko je puta bio seniorski prvak SRJ. Na međunarodnoj regati 1996. u Segedinu osvojio je prvo mjesto u jednosjedu na 500 m, drugo mjesto u jednosjedu na 1000 m i prvo mjesto s bratom u dvosjedu na 500 m. God. 1996. proglašen je najboljim sportašem Bačke Palanke i najboljim kajakašem SRJ. S članovima obitelji, u Bačkoj Palanci osnovao je Kajak-kanu klub *Elit* 1997. Iste godine s bratom nastupa na seniorskom Svjetskom prvenstvu (SP) u Darmouthu (Kanada) i na Mediteranskim igrama (MI) u Bariju (Italija), gdje su se plasirali u tri finala, a na Svjetskom juniorskom prvenstvu u Lahtiju (Finska) u disciplini dvosjed na 1000 m s bratom osvaja brončanu medalju. Na SP 1998. u

Segedinu, u dvosjedu na 1000 m osvaja s bratom srebrnu medalju, što je ujedno bila i prva kajakaška medalja u tom rangu natjecanja za SRJ. Na Europskom prvenstvu (EP) 2000. u Poznańu (Poljska) i 2001. u Milanu s bratom je u dvosjedu na 1000 m osvojio oba puta 8. mjesto. Nakon toga je, revoltiran tadašnjom teškom financijskom situacijom i lošim uvjetima za bavljenje vrhunskim sportom, prekinuo karijeru.

U prometnoj nesreći potkraj 2002. kod Beograda lakše je ozlijeđen, brat Stjepan zadobio je teže ozljede, a otac Milan preminuo je od posljedica ozljeda. Nakon smrti oca počeo se baviti obrtom i trgovinom kako bi financijski pomogao obitelji. Zbog nemogućnosti da za sebe i brata u Srbiji i Crnoj Gori osigura kvalitetne uvjete za nastavak karijere, ušao je u pregovore s Hrvatskim kajakaškim savezom, s kojim je njegova obitelj otprije imala kontakte. Ponuđeno mu je mjesto trenera u Hrvatskoj, ali se odlučio za nastavak natjecateljske karijere i prelazak s bratom u reprezentaciju Hrvatske, za koju od 2005. počinju nastupati kao prvi sportaši nakon raspada SFR Jugoslavije. Postaju članovi Kajakaško-kanuističkoga kluba *Belišće* iz Belišća, odakle je njihova majka. Za KKK *Belišće* nastupaju do 2007., kada prelaze u KKK *Jarun* (Zagreb). Kao član hrvatske reprezentacije najveće uspjehe postigao je u kajaku dvosjedu s bratom: 6. mjesto na SP 2006. u Segedinu (1000 m), 7. mjesto na SP 2009. u Darmouthu (500 m), 4. mjesto na EP 2007. u Pontevedri (Španjolska) (1000 m), 7. mjesto na EP 2008. u Milanu (1000 m) te zlatna medalja na Mi 2005. u Almeriji (Španjolska) (1000 m).

Za postignute rezultate on i brat Stjepan dobili su najviše sportsko priznanje u Vojvodini – nagradu *Jovan Mikić – Spartak* za 1998.

Izvor: Arhiva Stjepana Janića iz Kopra.

Lit.: *Nacional*, 463, Zagreb, 28. IX. 2004; *Hrvatski športski almanah 2005-2006.*, Velika Gorica, 2006; *Hrvatski športski almanah 2006-2007.*, Velika Gorica, 2007; *Hrvatski športski almanah 2007-2008.*, Velika Gorica, 2008; D. Kostelac, *Kroz talase do zvezda*, Bačka Palanka, 2008; *Hr-*

vatski športski almanah 2008-2009., Velika Gorica, 2009; *Hrvatski športski almanah 2009-2010.*, Velika Gorica, 2010; <http://www.sportskisavezvodine.com/jms/view/dobitniciview.php?rbr=663>.

E. Hemar

JANIĆ, Milan (Bačka Palanka, 14. VI. 1957. – Beograd, 1. I. 2003.), kajakaš, kajakaški trener. Sin Živana i Dragice, rođ. Zrač, nacionalno se izjašnjavao kao Jugoslaven. Osnovnu školu završio je u Bačkoj Palanci, a srednju poljoprivrednu u Iloku. Kajakaštvom se počeo baviti 1970. u kajakaškoj sekciji Društva za tjelesni odgoj *Partizan* u Bačkoj Palanci, a nakon registracije Kajakaškoga kluba *Partizan* iz Bačke Palanke nastupao je za njega 1973.-76. Zbog boljih uvjeta u ljeto 1976. prelazi u Kajakanu klub *Belišće* iz Belišća, gdje mu je trener bio László Kovács. Ponovo je nastupao za KK *Partizan* 1979.-81., a 1981.-88. bio je član KKK *Vuteks* iz Vukovara. Aktivnu karijeru završio je u Bačkoj Palanci nastupajući za matični klub 1989.-93., koji je tada nosio imena KK *ILP Jedinstvo* (do 1989.) i KK *Sintelon* (od 1990. do danas). Najuspješniji je kajakaš na mirnim vodama u povijesti Jugoslavije.

Prve veće uspjehe ostvario je kao pionir i junior na prvenstvu Srbije i Jugoslavije 1971. i 1972., kada je pobijedio u svim disciplinama u kojima je nastupio. Prvi naslov seniorskoga prvaka Jugoslavije osvojio je 1974. na Savskom jezeru kod Beograda u jednosjedu na 500 m. Ukupno je osvojio 37 naslova seniorskoga prvaka Jugoslavije 1974.-93. Bio je državni prvak u jednosjedu, i to na 500 m (1974.-77., 1979.-81, 1984.-88., 1990), na 1000 m (1979.-80, 1983.-87., 1990.) i na 10.000 m (1977.-80., 1985., 1989.-90.), u dvosjedu na 500 m (1991.), na 1000 m (1983.) i na 10.000 m (1987.-88.) i u četverosjedu na 1000 m (1982., 1984., 1991., 1993.). S KK *Partizan* osvojio je ekipno prvenstvo Jugoslavije 1981.

Na Europskom juniorskom prvenstvu (EJP) 1974. u Walczu (Poljska) osvojio je 5. mjesto u jednosjedu na 1500 m, a na EJP 1975. u Rimu brončano odličje u istoj disciplini. Na Olimpijskim igrama (OI) u Mo-

skvi 1980. osvojio je 4. mjesto u jednosjedu na 500 m i 7. mjesto u jednosjedu na 1000 m; na OI u Los Angelesu 1984. srebrno odličje u jednosjedu na 1000 m i plasirao se u finale u jednosjedu na 500 m, gdje je bio deveti. Na SP 1977. u Sofiji osvojio je 5. mjesto u jednosjedu na 1000 m i 6. mjesto u jednosjedu na 10.000 m; na SP 1978. u Beogradu osvojio je zlatno odličje u jednosjedu na 10.000 m i srebrnu odličje u jednosjedu na 1000 m; na SP 1979. u Duisburgu osvojio je zlatno odličje u jednosjedu na 10.000 m i 7. mjesto u jednosjedu na 1000 m; na SP 1981. u Nottinghamu osvojio je srebrno odličje u jednosjedu na 10.000 m; 8. mjesto u jednosjedu na 500 m i 9. mjesto u jednosjedu na 1000 m; na SP 1982. u Beogradu osvojio je zlatno odličje u jednosjedu na 10.000 m i 5. mjesto u jednosjedu na 1000 m; na SP 1983. u Tampereu (Finska) osvojio je srebrno odličje u jednosjedu na 10.000 m, 7. mjesto u jednosjedu na 500 m i 8. mjesto u jednosjedu na 1000 m; na SP 1985. u Mechelenu (Belgija) osvojio je 5. mjesto u jednosjedu na 10.000 m i 8. mjesto u jednosjedu na 1000 m; na SP 1986. u Montrealu osvojio je 5. mjesto u jednosjedu na 10.000 m; na SP 1987. u Duisburgu osvojio je 6. mjesto u jednosjedu na 10.000 m; na SP 1990. u Poznańu (Poljska) osvojio je 8. mjesto u dvosjedu na 10.000 m i na svom posljednjem SP 1991. u Parizu nastupio je u jednosjedu na 10.000 m, ali se nije uspio plasirati u finale. Na Mediteranskim igrama 1979. u Splitu osvojio je srebrne medalje u jednosjedu na 500 i na 1000 m te u dvosjedu na 1000 m. Na Balkanskim prvenstvima osvojio je više od 20 medalja, a zlatnu medalju 6 puta. Pobijedio je na supermaratonu Beč-Budimpešta u dužini od 300 km 1990. i 1991. i na međunarodnim regatama u Sofiji, Beogradu, Segedinu, Moskvi, Nottinghamu i Brandenburgu.

Proglašen je najboljim sportašem Hrvatske 1978. u izboru lista *Sportske novosti* i Vojvodine 1979. u izboru lista *Dnevnik*.

Nakon završetka aktivne sportske karijere postao je šefom stručnoga štaba KK *Sintelon*. Istodobno je počeo trenirati svoju djecu Miću, Stjepana i Natašu. Nezadovo-

ljan uvjetima i sa željom da im omogući bolji sportski razvoj, god. 1997. osniva Kajak klub *Elit* u Bačkoj Palanci, gdje

Milan
Janić

je obnašao dužnost predsjednika, trenera i fizioterapeuta. Tada je počeo sportski uspjeh njegove djece, koja sva postaju kajakaški reprezentativci SR Jugoslavije i počinju ostvarivati međunarodne rezultate. Od predsjednika Hrvatskoga kajakaškog saveza Matije Ljubeka dobio je ponudu za prelazak djece u hrvatsku reprezentaciju, ali se na to nije odlučio zbog nestabilne političke situacije nakon rata. Nezadovoljan odnosom Kajakaškoga saveza Jugoslavije i nemogućnosti osiguravanja financijske potpore, potaknuo je kćer Natašu da 2001. ode u Mađarsku te je ubrzo postala najboljom svjetskom kajakašicom. Istodobno odlazi sa sinovima u Crnu Goru, gdje pokušava osnovati Kajakaški savez Crne Gore. Nakon neuspjeha u Crnoj Gori i teške financijske situacije 2002. pregovara oko angažmana sinova Miće i Stjepana s mađarskim klubom *Démász* iz Segedina, gdje je već nastupala njegova kći Nataša. Potkraj iste godine sa sinovima kreće na put u Crnu Goru radi pribavljanja dokumenata, ali je na povratku kod Beograda stradao u prometnoj nesreći. Preminuo je desetak dana poslije od zadobivenih ozljeda.

Izvor: Arhiva Stjepana Janića iz Koprna.

Lit.: *Sedamdeset godina kajakaštva u Hrvatskoj*, Zagreb, 1989; *Nacional*, 463, Zagreb, 28. IX. 2004; Z. Jajčević, *Olimpizam u hrvatskoj*, Zagreb, 2007; D. Kostelac, *Kroz talase do zvezda*, Bačka Palanka, 2008.

E. Hemar

JANIĆ, Nataša, udana **Dužev-Janić (Janics, Dusev-Janics)** (Bačka Palanka, 24. VI. 1982.), kajakašica. Kći Milana, kajakaša i Štefice, rođ. Pucko, rodom iz Bélišća. Osnovnu i srednju trgovačku školu završila je u Bačkoj Palanci. Otac Milan i starija braća Mićo i Stjepan bavili su se kajakaštvom, što ju je potaknulo da 1993. postane članicom Kajakaškoga kluba *Sintelon* iz Bačke Palanke. Prve uspjehe ostvarila je 1994., kada s KK *Sintelon* osvaja ekipno prvenstvo Jugoslavije, a ona kao pionirka pobjeđuje u svim disciplinama i svim natjecanjima na kojima je sudjelovala. S 14 godina postaje seniorskom prvakinjaom Jugoslavije i najuspješnijom kajakašicom u SR Jugoslaviji. Prvi važniji međunarodni nastup imala je 1997. na Svjetskom juniorskom prvenstvu (SJP) u Lahtiju (Finska), kada se plasirala u polufinale u utrci jednosjeda na 1500 m iako je po godinama još bila pionirka. Iste godine prešla je u novoosnovani Kajakaški klub *Elit* iz Bačke Palanke, koji je osnovao njezin otac kako bi njoj i braći omogućio bolji sportski razvoj. Nastupila je na Europskom juniorskom prvenstvu (EJP) 1998. u Norrköpingu (Švedska), kad se prvi put plasirala u finale jednoga službenoga međunarodnoga prvenstva i osvojila 9. mjesto u jednosjedu na 500 m. Na SJP 1999. u Zagrebu osvojila je srebrno odličje u jednosjedu na 500 m, što je ujedno bila prva ženska medalja za SRJ u kajakaštvu na mirnim vodama na službenim međunarodnim prvenstvima. Iste godine nastupila je i na seniorskom SP u Parizu i sa 17 godina osvojila 7. mjesto u jednosjedu na 500 m te time osigurala nastup na olimpijskim igrama. Na EJP 2000. u Boulogne-sur-Mer (Francuska) osvojila je zlatno odličje u jednosjedu na 500 m. Na Olimpijskim igrama (OI) 2000. u Sydneyu osvojila je 4. mjesto u jednosjedu na 500 m. Potkraj godine list *Sport* proglasio ju je najboljim mladim sportašem SRJ 2000. Nakon uspjeha u Sydneyu i nemogućnosti da joj Kajakaški savez Jugoslavije osigura potrebna sredstva za uspješni nastavak karijere u dogovoru s obitelji 2001. odlazi u Mađarsku te pristupa jednomu od najuspješnijih svjetskih kajakaških klubova

Démász iz Segedina, gdje brigu za nju preuzima trener László Kovács. Od 2002. nastupa za reprezentaciju Mađarske.

Nastupajući za Mađarsku kao seniorka u kajaku jednosjedu, dvosjedu i četverosjedu na olimpijskim igrama, svjetskim i europskim prvenstvima osvojila je ključno s 2010. ukupno 44 odličja, od čega 36 zlatnih. Na OI 2004. u Ateni osvojila je zlatna odličja u jednosjedu na 500 m i dvosjedu na 500 m sa stalnom partnericom Katalin Kovács, a na OI 2008. u Pekingu zlatno odličje u dvosjedu na 500 m i srebrno odličje u četverosjedu na 500 m. Na svjetskim prvenstvima osvojila je 18 zlatnih i 2 srebrna odličja: bila je prvakinja na SP 2002. u Seville (Španjolska) u četverosjedu na 200 m, na SP 2003. u Gainesvilleu (SAD) u četverosjedu na 1000 m, na SP 2005. u Zagrebu u jednosjedu na 1000 m i dvosjedu na 200 m i 500 m, na SP 2006. u Segedinu u dvosjedu na 200 m, 500 m i 1000 m, na SP 2007. u Duisburgu u jednosjedu na 200 m, na SP 2009. u Dartmouthu (Kanada) u jednosjedu na 200 m, u dvosjedu na 200 m i četverosjedu na 500 m i na SP 2010. u Poznańu (Poljska) u jednosjedu na 200 m, u dvosjedu na 200 i četverosjedu na 500 m. Srebrno odličje na SP osvojila je 2009. u jednosjedu 4 x 200 m i četverosjedu na 200 m i 2010. u jednosjedu na 500 m i 4 x 200 m. Na europskim prvenstvima osvojila je 15 zlatnih i 4 srebrna odličja. Bila je europska prvakinja 2005. na EP u Poznańu u jednosjedu na 500 m, dvosjedu na 200 m, 500 m i 1000 m, na EP 2006. u Račicama (Češka) u dvosjedu na 200 m, 500 m i 1000 m i četverosjedu 200 m, 500 m i 1000 m, na EP 2007. u Pontevedri (Španjolska) u jednosjedu na 200 m, na EP 2009. u Brandenburgu u četverosjedu na 200 m i na EP 2010. u Trasoni (Španjolska) u jednosjedu na 200, dvosjedu na 200 m i 500 m. Srebrno odličje osvojila je na EP 2002. u Segedinu u četverosjedu na 200 m i na EP 2009. u jednosjedu 4 x 200 m, u dvosjedu na 200 m i u četverosjedu na 500 m. Prvakinja Mađarske u 8 disciplina bila je 25 puta u 9 godina. Proglašena je najboljom sportašicom Mađarske 2004. i 2010., a zajedno s Kata-

lin Kovács i najboljom sportskom ekipom Mađarske 2005., 2006. i 2010. Dobitnica je najvažnijih mađarskih društvenih priznanja. Za najbolju kajakašicu Mađarske proglašena je 2004., 2005., 2006. i 2010. U braku je s bugarskim kajakašem i trenerom Adrijanom Duševom.

Izvor: Arhiva Stjepana Janića iz Kopra.

Lit.: *Nacional*, 463, Zagreb, 28. IX. 2004; D. Kostelac, *Kroz talase do zvezda*, Bačka Palanka, 2008; http://hu.wikipedia.org/wiki/Dusev-Janics_Natasa; <http://www.atastars.rs/vodeni-sportovi/47053-veslanje-nataa-jani-dobila-devojicu>.

E. Hemar

JANIĆ, Stjepan (Bačka Palanka, 24. XI. 1980.), kajakaš, kajakaški trener. Sin je kajakaša Milana i Štefice, rođ. Pucko, brat kajakaša Miće i kajakašice Nataše. Osnovnu i srednju ugostiteljsku školu završio je u Bačkoj Palanci, a Višu trenersku školu u Beogradu. U ranoj mladosti bavio se s više sportova, a u kajak je prvi put sjeo s 9 godina. Član Kajakaškoga kluba *Sintelon* iz Bačke Palanke postao je 1993., gdje je trener bio njegov otac, a članovi i brat i sestra. Prvi uspjeh ostvario je na ekipnom prvenstvu SR Jugoslavije 1994. u Apatinu, gdje je njegov klub osvojio prvo mjesto. Na međunarodnoj regati 1996. u Segedinu osvojio je s bratom 1. mjesto u dvosjedu na 500 m. S članovima obitelji osnovao je 1997. Kajak kanu klub *Elit* u Bačkoj Palanci. Iste godine s bratom nastupa na Svjetskom juniorskom prvenstvu u Lahtiju i u disciplini dvosjed na 1000 m osvaja brončanu medalju, a na Mediteranskim igrama (MI) 1997. u Bariju nastupa u finalu 3 discipline, ali ne osvaja ni jednu medalju. Na Europskom juniorskom prvenstvu 1998. u Norrköpingu (Švedska) osvaja srebrnu medalju u jednosjedu na 1000 m i brončanu medalju u dvosjedu na 500 m. Iste godine još kao junior nastupa s bratom na Svjetskom prvenstvu (SP) u Segedinu i osvaja srebrnu medalju u dvosjedu na 1000 m. Na europskim prvenstvima 2000. u Poznańu (Poljska) i 2001. u Milanu s bratom je u dvosjedu na 1000 m osvojio 8. mjesto, a 2002. u Segedinu u jednosjedu na

1000 m također 8. mjesto. Iste godine na Europskom prvenstvu (EP) do 23 godine u Zagrebu u jednosjedu na 1000 m osvaja brončanu medalju.

U prometnoj nesreći potkraj 2002. kod Beograda slomio je nogu, ruku i vilicu, brat Mićo bio je lakše ozlijeđen, a otac Milan od posljedica je ozljeda preminuo. Nakon smrti oca i nemogućnosti da u Srbiji i Crnoj Gori osiguraju kvalitetne uvjete za rad, od 2005. s bratom počinje nastupati za reprezentaciju Hrvatske. Postaju članovi Kajakaško-kanuističkoga kluba *Belišće* iz Belišća, mjesta odakle je njihova majka. Za *KKK Belišće* nastupaju do 2007., a onda prelaze u *KKK Jarun* iz Zagreba. Odmah nakon dolaska u Hrvatsku 2005. nastupa na EP u Poznańu, gdje u jednosjedu na 1500 m osvaja brončanu medalju. Bila je to prva seniorska medalja za hrvatsko kajakaštvo na mirnim vodama od 1987. Poslije više ne uspijeva osvojiti medalju na službenim međunarodnim prvenstvima, ali ostvaruje zapažene rezultate u jednosjedu te s bratom u dvosjedu. Nastupao je na Olimpijskim igrama 2008. u Pekingu, gdje se plasirao u finale jednosjeda i dvosjeda na 1000 m i u oba je natjecanja osvojio 9. mjesto. Na SP 2006. u Segedinu na 500 m osvojio je 5. mjesto i 6. mjesto u dvosjedu na 1000 m, 7. mjesto u jednosjedu na 500 m na SP u Duisburgu 2007, a na SP u Dartmouthu (Kanada) 2009. osvojio je 4. mjesto u jednosjedu na 1000 m i 7. mjesto u dvosjedu na 500 m. Na EP 2006. u Račicama (Češka) osvojio je 4. mjesto u jednosjedu na 1000 m, na EP 2007. u Pontevedri (Španjolska) 8. mjesto u jednosjedu na 500 m i 8. mjesto i 4. mjesto u dvosjedu na 1000 m, 7. mjesto u dvosjedu na 1000 m na EP 2008. u Milanu te 4. mjesto u jednosjedu na 1000 m na EP 2009. u Brandenburg. Na MI u Almeriji (Španjolska) 2005. osvojio je zlatne medalje u jednosjedu na 1000 m i dvosjedu na 1000 m, a na MI 2009. u Pescari (Italija) osvojio je zlatnu medalju u jednosjedu na 500 m i srebrnu medalju u jednosjedu na 1000 m.

Na Prvenstvu Hrvatske osvojio je 11 naslova prvaka pojedinačno i ekipno. Zbog

zdravstvenih problema natjecateljsku je karijeru završio 2010. U izboru Hrvatskoga kajakaškoga saveza proglašen je najboljim kajakašem Hrvatske 2005., 2007., 2008. i 2009. U braku je s najuspješnijom slovenskom kajakašicom na mirnim vodama Špeleom Ponomarenko-Janić. Od 2011. njezin je službeni trener. Živi u Kopru.

Izvor: Arhiva Stjepana Janića iz Kopra.

Lit.: *Nacional*, 463, Zagreb, 28. IX. 2004; *Hrvatski športski almanah 2005-2006.*, Velika Gorica, 2006; *Hrvatski športski almanah 2006-2007.*, Velika Gorica, 2007; *Hrvatski športski almanah 2007-2008.*, Velika Gorica, 2008; D. Kostelac, *Kroz talase do zvezda*, Bačka Palanka, 2008; *Hrvatski športski almanah 2008-2009.*, Velika Gorica, 2009; *Hrvatski športski almanah 2009-2010.*, Velika Gorica, 2010.

E. Hemar

JANKAČ, Matej (Bistra kraj Zagreba, 21. IX. 1880. – Zagreb, 10. IV. 1968.), odvjetnik, kulturni djelatnik, zborovođa, pjevač. Već u pučkoj školi i gimnaziji pokazao je naklonost prema glazbi, napose pjevanju. Tijekom školovanja na zagrebačkoj bogosloviji postao je predsjednikom i zborovođom najstarijega hrvatskoga pjevačkoga društva *Vijenac*, a *regens chori* zagrebačke katedrale postavio ga je za koralista. Nakon upisa na Pravni fakultet postao je pjevačem u studentskom zboru *Kolo*, a poslije umjetničkim zborovođom akademskoga zbora *Varaždinski klub*.

Nakon što je diplomirao 1907., prvi posao dobio je u Osijeku, gdje je djelovao u HPD *Kuhač*. Ubrzo je upućen na rad u sudbeni stol u Banju Luku, gdje je bio zborovođa HPD *Nada*, a pjevao je bas i bariton. Nešto poslije kao sudski savjetnik premješten je u Bihać, gdje je za vrijeme kratkotrajnoga službovanja obnovio djelovanje tamošnjega HPD *Krajišnik*.

Skupa s nekolicinom mladih hrvatskih intelektualaca (Mihovil Katanec, Marin Juras, Ivo Šercer, Ladislav Vlašić, Vinko Žganec i dr.), uz preporuku Radićeve Hrvatske pučke seljačke stranke te nakon poziva tadašnjega subotičkoga gradonačelnika Franje Sudarevića, javio se na natječaj za mjesto gradskoga bilježnika u Subotici.

Tako u rujnu 1920. iz Bihaća dolazi u Suboticu, gdje kao gradski bilježnik radi do 1929., a poslije kao odvjetnik. Usporedno je bio iznimno aktivan na području kulture te je bio jedan od nositelja integracije bačkih Bunjevaca u hrvatski kulturni prostor. Bio je prvi pročelnik Odjela za glazbu i prvi zborovođa Muškoga zbora Prosvjetnoga društva *Neven* (poslije Hrvatsko prosvjetno društvo *Neven*), osnovanoga 31. XII. 1920. Skupa s Mihovилоm Katanecom nakon ne-

Matej
Jankač

koliko mjeseci bio je osnivač Hrvatskoga pjevačkoga društva *Neven* 4. XII. 1920. (isprva kao sekcija Prosvjetnoga društva *Neven*, a od 1925. kao samostalno društvo), gdje su najprije ustrojili muški, nakon toga ženski, a na kraju i mješoviti zbor. Sudjelujući na mnogim natjecanjima i priređujući velik broj javnih nastupa, postigli su mnogobrojne uspjehe i zadobili renome u gradu i cijeloj tadašnjoj Jugoslaviji. Od osnutka Hrvatskoga pjevačkoga društva *Neven* bio je zborovođa Muškoga zbora, a često je nastupao i kao solo-pjevač dionica basa i baritona. Kao sposoban organizator bio je poslovođa (1925.-30.) i dugogodišnji dopredsjednik Društva (1930.-41.). Zbog neslaganja sa snažnom prorežimskom ideološkom protkanošću Odbora za proslavu četiristote obljetnice Cara Jovana Nenada, u koji je imenovan, odbio je sudjelovati u njegovu radu i službenoj proslavi 27. XI. 1927. Njegovi sinovi Zvonimir (Banja Luka, 1909. – ?) i Milivoj (Banja Luka, 1910. – ?), također odvjetnici, i sami su bili aktivni u *Nevenu*. U Subotici je stanovao u I. krugu, Agina 8. Bio je na glasu kao skroman i samoza-

tajan čovjek. Za svoj tridesetogodišnji rad kao pjevač i zborovođa nagrađen je 1930. jednim od najvećih glazbenih priznanja u Kraljevini Jugoslaviji – Srebrnom lovorovom zvijezdom Saveza pjevačkih društava.

Pod pritiskom mađarskih vlasti, koje su protjerivale sve međuratne doseljenike bez obzira na nacionalnost, napustio je Suboticu 1941. i trajno se nastanio u Zagrebu, gdje je nastavio pjevati u Crkvenom pjevačkom zboru *Hosanna* pri crkvi sv. Petra. God. 1961. teško je obolio. Pokopan je na zagrebačkom groblju Mirogoj.

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F: 47. XII 1368/921; F: 47. XI 35/928; F: 57. 867/1934.

Lit.: A. Sekulić, Radičevci u životu bačkih Hrvata od 1918. do 1928., *Hrvatski iseljenički zbornik 1994.*, Zagreb, 1994; S. Beljanski (ur.), *75 godina Advokatske komore Vojvodine*, Novi Sad, 1996; Lj. Vujković Lamić, Sjećanje na Hrvatsko pjevačko društvo »Neven« (od 1920. do 1946. god.), *Klasje naših ravni*, 1/1999, Subotica; T. Žigmanov, Djelatnost dr. Mihovila Kataneća i Mateja Jankača, *Klasje naših ravni*, 1/1999, Subotica.

S. Mačković i Lj. Vujković Lamić

JANKÓ, János (Budimpešta, 13. III. 1868. – Borszék, rum. Borsec, Erdelj, 28. VII. 1902.), doktor geografije, antropologije i botanike, etnograf. Sin je Jánosa, poznatoga slikara i karikaturista (1833.-1896.) i Gizelle, rođ. Bajay. Školovao se u Budimpešti, gdje je i doktorirao 1890. Iste je godine izabran za tajnika Mađarskoga geografskoga društva. Razvio je bogatu istraživačku i znanstvenu djelatnost. U tu je svrhu proputovao mnoge zemlje na različitim kontinentima, istraživao po etnografskim muzejima te na terenu prikupljao građu za svoje članke i knjige. Uz potporu budimpeštanske Trgovačke i obrtničke komore 1888. putuje u Egipat, a 1889. u Alžir, Tunis i Tripoli. God. 1890. i 1891. Ministarstvo obrazovanja šalje ga u Englesku i Francusku. Asistent na katedri za geografiju na budimpeštanskom sveučilištu postao je 1892. Od 1894. direktor je etnografskoga odjela Narodnoga muzeja. U Helsinki i Rusiju putovao je 1896. Bio je član treće ekspedicije Jenőa Zichyja, poznatoga mađarskoga političara i istraživača Azije,

koji je ondje istraživao jezične, povijesne, arheološke, antropološke i etnografske poveznice s Mađarima. Proputovao je predio od Kavkaza do delte Volge, a odatle do sibirskoga Tobolska i Osetije. Proučavao je i Etnološki muzej u Berlinu. Proputovao je cijelu tadašnju Mađarsku. Surađivao je sa zemljopisnim i etnografskim društvima te sudjelovao u organizaciji etnografskoga dijela monumentalne *Tisućljetne izložbe*, priređene 1896. u sklopu proslave tisućite obljetnice doseljenja Mađara. Bio je urednik budimpeštanskoga časopisa *Etnográfia*. Pisac je brojnih samostalnih djela i suradnik u još većem broju stručnih publikacija na mađarskom, njemačkom i engleskom jeziku. Cilj mu je bio za buduće naraštaje i istraživanja prikupiti dovoljno građe o Mađarima jezično srodnim ugrofinskim narodima, etnički i antropološki srodnim tursko-tatarskim narodima te slavenskim narodima, koji žive u susjedstvu dviju spomenutih skupina te na Mađare imaju velik utjecaj. Preminuo je mlad prigodom jednog istraživačkoga putovanja u Erdelj. U njegovu čast *Mađarsko etnografsko društvo* od 1969. dodjeljuje nagradu »Jankó János« mladim etnografima kao priznanje za izvanredna znanstvena dostignuća.

O Šokcima je pisao 1896. u časopisu *Etnográfia*, koji je tiskan i kao posebni separat. Iste je godine prerađeni i skraćeni članak objavljen i u 2. svesku monografije Bačko-bodroške županije, koju je uredio Gyula Dudás. U njemu opisuje lokaciju Šokaca u toj županiji, naglašavajući kako je riječ o 8 naselja u zapadnom dijelu županije, uz dunavske močvare i u njima, gdje su nekad živjeli Mađari, što dokazuju i nazivi tih naselja i pustara oko njih mađarskoga podrijetla. Nije načisto tko su Šokci i Bunjevci – pišući o doseljavanju Bunjevca, naziva ih rimokatoličkim Srbima, dok govoreći da djevojke u Šokaca vrlo rijetko same biraju muža, a da ni momci u tom nisu posve slobodni, već to obično dogovaraju stariji, zaključuje da je to tako u svih Srba. Na više mjesta iznosi slične teze, ali na kraju članka kao da mijenja mišljenje te tvrdi da su Šokci posebna etnička skupina unutar

južnoslavenske skupine naroda, različita od Bunjevaca i Srba. U članku se nabrajaju naselja iz kojih su Šokci iz Sonte, Bođana, Vajske i Plavne birali bračne drugove u XVIII. i XIX. st.: Monoštor (*srp.* Bački Monoštor), Sombor, Aljmaš, Karlovac, Bođani, Požega, Erdut, Plavna, Valpovo, Bečej, Lovas, Vajska, Sonta, Bač, Vukovar, Dalj, Bapska, Bukin (danas: Mladenovo), Selenča, Novo Selo (danas: Bačko Novo Selo), Nuštar, Doroslovo, Madaraš, Tovar-nik, Đeletovci. Popis naselja, iako to on ne vidi, jasno govori tko su Šokci Bačko-bodroške županije i kamo pripadaju: da su jedno sa Šokcima u Hrvatskoj, tj. da pripadaju hrvatskomu narodu. Osim ovoga, on u članku piše o običajima, ponajviše ženidbenim i onima vezanima uz vjerske blagdane, o gospodarskim prilikama, o praznovjerju, o imenima i nadimcima.

Ranije se pogrešno mislilo da je Jankó János pseudonim Ivana Evetovića. Iako su o Šokcima pisali i jedan i drugi, njihovi se članci umnogome razlikuju. Jankó piše kao mađarski etnograf, koji sâm naglašava da ne zna dobro jezik Šokaca. Iz njegova se članka vidi da je kraće vrijeme boravio među Šokcima te da ih ne poznaje dovoljno. Kao vrstan etnograf, svjestan je nedostataka svojega istraživanja o Šokcima te naglašava da je njegov članak samo skica i zrno pijeska u odnosu na ono što još stoji pred etnografima kada su Šokci u pitanju. S druge strane, Ivan Evetović dobro poznaje jezik Šokaca i same Šokce i poznata mu je i povijest i pripadnost Šokaca. Njegov članak o Šokcima, objavljen 13 godina nakon Jankóva u 2. svesku monografije Bačko-bodroške županije, koju je uredio Samu Borovszky, puno je kvalitetniji i precizniji te predstavlja iskorak u tadašnjem proučavanju Šokaca u Bačkoj.

Značajnija djela: *Tót-Komlós magánrajza*, Békes-Gyula, 1887; *Erklärung des Namens Kongo*, Gottha, 1888; *The Welle-Problem*, Edinburgh, 1888; *Equisetum albo-marginatum* Kit, Cassel, 1888; *Gróf Benyovszky Móricz életrajza*, Budapest, 1889; *Gróf Benyovszky Móricz mint földrajzi kutató. Kritikai megjegyzések Kamcsatkától Macaoig tett útjára*, Budapest, 1890; *A Nilus Deltája. A Delta földtani és földrajzi felépülése*, Budapest,

1890; *Abstammung der Planeten*, Berlin, 1891; *Stanley utazása, kalandjai és felfedezései Afrikában*, Budapest, 1891; *Magyarország hegyvidékeinek csoportosítása*, Budapest, 1891; *Javaslat a néprajzi kiállítás ügyében*, Budapest, 1891; *A Benyovszky-irodalom anyagáról*, Budapest, 1891; *A magyar földrajzi társulat könyv- és térképtárának Czimjegyzéke 1873-1889*, Budapest, 1891; *Map of the Crownlands of the Kingdom of St. Stephans*, London, 1892; *A szinganfui nestorianus emléktábla (prijevod)*, Budapest, 1892; *Kalotaszeg magyar népe. Néprajzi tanulmány*, Budapest, 1892; *A kalotaszegi és erdélyi magyarságról*, Kolozsvár, 1893; *A toroczkói vasbányászat és kohászat*, Budapest, 1893; *Torda, Aranyosszék és Torockó magyar (székely) népe*, Budapest, 1893; *Régi hazai lőportartók szarvasagancsból*, Budapest, 1895; *Adatok a bács-bodrogmegyei sokácok néprajzához*, Budapest, 1896; *Tűzzel vassal a Szudánban. Szlatin Rudolf pasa után ford.*, Budapest, 1896; *Kalauz a néprajzi missió-kiállításban*, Budapest, 1896; *Az ezredéves országos kiállítás néprajzi faluja*, Budapest, 1897; *A néprajzi gyűjtemény leírása (Zichy Jenő gr. kaukázusi és középázsiai utazásai, I-II.)*, Budapest, 1897; *A magyar halászat eredete*, Budapest–Leipzig, 1900; *A Balaton melléki lakosság néprajza*, Budapest, 1902; *Utazás Osztyájköldre 1898.*, Budapest 2000; *Úton a szibériai atyafiakhoz, Jankó János oroszországi levelei*, Budapest, 2001; *Kalauz a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának kiállításához 1898.*, Budapest 2002.

Lit.: *A Pallas Nagy Lexikona*, 9, Budapest, 1895; Gy. Dudás (ur.), *Bács-Bodrogh vármegye egyetemes monográfiája*, 2, Zombor, 1896; J. Szinnyei, *Magyar írók élete és munkái*, 5, Budapest, 1897; S. Borovszky (ur.), *Magyarország vármegyéi és városai: Bács-Bodrogh vármegye*, Budapest, 1909; *Magyar néprajzi lexikon*, 2, Budapest, 1979; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; *Magyar utazók lexikona*, Budapest, 1993; [http://hu.wikipedia.org/wiki/Jankó_János_\(néprajzkutató\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/Jankó_János_(néprajzkutató)).

J. Štefković

JANKOVAC (*mađ.* Jánoshalma), selo u južnom dijelu Bačko-kiškunske županije. Nekadašnja službena imena: 1416. Janushalma, 1580. Jankószállás, 1583. Janoshalma, 1626. Jankovác, 1676. Jankó, 1699. Jankova, 1718. Jankovác, 1783. Iankovác, do 1904. Jankovác, otada Jánoshalma.

Arheološka iskopavanja potvrđuju da su na tom mjestu živjeli nomadski pastirski narodi Sarmati, Huni i Avari. Nakon tatarske najezde tu su se, među preostale Mađzare, nastanili Kumani, a svoje su prebivalište zvali Csőszapa. To je područje

1439. postalo posjedom Janka Sibanjanina (*madž.* János Hunyadi), kada je i nazvano Jankó, Jankószállás. God. 1580. imalo je 47 poreznih obveznika. Bunjevački Hrvati nastanili su ga u razdoblju 1630.-1730. God. 1649. beogradski biskup Marin Ibrišimović ovdje je krizmao 325 katolika, jamačno Hrvata. Jankovačka obitelj Mamužić došla je plemstvo 1678. God. 1699. imao je 16 poreznih obveznika. Katoličko je mjesto 1701. Za Rákóczijsva ustanka (1703.-11.) naselje je uništeno. Nakon obnove, 1712. navode ga kao hrvatsko (»ilirsko«) selo. Najprije je kmetski posjed Ugarske dvorske komore, a od 1799. obitelji Orczy. Popis 1714. bilježi 10 hrvatskih poreznih obveznika, a u mjestu je zabilježeno 30-ak hrvatskih prezimena: Bedžula, Bundić, Ivanковиć, Kujundžić, Kulić, Mamužić, Pančić, Peršić i dr. Madžari i Slovaci doseljavaju se »iz udaljenih županija« 1731. Župa je osnovana 1733., a 1788. podignuta je crkva Sv. Ane. Župom su najprije upravljali subotički franjevci, a poslije 1748. svjetovni svećenici. God. 1777. u mjestu je živjelo 264 pretežito madžarske obitelji. Trgovištem je postao 1807.; cehovske isprave tkalci su dobili 1822., a ostali obrtnici 1841. God. 1881. ima 8625 stanovnika, od toga svega 2 Hrvata.

Gradom je proglašen 1989. Današnje jankovačko područje (atar) prostire na 13 221 ha, a poznato je po razvijenom vino-

gradarstvu i voćarstvu. Do danas su ostali sačuvani i ovi mikrotoponimi: Brižiči, Dragičova, Hrdavica, Kiseljak, Požarevina, Rastik.

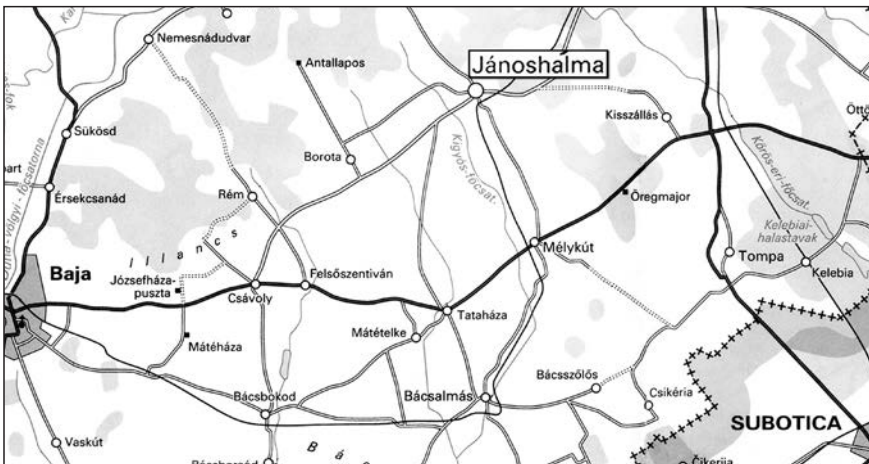
Lit.: I. Katona, *Historia metropolitanae Colocensis ecclesiae*, Colocae, 1800; I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye helynévtára*, 1, Szabadka, 1895; Gy. Dudás (ur.), *Bács-Bodrog vármegye egyetememes monografiája*, 1-2, Zombor, 1896; I. Ivanić, *Istorijsko-etnografska rasprava: Bunjevci i Šokci u Bačkoj, Baranji i Lici*, Beograd, 1899; S. Borovszky (ur.), *Bács-Bodrog vármegye monografiája*, 1, Budapest, 1909; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini od najstarijih vremena do 1929. godine*, Zagreb, 1930; J. Rapcsányi, *Magyar városok monografiája: Baja és Bács-Bodrog vármegye községei*, Budapest, 1934; A. Hegedűs, *Bácskai és bánáti jobbágylevelek (1676-1848)*, Újvidék, 1984; L. Kiss, *Földrajzi nevek etimológiai szótára*, Budapest, 1980; A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994.

Ž. Mandić

JANKOVIĆ, plemićka porodica. U Bačkoj županiji plemstvo joj je proglašeno 1772. za Antuna i Leopolda, prema potvrdi Nitranske županije. Nisu rodbinski povezani s Jankovićima koji su imali posjede u Požeškoj, Srijemskoj i Baranjskoj županiji.

Lit.: Gy. Dudás, A bácskai nemes családok, *Bács-Bodrogh Megyei Történelmi Társulat Évkönyve*, 4/1893, Zombor; V. Duišin, Plemićke porodice II, *Vojvodina*, 2, [Novi Sad, 1941]; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005.

S. Bačić

Jankovac (Jánoshalma)

JANKOVIĆ, Josip (Jankovics, József) (Vukovar, oko 1708. – Rim, 25. III. 1757.), franjevac, profesor, filozofski i teološki pisac, provincijal. Nakon stupanja u franjevački red, filozofski i teološki studij završio je u Rimu. Najprije je predavao filozofiju u Rimu i Mantovi, zatim u Vukovaru 1738.-39., pa teologiju u bogoslovnoj školi Generalnoga učilišta u Budimu 1739.-49. Kao vrsnu crkvenomu pravniku i liturgičaru, provincijal Filip Lastrić povjerio mu je 1741. da s Petrom Lipovcem zastupa poslove franjevačke provincije Bosne Srebrene pred crkvenim nadleštivima u Požunu, a 1749. branio je u Beču interese franjevačkoga samostana u Budimu. Kao povjerenik vrhovne uprave franjevačkoga reda, obavio je kanonski pohod u Provinciji sv. Ladislava u središnjoj Hrvatskoj 1739., Provinciji Presvetoga Otkupitelja u Dalmaciji 1751. i u Bugarskoj. U upravi Bosne Srebrene bio je kustod 1748.-51. i provincijal 1751.-54. te generalni definitor 1750. Pri diobi Bosne Srebrene 1735. zauzimao se za uspostavu podunavske provincije sa samostanima u Srijemu, Bačkoj i Ugarskoj, što je naišlo na otpor franjevaca u Bosni i Slavoniji, a i kasnija je razdioba slijedila političke, a ne regionalne granice, koje je on promicao. U rukopisu je ostavio spise *Philosophia universa* (Vukovar, 1739.) i *De Deo uno* (Budim, 1745.-50.), koji se čuvaju u franjevačkoj samostanskoj knjižnici u Budimpešti. Na poziv je otputovao u Rim, gdje je i umro.

Djela: *Promptuarium commissarii visitatoris ex sacris scripturis, ss. patribus, optimis quibusque religionis nostrae autoribus studiose collectum, bullisque pontificiis, sacrorum canonum mandatis. & nostri sacri instituti constitutionibus accommodatum, modis, sermonibus quoque, circularibus litteris, motivis, norma concurrendi, pro lecturis generalibus, practica criminali, praecautioibus commissarii, & observationibus adornatum, simulque auctore J. J. a Valcovarino... stylo plano compositum atque in tesseram perennis gratitudinis, ac filialis observantiae Rev. P. F. Cajetano de Laurino dicatum, oblatum sacramentumque...*, Ravennae, 1742; *Compendium sacrarum caeremoniarum pro alma et antiquissima provincia Bosnae-Argentinae, Venetiis*, 1751.

Lit.: A. Horányi, *Memoria Hungarorum et Provincialium scriptis editis notorum*, 2, Viennae, 1776; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005.

L. Heka

JANKOVIĆ, Martin (Jankovich, Jankovits, Márton, Martinus) (? , 25. X. 1786. – Jankovac, 26. XII. 1847.), svećenik, pisac. Osim datuma rođenja (ali ne i mjesta) iz njegova najranijega razdoblja života poznato je tek da je u školskoj godini 1804./05. bio student druge godine mudroslovlja na Bogoslovnom fakultetu u Egeru te da je 1809. zaređen za svećenika. Bio je kapelan u Čonoplji 1810., u Kuli 1811.-14., u njemačkom naselju Gajdobri (*njem.* Schönau, *madž.* Szépliget) 1815.-16. te u Novom Sadu 1817.-20., a nakon toga župnik u Jankovcu (*madž.* Jánoshalma) 1821.-47. Bio je dekanantski bilježnik 1842., a dužnost dekana Gornjotisanskoga dekanata Potiskoga arhiprezbirata obnašao je 1843.-47. Autor je dvaju djela na latinskome jeziku.

Djela: *Rev. dno Stephano Katona, abbati S. Petri de Bodrogh-Monostor... Rectori suo clerus junior approplante sancti Stephani regis nostri sacra Die Dedicat, Coloczae, 1807; Applausus pastoritius metropolitanae Coloczensis ecclesiae archiepiscopio... Petro Klobusitzky de Eadem ex cathedr. ecclesia Szathmariensi in sedem metropolitanam translato, Pesthini, 1822.*

Lit.: G. Petrik, *Magyarország bibliographiája, 1712-1860*, 1-4, Budapest, 1888-1892; I. Kujundžić, *Bunjevačko-šokačka bibliografija, Rad JAZU*, 355, Zagreb, 1969; A. Lakatos (ur.), *A Kalocsa-bácsi főegyházmegeye történeti sematizmusa 1777-1923*, Kalocsa, 2002.

L. Heka

JÁNOSHALMA → Jankovac

JANUS, Pannonius → Česmički, Ivan

JARAK → Jendek

JARAMAZOVIĆ, Antun (Subotica, 18. IV. 1915. – Virovitica, ?24. IV. 1945.), sudionik pokreta otpora. Sin je trgovca i vinargradara Antuna i Terezije, rođ. Budinčević. Osnovnu školu završio je u Subotici, nakon čega se upisao u gimnaziju, a 1934. položio je veliku maturu. Najprije je radio kao činovnik u subotičkoj gradskoj upravi. Kao

pričuvni časnik jugoslavenske kraljevske vojske u činu potporučnika na jednoj je vojnoj vježbi netom prije Drugoga svjetskoga rata osumnjičen za neprijateljsko djelovanje te je osuđen na zatvorsku kaznu, koju je izdržao u Osijeku. Nakon kapitulacije jugoslavenske vojske u travanjskom ratu 1941. vratio se u Suboticu, gdje je pod sumnjom da je pristaša komunističkoga pokreta triput uhićivan. Isprva se izdržavao obradom vinograda, a poslije je otvorio trgovinu zubarskih potrepština. Nakon povlačenja mađarskih snaga iz Subotice pristupio je VIII. vojvođanskoj udarnoj brigadi. U siječnju 1945. postao je članom KPJ. Postavljen je za komesara čete te je dobio čin poručnika. U završnim ratnim akcijama 24. IV. 1945. u okolici Donjega Miholjca, u šumi u blizini ciglane, teško je ranjen te je prenesen u Viroviticu, gdje mu se gubi svaki trag.

Lit.: *Spomenica palim borcima i žrtvama fašističkog terora 1941-1945.*, Subotica, 1988.

T. Žigmanov

JARAMAZOVIĆ, Ivan – Ico (Subotica, 18. IV. 1932. – Pula, 3. IV. 2001.), boksački trener. Sin Antuna i Marije, rođ. Bačić. Izučio je strojobravarSKI obrt u Subotici. Odrastao je u siromašnoj obitelji s dvojicom braće i jednom sestrom. Majka mu je umrla kad je imao četiri godine, a otac željezničar nakon nesreće na poslu ostao je invalid bez noge. U mladosti se bavio s više sportova, a na kraju je prevagnula ljubav prema boksu, koji je nakon rata u Subotici bio iznimno popularan.

Sa 16 godina napustio je rodni grad i najprije je kraće vrijeme proveo u Senti, gdje se okušao kao boksač, a zatim se nastanio u Osijeku, gdje je boksačio kod trenera Juliusa Schwickera. Svoj prvi nastup imao je 1948. u susretu Osijeka protiv Subotice. Aktivni boksač bio je četiri godine bez zapaženih rezultata. Dobrovoljno se javio u Jugoslavensku ratnu mornaricu 1952. Ubrzo nakon dolaska u pulski garnizon određen je za boksačkoga trenera, gdje je radio s već afirmiranim boksačima koji su bili na službenju vojnoga roka. Momčad garnizo-

na udružuje se s Boksačkim klubom *Pula* i pod imenom BK *Jadran* nastupaju u Hrvatsko-slovenskoj ligi, koju osvajaju 1953. Na temelju toga 1954. stekli su pravo nastupa u I. saveznoj boksačkoj ligi, no kako momčad nije bila sastavljena samo od civila, morali su se pokoriti odluci vojnih vlasti i odustati od nastupa. Pri Zavodu za odgoj u Zagrebu u sezoni 1953./54. školovao se i postao kvalificiranim boksačkim trenerom u prvoj klasi profesora Zlatka Hrbića, bivšega državnoga prvaka i reprezentativca.

Ivan
Jaramazović

Nakon izlaska iz vojske 1955. zaposlio se u Brodogradilištu *Uljanik*, a kao amaterski trener djelovao je u BK *Pula* do 1963. Najveći uspjeh ostvario je s Vladom Vranješevićem, koji je postao državni prvak 1961. i reprezentativac na Europskom prvenstvu u Beogradu 1961. i Moskvi 1963. U stručnome stožeru reprezentacije bio je pomoćnim trenerom na pripremama za Olimpijske igre u Rimu 1960. Bio je profesionalni trener BK *Metalac* iz Zagreba 1963.-65., s kojim je nastupao u I. saveznoj boksačkoj ligi, i usporedno studirao na Fakultetu za fizičku kulturu. Zbog teška financijskoga stanja u zagrebačkom boksu dobio je otkaz i u nemogućnosti da financira nastavak studija, vratio se u Pulu. Zaposlio se u Brodogradilištu *Crvena zvijezda* i usporedno se školovao za visokokvalificiranoga strojobravarara.

Poslije 15 godina odsustva iz boksačkoga sporta na javnom je natječaju 1981. izabran za šefa stručnoga stožera i profesionalnoga trenera u BK *Pula*. Pod njegovim vodstvom pulski boksači u sezoni 1981./82. osvajaju prvo mjestu u II. boksač-

koj ligi zapad, a u sezoni 1982./83. postaju pobjednici I. savezne boksačke lige, što je bio jedini naslov ekipnoga boksačkoga prvaka Jugoslavije za jedan hrvatski klub u razdoblju 1946.-91. Na pojedinačnom seniorskom prvenstvu Jugoslavije 1982. u Borovu i 1983. u Prištini boksači BK *Pula* Srboljub Stanković, Pero Tadić i Zvonko Miličević postaju državni prvaci, Damir Škaro osvaja drugo mjesto, a Naser Rušidi i Dorijan Čalić treće. BK *Pula* tada daje i veći broj reprezentativaca. Za navedene je rezultate iste godine proglašen najboljim boksačkim trenerom Jugoslavije i Hrvatske. No, samo četiri dana nakon osvojenoga naslova ekipnoga prvaka države uprava BK *Pula* smjenjuje ga bez jasna obrazloženja. Ponuđeno mu je mjesto trenera u klubu, ali bez mogućnosti da vodi prvu momčad, pa razočaran napušta karijeru boksačkoga trenera. Ostatak radnoga vijeka proveo je u poduzeću *Industrokem*, gdje je radio na održavanju strojeva. Nakon što je Društvo osoba s tjelesnim invaliditetom u Puli 1986. dobilo prostorije u neposrednoj blizini njegove kuće, članovima je pomagao kao serviser ortopedskih pomagala, majstor za popravke, pratilac, trener u sportskim aktivnostima itd. Dobitnik je mnogobrojnih društvenih nagrada i priznanja.

Izvor: Arhiva obitelji Vide Jaramazović u Puli.

Lit.: P. Ladavac, *Trideset godina Pulskog boksa (1946.-1976.)*, Pula, 1976; In memoriam, u: *Glas Istre*, Rijeka, 6. IV. 2001; *Informator : Društvo tjelesnih invalida Pula*, 13, Pula, 2001; Z. Bušić, *Šampioni hrvatskog i svjetskog boksa*, Zagreb, 2002; *Istarska enciklopedija*, Zagreb, 2005.

E. Hemar

JARAMAZOVIĆ, Lajčo (Đurđin, 9. IX. 1905. – Subotica, 18. IV. 1963.), sudionik pokreta otpora, državni dužnosnik. Rođen je u srednje imućnoj zemljoradničkoj obitelji Marijana i Magdalene, rođ. Crnković. Pučku školu završio je u salaškoj školi u Gornjem Tavankutu, a pet razreda gimnazije u Subotici. Nakon odsluženja vojnoga roka posvetio se poljoprivredi na salašu kod svojih roditelja u Gornjem Tavankutu (Skenderovo). Između dvaju svjetskih

ratova bio je simpatizer i član Hrvatske seljačke strane te organizator boravka Ljudevita Tomašića, izaslanika Vladka Mačeka, u Tavankutu u sklopu aktivnosti HSS-a u tom mjestu tijekom pregovora Cvetković – Maček o formiranju granica Banovine Hrvatske 1939. Nisu mu bile strane ni ideje komunističkoga pokreta te se učlanio i u Komunističku partiju Jugoslavije.

Nakon ulaska mađžarskih postrojba u Bačku u travnju 1941. aktivno se pridružio ilegalnom radu Okružnoga komiteta KPJ u Subotici, odnosno njegove ćelije u Tavankutu. U zemunicama iskopanima na njegovim salašima u Skenderovu (partizanska baza Alkazar, najveća na području Tavankuta) i Đurđinu, na gospodarskim zgradama oko salaša i u svojoj kući u Subotici u Palmotićevoj ulici skrivao je članove pokreta otpora te cijele židovske obitelji. Kad je Subotički partizanski odred početkom rujna 1944. došao na područje Subotice, smješten je na njegovu salašu u Skenderovu, gdje je imao zapovjedništvo. Kao imućan posjednik s oko 180 jutara zemlje, obilno je materijalno i novčano pomogao partizanski pokret te se po uzoru na njega u pokret priključio znatan broj subotičkih Bunjevaca.

Jedan je od najvažnijih bunjevačkih partijskih dužnosnika u godinama nakon Drugoga svjetskoga rata: Vojna uprava za Banat, Bačku i Baranju 30. XI. 1944. imenovala ga je u privremeni Upravni odbor Saveza zemljoradničkih zadruga u Novom Sadu, bio je prvi poslijeratni predsjednik Gradskoga narodnooslobodilačkoga odbora (NOO) Subotice (što odgovara da-

Lajčo
Jaramazović

našnjoj funkciji gradonačelnika) 1944.-45., kao predsjednik Okružnoga NOO-a siječnja 1945. kooptiran je u najviše tijelo u Vojvodini – Glavni NOO Vojvodine u Novom Sadu (koje je, među ostalim, na plenarnoj sjednici 6. IV. 1945. donio odluku da se Vojvodina priključi federalnoj Srbiji kao autonomna pokrajina) i odmah postao jedan od tri dopredsjednika, na Skupštini izaslanika naroda Vojvodine u Novom Sadu srpnja 1945. biran je za vijećnika AVNOJ-a, na čijem je III. zasjedanju u Beogradu 7.-10. VIII. 1945. izabran za člana njegovog Zakonodavnoga odbora. Bio je zastupnik (za izborni kotar odžački II.) Privremene skupštine Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ), Ustavotvorne skupštine koja je 1945. donijela prvi poslijeratni Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ) i Narodne skupštine FNRJ 1946.-53. te savjetnik Ministarstva poljoprivrede Vlade Narodne Republike (NR) Srbije. Bio je zastupnik i u Narodnoj skupštini NR Srbije i Narodnoj skupštini AP Vojvodine. U Vladi NR Srbije bio je ministar bez lisnice 1945.-47. i ministar komunalnih poslova od ožujka 1947. do svibnja 1948. Poslije je obavljao dužnost ravnatelja i pomoćnika ravnatelja Biroa za izradu plana za organizaciju i uređenje seljačkih radnih zadruga i poljoprivrednih izložbi (1951.-54.) i četiri godine bio zastupnik Republičkoga vijeća NR Srbije za izborni kotar Bačka Palanka. Za člana Fakultetskoga vijeća Poljoprivrednoga fakulteta u Beogradu imenovan je 1956.

Bio je i član Glavnoga odbora Narodnoga fronta Srbije (kasniji Socijalistički savez radnoga naroda – SSRN), kao i Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkoga rata (SUBNOR) Srbije. Aktivan je bio i u mnogim drugim područjima: prvi predsjednik novoosnovanoga Fiskulturnoga omladinskoga sportskoga društva *Jovan Mikić – Spartak* (1945.), »prosvjetni povjerenik«, tj. organizator aktivnosti obnovljene organizacije Hrvatskoga seljačkoga prosvjetnoga društva *Seljačka sloga* za cijelu Bačku. Pomogao je obnavljanje ogranka toga društva u Baču 8. II. 1947. te se zauzi-

mao za organiziranja smotre hrvatskih društava, pjesme, plesa i običaja bačkih Hrvata tijekom travnja 1947. u Subotici.

Pomagao je težnje sunarodnjaka u Bajskom trokutu za pripajanjem toga područja Jugoslaviji u proljeće 1945. Na jednom narodnom zboru u Gari, na kojem su glavni govornici bili Lajčo Jaramazović i Antun Karagić iz Gare, istaknuto je pitanje buduće pripadnosti Bajskog trokuta. Radi prikupljanja podataka za razgraničenje s Madžarskom koji bi mogli pomoći uključenju Bajskog trokuta u sastav buduće Jugoslavije na osnovi gospodarskoga, prometnoga i etničkoga interesa federalna Hrvatska izaslala je Jurja Andrassyja u Bajski trokut, komemu je Jaramazović svojim utjecajem omogućio pristup vođama tamošnjih Hrvata. Bio je među skupinom istaknutih subotičkih Hrvata i Srba koje je u ljeto 1945. konzultirala Đilasova komisija glede razgraničenja Srbije i Hrvatske, kada se, za razliku od Grge Skenderovića, zauzimao za to da subotički okrug u cijelosti pripadne Vojvodini, a za priključenje Hrvatskoj bio je pod uvjetom da se Bajski trokut pripoji Jugoslaviji i ako bi na sjever Vojvodine bili kolonizirani i Hrvati.

Sredinom 1950-ih iz ideoloških se razloga razišao s komunističkom vlašću zbog mjera i metoda nasilnog otkupa i utjerivanja poljoprivrednika u seljačke i zemljoradničke zadruge te je 1958. umirovljen na vlastiti zahtjev. Nakon toga posvetio isključivo poljoprivredi na svojem imanju.

Lit.: *Subotičke novine*, 3. XI. 1939, Subotica; A. Vojnić-Purčar, *Oslobođenje Subotice*, Subotica, 1945; *Seljačka sloga*, 12/1946, 2/1947, 3/1947, Zagreb; *Hrvatska riječ*, 23. IX., 30. IX., 15. X. 1945., Subotica; A. Sam (ur.), *Sećanja učesnika radničkog pokreta i NOR-a Subotica 1920-1944*, Subotica, 1985; G. Tikvicki, *Slike iz ustanka u Bačkoj*, Beograd, 1989; *Enciklopedija Jugoslavije*, 6, Zagreb, 1990; Č. Popov, J. Popov, *Autonomija Vojvodine – srpsko pitanje*, Sremski Karlovci, 1993; *Sportsko društvo železničara »Jovan Mikić – Spartak«*, ur. M. Brustulov, Subotica, 1995; M. Štambuk-Škalić, *Hrvatska istočna granica u dokumentima 1945.-1947.*, *Fontes : izvori za hrvatsku povijest*, 1, Zagreb, 1995; *Srpski biografski rečnik*, 4, Novi Sad, 2009.

JARAMAZOVIĆ, Lazar – Lazo (Subotica, 28. X. 1947.), mačevalac, trener. Sin je Ivana i Mare, rođ. Bajić. Radni je vijek proveo kao VKV elektroničar i elektromehaničar u subotičkoj *Sigmi*. Mačevanje je počeo trenirati 1963. u Mačevalačkom klubu *Spartak* iz Subotice kod trenera Eugena Jakobčića. Natjecao se u disciplini sablja. Već 1966. postao je seniorskim reprezentativcem Jugoslavije, za koju je do 1982. nastupio 46 puta. Sudjelovao je na svjetskom prvenstvu u Budimpešti 1975. Na Balkanskim prvenstvima 1978. u Kladovu i 1979. u Sofiji osvojio je 3. mjesto u ekipnoj konkurenciji, a najveći pojedinačni uspjeh ostvario je 1981. u Ateni osvajanjem 6. mjesta. Pobijedio je na međunarodnom turniru u Skoplju 1973., na međunarodnom Kupu Subotice 1975. i 1986. te na međunarodnom Memorijalu Dušana Božića u Beogradu 1981. Bio je nositelj olimpijskoga plamena u Subotici za Olimpijske igre u Münchenu 1972. Sa svojim učenikom Radomirom Drndarskim bio je i sudionik Mediteranskih igara u Splitu 1979.

Na seniorskim prvenstvima Jugoslavije bio je prvak u pojedinačnoj konkurenciji 1976. u Beogradu i 1980. u Mariboru, 2. pojedinačno 1967. u Zrenjaninu, 4. pojedinačno 1969. u Zrenjaninu, 2. pojedinačno i 3. ekipno 1971. u Zagrebu, 6. pojedinačno i 3. ekipno 1972. u Beogradu, 2. ekipno 1973. u Subotici, 3. ekipno 1974. u Zrenjaninu, 2. ekipno 1975. u Zagrebu, 2. ekipno 1976. u Beogradu, 2. pojedinačno i ekipno 1979. u Beogradu i 2. ekipno 1981. u Beogradu. Na prvenstvima Vojvodine, u kojoj je konkurencija u sablji bila najjača među svih 8 tadašnjih federalnih jedinica, osvajao je prva mjesta u pojedinačnoj konkurenciji 1971.-72., 1975.-76. i 1978.

Usporedno s natjecanjem bavio se i trenerskim radom, a nakon povlačenja iz natjecanja 1986. potpuno mu se posvećuje. Kao trener mladih u *Spartaku* postigao je najveće uspjehe: juniorske momčadi bile su sedam puta ekipni prvaci Jugoslavije u sablji – 1973.-75. (Radomir Drndarski, Gábor Göncöl, Zoltán Kolarik), 1977.-79. (Vladimir Brajkov, Branislav Bukvić, Gábor

Besenyei) i 1987. (Gábor Simonyi, Gábor Szórád, László Varga), a u pojedinačnoj konkurenciji juniori su mu bili prvaci Jugoslavije u sablji 1974. (Gábor Göncöl), 1975. (Geza Bašić Palković) i 1990.-91. (Gábor Simonyi). U seniorskoj konkurenciji u sablji, kao natjecatelj i trener, s ekipom *Spartaka* osvaja ekipno prvenstvo Jugoslavije 1985. a kao trener ekipno prvenstvo Jugoslavije u 1987. u Subotici te sudjeluje u Kupu europskih prvaka 1986. u Budimpešti. U disciplini sablja njegov najuspješniji učenik Radomir Drndarski bio je državni prvak u pojedinačnoj konkurenciji 1983., 1984. i 1989., dok su viceprvaci države bili Zoltán Kolarik 1985. i Vladimir Brajkov 1989.

Na prvenstvima Vojvodine 1973.-89. njegove juniorske ekipe bile su devet puta prvaci u sablji, a njegovi su juniori pojedinačno u istoj disciplini bili prvaci 1973. (Gábor Göncöl), 1974. (Radomir Drndarski), 1975. (Zoltán Kolarik), 1977. i 1980. (Vladimir Brajkov) te 1987.-89. (Gábor Simonyi). U seniorskoj konkurenciji ekipno je *Spartak* bio vojvođanski prvak u sablji 1973., 1983., 1985. i 1986., a pojedinačno 1985. (Radomir Drndarski).

Nakon što je Mačevalački klub *Spartak* prestao raditi 1991., obnavlja ga 2010. uz pomoć Vladimira Brajkova i roditelja djece, kada postaje predsjednikom i ponovno trenira najmlađe kategorije u maču i sablji. Kako klub ima slabu materijalnu potporu i nema vlastite prostorije, financira ga osobno uz pomoć roditelja natjecatelja. Unatoč tomu, postiže zapažene rezultate već u sezoni 2010./11.: na prvenstvu Srbije pioniri osvajaju tri prva mjesta (Martin Nimčević, Marko Kljajić, Luka Tikvicki), isti natjecatelji i u juniorskoj konkurenciji osvajaju ekipno 1. mjesto, a pojedinačno 2. (Martin Nimčević), 3. (Marko Kljajić) i 5. mjesto (Luka Tikvicki), a u seniorskoj konkurenciji 3. (Marko Kljajić) i 5. mjesto (Luka Tikvicki); momčad je u maču osvojila broncu na europskom *Grand prixu* za kadete u Mariboru. U ženskoj konkurenciji mlađa kadetkinja Bojana Kljajić u maču osvojila je na Kupu Rapira u Zagrebu pojedinačnu brončanu medalju, dok je na Kupu pobjed-

nika u Beogradu u seniorskoj konkurenciji pojedinačno Marko Kljajić osvojio 1. mjesto, Luka Tikvicki 2. mjesto, a Bojana Kljajić 1. mjesto. Bojana i Marko Kljajić te Luka Tikvicki kadetski su reprezentativci Srbije za Mediteranske igre u Poreču 2012.

Trenirao je reprezentaciju Srbije 2010.-11.

Lazar
Jaramazović

Pokušao je u Subotici ustrojiti olimpijski petoboj (mačevanje, streljaštvo, jahanje, plivanje i trčanje) 1989./90., ali bez uspjeha jer je na dolazećim Olimpijskim igrama 1992. taj sport isključen iz programa igara. Bavi se i sportskim ribolovom – član je Izvršnog odbora i Upravnog odbora Ribolovačkoga saveza Vojvodine te predsjednik Udruženja sportskih ribolovaca *Sigma* iz Subotice.

Dobitnik je mnogobrojnih priznanja i nagrada – tri puta uzastopce bio je sportaš grada Subotice 1972.-74., dobio je nagradu sportaš grada SDŽ *Spartak* Subotica 1979., zlatnu plaketu *Spartaka* u povodu 30 i 35 godina postojanja toga kluba 1975. i 1980., zlatnu plaketu SOFK-e Subotica 1980., zlatnu plaketu Mačevalačkoga saveza Jugoslavije 1988., zlatnu plaketu SOFK-e i grada Subotice za ekipni uspjeh 1985. i dr.

Izvor: Kazivanje i osobna arhiva Lazara Jaramazovića.

Lit.: *Almanah jugoslovenskog sporta*, Beograd, 1964-1988; *Enciklopedija fizičke kulture*, 2, Zagreb, 1977; B. Krstić, (ur.), *Sport u Subotici 1944-1984 : Sportélet Szabadkán*, Subotica, 1984; M. Brustulov (ur.), *Sportsko društvo železničara »Jovan Mikić – Spartak«*, Subotica, 1995; D. Vukić, *Mačevanje u Jugoslavijama 1928.-2002.*, Beograd, 2004; <http://mkspartak.blogspot.com>.

Lj. Vujković Lamić i E. Hemar

JARAMAZOVIĆ, Marija (Subotica, 3. II. 1986.), pjevačica, modna dizajnerica. Kći je Laze i Mirjane, rođ. Stantić. Nakon završetka osnovne i srednje medicinske škole u Subotici, završila je prvostupnički studij modnoga dizajna na Tekstilno-tehnološkom fakultetu u Zagrebu 2010. Završila je nižu Muzičku školu u Subotici i rano je počela pjevati kao solistica. Nastupala je na mnogim koncertima i festivalima: Festival bunjevački' pisama (na svim festivalima od početka održavanja 2001.; 2004. osvojila je nagradu za interpretaciju i nagradu publike, 2006. nagradu publike, 2009. za najbolju kompoziciju), *Tonkafest* (Ogulin, 2008., prvo mjesto stručnoga povjerenstva i nagradu publike), *Hosanafest* (Subotica, 2010., nagrada stručnoga povjerenstva), *Uskrsfest* (Zagreb 2005., treća nagrada stručnoga povjerenstva), Dani kršćanske kulture (Split, 2010.), *Bonofest* (Vukovar, 2009.), *Don Bosco fest* (Zagreb, 2009.), *Stepinčeve note* (Koprivnica, 2009., 2010.), *Marijafest* (Molve, 2008., 2009.). Izvedene su joj pjesme snimljene na nosačima zvuka na svim festivalima duhovne glazbe te na Festivalu bunjevački' pisama. Prvi samostalni nosač zvuka *Hajdemo zajedno* s 11 pjesama duhovne glazbe na tekstove njezine majke Mirjane Jaramazović iz istoimene zbirke poezije izdala je 2010.

Diskografija: *Hajdemo zajedno*, Laudato, Zagreb, 2010.

Lit.: *Hrvatska riječ*, 373, Subotica, 2010; *Zvonik*, 5/2010, Subotica.

K. Čeliković

JARAMAZOVIĆ, Mirjana (Subotica, 13. IX. 1960.), pjesnikinja. Kći je Antuna i Marge Stantić, rođ. Mačković. U Subotici je završila osnovnu i srednju prevodilačku školu. Poeziju je počela pisati početkom XXI. st., a pjesme su joj objavljivane u zbirci *Lira naiva* (2008., 2009., 2010.), katoličkom mjesečniku *Zvonik* i kalendaru *Subotička Danica* (2008., 2009., 2010.). Prva samostalna knjiga poezije *Hajdemo zajedno* objavljena joj je 2010. i sadrži 105 pjesama i Križni put u prozi. Prevladavaju duhovne pjesme, u kojima autorica na

bunjevačkoj ikavici i na književnom hrvatskom jeziku pjeva o Bogu, Majci Božjoj, ljudskoj patnji. Piše i pjesme sa zavičajnim motivima. Neke su joj pjesme uglazbljene i izvedene na Festivalu bunjevački' pisama u Subotici i na više festivala duhovne glazbe u Zagrebu, Subotici, Ogulinu, Vukovaru, Koprivnici, Molvama i drugdje, a snimljene su i na nosačima zvuka s tih festivala. Pjesme na festivalima pjeva njezina kći Marija, koja je snimila i nosač zvuka *Hajdemo zajedno* s pjesmama iz istoimene knjige.

Djelo: *Hajdemo zajedno*, Subotica, 2010.

Lit.: *Hrvatska riječ*, 373, Subotica, 2010; *Lira naša*, Subotica, 2010; *Zvonik*, 5/2010, Subotica.

K. Čeliković

JARAMAZOVIĆ, Stipan (Subotica, 13. VIII. 1947.), primaš, glazbenik, glazbeni pedagog. Rodio se u poljodjelskoj obitelji Josipa i Ane, rođ. Stantić. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Subotici. Od najranijega djetinjstva pokazivao je sklonost prema glazbi, a kako je živio na salašu, dobro je upoznao tradicijske pjesme i plesove. Tamburu je počeo svirati 1959. u OKUD-u *Mladost* u Subotici kod Lazara Malagurskoga. Nakon što je u subotičkoj Muzičkoj školi 1962. otvoren odsjek za tamburu, kod nastavnika Malagurskoga za tri je godine završio četvorogodišnju naobrazbu. Sljedeće se godine upisao na odsjek za klarinet te je završio prvi razred.

Studirao je na Prometnom fakultetu u Beogradu te diplomirao 1972. Tijekom boravka u Beogradu isprva je bio član tamburaškoga orkestra KUD-a *Branko Cvetković*, koji je vodio poznati stručnjak za tamburu Maksa Popov, a zatim je svirao u narodnom orkestru OKUD-a *Ivo Lola Ribar*, koji je vodio Rade Jaršević. Nakon povratka u Suboticu osnovao je Subotički tamburaški orkestar 1976. te je postao njegovim prvim koncertnim majstorom. Umjetnički je voditelj orkestra od njegova osnutka, a repertoar mu je tijekom godina obogatio različitim glazbenim žanrovima. Osim kompozicija pisanih za tamburaški sastav, orkestar je svirao i djela iz klasične

glazbene literature, *evergreen*-melodije te narodnu glazbu, posebno vojvođanske melodije. Mnogobrojnim nastupima u zemlji i inozemstvu iznimno je pridonio populariziranju tambure. Kako bi osigurao stalni rad orkestra, organizirao je niz glazbenih tečajeva za nove članove. Zahvaljujući tomu obrazovani su mnogobrojni tamburaši u Subotici – u orkestru je od njegova osnutka sviralo više od 1000 tamburaša. Suautor je monografije orkestra, koja je objavljena 2001. u povodu 25. obljetnice njegova rada. Pod njegovim ravnanjem orkestar je osvojio mnogobrojne nagrade.

Skupa s ravnateljem Muzičke škole u Subotici Istvánom Balázs Pirijem 1993. radio je na otvorenju tamburaškoga smjera za prim i A-basprim, na kojem su se ostali tamburaški instrumenti učili informativno. U Muzičkoj školi u Subotici 1998.-2004. honorarno je predavao glavni predmet tamburu u osnovnoj školi te predmete komorna glazba i tambura u srednjoj školi. Istodobno je bio i organizator tamburaškog orkestra u osnovnoj muzičkoj školi, koji je osvojio prvo mjesto na natjecanju orkestara muzičkih škola Srbije u Kragujevcu 2001., dok je komorni tamburaški sastav srednje škole, koji je također vodio, osvojio prvo mjesto na natjecanju komornih sastava muzičkih škola Srbije u Subotici 2001.

Dobitnik je mnogobrojnih priznanja, među kojima i nagrade *Dr. Ferenc Bodrogyári* 1987., Listopadske nagrade Subotice 1989., Zlatne značke Kulturno-prosvjetne zajednice Srbije 2003. i Počasni građanin Subotice 2003.

Djelo: *S tamburicom četvrt veka : jubilej Subotičkog tamburaškog orkestra* (suautor), Subotica, 2001.

Lit.: L. Horváth (ur.), *Dodela zvanja Počasni građanin opštine Subotica i Priznanja Pro Urbe*, Subotica, 2003; *Leksikon umetnika Vojvodine*, 1, Novi Sad, 2001.

K. Čović

JARČIN → Erčin

JARDA (*madž.* járdá: pločnik), ciglama popločena staza. U prvom redu izrazom su

se koristili Bunjevci u naseljenim mjestima i u gradu, rjeđe na salašima. Za razliku od običnih dvorišnih staza na salašima i u gradu, koje su vodile prema gospodarskim ili pomoćnim objektima i koje su najčešće bile od ugažene zemlje, postojale su i staze koje su vodile prema važnijim pješačkim putnim pravcima, kao što su ulaz u kuću, izlaz iz dvorišta, staza na ulici u gradu i sl., koji su bili popločeni ciglama radi zaštite od blata. Sa širenjem asfaltiranih pločnika u drugoj polovini XX. st. i taj je narodni naziv nestao iz upotrebe.

A. Rudinski

JARGANJ (*madž. járgány*), 1. mehanička naprava; pogonski uređaj za suvaje (tj. mlinove, krupare), vršalice i sl. Nastao je u XV. st. za potrebe rada u rudnicima, a poslije se njegova uporaba proširila i na vodenice, vjetrenjače i suvaje. Za razliku od vodenica i vjetrenjača, suvaje su bile jednostavnije i jeftinije za gradnju jer su mogle biti podignute i na mjestima gdje nije bilo prirodnih

uporaba ovoga drugoga bila je raširenija u Bačkoj. U drugoj polovini XIX. st. razvila se njihova industrijska proizvodnja u Mađarskoj te je pojačan uvoz iz Austrije. Izrađivani su u više veličina, a najveći su mogli biti pokretani s pomoću osam konja. Na njihovu proširenost u tadašnjem poljodjelstvu upućuje podatak da je 1895. budimpeštanska tvornica EMAG izrađivala čak 12 vrsta jarganja. Početkom XX. st. u vršalicama na veleposjedima uporabu jarganja potisnuo je parni pogon, ali je ostao u uporabi na manjim, siromašnijim gospodarstvima i salašima sve do sredine XX. st.; 2. kružni trag koji su ostavljali konji pomičući ukруг oko suvaje drvene grede s pomoću kojih je pokretan mlinski žrvanj.

Lit.: M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; J. Estók, *A mezőgazdasági gépjáratás története Magyarországon a kezdetektől 1944-ig*, Budapest, 1996; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; A. Stantić, Vršidba kroz milenije, u: *Glasnik Pučke kasine*, 79, Subotica, 2009.

N. Ušumović i P. Skenderović

Vršalice na jarganj
(Francuska, druga polovica XIX. st.)

uvjeta nužnih za rad vjetrenjača i vodenica, a izvor energije potrebne za mljevenje poljoprivrednih kultura (najčešće pšenice i kukuruza) bili su ljudska ili životinjska snaga. Vršalice su najprije bile ručne, pri čemu ih je okretala jedna ili dvije osobe, no u posljednjim desetljećima XIX. st. pojavile su se složenije vrste, koje su okretali konji preko jarganja. Konj ili magarac (rjeđe mula ili mazga) okretanjem drvenih trupa preko nekoliko zupčanika uzrokovali su obrtanje i trenje kamena, koje je usitnjavalo žitarice. Postojale su dvije osnovne vrste jarganja: okomiti i vodoravni, pri čemu je

JAROŠ (*madž. járás*: kotar; pašnjak), u bačkih Bunjevaca naziv za velik komad neparceliranoga državnoga zemljišta na kojem je bila trava te je služilo za ispašu stoke, dok je u bačkih Šokaca to naziv za zemljišnu česticu općenito. U Bunjevaca se od proljeća do jeseni na takvoj zemlji skupljala salaška mladež radi igranja, druženja i zabave, najčešće poslijepodne nedjeljom i u vrijeme velikih blagdana. Za većinu mladih salašara bila su to mjesta prvih izlazaka izvan širih obiteljskih krugova te su imala važnu ulogu u organiziranju slobodnoga vremena i za početak njihova društvenoga života. Često se takvo zemljište nalazilo na raskrižjima atarskih putova i šorova.

A. Rudinski

JASENOVIĆ, Grgo (Čavolj, 15. XI. 1862. – Baja, 7. III. 1923.), svećenik, kulturni djelatnik, rodoljub. Sin je poljodjelca Martina i Bare, rođ. Ikotić. Osnovnu je školu pohađao u rodnome mjestu, a gimnaziju u Kalači. Teologiju je završio u Kalači, nakon čega je 1889. zaređen za svećenika. Bio je kapelan

u Dušnoku, Bajmoku, Santovu (*madž.* Herzegszántó), Aljmašu (*madž.* Bácsalmás), Monoštoru (*srp.* Bački Monoštor), Kaćmaru, Čonoplji, Baji i Subotici (u župama sv. Roka i sv. Jurja). Župni administrator bio je u Sentivanu (*madž.* Felsőszentiván) i dvaput u Santovu. »Gdigod je bio, narod ga obljubio u crkvi i škuli« (*Neven*, 11/1912). God. 1911. imenovan je župnikom u Sentivanu.

No, nakon što je 7. IV. 1911. za vrijeme mise preminuo 55-godišnji santovački župnik Andrija Carev (Sombor, 1857), peteročlano izaslanstvo santovačkih Hrvata osobno je pohodilo kalačkoga biskupa Jánosa Csernoha s molbom da im za svećenika pošalje Grgu Jasenovića, koji je prije 20-ak godina bio kapelan u njihovu selu. Molba je prihvaćena i u Santovu počinje »cvitno doba« vjerskoga i kulturnoga života te se nastavlja djelo bivšega kapelana Blaška Rajića.

Kako je bio vrstan propovjednik, a uz to izvanredno srdačan i neposredan čovjek, »naš Grga«, kako su ga Santovci odmila zvali, oko sebe je okupio sve župljane. Nakon njegova dolaska aktivirao se Katolički krug, kamo su ponovno počele stizati hrvatske novine, subotički i zagrebački kalendari te svesci Pučke knjižice Društva sv. Jeronima iz Zagreba. Puk su u Krug privlačila i župnikova zanimljiva i korisna predavanja, primjerice o Svetom pismu, Hrvatskoj, poljodjelstvu, pčelarstvu, narodnom pjesništvu. Spoznavši važnost materinske riječi u snaženju rodoljublja i jačanju vjerskoga života, uz djelatno je sudioništvo djece i mladeži prikazivao igrokaze, koje je sam uvježbavao, režirao i postavljao na scenu. Vjerski su igrokazi prikazivani u svibnju kod mjesnoga svetišta Vodice (»svibanjsko slavlje«) i o Božiću u crkvi. Uz njegovo se ime veže i organiziranje glasovitih santovačkih prela u siječnju i veljači. Zahvaljujući njegovu zauzimanju te su prelske zabave redovito počinjale kraćim kazališnim komadima – 1912. prikazana je *Šokica* Ilije Okrugića, a iduće godine *Dva bila gavrana* Ivana Petreša. Posebnu pozornost zavrčuje njegov rad na osnivanju »dalarde«, tj. crkvenoga

pjevačkoga zbora. Uz pomoć kantora i učitelja Franje Valke, rodnom iz Sombora, taj je zbor stekao ugled u široj okolici. Najstariji Santovci rado su se sjećali i hodočašća na Jud, kada je »gospodin Grga« pješačio zajedno sa svojim pukom, a na tom su se marijanskom svetištu čule i njegove riječi: »Nema spasenja onomu koji zataji majku svoju! Vaša je nebeska majka Gospa, a zemaljska je, eno tamo, priko Drave, ona se zove Hrvatska. To upamtite dobro, mili moji Šokci i Bunjevci!«

Budući je bio jedan od najznačajnijih nacionalno svjesnih bunjevačkih Hrvata u Ugarskoj, u pismohrani Kalačke nadbiskupije nalazale se podatci da je bio optužen zbog »panslavizma«, zbog čega je protiv njega iniciran stegovni postupak 1890-ih godina. Uz prijavu (i kritičke opaske Menyhérta Érdújhelyija) priložena je i *Danica ili Bunjevačko-šokački kalendar* za 1891. Ovaj postupak protiv njega je obnovljen 1900., kada je opet bio pod prismoćom, čak i uhićen. Kada je službovao u Santovu, crkveni je sud tražio da ga se odande premjesti.

Za trajanja Prvoga svjetskoga rata kulturni je život jenjavao, slabio. Jedino je »dalarde« bila i nadalje djelatna jer su ljudi u pjevanju bogoljubnih pjesama nalazili utjehu. Valja navesti da je za njegova župnikovanja neslužbena hrvatska crkvena himna opet odjekivala u izvornom obliku: »Rajska Divo, kraljice Hrvata«. Santovci su se rado sjećali i dojmljivih odlazaka sa svojim duhovnim pastikom santovačkoj Gospi, na Vodice, gdje se molilo za vojnike na bojištu. Koliko je suosjećao s ljudima koje je ratni vihor otrgnuo iz svojega zavičaja govori i to što je u plebaniji (župnom dvoru) više puta ugostio 30-ak ruskih zatočenika koji su se nalazili na radu kod santovačkih obitelji.

Kada je u studenom 1918. u sjevernu Bačku ušla srpska vojska, utemeljio je posebnu hrvatsku školu, kojoj je bio ne samo ravnatelj nego i učitelj. Njegovi se bivši učenici sjećaju da se tada učilo iz »pravi' hrvatski' knjiga« i da je svaki dan počinjao Očenašem, kojemu se dodavala i ova molitva: »Daj, Bože, da sveta hrvatska Bačka

dođe u toplo krilo zemlje naših praotaca, u zagrljaj naše slavne Hrvatske«. Za tražanja srpske okupacije u župnom je dvoru skrivao hrvatske rodoljube, među njima i Mišu Jelića. U dokumentu iz 1919. čitamo da »neblagodarnik Jasenović, katolički pop, uprskos kazni i pretnji zatvorom, nije pristao da se u crkvi i Hrvatskoj verois. školi slave srpski praznici: godišnjica bitke na Kosovu i dan Sv. Save«.

Župnik Grgo Jasenović te kantor i učitelj Franjo Valka s učenicima prvoga i drugoga razreda Hrvatske škole (Santovo, 1919.)

Kad je srpska vojska bila prisiljena napustiti Bačku, mađarske su vlasti, kako bi što lakše mogle provoditi mađarizaciju, nastojale zaplašiti narod, i to ponajprije zlostavljanjem njegovih čelnih ljudi. Tada i za njega počinja dani kušnje, poniženja i patnje. Protjeran je iz župnoga dvora, ime tak mu je zaplijenjen, svoje zvanje u Santovu više nije mogao obnašati. Privremeno se sklonio u Katolički krug, a poslije je stanovao kod jedne obitelji. Na proštenje, 15. VIII. 1922., praćen od nekolicine žandara, javno je ponižen, bos i u iznošenoj reverendi, prognan je u selce Đurić (*madž.* Bácszentgyörgy), gdje su mu već otprije stanovali roditelji. Ondje mu je dopušteno obavljanje svećeničke dužnosti, no već je potkraj siječnja 1923. uhićen. Zbog svoje-ga hrvatstva u zatvoru je nesmiljeno mučen, a zatim je, prema kazivanju njegove rodbine, prebačen preko granice. Srpske vlasti, također zbog hrvatstva, mučile su ga i polumrtvoga vratile u Mađarsku. U bajsjoj matičnoj knjizi umrlih na mađzar-

skom jeziku kratko piše: »Grgur Jasenović, umirovljeni svećenik, u 60. godini svojega života, zbog srčanih tegoba preminuo 7. ožujka 1923., pokopan je 9. ožujka u nazočnosti kapelana Károlya Uteresena«. Pokopan je na bajsdom groblju sv. Roka, uz kratak pogrebni obred na mađarskom jeziku. Nakon što su ostali sami, tamošnji su Hrvati na hrvatskome izmolili Očenaš, otpjevali nekoliko prigodnih pjesama i položili cvijeće na svježi humak »sluge Boga i naroda svoga«. Naš je puk shvatio pravi razlog Jasenovićeve uhićenja i mučenja te veličinu njegove žrtve, o čemu, uostalom, svjedoči i ova narodna pjesma:

*Grgo za nas muke pripatio,
za svoj narod dušu izda'no,
al' Bog njega u raj uzdignio,
kraj pristolja svojeg postavio.
Sad u raju za svoj puk se moli,
i ko pastir svoje stado voli.*

Lit.: Ž. Mandić, Sveta hrvatska Bačka : Uza lik svećenika Grge Jasenovića, *Zornica*, 3/1997, Pečuh; Ž. Mandić, Gospodin Grgica, *Zornica*, 2-3/1998, Pečuh; M. Jelić, Svećenik Grgo: Slavnomu mučeniku, u: Ž. Mandić (prir.), *Hrvatski književnici u Mađarskoj : Mišo Jelić*, Budimpešta, 2000; Ž. Mandić, Santovački dušobrižnici kao širitelji hrvatske kulture i prosvjete, *Hrvatski znanstveni zbornik*, 1/2000, Pečuh; A. Lakatos (ur.), *A Kalocsa-bácsi főegyházmegye történeti szematizmusa 1777-1923*, Kalocsa, 2002; Ž. Mandić, Mučenik Grgo Jasenović, *Hrvatski kalendar 2004*, Budimpešta, 2004; <http://arhivum.asztrik.hu/?q=oldal/jaszenovich-gregorius>.

Ž. Mandić i L. Heka

JASENOVIĆ, Josip – Žiga (Sombor, 9. II. 1915. – Sombor, 18. I. 1997.), učitelj, kulturni djelatnik. Sin je Ivana i Viktorije, rođ. Matarić. Nakon završetka građanske škole u Somboru upisao se u učiteljsku školu. Iz nje je isključen zbog ljevičarskih ideja pa ju je završio u Pakracu. Prvi posao učitelja dobio je u Makedoniji, u selu Zli Dol na bugarskoj granici. Ondje je ostao godinu dana, a zatim je premješten u baranjsko selo Kotlina na upražnjeno mjesto učitelja na mađarskome. Tu ga zatiče i Drugi svjetski rat, kada su ga mađarske vlasti uhitile. Na traženje seljana pušten je te premješten u baranjsko selo Topolje (*madž.* Izsép) na seljeno Šokcima. Nakon Batinske bitke

ujesen 1944. postao je zamjenikom zapovjednika Baranjske vojne oblasti u Belom Manastiru, a zatim zapovjednik mjesta u Zmajevcu. Nakon što je u međurepubličkom razgraničenju jugoslavenski dio Baranje ušao u sastav Hrvatske, prešao je u Apatin u vrijeme početka savezne kolonizacije. Postavljen je za člana Biroa partijskoga komiteta i upravnika industrijske škole s oko dvije tisuće učenika. Nakon godinu dana izabran je za sekretara Sreskog komiteta KPJ, a zatim za sekretara Gradskoga odbora KPJ u Somboru.

God. 1950. premješten je u Novi Sad, gdje je kratko radio kao načelnik Pokrajinskoga tajništva za kulturu. Iste godine, na poziv sekretara Gradskoga komiteta KPJ u Subotici Milana Martinovića – Metalca, došao je u Suboticu za upravitelja kazališta, koje je nastalo 1951. ujedinjenjem Hrvatskoga narodnoga kazališta i Magyar Népszínház u Narodno pozorište – Népszínház, s odsjecima za hrvatsku i mađarsku dramu te s granom za glazbeno-scenska djela. Iste godine, uz pomoć Milana i Jelke Asić, radi na prerastanju glazbene grane u operu s baletom. U vrijeme postojanja opere s baletom 1951.-54. izvedena je 21 premijera s oko 300 predstava. Uz njegovu potporu Sindikalna podružnica izdaje prvi subotički kazališni list *Naša pozornica – A mi színpadunk* 1951.-54. (prvi urednik Mirko Huska, od 1952. Antun Kujavec), koji je ne samo informirao gledateljstvo o repertoaru i glumcima nego i objavljivao teorijske rasprave o kazalištu. Kvalitetom priloga i tehničkim izgledom nije zaostajao za sličnim listovima u zemlji.

U Sombor se vratio 1954., kad je postao upravnik Narodnoga kazališta. Na tom je položaju ostao sve do 1970. Bio je izvrstan menadžer i redatelj. Shvatio je da za vođenje kazališta nije dovoljna samo uobičajena pomoć vlasti nego je oko kazališta potrebno okupiti ugledne osobe kako bi se upoznale s kazališnim potrebama. Zbog toga je osnovao kazališni klub. Umio je spojiti želje i potrebe publike s repertoarskom politikom pa su postavljena atraktivna djela, koja ipak nisu bila bez književnih vrijedno-

sti, humanosti i humora. Tijekom kazališne godine somborsko je kazalište imalo i 50-60.000 gledatelja.

Bio je prvi predsjednik Zajednice profesionalnih kazališta Vojvodine (1969.) i član glavnoga odbora Sterijina pozorja u Novom Sadu u nekoliko navrata. Angažirao se oko osnivanja Gradske biblioteke i Povijesnoga arhiva u Somboru; pokretač je manifestacije *Likovna jesen* skupa sa slikarom Milanom Konjovićem; osnivač je Somborskih muzičkih večeri, skupa s pijanistom Dušanom Trbojevićem i Dragoslavom Mitrovićem. Bio je glavni organizator sportskoga života u općini, a 1956. organizirao je šahovsko prvenstvo Jugoslavije za žene.

Iz kazališta je otišao razočaran jer su neki općinskih politički dužnosnici imali zamjerke na njegov rad. Mirovina mu nije bila dovoljna za pristojan život pa je dio biblioteke i namještaja morao prodati. Kada je onemoćao, smješten je u starački dom, gdje je i preminuo. Komemoraciji i posljednjem ispraćaju bilo je nazočno vrlo malo ljudi, unatoč mnogim zaslugama.

Dobitnik je priznanja Iskra kulture Kulturno-prosvjetne zajednice Vojvodine, zatim Listopadske nagrade grada Sombora, Sterijine nagrade za doprinos Sterijinom pozorju te Ordena rada sa srebrnim vijencem.

Izvor: Snimka razgovora Josipa Jasenovića s Miodragom Kujundžićem od 25. XI. 1994. (Pozorišni muzej Vojvodine).

Lit.: I. Rackov, *Iz pozorišnog albuma Subotice*, Subotica, 1977; M. Kujundžić, Pola veka somborskog pozorišta. Josip Jasenović Žiga: mali ansambl kao veliki teatar, *Dometi*, 90-91, Sombor, 1997; M. Miković, Navodi o subotičkom kazalištu od 1950. do 1953., *Klasje naših ravni*, 1-2/2008, Subotica; M. Miković, Navodi o subotičkom kazalištu od 1953. do 1954., *Klasje naših ravni*, 3-4/2008, Subotica; B. Danilović, D. Lukić, *Oktobarska nagrada Sombora – dobitnici i njihovo vreme 1962-1996*, Sombor, 2010; www.kultura.vojvodina.gov.rs/Ustanove/nepszin haz.htm

Z. Čota

JASIBARA, nekadašnja bara, danas toponim u sjevernom dijelu Subotice. Na

području Subotice do kraja XVIII. st. bile su, uz brojne manje, i četiri velike bare – Rogina, Ciganska, Gat i Jasibara, uz cijeli niz otvorenih kanala. Jasibara je bila najveća – zauzimala je površinu od oko 12,5 ha unutar tadašnje gradske površine, koja je bila omeđena tzv. šancima. Jedina je bila protočna – primala je vodu sa sjevera iz staroga Kelebijskoga jezera, a voda je dalje otjecala prirodnim padom vijugavim tokom gotovo po sredini grada od sjeverozapada na jugoistok, prema Malom Paliću, a iz njega u Paličko jezero.

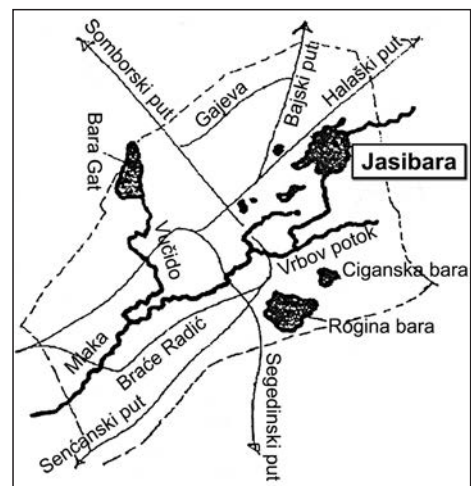
Tijekom XIX. st. sve su bare u Subotici isušene i nasute zemljom te pretvorene u građevinsko zemljište, a hidromelioracijska aktivnost bila je osobito razvijena sredinom XIX. st. Na užem gradskom teritoriju bivši vijugavi vodotoci, prirodni i planirani, bili su regulirani zidanim kanalima kolektorima. Vodotoci su planski regulirani tzv. vokovima, kopanim kanalima koji su bili otvoreni tako da su prikupljali i atmosfersku i otpadnu vodu. Najdulji vok bio je onaj koji je protjecao Mlakom (danas Prvomajska ulica), dijelom Subotice koji je tada bio naseljen poglavito Bunjevcima. Preko njega je prelazila i znamenita Gabrić-čuprija, koja je premošćivala vok na tadašnjem Petrovaradinskom putu na južnom ulazu u grad.

Prvi regulacijski plan za isušenje Jasibare potječe iz 1816. i izradio ga je Gabriel Vlašić, a drugi, znatno važniji, izradio je 1841. Sándor Tóth »za odvod kiše iz tzv. Jasibare i ostalih ulica«. Bio je to plan za izgradnju zidanoga kanala, zatvorene kanalizacije dug 108 hvati i promjera 3 stope – od ostatka Jasibare i njezinih prirodnih otoka preko otvorenih kanala. Kanal je počinjao od današnje ulice Jenőa Kalmára i išao je do ulice Zrinskoga i Frankopana iz već gotovo isušene Jasibare, čija se površina smanjila na četvrtinu u odnosu na 1778.

Na katastarskom planu grada iz 1868. Jasibara više uopće ne postoji, samo jedan mali vijugavi »jendek«, tj. jarak. Na planu iz 1841. vidi se da na njezinu isušenom dijelu postoje već i kuće, a na planu grada iz 1868. cijeli je prostor izgrađen, s formi-

ranim ulicama. Danas, kao posljednji trag Jasibare, u središtu toga prostora planski je i pravolinijski izveden jarak, izgrađen vjerojatno u prvoj polovini XX. st., kojim do danas protječe voda iz okolnih otvorenih jaraka za prihvata atmosferske vode. God. 2011. pristupilo se izradi urbanističkoga rješenja za uređenje preostalog prostora Jasibare, koji je postao i ekološki problem jer se jarak rabi i kao divlje odlagalište otpada iako se nalazi svega dvjestotinjak metara od Mliječne tržnice, dakle gotovo u središtu grada.

Urbanističko naslijeđe Jasibare čini još i Sveti izvor sjeverno od današnje Travničke ulice i loma Požarevačke ulice, koji je označen na jednom geodetskom planu, a pripadao je sjevernom jezičku Jasibare. Iz njega i danas izvire potoci. Osim toga, postoje i dvije ulice u obliku »kiflek«, neuobičajene po svojem obliku – nekad su išle uz rub obale. Jedna, Praška ulica, bivša je sjeverna obilaznica obale Jasibare, dok je južna bila današnja ulica Braće Majera. Posljednja se križa s Halaškim putom, koji je vodio prema sjeveru i koji je nekoć bio zapadna obala Jasibare. Na tom raskrižju – preko puta od nekadašnjega Obilić-mliina – nalazi se u narodu zvani »Bili križ«. Također, na planu Subotice iz 1810. upisano je »staro groblje«, a jedan izvor iz 1883.

Rekonstrukcija bara i vodotokova u Subotici 1778.

navodi »da je izvan grada postojalo groblje još prije Mohačke bitke 1526.«, što bi mogla biti upravo lokacija oko toga križa jer su stanovnici nalazili ljudske skelete pri kopanju temelja za kuće.

Izvori: Historijski arhiv Subotica: F: 12.a.50/1816 pol; F: 13.a.12/1841 aec.

Lit.: A. Rudinski, *Subotička groblja*, magistarska radnja (rukopis), Arhitektonski fakultet u Beogradu, 1984; A. Rudinski, Tri nepoznate rukopisne karte grada iz XVIII veka, *Rukovet*, 2/1984, Subotica; *Žig*, 3, 4, Subotica, 1994; S. Bačić, *Povelje slobodnih kraljevskih gradova Novog Sada, Sombora i Subotice*, Subotica, 1995.

A. Rudinski

JASTUK-TANAC, narodni ples. Omiljen je među bunjevačkim Hrvatima, a prihvaćen je iz drugih kulturnih krugova. Pripada u skupinu plesova u zatvorenom »kolu«. U njemu sudjeluje neograničen broj sudionika, a mješovitoga je tipa. Šetano je i biračko kolo jednostavnoga plesnoga uzorka s plesačem u sredini. Izvodi se uz pjesmu, dok glazbena pratnja nije nužna. Omiljen je u djece, ali ga rado plešu i mladi. Plesači u kolu pjevaju držeći se za prema dolje ispružene ruke i koračaju ulijevo, a jedan plesač u središtu kola u rukama nosi jastuk te se kreće suprotno od kola, dok se ne zaustavi ispred izabranoga plesača (obično suprotnoga spola) te njih dvoje dođu u središte kola, kleknu na jastuk i poljube se u obraz. U Bunjevaca se sve to odigrava uz pjevanje stihova poput: »Jastuk tanca, jastuk tanca, ljubi baba starca, a divojka, a divojka najlipčega momka...«.

Kolo se pleše u gotovo svim dijelovima Hrvatske, Slovenije, u Bosni i Hercegovini te Madžarskoj. Poznato je pod različitim nazivima: Jastuk-tanac, Kolo, Vankušeka, Igra kolo u dvadeset i dva, Vajnkıştanc, Puštertanc. Postoje i brojne inačice stihova koji se pjevaju uz ples.

Lit.: M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad-Subotica, 1990; G. Knežević, *Naše kolo veliko : hrvatski dječji folklor*, Zagreb, 2000; A. Ivančan, Narodni plesni običaji Hrvata Bunjevaca, u: N. Zelić, *Protiv zaborava*, Zagreb, 2000; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; M. Ramovš, *Metamorphoses of Slovenian*

folk dance, *Traditiones*, 34/1, Ljubljana, 2005 (dostupno na: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-UMOKQ48N/>).

Lj. Vuković-Dulić

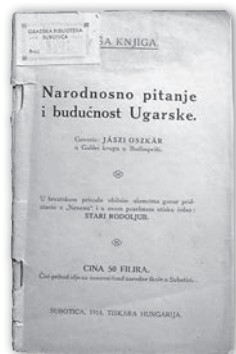
JÁSZI, Oszkár (Nagykároly, *rum.* Carei, 2. III. 1875. – Oberlin, SAD, 13. II. 1957.), sociolog, teoretičar madžarskoga građanskoga radikalizma, sveučilišni profesor. Rođen je u židovskoj obitelji, no otac Ferencz 1881. prešao je u kalvinsku vjeroispovijed te je promijenio prijašnje prezime Jakubovits. Sveučilišnu naobrazbu stekao je u Madžarskoj, Francuskoj i Engleskoj. God. 1900. jedan je od osnivača, a 1906.-19. glavni urednik časopisa *Dvadeseto stoljeće* (*Huszadik Század*), koje se bavilo sociološkim istraživanjima. S istomišljenicima 1901. osniva Društvo za socijalne znanosti (*madž.* Társadalomtudományi Társaság). Od 1911. bio je privatni profesor ustavnoga prava na Sveučilištu u Kolozsváru (*rum.* Cluj-Napoca). Svjestan političkih problema s kojima je bila suočena Austro-Ugarska Monarhija, god. 1914. osnovao je Zemaljsku građansku radikalnu stranku (*madž.* Országos Polgári Radikális Párt), koja se zauzimala za temeljnu rekonstrukciju svih segmenata društva, među ostalim i za sekularizaciju crkvenih imanja i za poštovanje ljudskih prava i sloboda, ali je ostala izvanparlamentarna. U završnoj godini rata zauzimao se za uspostavu Dunavske konfederacije, po uzoru Švicarsku, kao savez pet državnih jedinica – Austrije, Madžarske, Poljske, Češke i Ilirije. Iako je bio ogorčeni protivnik asimilacije manjina te je spram nemadžarskih naroda imao radikalno drukčija stajališta od u ono doba dominantnih, nije podupirao javnopravne i teritorijalne aspekte manjinskih političkih težnja, nego je manjinska prava dovodio u korelaciju s općom demokratizacijom. U vladi Mihályja Károlyija bio je ministar bez lisnice zadužen za pitanja nacionalnih manjina od građanske demokratske revolucije 31. X. 1918. do 19. I. 1919, kada je podnio ostavku nakon neuspješnih nastojanja da pripadnike slavenskih naroda i Rumunje privoli za ostanak u reformiranoj neovisnoj Madžarskoj, ali i zbog otpora koji su njegovo

vim idejama pružali mađarski nacionalisti. U studenom 1918. sudjelovao je na neuspješnim pregovorima o prekidu vatre u Beogradu, a bio je i šef izaslanstva koje je, također bez uspjeha, pregovaralo o primirju s rumunjskom stranom u Aradu. Poslije je bio ministar vanjskih poslova, a u siječnju 1919. imenovan je i profesorom sociologije na budimpeštanskome sveučilištu, za koje je bio i vladin povjerenik. Ubrzo nakon što su komunisti preuzeli vlast 21. III. 1919. emigrirao je u Beč. Ondje je, skupa s Károlyijem, zagovarao demokratsku Dunavsku federaciju pregovarajući, među ostalim, s političarima Čehoslovačke, Rumunjske i Kraljevine SHS o izoliranju i svrgavanju Horthyjeva režima. U SAD odlazi 1924., gdje je poslije do umirovljenja predavao političke znanosti na Oberlin Colledgeu u Ohiju. Pepeo mu je prenesen u obiteljsku grobnicu u Budimpeštu 1991.

Bio je suradnik sedamdesetak novina i časopisa na mađarskom, njemačkom, engleskom, rumunjskom, hrvatskom, srpskom, slovačkom, češkom i drugim jezicima. Među ostalim, objavljivao je u osječkom listu *Magyar ujság*, u subotičkom *Bácsmegeyei Napló*, u velikobečkerečkim novinama *Fáklya*, zagrebačkoj *Novoj Evropi* te beogradskoj *Tribuni*. O svoja tri susreta s Nikolom Pašićem 1920. i 1921. objavio je nekoliko članaka u *Bécsi Magyar Újságu*, a o problematici Balkanskih ratova i austro-ugarskoj okupaciji Srbije i Crne Gore seriju članaka u bečkom listu na mađarskom *Világ*.

U godinama pred Prvi svjetski rat mnogo nemadžarski narodi u Austro-Ugarskoj pozorno su pratili njegova nastojanja da ponudi rješenje nagomilanih problema u odnosima nacionalnih zajednica. Tako mu je u subotičkom *Nevenu* od 15. II. 1911. bila posvećena cijela prva strana, gdje je nepotpisani autor u članku *O narodnom pitanju* opširno izvijestio o Jászijevu predavanju 28. I. 1912. u budimpeštanskoj gradskoj kući u okviru javne sjednice Galileijeva kruga (*madž. Galilei Kör*), koji je okupljao liberalne studente. *Neven* je poslije u nastavcima objavio cijelo predava-

nje, a pratio je i Jászijev izborni program. U Subotici je pred rat Pajo Kujundžić (pod pseudonimom Stari rodoljub) objavio cjeloviti »hrvatski privod« toga predavanja s komentarima pod naslovom *Narodnosno pitanje i budućnost Ugarske*. U predgovoru je priznao da ga je upravo on predstavio i u *Nevenu*, a zaključuje ga oduševljeno: »dajemo na ruke našem narodu ovo suho zlato od kojeg možeš praviti take dukate kako ti tribaju... Uzmi pa čitaj! Uzmi pa nauči na izust!!!« Prema Jásziju, minimum manjinskih zahtjeva jesu školstvo, uprava i

O. Jászi, *Narodnosno pitanje i budućnost Ugarske*, Subotica, 1914.

sudstvo na materinskom jeziku, u temelju čega je slobodan razvoj manjinskih kultura (jezika, povijesti, umjetnosti), pri čemu oštro osuđuje tadašnju represivnu manjinsku politiku mađarskih vlasti, koje k tomu farizejski tvrde kako imaju najliberalniji manjinski zakon u Europi.

Djela: *Művészet és erkölcs*, Budapest, 1904; *Új Magyarország felé: Beszégetések a szocializmusról*, Budapest, 1907; *A történelmi materializmus állambölcselete*, Budapest, 1908; *Mi a szociológia?*, Budapest, 1908; *A nemzetiségi kérdés és Magyarország jövője*, Budapest, 1911. (srp. prijevod: *Narodnosno pitanje i budućnost Ugarske*, Novi Sad, 1912; hrv. prijevod: *Narodnosno pitanje i budućnost Ugarske*, Subotica, 1914); *A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés*, Budapest, 1912; *A Magyar válság okai és következményei*, Budapest, 1912 (srp. prijevod: *Uzroci i posljedice krize u Ugarskoj*, Velika Kikinda, 1912); *Mi a radikalizmus?*, Budapest, 1918; *A monarchia jövője*, Budapest, 1918. (srp. prijevod: *Budućnost Monarhije*, Sremski Karlovci-Novi Sad, 1996); *Múlt és jövő határán*, Budapest, 1918; *Magyaror-*

szág jövője és a Dunai Egyesült Államok, Budapest, 1918; *Magyar kálvária – magyar feltámadás*, Wien, 1920; *The Dissolution of the Habsburg Monarchy*, Chicago, 1929.

Lit.: *Neven*, 2/1911, Subotica; L. Nagy Zsuzsa, *Jászai és a hazai polgári radikálisok kapcsolata, Történeti Szemle*, 4/1974, Budapest; P. Hanák, *Jászai Oszkár dunai patriotizmusa*, Budapest, 1985; O. Jasi, *Budućnost Monarhije*, Sremski Karlovci-Noví Sad, 1996.

M. Grlica

JASIN KRIŽ, toponim u Santovu. Križ je 1935. podigao Jakob Čatić, zvan Jaša, trgovac i gostioničar, onodobno jedan od najimućnijih Santovaca. Križevi krajputaši u Santovu se prvi put spominju 1830. Na mjestu Jašina križa prije je stajao drveni Pašin križ što ga je 1876. dao postaviti Jakobov djed Pava Čatić. Nalazi se na rubu nekadašnje bare Raslice, u čestici koju danas zovu Rit ili Ritina, pokraj tzv. Budžakanskoga puta. Izrađen je u kamenu i na njemu je ispod ploče s natpisom INRI prikazan raspeti Isus. Na postolju je križa bijela mramorna ploča s dvojezičnim natpisom: »Isten dicsőségére / emeltették / TYATITY JAKAB és neje / Zetovics Ágnes / és gyermekei M.K.A.M / Ovaj križ podiže na slavu / Božiju za uspomenu / Tyatity Jakob i žena / Zetovits Janya / sa svojima dicama / Marin Kata Anica i / Marija 1935. aug. 26.« Križ štiti žičana ograda i živica. Spomenuti Jakob znao je govoriti: »Zapovidili su mi da prvo bude madžarski pisano na križu.« Bilo je to razdoblje bujanja madžarskoga nacionalizma.

Kod križa se između dvaju svjetskih ratova redovito na Markovo 25. IV. izlazilo s crkvenom procesijom »na žita« radi blagoslova pšenice; dovde je puk ispratio i za četiri dana ovdje čekao »juce«, one koji su iz Santova na Sv. Trojstvo hodočastili Gospi u Judu (*madž.* Máriagyúd). Kod ovoga ili kod Čižmina križa na istočnom rubu sela 1930-ih priređivala se »dožonica«, žetvena svečanost.

Izvor: Inventarium pro Parochiae Ecclesiae Szantovensis (pismohrana Santovačke župe).

Ž. Mandić

JAVOR, pjevačko društvo šokačkih Hrvata u Sonti. Osnovano je 16. I. 1928. na poticaj Matije Buzova iz Vajske i Stipana Dekana iz Sonte. Dekan je okupio mladež iz Sonte, kojoj je Buzov održao prosvjetno predavanje o potrebi kulturnoga rada i osnivanja društva. Na osnivačkoj skupštini *Javora* Buzov je članovima poklonio dio svojih pjesama, a poslije im je pomogao u radu. U vrijeme osnivanja Društvo je imalo sedamdesetak članova. Za njegova je predsjednika izabran Mato Miloš, a za potpredsjednika Marko Nimak. Osim pjevačkih nastupa, društvo je priređivalo i kazališne predstave. Njegovo je djelovanje neistraženo, ali se može pretpostaviti da nije djelovalo dugo jer njemu nema sačuvanih pisanih izvora ni novinskih napisa.

Lit.: *Hrvatska riječ*, 3/1928, Vukovar.

M. Bara

JEČAM (*lat.* *Hordeum vulgare* L., fam. Poace-trave), jedna od najstarijih vrsta žitarica. Uzgajali su je još Asirci, Mezopotamci, Babilonci, Kinezi, Indijci, Eritrejci i dr. U arheološkim iskopinama pronađena su zrna stara više od pet tisuća godina. Slaveni su ga uzgajali još u svojoj prapostojbini, o čemu danas svjedoče posve slični nazivi u svih slavenskih naroda. Iz Italije se proširio u druge europske zemlje, a u Ameriku i Australiju nakon otkrića tih kontinenata.

Najrasprostranjenija je među svim žitaricama – uzgaja se između 10 i 70° sjeverne geografske širine, te 10 i 58° južne geografske širine. Raširen je i na velikim visinama: na Himalajima na 4800 m nadmorske visine, u Afganistanu na 3400 m, a u drugim dijelovima svijeta od 2-3000 m. U ekstremno nepovoljnim uvjetima urodom uvjerljivo nadmašuje pšenicu, koju ondje zamjenjuje i u pripremi kruha. Ječmeni kruh znatno je lošiji od pšeničnoga – ne narasta, brzo se suši i teže je probavljiv. Velika rasprostranjenost ječma objašnjava se njegovim visokim stupnjem prilagodbe na različite zemljišno-klimatske uvjete, a odlikuje se i velikim polimorfizmom, što se očituje u postojanju triju podvrsta: dvoredni, višeredni i prijelazni. Postoji jevenski i

proljetni ječam, s velikim brojem varijeteta i sorata. U vlažnim i prohladnim predjelima pretežito se koristi za proizvodnju slada, koji služi u pivarstvu, pekarstvu, slastičarstvu, farmaciji i proizvodnji kvasca. U suhim i toplijim predjelima služi prije svega za stočnu hranu. U Bačkoj je bio raširen pri uzgoju domaće svinje mangalice i slanini je davao poželjnu sitnozrnastu strukturu. U novije doba ima važnu ulogu u posebnom načinu uzgoja svinja, tzv. bekon-tovu.

U godinama kada podbaci urod kukuruza poljoprivrednici su s jeseni sijali veće površine ječma jer je on osiguravao prvu hranu za stoku, već u lipnju. U vrijeme nestašice hrane, npr. u doba ratova ili prirodnih nepogoda, oguljeno se zrno rabilo i u prehrani ljudi kao kaša-geršla, a prženo je zrno služilo kao zamjena za kavu. U Bačkoj se k tomu pri vršidbi s pomoću stacioniranih vršalica posebno prikupljala ječmena pljeva, koja se miješala sa žutom zemljom (les) pri izradi blata za žbukanje salaša i drugih zgrada od zemljanoga naboja, tzv. nabijanica. Nakon sušenja ti su zidovi premazivani zagašenim vapnom, tj. krečom, koje je imalo zaštitnu i ukrasnu ulogu. Ječmena slama miješana sa sijenom nekoć je u ekstenzivnim uvjetima proizvodnje korištena u hranidbi preživača, posebice u nerodnim godinama.

U Vojvodini su povoljni prirodni uvjeti za uzgoj jesenskih stočnih ječmova, koji su višeredni, te za uzgoj proljetnih pivovarskih ječmova dvoredaca. U novije su doba stvorene i jesenske sorte dvorednoga pivovarskoga ječma. Jesenski se sije posljednjih dana rujna pa do sredine listopada.

Samo u ranoj sjetvi biljčice ječma mogu se dobro razviti prije zime, tj. dostići poželjnu fenološku fazu – busanje (bokorenje) – i iz-

držati zimsku hladnoću bez promrzavanja. Proljetni se sije u prvom tjednu proljetnih radova, po mogućnosti u veljači, a najkasnije do 10. ožujka. Tijekom vegetacije primjenjuju se uobičajene mjere njege usjeva kao i za ostale strne žitarice: brananje (drljanje), prihrana mineralnim gnojivima (dio gnojiva zaorava se prije sjetve), zaštita od korova primjenom herbicida, a prema potrebi primjenjuje se i suzbijanje bolesti i štetnika koji ga napadaju. Žetvu ječma valja započeti kada je posve dozrio, jer samo takav daje dobru kakvoću zrna, što je posebice važno u pivovarskoj industriji. No sa žetvom se ne smije ni kasniti jer tada nastaju veliki gubici uroda zbog lomljenja i otpadanja prezrela klasja. Sadašnji sortiment postiže visoke urode zrna, u povoljnim godinama 4-5 tona po katastarskom jutru (6-8 tona po hektaru), što je 5-7 puta više od uroda zrna koji je postizan prije 50 i više godina.

Unatoč tomu, u sjevernoj je Bačkoj u zasijan na deset puta manjim površinama u odnosu na površine pod pšenicom, a tako je bilo i u prošlosti – uzgaja se, naime, pretežito za vlastite potrebe. Nešto je rasprostranjeniji u Podunavlju u Šokaca, zbog blizine pivovara i uzgoja pivovarskih sorata. Unatoč izvanredno velikoj važnosti koju je imao u povijesti poljoprivrede, uvijek je bio u sjeni svoje mnogo poznatije sestriinske biljne vrste – pšenice.

Lit.: V. Mandekić, *Naše žitarice*, Zagreb, 1918; P. Drezgić, *Posebno ratarstvo*, Novi Sad, 1974; N. Pržulj i dr., *Značaj i oplemenjivanje ječma i ovsu*, *Ratarstvo i povrtarstvo*, 1/2010, Novi Sad.

M. Ostrogonac

Ječam

JEGARSKI PAŠALUK, osmansko-turška vojno-upravna jedinica u srednjem Podunavlju. Utemeljen je nakon zauzimanja Jegre (*madž.* Eger, *srp.* Jegar) 1596., koja je postala središtem pašaluka. Tada mu je pripojeno i nekoliko sandžaka iz porječja Tise (Füle, Hatvan, Szolnok i Segedin), koji su dotle bili u Budimskom pašaluku. Obuhvaćao je područje od sjeverne granice turskih osvajanja do južnoga međuriječja Dunava i Tise. Ruralna područja na sjeveru nastala

objavljena. Znatno poslije surađuje u većini katoličkih tiskovina na hrvatskome u Bačkoj: u *Bačkom klasju* (69, 1992), *Zborniku »Ivan Antunović«* (1994) i *Subotičkoj danici* (1971, 1984.-93.). Nakon 1990. pjesme, članke iz kulturne povijesti (npr. o dužijanci) i prikaze knjiga suvremenih hrvatskih književnika iz Subotice (L. Merković, I. Pančić) objavljuje povremeno i u ovdašnjim svjetovnim publikacijama na hrvatskome – *Glasu ravnice* (4, 1990; 27, 28, 1993), *Klasju naših ravni* (2/1996, 2/2000, 3-4/2002), *Godišnjaku KUD »Bunjevačko kolo«*: *Dužijanica '93* (1, 1994), gdje je bio i član uredništva, te *Žigu* (21, 1995). Služio se i pseudonimima Branimir, Branislav, Stjepan Filipović i Krešimir Vranjić.

Branko
Jegić

Za života nije objavio samostalnu zbirku pjesama, no objavljena mu je pet godina nakon smrti. Poetika njegova pjesništva snažna je meditativnoga i refleksivnoga prosodea, melankolija joj je čest obol, forma slobodni stih, a raznoliki egzistencijalni i religijski motivi lirskoga subjekta u pjesmama uklopljeni su u slike zavičajnoga svijeta Subotice, okolne ravnice i krajolika. Zapitan i nesiguran, tragalački je usmjeren izbjavljenju. Teško životno iskustvo, koje je bilo posljedica nesretnih događaja, i osjećaj tuge zbog neostvarenih htijenja i želja autor nadilazi kršćanskim osmišljavanjem patnje, a implicitnim vezivanjem na Onostranost i uzdanjem u Boga izgrađuje sliku svijeta koja ga vodi pozitivnom aktivitetu, uokviranom ljubavlju.

Djela: *Jeka sa ravnice*, Književni prilog br. 6, *Bačko klasje*, 69, Subotica, 1992; *Ja, hodočasnik*, Subotica, 2007.

Lit.: *Glas ravnice*, 27, 35, 36, Subotica, 1993; B. Gabrić, Bilješka o pjesniku, u: *Književni prilog br. 6, Bačko klasje*, 69, Subotica 1992; A. Sekulić, *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*, Zagreb, 1996; *Zvonik*, 4/2002, Subotica; Đ. Lončar, Pseudonimi i inicijali autora koji su pisali o bunjevačkim i šokačkim Hrvatima, *Klasje naših ravni*, 11-12/2006, Subotica; L. Merković, Traganja Branka Jegića za silinom čistote, mekote, mita, ljubavi..., u: B. Jegić, *Ja, hodočasnik*, Subotica, 2007.

T. Žigmanov

JELAČIĆ, Anka (Sentivan, madž. Felsőszentiván, 27. I. 1909. – Zagreb, 9. I. 1968.), operna pjevačica, mezzosopranistica. Kći Mere (Melkiora) i Marije, rođ. Vidaković. God. 1931. završila je učiteljsku školu u Osijeku, 1931.-33. polazila je srednju glazbenu školu u Zagrebu, gdje je pjevanje učila kod Marka Vuškovića. Od 1931. članica je opernoga zbora Hrvatskoga narodnoga kazališta u Zagrebu. Nakon nastupa u epizodnoj ulozi Philine u opereti *Dubarry* (K. Millöcker – T. Mackeben), god. 1933. pjeva ulogu Ivanice na hrvatskoj praizvedbi opere *Adel i Mara* (J. Hatze). God. 1934.-37. solistica je beogradske Opere, 1937.-41. Opere HNK u Zagrebu, a 1941.-45. angažirana je u Narodnoj operi u Beču, odakle je dolazila redovito na nastupe u Zagreb. U bečkoj je Narodnoj operi bila zvijezda, jedna od najzapaženijih solistica, ljubimica publike, idealna interpretkinja Bizetove junakinje Carmen. Od rujna 1945. do umirovljenja potkraj 1965. bila je solistica zagrebačke Opere, s prekidom 1948.-50., kad je ponovno nastupala u beogradskoj Operi. Gostovala je u Salzburgu, Grazu, Stuttgartu, Pragu, Bratislavi.

Tijekom karijere razvila se u vrsnu glazbeno-scensku osobnost, svojim glasom i izgledom bila je jedna od najatraktivnijih hrvatskih glazbenoscenskih umjetnica. Zahvaljujući tamno obojenom glasu u rasponu od dubokih, altovskih registara do zvonkih, gotovo sopranskih visina, pjevala je altovski i mezzosopranski repertoar. Proslavila se u inozemstvu i u Hrvatskoj ulogom Carmen (G. Bizet), pretočivši u scenski jedin-

stvenu kreaciju svoje pjevačko, glumačko i plesno umijeće. Cijenjena i kao Princeza Eboli, Amneris, Azucena, Ulrica i Madalena (G. Verdi, *Don Carlos*, *Aida*, *Trubadur*, *Krabuljni ples* i *Rigoletto*), Doma (J. Gotovac, *Ero s onoga svijeta*), Olga te Paulina i Grofica (P. I. Čajkovski, *Evgenij Onjegin* i *Pikova dama*), Hivrija i Marina (M. P. Musorgski, *Soročinski sajam* i *Boris Godunov*), Končakovna (A. Borodin, *Knez Igor*), Fricka (R. Wagner, *Walküre*), Dalila (C. Saint-Saëns, *Samson i Dalila*), Herodijada (R. Strauss, *Saloma*), Miss Bagott i Udovica (B. Britten, *Stvaramo operu* i *Petar Grimes*).

Anka Jelačić kao Amneris u *Aidi* G. Verdija

Lit.: M. Barbieri, Hrvatski operni pjevači 1945-2002., *Vijenac*, 219, Zagreb, 25. VII. 2002; J. Martinčević, Hrvatski vokalni umjetnici XX. stoljeća u svijetu, *Hrvatski iseljenički zbornik 2004.*, Zagreb, 2003; M. Barbieri, Deset opera, *Vijenac*, 273, Zagreb, 22. VII. 2004; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005.

Ž. Mandić

JELAČIĆ (Jelačić Bužimski), Josip (Petrovaradin, 16. X. 1801. – Zagreb, 20. V. 1859.), hrvatski ban, austrijski general, nacionalni junak. Potječe iz plemićkoga roda čije se ime prvi put spominje 1381. Otad, naime, potječe spomen Stanoja Jelačića, službenika bosanskoga kralja Tvrtka, ali

nema dokaza da je on u vezi s plemićkom porodicom. U XVI. st. Jelačići se pojavljuju u Pounju, a odatle se s prodiranjem Osmanlija sele u Liku, Turopolje i dalje. Među mnogobrojnim i znamenitim članovima porodice, koja je imala više loza, bio je i Josipov pradjed Stjepan, dožupan Zagrebačke županije, podban i dozapovjednik Banske krajine, koji je prvi počeo upotrebljavati plemićki pridjevak Bužimski, izveden od naziva utvrde Bužim u Lici kod Gospića. Naime, prvi je Jelačić početkom XVI. st. spomenut u vezi s tom utvrdom, no posrijedi je bila pogreška jer utvrda nikada nije bila u njihovu vlasništvu.

Sin je zapovjednika divizije Franje i Ane, rođ. Portner. Na dan rođenja u petrovaradinskoj župnoj crkvi sv. Jurja krstio ga je upravitelj župe Damianus Nützl. Rano djetinjstvo proveo je u Petrovaradinu, a 1809. stupio je u Theresianum, akademiju za upravna i vojna zvanja u Beču, gdje su se školovali sinovi plemića i velikaša. Tijekom deset godina školovanja, osim interesa za vojničke vještine, pokazao je i zanimanje za zemljopis, povijest, govornišvo i jezike. Bio je jedan od najboljih pitomaca Theresianuma. Završivši akademiju, u ožujku 1819. stupio je kao potporučnik u Treću konjaničku pukovnicu u Galiciji. Bavio se i pjesništvom te je u trenucima bolesti kao mladić spjevao svoje najbolje pjesme na njemačkom jeziku. Objavljene su 1825. u Zagrebu pod nazivom *Eine Stunde der Erinnerung (Trenutak uspomene)*.

Njegova vojnička i politička karijera išla je uzlaznom putanjom, a kulminirala je u revoluciji 1848.-49. Nakon početka službovanja u svibnju 1825. imenovan je natporučnikom, zatim potkapetanom Treće graničarske pukovnije u Ogulinu i zapovjednikom 7. satnije u Drežnici, a 1831. imenovan je kapetanom. Na tom položaju bio je s pukovnijom u Italiji 1831.-35., a zatim u Ogulinu još dvije godine. Postao je major 48. pješačke pukovnije 1837., a iduće četiri godine proveo je obilazeći Dalmaciju, Crnu Goru i Hercegovinu. Nakon toga imenovan je potpukovnikom Prve banske pukovnije u Glini. Tijekom 1840-ih angažirao

se kao djelatnik hrvatske kulture i postao članom hrvatskih gospodarskih, književnih i muzičkih društava. Prijateljevao je s predstavnicima Ilirskoga pokreta i s mnogim intelektualcima i hrvatskim domoljubima. Osim materinskoga hrvatskoga, govorio je i pisao njemački, mađarski, francuski, a koristio se i talijanskim i latinskim jezikom. Svoju hrabrost i vojničko umijeće više je puta dokazao boreći se protiv turskih krajišnika u graničnim sukobima u bosanskoj Posavini i šire, napose 1845. i 1846. S nekim je turskim krajišnicima i prijateljevao, npr. s Mahmud-begom Bašićem iz Bihaća.

U predvečerje revolucije 1848. car Ferdinand Habsburški imenovao ga je 23. III. bez znanja ugarske vlade generalom i banom Hrvatske, zapovjednikom Prve i Druge banske graničarske pukovnije. Neovisno o tom imenovanju, njegova je kandidatura za bana istaknuta u pripremama za Narodnu skupštinu u Zagrebu 25. III., gdje su najvažniji zahtjevi bili: uvođenje narodnoga jezika, ukidanje kmetstva, saziv Hrvatskog sabora, osnivanje narodne vojske, opće pravo glasa i sloboda tiska. Proglasom je ukinuo kmetstvo, hrvatski jezik proglašen je službenim, a osnovano je i Bansko vijeće kao svojevrsna vlada Trojedne Kraljevine. Budući da ugarska vlada nije priznavala ustupke Hrvatskoj te se smatrala jedinom zakonitom vlašću nad Hrvatskom, prekinuo je sve odnose Hrvatske i Slavonije s Peštom. Ferdinand I. u kraljevskoj diplomi od 23. III. 1848., kojom je Josipa Jelačića imenovao banom, izrijekom određuje da za bana »umeštjenje (instalaciju) u nazočnosti vaših vernostih osobito smo odredili našega također vernoga, nam iskreno miloga, častnoga Jurja Haulika, zagrebačkoga biskupa, za pravog i zakonitog rečenih kraljevinah bana priznati«. No zbog političkih okolnosti Juraj Haulik odbija povratak iz Beča u Zagreb do kraja Sabora zbog bojazni da će izazvati nemire, ali i zbog toga što je pravoslavni karlovački mitropolit dobio prvo mjesto do bana u Saboru, čime je zagrebačkomu biskupu nanesena uvreda. Zbog toga je Haulika Hrvatski sabor htio »pozvati na odgovornost«. U novonastalim

okolnostima ban Jelačić obratio se mitropolitu Karlovačke mitropolije Josifu Rajačiću, koji se 1. V. 1848. proglasio srpskim patrijarhom na Svibanjskoj skupštini u Srijemskim Karlovcima, kada je i proglašen savez samoproklamirane Srpske Vojvodine s Trojednom Kraljevinom Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom. Takva odluka imala je političko značenje u skladu s preporodnom idejom o južnoslavenskoj solidarnosti, ali i zbog raspoloženja srpskoga pravoslavnoga stanovništva u Vojnoj krajini. Tim činom je za hrvatsku stvar htio pridobiti i Srbe u Hrvatskoj i južnoj Ugarskoj. U tom kontekstu treba promatrati i to što je obavijest o imenovanju za bana dao tiskati ne samo na latinici nego i na ćirilici crkvenoslavenskim jezikom. Na Trgu sv. Katarine u Zagrebu 5. VI. 1848. ban Jelačić svečano je ustoličen. Zakleo se pred raspelom i dvjema svijećama pred patrijarhom Srpske pravoslavne crkve Josifom Rajačićem. Zbog položaja Srba u južnoj Ugarskoj i započetih većih borba kod Szent-Tamása (današnji Srbobran) 14. VII. 1848. Rajačić je činio pritisak na Jelačića te ga je 31. VII. 1848. pozvao da smjesti krene na Mađare jer će u protivnome raskinuti savez s Hrvatima.

Jelačić je u rujnu 1848. pokrenuo rat protiv ugarske vlade, tijekom kojega je pripojio Međimurje Hrvatskoj. Kao časnik Monarhije i Bečkoga dvora, u ime hrvatskih nacionalnih i narodnih interesa te u ime interesa ostalih Slavena, diljem Slavonije, Vojvodine i Mađarske borio se hrabro i odlučno protiv mađarske revolucije s promjenljivom ratnom srećom i uspjehom. Vojno je pomagao srpski pokret u južnoj Ugarskoj protiv ugarske vlade, no poslije će se pojaviti razmimoilaženja Hrvata i Srba oko djelokruga civilnih i vojnih vlasti u Srijemskoj županiji i Petrovaradinskoj regimenti. Trzavice je stišavao radi suradnje sa Srpskom Vojvodinom u borbi protiv ugarske vlade. Ipak, usprotivio se Rajačićevu zahtjevu da se Srijem proglasi dijelom Srpske Vojvodine pa se na terenu uspostavlja svojevrsni kondominij sa srpskim vojvođanskim pokretom. Zbog ratnih zasluga Franjo Josip, novi car i kralj,

imenovao je Jelačića namjesnikom Rijeke, građanskim i vojnim namjesnikom Dalmacije, a kako je istodobno bio i zapovjednik u banskoj Hrvatskoj te vojni zapovjednik Hrvatsko-slavonske vojne krajine, činilo se da je došlo do ujedinjenja hrvatskih zemalja pod vlašću jedne osobe. Kao ban koji je nakon više stoljeća okupio većinu hrvatskih zemalja postao je simbolom obrane hrvatske državnosti i nacionalnih interesa.

Ban Josip Jelačić

Bački su Hrvati tijekom revolucije 1848.-49. uglavnom bili na strani ugarske vlade, zbog tradicionalne lojalnosti uglednih bunjevačkih Hrvata ugarskoj državi i zbog suprotstavljenosti srpskomu pokretu – istaknuti je primjer za to Karlo Latinović, veleposjednik i bački podžupan. Naime, tijekom 1848. našli su se bez političkoga vodstva i nespremni za događaje koji su slijedili. Pojedini bački Hrvati ipak su bili Jelačićevi simpatizeri: biskup Ivan Antunović, župan Josip Rudić, Vince Zomborčević, Ambrozije Boza Šarčević. Malobrojni predstavnici bunjevačke inteligencije koji su imali kontakte s Ilirskim pokretom i koji su se bavili mišlju da Bunjevce povežu s Hrvatskom i sa srpskim ustanicima bili su bez stvarna utjecaja među širim slojevima hrvatskoga stanovništva. Primjerice, Josip Rudić Aljmaški bio je među rijetkim pred-

stavnicima bunjevačke inteligencije koji su bili rezervirani prema mađarskomu revolucionarnom pokretu. Njegova smjena s položaja bačkoga velikoga župana u revolucionarnoj 1848. tumačila se njegovom prijašnjom povezanošću s bečkim dvorom, ali i vezama s Hrvatskom – zahvaljujući lojalnosti dvoru stekao je naslov austrijskoga baruna 1854. Mađarska revolucija 1848. zatekla je Ivana Antunovića na položaju aljmaškoga župnika, a iste je godine postao bilježnikom aljmaškoga dekanata. Mađarski povjesničar József Thim tvrdi da je Antunović bio utamničen kao protivnik Kossutha, a pristaša bana Jelačića, što autor Antunovićeve biografije Matija Evtović nastoji osporiti jer je Antunović 1869. posjetio Kossutha u Torinu. Da je Antunović simpatizirao Jelačića, ako ne otvoreno tijekom revolucije, onda u poslijerevolucionarnim desetljećima, potvrđuje njegova *Razprava* (1882., 44), u kojoj ga naziva »neumrlim banom Jelačićem«.

Srbi su za svoj pokret tijekom srpnja 1848. nastojali pridobiti »Rumune, Bunjevce i ostale zapadne veroispovesti u Vojvodini«. Svakako da su pri opredjeljenju za stranu u sukobu važnu ulogu imale naslijeđene suprotstavljenosti između katolika i pravoslavaca te prijetnje bačkim Bunjevcima da će im u slučaju svrstavanja na mađarsku stranu biti oduzeti posjedi i druga imovina, a neki motivi korijene vuku i iz XVIII. stoljeća. Svrstavanje Bunjevaca u tim događajima na stranu mađarske revolucije srpski povjesničari ocjenjivali su u pravilu negativno (Ivan Ivanić, Aleksa Ivić, Stefan Ilkić, Fedor Nikić i dr.), a razloge distanciranosti od Srba nalazili su u konfesionalnoj pripadnosti i inteligenciji Bunjevaca, koja je tradicionalno bila usmjerena na Ugarsku. Staleški interesi također su mogli utjecati na usmjeravanje prema mađarskoj revoluciji. Takav je slučaj bio kod banatskih Hrvata, plemića u Hrvatskoj Boki, Hrvatskoj Neuzini i Hrvatskoj Klariji. Među njima su prevagnuli staleški interesi te su pristali uz Lajosa Kossutha nadajući se da će ih razriješiti vazalskoga odnosa prema zagrebačkim biskupima, ali i da ne-

će provesti ukidanje kmetstva u Ugarskoj, što je naložio car iz Beča. S druge strane, Hrvati u Novom Sadu te južnoj Bačkoj (Titel, Žabalj, Šajkaš), koji su bili uključeni u Šajkaški bataljun, bili su na strani Srba, a jednako je tako bilo i s Hrvatima u Perlezu te s onima iz južnoga Banata u Banatskoj vojnoj granici (Starčevo, Opovo i dr.). Hrvati u šokačkim naseljima uz Dunav prema dostupnim izvorima najvećim su dijelom tijekom revolucije bili pasivni te se nisu otvoreno svrstavali ni uz jednu od sukobljenih strana.

Nakon pristizanja pomoći u opremi i ljudstvu iz Kneževine Srbije srpske snage počele su postizati znatnije vojne uspjehe. Postrojbe sa srbijanskim dobrovoljcima, koje je predvodio Stevan Knićanin, zauzele su 29. I. 1849. Sombor. Bunjevci, napose oni u Somboru i njegovoj okolici, nakon borba bili su izloženi nasilju i pljački srpskih dobrovoljačkih postrojba, ali i mjesnih Srba, što će loše utjecati na buduće bunjevačko-srpske odnose. Stradanja za revolucije opisao je somborski senator Ivan Nepomuk Ambrozović (Sombor, 1789. – Sombor, 1869.) u djelu *Žalostica žalostna Ivana Nep. Ambrozovića, u zomborskoj kralj. varoši penzioniratog senatora, bižajućeg od kuće pak do Kalace, kad su raci-serbianci u međjuboju mađarskom 1848-49. progonili katolike, po njemu istom isпивana u Zomboru god. 1850.* Ti su događaji Bunjevce još čvršće vezali uz mađarsku revoluciju.

Preokret se događa s napredovanjem mađarskih snaga tijekom ožujka i travnja 1849. pod zapovjedništvom Móra Perczela. Bunjevci su sudjelovali u bici kod Kaponje (između Tavankuta i Bajmoka) 4. III. 1849., nakon čega su se poražene srpske postrojbe povukle do Titelske visoravni. Sa subotičkoga područja Bunjevci su sudjelovali u napadu na srpske snage iz Stare Kanjiže (danas: Kanjiža) i Sente 23. III. 1849. Promjene na terenu pratio je i veliki broj srpskih izbjeglica. Oslabljeni vojni položaj Srba Jelačić je popravio operacijama svoje vojske u Bačkoj u ljeto iste godine. U početku lipnja 1849. prešao je s vojskom iz Srijema kod Slankamena u Bačku, a vojsku je raspo-

redio u Titelu, Mošorinu, Loku i Vilovu. Glavni stan je postavio u Titelu. Nizao je pobjede kod Kaća 7. VI. 1849. i kod Starog Bečeja 24. VI. 1849., gdje je pobijedio mađarske postrojbe pod vodstvom generala Perczela. Tijekom tih borba zauzeti su Novi Sad, Sombor i najveći dio Bačke. Vijest o velikom mađarskom porazu kod Kaća u dijela Bunjevaca potaknula je promjenu raspoloženja, na što su Mađžari radi zastrašivanja poslali dvije konjičke postrojbe u Sentivan (*mađž.* Felsőszentiván). Selo je bilo opljačkano, strijeljan je brijački pomoćnik Ivan Radić kao vođa tamošnjih Hrvata, a svi su sumnjivci internirani u Segedin.

Hrvatske i srpske snage povukle su se iz Bačke oslabljene epidemijom kolere i pred brojnijom mađarskom vojskom. Jelačić iz Srijema ponovno prelazi Dunav 31. VII. 1849., nakon početka opće ofenzive austrijskih i ruskih postrojba, te sa svojim snagama sudjeluje u bitkama koje su završile predajom mađarske vojske 13. VIII. 1849. kraj Világosa (*rum.* Şiria).

Slom revolucije 1849. i nastupajući Bachov apsolutizam iznevjerili su očekivanja slavenskih naroda, a donekle fizički i duhovno slomile banovu ličnost. Tijekom života bio je osjetljiva zdravlja. Više je godina patio od bolesti grla, a u kasnoj životnoj dobi i od bolova u želucu, grčeva, nesаницe, paralize, živčanoga, a donekle i duševnoga rastrojstva. Liječio se po cijeloj Europi, od Londona, Pariza i Ostendea do Beča i Zagreba. Zanimljiva je njegova izjava: »Ja sam zdrav, imam potpunu snagu tijela, a opet umirem. Austrija, kojoj sam vjerovao, ubila me je!«. Svečan sprovod obavljen je 26. V. u nazočnosti zagrebačkoga nadbiskupa Jurja Haulika i hrvatskih grofova Dragutina Erdödyja i Stjepana Draškovića. Posljednje počivalište nalazi se na njegovu obiteljskom imanju Novi Dvori u Zaprešiću, gdje je pokopan u kapelici sv. Josipa.

Poslijerevolucionarno razdoblje za Hrvate u Bačkoj donijelo je neke promjene. Nakratko su odgođeni mađžarizacijski pritisci zbog političkih promjena te promjena u gradskim upravnim tijelima.

U hrvatskim bačkim naseljima zapisnici su vođeni na mjesnoj hrvatskoj ikavici, a umjesto naziva Dalmatinac ili Ilir sve je češća službena uporaba imena Bunjevac. Kao posljedica revolucije u Ugarskoj, napose vojne i političke pomoći bana Jelačića i Hrvatske Srbima, nakon početne konfrontacije i suprotstavljenosti slijedilo je postupno zbližavanje Hrvata i Srba u južnoj Ugarskoj. Tako biskup Antunović u preporodnom razdoblju veliča »neumrloga« bana Jelačića, kojemu se posvećuje prostor i u *Bunjevačkim i šokačkim novinama*. Neki somborski Bunjevci to su odbijali prihvatiti te su bojkotirali i *Novine* i Antunovića. Na somborskom području u to vrijeme još su bila svježja sjećanja na progon katolika u doba revolucije, a s time se povezivao i ban Jelačić kao saveznik Srba. Mađarska historiografija prenamaglašeno je potencirala ulogu bana Jelačića kao gušitelja mađarskih snova o samostalnoj državi, a tu je interpretaciju prihvatio i dio bačkih Bunjevaca. Marksisti su ga također prikazivali kao reakcionara, što će se odraziti i na odnos jugoslavenskih vlasti nakon 1945. prema njegovoj ulozi u povijesti.

Hrvatski ban Josip Jelačić bio je jedna od najvažnijih osoba hrvatske povijesti. Hrvat – Ilirac – narodnjak, koji je interese habsburške dinastije znao spojiti s interesima slavenstva. Među hrvatskim pukom bio je omiljen zbog svojega domoljublja i poštivanja svega narodnoga, a osobito među seljaštvom zbog proglašenja o ukidanju kmetstva. Već u XIX. st. narod je spoznao i osjetio njegovu povijesnu veličinu. Posmrtna počasti i popularnost nakon smrti najbolje se zrcale u pokliču »Ustani, bane, Hrvatska te zove!«, koji je prvi put zabilježen 1867. godine, a sastavni je dio pjesme *Ustaj, bane* iz 1906. Skladatelji Vatroslav Lisinski, Ivan Zajc i Ferdo Livadić stvarali su mnoga glazbena djela nadahnutu Jelačićem. Uspomena na njega sačuvana je i u brojnim djelima hrvatskih slikara. U zagrebačkoj katedrali 1985. postavljen je brončani stojeći kip Josipa Jelačića, a u zgradi Hrvatskoga sabora 1997. postavljeno je banovo brončano poprsje. Lik bana našao se i na poštanskim

markama 1992. i 2001. te na novčanici od 20 kuna, koja je puštena u optjecaj 1993. Njegovo ime od 1998. nosi i Ratna škola Oružanih snaga Republike Hrvatske.

Na glavnom zagrebačkom trgu postavljen mu je spomenik potkraj 1866., djelo Antona Dominika Frenkorna. Za komunističkoga režima 1947. spomenik je demontiran, a trg je preimenovan u Trg republike. Spomenik je 1990. vraćen na staro mjesto, no okrenut prema jugu umjesto – kao prije – prema sjeveru, a trg je vraćen stari naziv.

U Petrovaradinu su još za Austro-Ugarske, središnja ulica i jedan trg uz Dunav nosili njegovo ime sve do 1948., kada su socijalističke vlasti preimenovala ulicu u Matije Gupca, a trg u Tomislavov. Od vremena režima Slobodana Miloševića ulica nosi ime Beogradska, a trg Vladike Nikolaja (Velimirovića). U Subotici je jedna od središnjih gradskih ulica između dvaju svjetskih ratova nosila naziv Jelačićeva ulica. Socijalističke su je vlasti preimenovala u Ulicu Matka Vukovića, ali su u postsocijalističkome preimenovanju subotičkih ulica mađarski članovi gradskoga Povjerenstva za davanje naziva ulica i trgova odbili mogućnost da ulica ponovno nosi Jelačićevo ime. Na 200. obljetnicu rođenja bana Josipa Jelačića 16. X. 2001. u Petrovaradinu, Odbor za proslavu organizirao je svečanu misu za bana Jelačića, izdao prigodnu publikaciju i obnovio spomen-ploču na njegovoj rodnoj kući postavljenu 1901., koja je prefarbana početkom 1990-ih. Proslavi su nazočili mnogobrojni Petrovaradinci, dru-

Rodna kuća bana Jelačića

gi Srijemci, mjesne vlasti, Hrvati iz Bačke i gosti iz Hrvatske. Odlukom Hrvatskoga nacionalnoga vijeća u Republici Srbiji iz 2005. njegov dan rođenja obilježava se kao jedan od četiriju službenih praznika hrvatske zajednice u Republici Srbiji. Proslava se održava u crkvi sv. Jurja u Petrovaradinu, gdje je Josip Jelačić kršten. U spomen na njega u Petrovaradinu je 25. XI. 2003. obnovljeno Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo *Jelačić*.

Lit.: M. Cepelić, M. Pavić, *Josip Juraj Strossmayer biskup Bosansko-Djakovački i Srijemski god. 1850.-1900.*, Zagreb, 1900-1904; F. Nikić, Bunjevci i srpska Vojvodina 1860., *Književni sever*, 3-4/1927, Subotica; S. Ilkić, Bunjevci i mađarizacija, *Književni sever*, 3-4/1927, Subotica; F. Nikić, Rumuni banatski i Bunjevci prema Srpskoj Vojvodini god. 1848-1849., *Letopis Matice srpske*, sv. 313, Novi Sad, 1927; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini od najstarijih vremena do 1929. godine*, Zagreb, 1930; M. Evetović, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića narodnog preporoditelja*, Subotica, 1935; M. Beljanski, *Sombor i bunjevački nacionalni preporod (1870-1945.)*, Sombor, 1971; A. Mijatović, *Ban Jelačić: u povodu vraćanja Jelačićevoga spomenika na prvotno mjesto u Zagrebu*, Zagreb, 1990; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; J. Kolanović, *Zagrebački biskup Juraj Haulik i ustoličenje bana Josipa Jelačića*, *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, 3, Zagreb, 1997; J. Neustädter, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848*, 2, Zagreb, 1998; 200. *obljetnica rođenja bana Josipa Jelačića: 1801-2001*, Petrovaradin, 2001; D. Šokčević, *Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata: kako se u pogledu preko Drave mijenjala slika drugoga*, Zagreb, 2006; H. Gračanin, *Josip Jelačić Bužimski, Meridijani*, 110, Zagreb, 2006; M. Bara i T. Žigmanov, *Hrvati u Vojvodini u povijesti i sadašnjosti: osnovne činjenice*, Subotica, 2009; *Enciklopedija Novog Sada*, 30, Novi Sad, 2009., S. Gavrilović, *Hrvatski ban Josip Jelačić i Srpska Vojvodina 1848/49*, *Zbornik Matice srpske za istoriju*, 63-64, Novi Sad, 2011.

D. Deman i M. Bara

JELAŠIĆ, Stipan (Aljmaš, *mađ.* Bácsalmás, 13. I. 1946.), odvjetnik, vrhunski sportaš. Sin Kaćmarca Laze i Kaćmarkinje Dominike (Doke), rođ. Mamužić. Osnovnu je školu pohađao u Kaćmaru, a u Baji Ekonomski tehnikum, na kojem je 1964. i maturirao. U srednjoj se školi počeo baviti košarkom i brzo je postao registriranim članom prvoligaške košarkaške momčadi

bajske *Bácske* te državnim omladinskim prvakom 1963. Iste godine sudjeluje na kvalifikacijama za Europsku ligu u San Sebastianu. Nakon odsluženja vojnoga roka studira na Pečuškome pravnom sveučilištu. U tom razdoblju igra u drugoligaškome košarkaškom timu PEAC. Diplomirao je i doktorirao 1970. Do 1975. radi i igra košarku u stolnobiogradskom prvoligaškom *Videotonu*, a zatim do 1985. u tamošnjem GEO-u. God. 1974. položio je ispit za po-reznoga savjetnika i strukovnoga pravnika za ratarstvo. U odvjetničkom zvanju bavi se obiteljskim, nasljednim, zemljišnim i socijalnim pravom. God. 2003. kao tenisač osvojio je naslov državnoga prvaka u svojoj dobnoj kategoriji. Od 1998. u Stolnom Biogradu (*mađ.* Székesfehérvár) sudjeluje u utemeljenju hrvatske samouprave, kojoj je vodeći član do 2010.

Ž. Mandić

JELEN (*lat.* Cervidae), divlja životinja iz porodice dvopapkara. Vitka je tijela, smeđih dlaka, preživač. Rasprostranjeni su u Europi, Africi i Americi, a danas ih ima i u Australiji, Novom Zelandu, Gvineji i na Karipskim otocima. Porodica obuhvaća 45 vrsta, među ostalima jelene, srne, sobove i losove. Najuočljivije im je obilježje rogovlje, koje uglavnom imaju mužjaci, a u različitim vrsta ima različite oblike. Veličina jelena vrlo je različita – duljina se kreće od 0,7 do 2,9 m, visina u ramenima od 0,3 do 1,9 m, a težina od 7 do 800 kg. Nastanjuju mnogobrojna različita staništa i mogu se naći u pu-stinjama, stepama, tundrama, ali i močvarama i šumama, kao što je slučaj u Podunavlju.

Imaju važnu ulogu u mitologiji i kulturi mnogih naroda. Još u razdoblju paleolitika nastali su špiljski crteži ljudi i životinja s jelenjim rogovima. Sve stare kulture poznaju neki oblik njihova štovanja te se susreću u keltskoj, u starogrčkoj i nordijskoj mitologiji, a poznati su i u izvaneuropskim kulturama. U kršćanstvu pobuđuju divljenje zbog ljepote i elegancije (2 Sam 22,34; Ps 18,34), a Jeremija navodi košutu kao simbol majčinske ljubavi (Jr 14,5). Košuta simbolizira i pravednika žedna izvor-vode, tj. Božje riječi (Ps 42,2).

Kao jedan od najatraktivnijih predstavnika europske faune, stoljećima opstaje i u šumama i ritovima u Podunavlja, uz naselja u kojima žive Šokci. Spominje se i u ekspediciji podunavskim ritovima što ju je potkraj XIX. st. organizirao austrijski prijestolonasljednik Franz Ferdinand. U njoj je sudjelovao i znameniti njemački zoolog i pisac Alfred Brehm. Gotovo je nemoguće zamisliti prostrane ritove bez mnogobrojnih jelenjih krda, a poznata je prodomna rika jelena u rujnu, kad odrasli jeleni okupljaju hareme košuta radi parenja. Zastupljenost jelena u okolišu uzrokovalo je ulazak njegova mesa u prehranu među Šokcima te je pridonijelo razvoju lova i lovnoga turizma u nekim naseljima (Plavna, Monoštor).

U jednoj svojoj knjizi spominje ih i književnik Antun Gustav Matoš: »Odlučio sam se za Srbiju, i kako nisam imao putnog troška, prijeđem iz Vukovara preko Dunava k mom djedu, vascijeljoj Bačkoj poznatom 'meštru' (učitelju) Grgi, koji je tada ljetovao u ubavom selu Plavni, kraj dunavskog rita bogatog jelenima i pticama močvaricama...«.

Grb AP Vojvodine

Često se susreće u heraldici, kao živi simbol, i to u različitim položajima: u hodu, u napadu, u skoku ili je pak prikazana jelenja glava i jelenji rogovi u različitim oblicima. U grbovima simbolizira politiku, mir, harmoniju, napredak. Upravo zbog toga nalazi se u amblemima raznih društava, organizacija i udruga, te se tako našao, primjerice, i u amblemu HKUPD-a *Matoš* iz Plavne. Nalazi se i u grbu Autonomne Pokrajine Vojvodine iz 2002., na štitu slo-

ženom od dvaju uspravnih polja (grbovi Bačke i Banata) i jednoga položenoga (grb Srijema). U grbu Srijema – u modrom, kraljevski plavom polju s tri srebrne vrpce, koje simboliziraju Bosut, Savu i Dunav, ispod druge vrpce, na zelenu polju, odmara se jelen sa zlatnom ogrlicom oko vrata, a iza njega raste čempres. U sličnu heraldičkom obliku nalazi se i na starom grbu Srijemske županije te na današnjemu grbu Vukovarsko-srijemske županije.

Lit.: A. G. Matoš, *Moji zatvori, Pečalba, kaprisi i feljtoni*, Zagreb, 1939; *Popularna enciklopedija*, Beograd, 1976; *Rječnik biblijske kulture*, Zagreb, 1999; *Službeni list AP Vojvodine*, 10/2002, 18/2009, Novi Sad; www.gornjepodunavlje.info.

Z. Pelajić

JELIĆ, Mišo (Santovo, 17. XII. 1881. – Baja, 13. II. 1961.), odvjetnik, kulturni djelatnik, književnik, rodoljub. Deveto je i najmlađe dijete svojih roditelja Miše i Marte, rođ. Filaković. Pučku je školu pohađao u rodnome mjestu. Poput većine ondašnje santovačke djece, i on bi vjerojatno ostao kod kuće i nastavio poljodjelski posao svojih roditelja da učitelj Mijo Matković njegova oca nije nagovorio da ga dade na daljnje školovanje. Budući da im se obitelj ubrajala među imućnije, to im nije činilo nepremostive teškoće pa je srednjoškolsku naobrazbu stekao u Somboru. Za seljačkoga je sina jedina mogućnost da se uzdigne bila svećenička, učiteljska ili odvjetnička karijera. Jelić je izabrao odvjetničku, ali je poslije često znao reći: »Šteta što nisam ošo za svećenika, onda bi istom mogao buditi naše Hrvate«. Pravo je svršio u Kolozsváru (*rum.* Cluj-Napoca) 1907., od 1912. ima svoj ured u Baji, a odvjetnički ispit položio je 1913. u Marosvásárhelyu (*rum.* Târgu Mures).

Još prije konačnoga dolaska u Baju sudjeluje u tamošnjem prosvjetiteljskom radu te postaje »desnom rukom« svećenika Lajče Budanovića, napose pri sastavljanju pravila i utemeljenja Bunjevačke čitaonice, koja će postati rasadnikom narodne svijesti i uporištem protiv asimilacijskih nasrtaja na podunavske Hrvate. Pravila rada Mi-

nistarstvo prosvjete i vjere dugo nije htjelo odobriti, tvrdeći da su panslavistička, no na kraju su odobrena, ali pod imenom Bajška kršćanska čitaonica. Zahvaljujući Jelićevu usrdnom zauzimanju te njegovoj organizatorskoj i redateljskoj sposobnosti, u Baji se intezivirao hrvatski kulturni život. Utemeljio je kazališnu družinu, koja je prigodom prvoga Velikoga prela, održanoga u hotelu *Zlatno janje* 2. II. 1910., s velikim uspjehom prikazala kazališni komad Ivana Petreša *Dva bila gavrana*. Brzo napreduje i u profesionalnoj karijeri: postao je članom sudbenoga stola, počasnim županijskim javnim tužiteljem, a uz to i pravnim zastupnikom i članom predsjedništva Udruge Ferencova kanala.

Na početku Prvoga svjetskoga rata kao austro-ugarski vojnik bio je na ruskoj fronti u Galiciji, a poslije je premješten na srpsko bojište, gdje je promaknut u časnika. Imenovan je vojnim zapovjednikom u Žablju, a zatim načelnikom vojne policije u Beogradu te pročelnikom tamošnjega odjela za gospodarstvo i trgovinu. Razvojačen je ujesen 1918. u činu satnika.

Žarko je želio ujedinjenje svih Hrvata, a ostvarivim ga je zamišljao u okviru Austro-Ugarske Monarhije. Vidjevši u Srbiji i pravoslavlju protivnike bačkih Hrvata, na povratku iz vojske 4. XI. 1918., zajedno sa somborskim pravnikom Ivanom Paštrovićem i s dijelom tamošnjih Hrvata, u Somboru osniva Bunjevačko vijeće sa željom da spriječi odcjepljenje Vojvodine od Monarhije, no to mu nije pošlo za rukom. Za trajanja srpske okupacije Bačkoga trokuta zbog spomenute djelatnosti i rodoljublja bio je prisiljen na skrivanje.

Već u prvoj polovini 1920-ih pokretačka je snaga hrvatskoga nacionalnoga gibanja u Baji i njezinoj okolici te istinski vođa Hrvata u mađarskom dijelu Bačke. God. 1924. budimpeštanske *Bunjevačke i šokačke novine* priopćuju: »U Santovu je rođen dr. Mišo Jelić, bajski odvjetnik, veliki rodoljub i šokački podpridsidnik Bunjevačkog i šokačkog narodnog odbora«, a 1931. je postao njegovim predsjednikom.

Uz Jelićeve korisne savjete i djelatno sudjelovanje, opet je aktivirana bajška Čitaonica, kojoj je bio ne samo čelnik nego i službeni pravnik. Najviše se zauzimaao za kazališni odjel, smatrajući najvažnijom zadaćom upravo čuvanje materinskoga jezika. U Baji i obližnjim selima organizirao je amaterske kazališne družine, s mađarskoga je prevodio onodobne omiljene igrokaze (ponajviše komade Edea Sziglietia, Ferenc Csepreghya, Edea Tótha), uvježbavao ih i režirao te organizirao njihovo prikazivanje na Fancagi, u Baškutu, Čavolju, Sentivanu, Bikiću, Kaćmaru i Gari. Osim toga, glavni je organizator bajskih marindanskih veselja, tzv. prela (prvi je predložio da im naziv bude Hrvatsko prelo), na kojima je nastojao okupiti Hrvate iz svih dijelova sjeverne Bačke.

Bio je i širitelj hrvatske pisane riječi. Osobno se pretplatio na više subotičkih i zagrebačkih novina te na travnički *Glasnik*, a na njegovu su adresu redovito stizali i svesci Pučke knjižnice Društva sv. Jeronima iz Zagreba. Sve je to zatim išlo iz ruke u ruku te bivalo izvorom razonode i znanja. Kao odvjetnik našem je puku bio od iznimne pomoći. Među bačkim Hrvatima slovio je kao »naš fiškal«, koji svakomu rado pomaže.

S bujanjem mađarskoga nacionalizma njegova je djelatnost otežana te je i on, »kojim je naša mladež bila oduševljena«, potkraj 1930-ih potisnut iz vodstva Čitaonice. Koliko je zbog svoje nepokolebljive hrvatske svijesti bio trn u oku ondašnjim vlastima pokazuje i pismo iz ureda bajškoga gradonačelnikova upućeno 1935. santovačkomu župniku, u kojem se traže informacije o podrijetlu Miše Jelića »koji je ovdje na čelu Bunjevaca i koči njihovu mađarizaciju«.

»U novoj, slobodnoj Mađarskoj« postaje »nepoćudnom osobom«. Zbog »sumnjive djelatnosti« 1948. najprije mu je zabranjen odvjetnički rad, sav mu je imetak (među ostalim i znatan dio njegovih književnih radova) zaplijenjen, a zatim je pod lažnom optužbom zatvoren, nemilosrdno mučen i osuđen na doživotnu robiju. Kada

je 1954. dobio oprost, iz zatvora je izašao krajnje narušena zdravlja. Budući da mu je kuća u međuvremenu spaljena, bio je prisiljen živjeti u podstanarstvu uz nisku mirovinu. Najveći dio svojega preostalog života proveo je u bolnici, gdje je i preminuo. Pokopan je na bajskom groblju sv. Roka.

Mišo
Jelić

Kao ljubitelj narodnoga pjesništva otrgnuo je od zaborava nekoliko pučkih umotvorina (*Procvala je turum šeptelija, Zlotvoruša vila, Zaspò Marko, Vrane tice...*), a i sam se okušao u pisanju umjetničke balade (*Smrt Anice Lukine*). Od književnih djela pronađene su 32 njegove pjesme i 25 prozanih napisa. Razmjerno dugo vremensko razdoblje od prvoga djela, pisanoga još potkraj XIX. st., i posljednjega, pisanoga pred smrt, te njihova tematska raznolikost daju naslutiti da je tih djela moglo biti znatno više, ali su uništena ili izgubljena. Među pjesmama nalazimo dječje (*Santovačkoj ditci, Vinčanje*), ljubavne (*Čeka me, Zov iz neba, Cvit mi tugu blaži*), proturatne (*Zadušnica, Molitva santovačkoj Gospi, Osvišćenje*), a najviše rodoljubnih (*Do groba Hrvati, Smrt roda mojega, Sunce u noći*). Jedna je njegova budnica (*Svi na Prelo!*) 1946. i uglazbljena.

U mađarskom dijelu Bačke jamačno je bio prvi koji je svoj jezik nazivao hrvatskim imenom, a svoje sunarodnjake Hrvatima te ih je držao neodvojivim dijelom hrvatskoga narodnog bića (*Sloboda*

sviće). Laganim stilom, primjerenim široku sloju publike, živim i jednostavnim jezikom te okom vješta promatrača, nižući slike idiličnoga krajolika, izražava čežnju za rodnim selom (*Kući, kući!*), ljepotom i dražešću njegove okolice. Ponosi se svojim zavičajnim govorom, »milozvučnom bačvanskom ikavicom, koju sam s majčinim mlikom usisao u sebe, i koja mi je milija od svih jezika ovoga svita« (*U čast ikavici*). I njegova prozna djela, tematski jednako tako raznovrsna, nastala su ponajviše iz nužde danoga trenutka: da opskrbi pučkim prosvjetnim štivom svoje sunarodnjake i da nađe izraz za svoja nagnuća i težnje. Vodeći se mišlju »Sve što biše, ne vraća se više«, nastojao je staviti na papir i tako pokušati otrgnuti zaboravu neke svoje dojmove i uspomene iz djetinjstva i mladosti (ciklus *Sićanja*), koji nisu samo puko bilježenje onodobnih događaja nego su i bogati vrijednim podacima te imaju golemu vrijednost pogotovu za lokalnu povijest, etnologiju i proučavanje mjesnoga govora.

Zahvaljujući njemu, danas imamo cjelovitiju sliku i o nekim istaknutim kulturnim djelatnicima i glasovitim rodoljubima poput učitelja Mije Matkovića, svećenika Grge Jasenovića i Ivana Petreša. Jezik je njegovih djela uglavnom onodobna standardna bačka ikavica, s čestim primjesama santovačkoga govora, navlastito u leksičkoj građi. Pjesma *Na majčinom grobu* pisana je takoreći posve na zavičajnome govoru, a *Slomljena nada* gotovo dosljedno ijekavicom.

Lit.: S. Borovszky (ur.), *Bács-Bodrog vármegye monographiája*, 1, Budapest, 1909; J. Rapcsányi, *Magyar városok monografiája : Baja és Bács-Bodrog vármegye közsései*, Budapest, 1934; S. Velin, *Bunjevačke i šokačke novine* (rukopis), 1969; M. Beljanski, *Sombor i bunjevački nacionalni preporod (1870-1945)*, Sombor, 1971; M. Mándics, *A magyarországi bunyevác-horvátok története : Povijest bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj*, Kecs-kemét, 1989; A. Sekulić, *Bački Bunjevci i Šokci*, Zagreb, 1989; A. Mujić, *Bajska Bunjevačka čitaonica, Subotička Danica : kalendar za 1992. god.*, Subotica, 1992; J. Žužić, Mišo Jelić, *Hrvatski glasnik*, 18/1994, Budimpešta; Ž. Mandić, Grijeh bi bio zaboraviti ga, *Hrvatski kalendar 1995*, Budimpešta, 1995; M. Mándics, *Petres János – csávolyi esperesplébános, író és költő életútja*, Csávoly, 1997; S. Blažetin, *Književnost Hrvata u Mađar-*

skoj od 1918. do danas, Osijek, 1998; M. Mandić (prir.), *Hrvatski književnici u Mađarskoj : Ivan Petreš*, Budimpešta, 1999; Ž. Mandić, »Zaboravi da si Šokac bio«, *Hrvatski kalendar 1999*, Budimpešta, 1999; Ž. Mandić (prir.), *Hrvatski književnici u Mađarskoj : Mišo Jelić*, Budimpešta, 2000; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005.

Ž. Mandić

JENDEK (*tur.* hendek: prokop, kanal, rov), kopani usjek u zemlji, hidromelioracijsko sredstvo s ulogom površinskoga odvođenja vode. Poznaje ga većina starih civilizacija. Nastao je radi natapanja poljoprivrednoga zemljišta ili odvođenja suvišne vode, ali osim u poljoprivredi svoju ulogu ima i u stanogradnji jer omogućuje smanjenje negativnih utjecaja vode i prateće vlage na građevinske objekte.

Njegova je uporaba česta i u poljoprivredi i u stanogradnji bačkih Bunjevaca i Šokaca, budući da su na području koje naseljavaju bile raširene nadzemne vode te ih je trebalo regulirati. Na taj su način povećane površine obradive zemlje, poboljšana je njezina kvaliteta, a objektima od naboja produljen je vijek trajanja.

Kopali su se oštrim alatima za obradu zemlje, kao što su ašov, tj. štihča, lopata i plug s konjskom vučom. U ovisnosti o namjeni, bili su različitih dimenzija i poprečnih profila, tj. širine, dubine i oblika. Na poljoprivrednom zemljištu voda je odvođena u dolove, a poslije i u planski prokopane kanale koji su se najčešće nalazili uz rječice (npr. Čik, Krivaja, Mostonga). Za Suboticu je osobito važan Vok, kanal prokopan uz potok radi odvoda vode iz nekoliko okolnih bara, ali i oborinskih voda u Palić. U naseljenim mjestima u plavnim područjima te u područjima gdje su podzemne vode visoke planski su kopani u prvoj polovini XX. st. ispred kuća između ceste i pločnika kako bi prikupljali i odvodili oborinske vode prema kanalima radi zaštite objekata.

A. Rudinski

JENDEK-MAJKE, dječja igra. Igrala se na otvorenome, i to u jendeku, tj. kanalu. Skupina od 6-7 djece najprije među sobom bira tko će biti »jendek-majka«, zatim se

određuje teritorij za igru tako da dio jendeka u duljini od oko 4-5 m na oba kraja označi grančicom ili odjevnim predmetom. »Jendek-majka« tada silazi u jendek, a ostala se djeca rasprše do granica označenoga teritorija za igru te trče i preskaču kanal. Cilj je igrača preskočiti kanal i ne dopustiti »jendek-majci« da ih uhvati, a »jendek-majke« da uhvati jednoga od igrača, nakon čega on preuzima njezinu ulogu. Igrači koji kanal preskaču ne smiju to učiniti izvan utvrđenih granica. Ako skupinu čini više od 10-12 djece, igra se može igrati i s dvjema »jendek-majkama«, ali se tada i duljina kanala na kojoj je dopušteno preskakanje povećava na 9-10 m.

P. Skenderović

JEREMIĆ, Risto (Foča, 18. V. 1869. – Mostar, 16. IX. 1952.), liječnik, povjesničar zdravstvene kulture, publicist. Školovao se u rodnome mjestu, Sarajevu, Dubrovniku, Beču i Grazu, gdje je doktorirao 1897. Isprva je radio u Zemaljskoj bolnici u Sarajevu. Poslije je, kao prvi bosansko-hercegovački kirurg, bio šef kirurgije u tuzlanskoj bolnici, a u Prvom balkanskom ratu 1912. bio je dobrovoljni kirurg u Kragujevcu. Kako je bio član udruga Srpski sokol i Pobratimstvo koje su surađivale s beogradskom Narodnom odbranom, koja je poslije austro-ugarske aneksije BIH (1908.) slala paravojne snage iz Srbije u Bosnu radi borbe protiv Austro-Ugarske i vršila nacionalističku propagandu, poslije atentata na prijestolonasljednika Franju Ferdinanda, na veleizdajničkom procesu u Banjoj Luci 1915.-16. osuđen je na 3 godine robije, ali je 1917. amnestiran i pušten na slobodu. Nakon 1918. radio kao upravitelj bolnice u Sarajevu.

U Suboticu je došao 1923. na mjesto šefa ambulante Direkcije državnih željeznica, a za docenta i honorarnoga profesora sudske medicine na Pravnom fakultetu izabran je 1926. Držao je predavanja iz toga predmeta na trećoj godini, a otvorio je i ambulantu u sklopu studentskoga doma. Za honorarnoga profesora ponovno je izabran 1932., a u mirovinu je otišao 1934. Za

počasna doktora Sveučilišta u Beogradu izabran je 1937.

Angažiran u nacionalnom radu, bio je među osnivačima Srpskoga kulturnoga društva *Prosvjeta* u Sarajevu 1902. i Srpskoga kulturnoga kluba u Beogradu 1936. Na njegovu karijeru velik je utjecaj imalo poznanstvo s Jovanom Cvijićem 1911. Pod njegovim utjecajem počeo se baviti i društvenim znanostima, u prvom redu proučavanjem povijesti zdravstvene kulture, zatim nacionalne povijesti, etnologije, antropologije i drugih disciplina. Među ostalim, pisao je i o povijesti zdravstva u Dubrovniku, Zemunu, Srijemskim Karlovcima, Petrovaradinu i Boki Kotorskoj.

Autor je i dvaju radova u tematskim brojevima subotičkoga časopisa *Književni sever* koji su bili posvećeni bačkim Bunjevcima. Najprije je u br. 3-4/1927 u rubrici *Podaci i dokumenta* autor članka *Beleške o Bunjevcima*, koji je podijeljen u tri poglavlja: *O bunjevačkim prezimenima*, *Bunjevačke narodne pesme* i *O nazivu Bunjevac* (str. 158-165). Služio se literaturom Jovana Cvijića, Alekse Ivića, Radivoja Simonovića, Mije Mandića, Blaška Rajića i drugih autora. U prvom dijelu analizira 90 bunjevačkih prezimena i daje podatke o tome kad se mogu datirati, na kojim su teritorijima rasprostranjena i kojim vjeroispovijedima pripadaju njihovi nositelji. U drugom, kraćem dijelu, zasnovanom na radovima Blaška Rajića, ocrtava bunjevačke narodne pjesme i pronalazi u njima dublje konture bunjevačkih migracijskih kretanja. U trećem dijelu rada izlaže rane sačuvane spomene etnonima Bunjevac i osporava da je ono izvedeno od imena rijeke Bune. U članku *Bunjevačka prezimena*, u br. 7-10/1930 (str. 252-259), na temelju vlastitih bilježaka, koje je dopunjavao podacima iz *Subotičke Danice* i Iványijeve monografije Subotice, te uz pomoć Mije Mandića i Kate Prčić popisao je izvorna bunjevačka prezimena i mjesta u kojima se ona susreću. Autor je i članka *Bukin (jedno šokačko naselje u Bačkom Podunavlju)*, objavljenoga u *Glasniku Geografskog društva* (Beograd, 12/1926, str. 95-102). U tom su nekad hrvat-

skome mjestu većinsko stanovništvo tada već bili Nijemci, no nakon Drugoga svjetskoga rata i Nijemci i Hrvati iz njega su iseljeni, a selo je preimenovano u Mladenovo.

Lit.: K. Kuntić, *Pravni fakultet u Subotici*, diplomski rad (rukopis), Filozofski fakultet u Beogradu, [1990]; *Enciklopedija Jugoslavije*, 6, Zagreb, 1990; V. Maksimović (prir.), *Odabrani radovi: Risto Jeremić*, Srbinje, 1998; E. Libman, *Građa za medicinsku bibliografiju Subotice (1828 - 2005)*, Subotica, 2008; *Srpski biografski rečnik*, 4, Novi Sad, 2009.

S. Mačković

JESENOVIĆ, Feliks (Subotica, 20. VI. 1854. – Baćino, 1. IX. 1939.), svećenik, promicatelj bunjevačke kulture i običaja. Sin je Nikole i Julijane, rođ. Horvatović. Za svećenika je zaređen 1879. Službovao je kao kapelan u Santovu (*madž.* Hercegszántó) 1880.-82., Čantaviru 1883.-84. i u župi sv. Roka u Subotici 1885. U Subotici je kateheta u osnovnim školama 1886.-93., a od 1894. župnik je u Baćinu (*madž.* Bática), gdje je ostao živjeti do kraja života i ostavio duboki trag kao nacionalno svjestan Bunjevac.

Etnomuzikologinja Anikó Fehér piše kako se za njegova župnikovanja promijenila baćinska ženska narodna nošnja i postala poput onih u Bačkoj – do njegova dolaska u ovo naselje bila je slična širokoj nošnji iz Južnoga Alfölda. Dodaje i kako su mještani vjerojatno od ovoga subotičkog Bunjevca naučili nekoliko bunjevačkih pjesama kada su ga pozvali u svatove, a on im je otpjevao neke od omiljenih pjesama iz svoga zavičaja. Tadašnji je običaj bio da onaj tko želi otpjevati koju pjesmu ustane i zatraži dopuštenje od nazočnih da zapjeva.

Njegov brat Ivan Jesenović (Subotica, 12. II. 1836. – Subotica, 24. II. 1909.) također je bio svećenik, koji je službovao u Bajmoku, Gari, Baćinu, Bačkoj Topoli, Lemešu (*madž.* Nemesmilitics), Adi, Kačmaru, Subotici, Dušnoku, Sonti, Ludašu i Subotici.

Lit.: Z. Fehér, A. Fehér, *Bática népzéneje*, Kecs-kemét, 1993; Z. Fehér, *Bática életrajza*, Bática, 1996; A. Lakatos (ur.), *A Kalocsa-bácsi főegyházmege történeti szematizmusa 1777-1923*, Kalocsa, 2002; Z. Fehér, »*Ki kell, hogy sorsomat*

kiáltsam», Bátya, 2005; A. Fehér, Bátya népzené-
je (dostupno na: [http://www.folkradio.hu/folksze-
mle/feher_batya/](http://www.folkradio.hu/folksze-
mle/feher_batya/)).

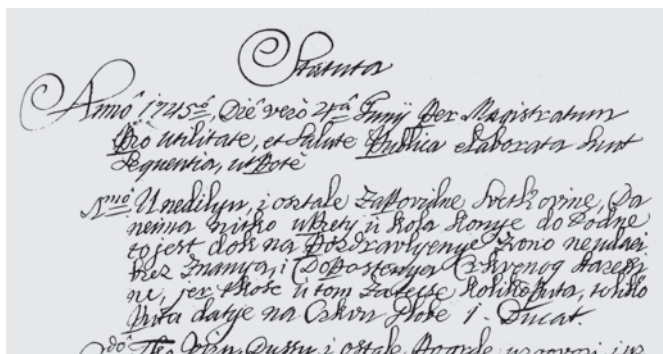
L. Heka

JEZIK, složen znakovni sustav namijenjen zahtjevnijoj komunikaciji o širem spektru tema. U osnovnom se značenju odnosi na prirodne ljudske jezike, tj. na komunikacijske sustave koji su se u ljudskim zajednicama razvili spontano te se rabe primarno u govorenu, a sekundarno i u pisanu sporazumijevanju; u širem značenju u jezike se, međutim, ubrajaju i umjetni kodovi, npr. znakovni jezik gluhih, ali i oni kojima ne komuniciraju ljudi, bez obzira na to jesu li umjetni ili prirodni, npr. računalni i životinjski sustavi sporazumijevanja.

U svijetu se govori između 3000 i 6000 prirodnih ljudskih jezika, pri čemu je točan broj teško odrediti, među ostalim i zbog toga što je katkad nemoguće sa sigurnošću utvrditi govori li neka zajednica samostalnim jezikom ili samo specifičnim dijalektom jezika koji je proširen na znatno širi krug broj govornika. Naime, jezici se spontano raslojavaju na više ili manje različite varijetete u skladu sa zemljopisnom i društvenom distribucijom svojih govornika, pri čemu iz čisto jezikoslovne perspektive nije moguće odrediti točku u kojoj neki varijetet prestaje biti dijalektom jezika majke i postaje samostalnim jezikom kćeri. Počeci modernoga shvaćanja jezika sežu u XIX. st., kad su širenje nacionalizma i društvena modernizacija postavili temelje za nastanak nacionalnih kultura u današnjem smislu riječi i standardnih jezika kao njihova bitna segmenta. U skladu s tim shvaćanjem, lingvistički se varijetet smatra jezikom kad je standardiziran u osnovnim jezičnim priručnicima (tj. gramatika, rječnik, pravopis) i kad se rabi u društveno prestižnim komunikacijskim domenama, npr. školstvu, sredstvima javnoga priopćivanja,

javnoj upravi, sudstvu i dr. U postmoderno doba uvida se, međutim, da je jezična zbilja znatno složenija te da modernistički model ne može obuhvatiti mnoge nestandardizirane varijetete koji su bez sumnje samostalni jezici jer nisu genetski povezani ni s jednim drugim varijetetom, ali ni varijetete koji su u nekoj mjeri standardizirani, ali ih njihovi govornici ipak ne smatraju samostalnim jezikom u uobičajenom smislu te riječi (npr. gradišćanskohrvatski). U skladu s tim, i za modeliranje sociolingvističke zbilje traži se primjereniji pojmovni instrumentarij.

Kad je riječ o jezičnim varijetetima višega sociolingvističkoga statusa kojima se služe bački Hrvati i kojima su se u prošlosti služili njihovi preci, njihov je repertoar u velikoj mjeri uvjetovan nacionalnim i modernizacijskim procesima kojima je ta zajednica bila izložena te suvremenim jezičnim i društvenim tendencijama koje su za nju karakteristične. U vrijeme svojega doseljenja u ugarsko Podunavlje te stoljeće i pol nakon njega bački su Hrvati sudjelovali u nadregionalnoj tradiciji pismenosti čiji su nositelji bili franjevci, a bila je proširena od Dalmacije, preko Bosne i Slavonije, do Ugarske. Dijalektalnu osnovicu jezika te pismenosti činila je novoštokavska ikavica, a odlikovala ga je razmjerna leksička, sintaktička i stilska razvijenost te velika ujednačenost uporabe. Njegovi su ga korisnici diljem područja na kojem se njime pisalo nazivali ilirskim i slovinskim (ta su se dva imena rabila i u Bačkoj), povreme-

Subotički statut iz 1745.

no bosanskim i dalmatinskim, a u kasnijim razdobljima i slavonskim. Rabio se najprije u vjerskoj pismenosti, no u XVIII. st. ušao je i u visoku književnost i upravne tekstove. Iako u manjoj mjeri nego u Slavoniji, događalo se to i u Ugarskoj, gdje je najbolji primjer upravnih tekstova subotički gradski statut iz 1745., a ambicioznije književnosti *Utišenje ožalošćenih* Grgura Peštalića iz 1797. S vremenom su se bački Hrvati uključili i u sporazumijevanje na njemačkom i mađarskom, pri čemu su mnogi od njih, usporedno s čvršćom integracijom u ugarsko društvo, upravo mađarski jezik prihvatili kao svoj. Taj je proces bio izražen osobito u XIX. st., nakon što je u XVIII. st. oslabio utjecaj franjevačke pismenosti te općenito povezanost bačkih Hrvata s Hrvatima iz drugih krajeva – domaća novostokavska ikavica u višim se društvenim krugovima tada često nazivala »kuhinjskim jezikom«, kojim se komuniciralo još samo sa slugama.

Potkraj XIX. st. Ivan Antunović nastoji obnoviti prekinute veze sa sunarodnjacima iz drugih krajeva te se, među ostalim, u

Bunjevačkim i šokačkim novima zauzima za to da se u bunjevačke i šokačke škole uvede hrvatski jezik – objašnjava pritom kako je to »onaj jezik kojeg smo dosad nazivali ilirskim, niki dalmatinskim, niki pako slavonskim«. No Antunovićev je utjecaj na šire slojeve bio ograničen, i to ne samo zbog otpora Mađžara i onih koji su Mađžarima bili skloni, nego i zbog pojava alternativne ideologije koja je štokavsko narječje izjednačila sa srpskim jezikom te iz toga izvela zaključak da su svi štokavci Srbi. Tu je ideologiju među Bunjevcima zastupao npr. Ambrozije Šarčević, a njezin je utjecaj dosegnuo vrhunac nakon 1918., kad je bila provođena u školama i javnom životu u onom dijelu Bačke koji je pripadao Kraljevini SHS. S druge strane, u razdoblju između dvaju svjetskih ratova Katolička je crkva postala glavnim uporištem uporabe hrvatskoga jezika u Bačkoj, što je bila golema promjena jer je desetljećima prije toga često bila oruđe mađžarizacije. Nakon Drugoga svjetskoga rata hrvatski je u Bačkoj ponovno u javnoj uporabi, u prvom redu u Subotici, u kojoj se izdaju novine i održava školska nastava na hrvatskom, a djeluje i Hrvatsko narodno kazalište. Bilo je to posljedica nastojanja Komunističke partije da se distancira od prijeratne službene politike prema bačkim Hrvatima, no trajalo je svega desetak godina. Naime, u sklopu tzv. Novosadskoga dogovora 1954., na kojem su srpski, hrvatski, bosansko-hercegovački i crnogorski jezikoslovci trebali postaviti temelje za jedinstvenu jezičnu politiku na području na kojem se govorilo »srpsko-hrvatski«, u Srbiji je za javnu uporabu propisan isključivo »ekavski izgovor«. Nakon toga sve veći broj bačkih Hrvata prihvaća srpski kao jezik javne, ali i privatne komunikacije, slično kao što su stoljeće i pol prije prihvatili mađžarski, a taj je proces k tomu praćen intenzivnim povlačenjem hrvatskih mjesnih govora.

Tijekom 1990-ih, nakon raspada Jugoslavije, ali i jezične politike koja se zauzimala za jedinstveni, iako policentrični srpsko-hrvatski jezik, bački Hrvati postavljaju zahtjeve za ponovno uvođenje hrvatskoga

Neven, 15. III. 1908., Subotica.

Božićni broj *Hrvatske riječi* 1945., Subotica.

u neke domene javne uporabe. U slijedu toga, hrvatski postupno ulazi u medije, javnu upravu i škole. Na hrvatskom u Subotici tako izlazi tjednik *Hrvatska riječ* od 2003. (nakon što je u 1990-ima izlazio *Žig*), katolički mjesečnik *Zvonik* od 1994. (nakon što je od 1978. izlazilo *Bačko klasje*) te glasilo Demokratskoga saveza Hrvata u Vojvodini *Glas ravnice* od 1990. Subotički ogranak Matice hrvatske objavljuje k tomu časopis *Klasje naših ravni* od 1996., a Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata *Godišnjak za znanstvena istraživanja* od 2009. Na Radiju Subotica od 1998. postoji uredništvo na hrvatskom jeziku, koje danas svakodnevno emitira trosatni program, a tjedne jednosatne emisije na hrvatskom nastale u vanjskoj produkciji emitiraju se i na Radiju Bačka iz Bača (od 2011. dvosatna) te na Radiju Sombor od 2009. Hrvatskojezični program emitira se i na katoličkom Radiju Marija. Od 2010. na Televiziji Vojvodine od ponedjeljka do subote emitiraju se desetominutne vijesti na hrvatskom te dvije tjedne polusatne emisije iz kulture, a emisije na hrvatskom nastale u vanjskoj produkciji emitiraju se povremeno i na lokalnim subotičkim i somborskim televizijama. Predškolski odgoj na hrvatskom organiziran je u Subotici, Tavankutu i Maloj Bosni; osnovnoškolska nastava u cijelosti se izvodi na hrvatskom u nekoliko osnovnih škola u Subotici (OŠ *Matko Vuković*, OŠ *Ivan Milutinović* i OŠ *Sveti Sava*) i okolici (OŠ *Matija Gubec* u Tavankutu, OŠ *Vladimir Nazor* u Đurđin, istureni odjel OŠ *Ivan Milutinović* u Maloj Bosni), a srednjoškolska u subotičkoj Gimnaziji i Tehničkoj školi. Osim toga, kao izborni predmet hrvatski se predaje u i osnovnim školama u Žedniku, Mono-

štoru i Sonti. Od 1993. hrvatski je u službenoj uporabi na cijelom području grada Subotice, od 2006. u naselju Sonta u općini Apatin, od 2008. u naseljima Monoštor (*srp.* Bački Monoštor) i Bereg (*srp.* Bački Breg) u općini Sombor. Poslovníkom Skupštine AP Vojvodine od 2002. u njezin rad uveden je u službenu uporabu i hrvatski jezik, a Statutom AP Vojvodine od 2009. proglašen je jednim od šest službenih jezika u pokrajinskim tijelima i organizacijama.

Sredinom 2000.-ih godina predstavnici Bunjevaca koji se ne smatraju Hrvatima službeno su od srpskih državnih tijela zatražili da se i bunjevački jezik prizna kao samostalan i uvede u neka područja javnoga sporazumijevanja. Pokrenuli su usporedno s tim i aktivnosti na njegovoj standardizaciji, koja se provodi prema načelima svojstvenima standardnomu srpskomu i uz potporu srpskih jezikoslovaca i ustanova kao što su Matica srpska i Srpska akademija znanosti i umjetnosti. Iako se varijetet koji nazivaju bunjevačkim jezikom danas rabi u nekim tiskanim i elektroničkim medijima, dok se »bunjevački govor« poučava se u desetak škola u Subotici i Somboru, njegova je uporaba suočena s mnogim izazovima. Najveći je od njih folklorizacija, tj. isključiva vezanost uz petrificirane tradicionalne kulturne oblike, koji njegove (potencijalne) korisnike čini orijentiranima na prošlost, te artificijelnost, tj. udaljenost varijeteta koji se nastoji standardizirati i od suvremene i od nekadašnje jezične uporabe bačkih Bunjevaca. Za očuvanje ikavskoga govora zainteresirani su, međutim, i Bunjevci koji se smatraju Hrvatima, no oni u postmodernom duhu tragaju za modelima javnoga sporazumijevanja koji bi u nekim domenama, usporedno s hrvatskim standardnim jezikom, osigurali i uporabu mjesne novoštokavske ikavice, npr. u dijalektalnoj književnosti, novinskoj feljtonistici, popularnoj tamburaškoj glazbi i sl.

Lit.: H. Kloss, Abstand languages and Ausbau languages, *Anthropological Linguistics*, 9, Bloomington, 1967; P. Trudgill, Glocalisation and the Ausbau sociolinguistics of modern Europe, u: A. Duszak i U. Okulska (ur.), *Speaking from the margin: global English from a European perspective*,

Frankfurt, 2004; S. Gal, Contradictions of standard language in Europe, *Social Anthropology*, 14, London, 2006; P. Vuković, »Bunjevački jezik« – korijeni, varijeteti, perspektive, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, 1, Subotica, 2009; P. Vuković, Ekolingvistička nastojanja u bačkih Bunjevaca, u: B. Kryžan-Stanojević (ur.), *Lice i naličje jezične globalizacije*, Zagreb, 2009; P. Vuković, Kako skrbiti za hrvatski u Vojvodini?, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, 2, Subotica, 2010; P. Vuković, Jednojezičnost ili višejezičnost – slučaj bačkih Bunjevaca, u: K. Čeliković (ur.), *Dani Balinta Vujkova: Zbornik radova sa znanstvenih skupova 2006.-2010.*, Subotica, 2011.

P. Vuković

JEZIK, Ladislav (Ježik) (Berkuš /madž. Berkesd/ kraj Pečuha, 17. IX. 1733. – Osijek, 13. XI. 1793.), franjevac, filozofski i teološki pisac. Otac mu je bio Hrvat, mati Madžarica. Govorio je hrvatski, madžarski, njemački i talijanski. Nakon što je 1753. stupio u franjevačku provinciju Bosnu Srebrenu, studirao je najprije filozofiju (1754.-57.) i zatim teologiju (1757.-61.) na Generalnom učilištu prvoga razreda u Osijeku. Odmah nakon završetka studija pristupio je natječajnomu ispitu za profesora filozofije i uspješno ga položio. Predavao je na filozofskom učilištu u Vukovaru 1761.-64. Provincijal Josip Blagoje uzeo ga je 1764. za tajnika Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, ali je tu službu već 1765. prepustio Blažu Tadijanoviću, jer je početkom 1765. položio ispit za profesora teologije i postao profesorom bogoslovne škole na Generalnom učilištu u Osijeku. Nakon desetljeća profesorske službe postigao je naslov *lector jubilatus* i preuzeo dužnost samostanskoga starješine u osječkom samostanu (1774.-77.); istu službu ondje je obavljao i poslije (1780.-83.). Provincijalu Blažu Tadijanoviću bio je zamjenik, kustod 1777.-80. U međuvremenu je boravio u Mohaču (1777.-80., 1783.-91.). Umro je obavljajući od 1791. službu provincijala u vremenu radikalnoga jozefinizma za cara Leopolda II. (1790.-92.). Ostavio je uspomenu redovnika »jedinstvene pobožnosti, izvanredne učenosti, sveobuhvatne ljubavi, napose prema bolesnicima, i pravednog upravnika« (L. Spaić).

Kao rezultat svojega školskoga djelovanja tiskao je popise postavaka za javnu raspravu iz bogoslovlja u Osijeku, a u rukopisu je ostavio osam filozofskih i teoloških priručnika: *Physica generalis* (1763.), *Psychologia* (1764.; oba spisa u istom svesku, rukopis u Franjevačkom samostanu u Baču), *De sacramentis in genere et specie; De indulgentiis* (Essekini, 1767.-1769.; rukopis u franjevačkom samostanu u Našicama), *Compendium trium tractatum scilicet de actibus humanis, legibus et virtutibus theologicis* (Mursae, 1769), *De Ecclesia, Romano Pontifice e et conciliis; Tractatus de reliquis locis theologicis* (1769.-1770.; rukopis u franjevačkom samostanu u Našicama); *Tractatus de jure et justitia; Tractatus de contractibus* (Essekini, 1771.-1772.; rukopis u franjevačkom samostanu u Iloku); *Tractatus de Deo Creatore; Tractatus de statu mortuorum et resurgentium* (Essekini, 1771.-1772.; rukopis u franjevačkom samostanu u Iloku); *Tractatus de divina gratia; De Angelis* (Essekini, 1772.-1773.; rukopis u franjevačkom samostanu u Iloku) te *Tractatus de divini Verbi incarnationis* (Essekini, 1774.; rukopis u franjevačkom samostanu u Iloku).

Djela: *Dum conclusiones ex tractatu de sacramentis in genere*, Essekini, 1768; *Conclusiones theologicae*, Essekini, 1769; *Dum theses theologicas*, Essekini, 1769.

Lit.: [E. Fermendžin], *Schematismus almae Provinciae S. Joannis a Capistrano*, Temesvarini, 1887; F. E. Hoško, Dvije osječke visoke škole u 18. stoljeću, *Kačić*, 10, Split, 1978; F. E. Hoško, Dopinos franjevačkih visokih škola skotističkoj filozofiji i teologiji, *Franjevci Hrvatske provincije sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb, 1992; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005; *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010.

F. E. Hoško

JEŽALO, DRAGALO, pučka dječja igra u bačkih Bunjevaca. Igra se tako da djeca stanu u krug licem okrenuta prema središtu, dok jedno dijete leži u središtu kruga i prevrće se zdesna nalijevo. Djeca koja stoje oko njega pjevaju:

*Šta se valjaš po oranju,
ježalo, dragalo,
dragi brate moj!
Ustani gori s oranja!*

Tada dijete koje se valjalo ustane, a ostali pjevaju:

*Ježalo, dragalo,
dragi brate moj,
otresi se od oranja!*

Dijete se čisti od prašine, nakon čega se vraća u krug, a na njegovo mjesto dolazi drugo dijete.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

P. Skenderović

JEŽONJA, pučka dječja igra u bačkih Hrvata. Igrači odrede tko će biti »ježonja«, a zatim se uhvate u kolo, dok se »ježonja« šćućuri u sredini kao jež i čeka. Igrači u kolu – koje se u Bunjevaca kreće nalijevo, a u Šokaca nadesno – pjevaju pjesmu:

*Ježonja, dragonja, slatki bratac moj!
Siđi, ježe, u oranje!
Ježonja, dragonja, slatki bratac moj!
Lezi, ježe, u oranje!
Ježonja, dragonja, slatki bratac moj!
Diž' se, ježe, iz oranja!
Ježonja, dragonja, slatki bratac moj!
Što se valjaš po toj travi!
Ježonja, dragonja, slatki bratac moj!
Već ti idi u šumicu!
Ježonja, dragonja, slatki bratac moj!
Lati seku za nožicu!*

Čim pjevanje završi, »ježonja« skače i hvata nekoga iz kola, tko nakon toga zauzima njegovo mjesto te se igra ponavlja.

Lit.: I. Prčić, st., Bunjevačke pučke sigre : II. dio mladenačke sigre, *Subotička Danica (nova) kalendar 1998.*, Subotica, 1997.

P. Skenderović

JOG (njem. Joch: jutro), mjerna jedinica za obradivo zemljište. Rabili su je Hrvati i Mađari u okolici Bajmoka i Pačira, gdje je iznosila $\frac{3}{4}$ katastarskoga jutra, odnosno 1200 četvornih hvati (0,4316 ha). Ono se u literaturi naziva i ugarskim jutrom, nasuprot austrijskom ili katastarskim jutrom. Bunjevci su ga koristili pod utjecajem njemačkoga i mađarskoga stanovništva u Bajmoku, te u susjednome Pačiru, koji mu

je gravitirao. Postojao je i mali jog, koji je iznosio 1000 četvornih hvati. Danas više nije u upotrebi, iako je u bačkih Bunjevaca nekad bio raširen kao pučka mjera.

Lit.: M. Vlajinac, *Rečnik naših starih mera u toku vekova*, 2, Beograd, 1964.

P. Skenderović

JOPKA (njem. Joppe: haljetak, kaputić), bunjevačka ženska zimska odjeća, kratak kaput s krznom. Nosile su je imućnije Bunjevke zimi u vrijeme blagdana i u svečanim prigodama. Kraća je od čurdije. Izrađivala se od kumaše (tj. samta). Ravna je kroja, obrubljena i postavljena kuninim krznom. Na jopki je bilo manje gajtanskih šara, ispod grla kopčala se srebrnom kopčom.

K. Suknović

JORGAN (tur. yorgan: deblji posteljni pokrivač), napunjen i prošiven zimski pokrivač za spavanje. Jorgandžije su ih izrađivali od različitih materijala. Za svakodnevnu uporabu i u siromašnijim obiteljima izrađivani su od tkanine zvane »klot« i s gornje i s donje strane, a punjeni su »kućinom«, tj. kratkom otpadnom konopljinom ili lanenim vlaknima. Bogatiji su s gornje strane imali svilu, vrlo često jarke boje, kako bi do izražaja došla bijela šlingovana navlaka. Svileni su jorgani najčešće punjeni guščjim ili pačjim perjem, ali katkad i vunanim vlaknima. S ostalim posteljinim rubljem i pokrivačima bili su odlagani u »čistu sobu« na drvenice kako bi krasili kućanstvo i odavali njegovo bogatstvo. Pernati jorgani najmanje su se jednom na godinu, obično u ljetno vrijeme, iznošeni van na zračenje s ostalom posteljinom punjenom perjem.

K. Suknović

JORGOVAN (lat. *Syringa vulgaris* L.), cvjetni grm. Pripada porodici Oleaceae (masline), rodu *Syringa* (jorgovani). Potječe iz jugoistočne Europe i Male Azije. Obični je jorgovan jači grm, rjeđe stablo, do 7 m visine. Pupovi su mu jajoliki i zeleni. Lišće mu je naspramno postavljeno, jednostavno je i oko 8 cm dugo, na dugačkoj peteljci. Široka je jajolika oblika, na ba-

zi je zaobljeno, ušiljeno, golo, cijela ruba. Cvjetovi mu rastu na lanjskim izbojcima, dvospolni su, mirisni i raznobojni, najčešće ljubičasti (ali i bijeli, ružičasti, kremasti, purpurni, žuti). Čine gustu metlicu, pri čemu je svaki cvijet promjera 5-10 mm. Čaška i vjenčić su četverodijelni. Cvate potkraj travnja i početkom svibnja. Plod je šiljast, do 2 cm dug tobolac, koji puca na dva dijela, s dva krilata sjemena. Entomofilna je vrsta, tj. privlači kukce, s mirisnim metličastim cvatovima punima nektara. Često se uzgaja u parkovima i vrtovima. Voli propusno tlo s nešto vapna, osunčano ili polusjenovito mjesto. Orezuje se ljeti nakon cvatnje uklanjanjem svih tankih i zakržljalih izboja. Dobro je ukloniti ocvale cvatove prije stvaranja sjemena kako bi se sva energija usmjerila na cvjetne pupove za sljedeće proljeće. Drvo ima uske godove, difuzno je, porozno i ekstremno teško, te se rabi za graviranje, glazbene instrumente, drške noževa i dr. Od lista se spravlja tinktura koja liječi malariju, groznicu, kostobolju i reumatizam. Također se rabi kao hrana ličinaka nekih leptira. Simbolizira ljubav – ljubičasti prvu ljubav, a bijeli mladenačku nevinost.

U Bačkoj je svaka kuća s dvorištem – u gradu, a još više na selu i salašima – nekad imala vrt s nekoliko grmova jorgovana, najčešće ljubičasta, ali i bijela cvata. Služio je za ukrašavanje u raznim blagdanskim i svečanim prigodama. Kada

Cvijet jorgovana

Uskrs pada kasnije, »polivači« su znali biti zakićeni i tim cvijetom. Kao sastavni dio krajolika, čest je motiv u bunjevačkim narodnim pjesmama, ali i u suvremenom književnom stvaralaštvu (A. Evetović – Miroljub, A. Kokić, J. Kopilović, V. Sekelj, T. Žigmanov i dr.).

Lit.: *Šumarski priručnik*, 1, Zagreb, 1946; *Šumarska enciklopedija*, Zagreb, 1980-87; *Velika ilustrovanja enciklopedija »Bašta«*, Beograd, 2006; www.wikipedia.org

V. Borkov

**JOSEPHINUM (Svećenički dom Joze-
finum)**, dom za stare i bolesne svećenike Subotičke biskupije te druge svećenike koji su na različitim dužnostima u Biskupiji, a nemaju gdje stanovati. Na sjednici Svećeničkoga vijeća Subotičke biskupije 18. I. 1968. tadašnji subotički biskup Matija Zvekanović predložio je da se u dvorištu Župe sv. Terezije Avilske u subotičkoj Harambašićevoj ulici br. 7 podigne dom u kojem će živjeti svećenici koji ne mogu obavljati svoje dužnosti te oni svećenici koji nemaju drugoga stana. Zgrada doma *Josephinum* podignuta je 1970.-71. prema projektima Bolte Dulića iz darova svećenika, crkvenih općina i njemačkoga *Caritasa*, a građevinske radove izvelo je poduzeće *Prvi maj* iz Bačke Topole. Biskup Matija Zvekanović blagoslovio je dom 13. X. 1971. Ime je dobio po sv. Josipu, kojemu je u domu posvećena polujavna kapelica. U svečanom predvorju doma nalazi se drveni kip zaštitnika doma sv. Josipa te mramorna spomen ploča s natpisom na latinskom jeziku, koji u hrvatskom prijevodu glasi: »Josipe, uresu neba i sigurna nado našega života, stupe svijeta, budi uz svoje pobožne slugе, koji su se umorili u Gospodnjem vinogradu. Jozefinum podignut 1970.-1971. godine«.

U zgradi su danas stanovi za 14 svećenika (isprva ih je bilo 15) te prostorije za osoblje. Ispočetka su svu skrb za svećenike u domu vodile redovnice Družbe sestara Naše Gospe sa sjedištem u Zagrebu. S vremenom su im u pomoć sve više priskakali laici iz grada kao medicinske sestre, kuharice i spremačice, a 20. VI. 1999. oni su u domu jedino osoblje. Do sada je ondje živjelo pedesetak svećenika Subotičke biskupije te umirovljeni subotički biskup Matija Zvekanović, ali i nekoliko svećenika Zrenjaninske biskupije te po jedan svećenik Đakovačke i Vrhbosanske nadbiskupije.

Spomenploča i kip sv. Josipa
u *Josephinum*

Izvori: Arhiva Župnog ureda sv. Terezije Avilske: Imenik Doma Josephinum; Kronika doma Josephinum od 1971.

Lit.: *Schematismus Dioecesis Suboticanae* : 25 : editio iubilareis, Suboticae, 1993; *Schematismus Dioecesis Suboticanae*, Suboticae, 2009; S. Beretić, Svećenički dom Josephinum u Subotici, *Zvonik*, 2/2010, Subotica; S. Beretić, 40 godina svećeničkog doma u Subotici, *Subotička danica* : *Kalendar za 2012. godinu*, Subotica, 2011.

S. Beretić

JOSIĆ, plemićka porodica. Franjo I. dao je 1804. plemićki list i grbovnicu Baltazaru Josiću, bojniku (majoru) 53. ugarske linijske pješačke pukovnije generala Ivana (Janka) Jelačića. U vojnoj službi proveo je 27 godina i jedini je od trojice sinova Petra (1717.-1789.), senatora slobodnoga kraljevskoga grada Subotice, dobio plemstvo. Proglášeno je na zasjedanju županijske skupštine 1805. u Somboru.

Na grbu iz 1804. štit je podijeljen na četiri polja: na prvom i četvrtom, koje je plave boje, zlatni lav prednjim nogama drži zlatnu šestokraku zvijezdu; osnova drugoga i trećega polja srebrna je sa zelenim brežuljkom, gdje je na zlatnoj kruni lakat ruke u crvenom ruhu, koja drži mač. Na svečanoj su kacigi dva raširena orlovska

krila i između njih ruka sa štitom. Plaštevci su plavo-zlatne i crveno-srebrne boje.

Lit.: Gy. Dudás, A bácskai nemes családok, *Bács-Bodrogh Megyei Történelmi Társulat Évkönyve*, 4/1893, Zombor; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Szluha, *Bács-bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005.

M. Grlica

JOSIĆ, Baltazar (Subotica 5. I. 1806. – Subotica, 1. II. 1850.), visoki dužnosnik subotičke gradske uprave u predgrađanskom razdoblju. Sin je Karla i Eve, rođ. Sučić. Na mjesto gradskoga podbilježnika izabran je 23. VI. 1828. i tu je dužnost obnašao do početka 1834. Za senatora je izabran 1839. Kada je 14. I. 1845. glavni sudac Josip Antunović podnio ostavku, njegovo mjesto zauzeo je dotadašnji gradonačelnik Josip Sarić, dok je na funkciju gradonačelnika prisegnuo Baltazar Josić. Na idućim izborima 30. X. 1847. izabran za velikog kaptana (čelnik gradskoga redarstva), kao i na izborima 23. V. 1848., ali je 13. XII. 1848. podnio ostavku.

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F: 451.151. i 169.

Lit.: I. Iványi, *Szabadka szabad királyi város története*, 1-2, Szabadka, 1886-1892.

M. Grlica

JOSIĆ, Petar (Jozić, Josics, Joszity) (Budim, 15. V. 1717. – Subotica, 16. VI. 1789.), visoki subotički gradski dužnosnik, senator. Gimnaziju i studij prava završio je u Pešti. U Suboticu je došao 1740. Tu je od 1741. bio pomoćnik bilježnik, zatim glavni gradski bilježnik 1743.-74. te gradski sudac 1774.-76. Bio je jedan od ključnih aktera u dvama najvažnijim trenucima u povijesti Subotice u XVIII. st.: pri izuzeću Subotice iz Potiske vojne granice i njezinu uzdizanju u povlašteno komorsko trgovište 1743. te pri stjecanju statusa slobodnoga kraljevskoga grada 1779.

U vrijeme ukidanja Potiske vojne granice izaslanstvo koje je predvodio uvjerilo je 1743. Mariju Tereziju da Subotica dodijeli status povlaštenoga komorskoga trgovišta

po novim imenom Szent Mária te velik gradski teritorij s 12 pustara. Poslije je svojim znanjem pridonio organiziranju gradske uprave i urbanističkomu uređenju grada. Nakon njegova višegodišnjega zauzimanja na bečkom dvoru Subotica je 1779. dobila status slobodnoga kraljevskoga grada, uz novo ime Maria Theresiopolis. Gradski historičar István Iványi navodi da je ključnu ulogu u tome imao upravo Petar Josić, koji je, unatoč veliku protivljenju Bačko-bodroške županije, na audijenciji kod Marije Tezije u povodu gradske molbe uspio caricu zainteresirati za grad te je ona na njegov opis grada navodno rekla: *Das ist schön, dass Szent-Mária als in einem Paradies liegt. Ob auch da schöne Häuser sind?* (Lijepo je to što Szent Mária kao da leži u raj. Ima li tamo i lijepih kuća?).

Lit.: I. Iványi, *Szabadka szabad királyi város története*, 1-2, Szabadka, 1886-1892; B. H[ajduk]. Vojnić, *Moj grad u davini*, Subotica, 1971; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005.

J. Ivančić

JOSIP (*hebr.* neka Bog pridoda), tesar iz Nazareta (I. st. pr. Krista – I. st.), zaručnik Blažene Djevice Marije, poočim Isusov, svetac, zaštitnik Hrvatske i Hrvata. Njegov se blagdan od 1961. u Katoličkoj crkvi slavi 19. ožujka. God 2005. Hrvatsko nacionalno vijeće taj je dan proglasilo i jednim od praznika hrvatske zajednice u Srbiji.

Isusov je otac po zakonu, a ne po naravi, budući da je Isus, prema vjerovanju, začet po Duhu Svetomu. Prema evanđelju, Josip je priznao očinstvo nakon što mu je anđeo u snu rekao da je ono dio Božjega plana. Prema Novomu zavjetu, potomak je izraelskoga kralja Davida pa je po njemu Isus nazvan sinom Davidovim. U evanđeljima se spominje malo, uglavnom za vrijeme Isusova djetinjstva. Poznat je pod nazivom šutljivi svetac jer evanđelja ne prenose ni jednu riječ koju je izgovorio. Nakon Isusova rođenja s Marijom je pobjegao u Egipat, čime je spriječen Herodov plan da se Isus ubije. Nakon Herodove smrti vratio se s obitelji u Nazaret, gdje je živio kao pravednik, tj. kao krepostan i vjeran muž i otac

dobra srca. Bio je posvećen obitelji, koju je izdržavao radeći kao tesar. U kršćanstvu se smatra uzorom otvorenosti Bogu, vjere u Boga i poslušnosti Bogu.

Na kršćanskom Zapadu osobito se štuje od XV. st. zaslugom sv. Bernarda Sienškoga (1380.-1444.). Zaštitnik je Katoličke crkve općenito, Vatikana, grada Rima, nekoliko država (Češke, Austrije, Kine). Kao svetac štiti tesare, stolare, krovopokrivače, kolare i obrtnike općenito. Štuje se i kao zaštitnik beskućnika, kršćanskih obitelji, supružnika, mladeži, momačkih društava, djece i siročadi te putnika i prognanika, a od 1955. zaštitnik je i radnika pa se 1. V. u Katoličkoj crkvi slavi kao blagdan sv. Josipa radnika. Zaštitnik je i »dobre smrti«. Na kipovima i slikama prikazuje se uglavnom kao čovjek u zrelim godinama, s bradom, sa štapom na čijem su kraju ljljani u ruci i s Isusom u naručju. Prikazan je katkad i u radionici, sa stolarskim ili tesarskim alatom.

Na temelju odluka Hrvatskoga sabora od 9. i 10. VI. 1687. postao je zaštitnikom Kraljevine Hrvatske. Za širenje štovanja sv. Josipa u sjevernoj Hrvatskoj zaslužni su bili ponajprije isusovci, no s vremenom ono je i ondje slabjelo. Odlukom Biskupske konferencije Jugoslavije iz 1972. i tumačenjem da Hrvatski sabor 1687. nije imao u vidu apstraktno hrvatsko kraljevstvo, nego hrvatski narod, nanovo se proširilo njegovo štovanje kao zaštitnika hrvatskoga naroda. Nacionalno svetište sv. Josipa u Hrvata nalazi se na Dubovcu (dio Karlovca).

Crkva sv. Josipa radnika u Đurđinu

I Bunjevci i Šokci u Podunavlju štiju sv. Josipa. U većini molitvenika ovdašnjih autora iz XIX. i XX. st. (F. Vujković Lamčić, I. Antunović, L. Budanović, B. Rajčić, S. Beretić) zastupljen je cijeli niz molitava (litanije, uzdasi u svakoj nuždi i dr.) u čast sv. Josipu. Među pukom je osobito rašireno molitveno utjecanje za »sritnu smrt«. Crkva u Đurđinu, izgrađena 1935., posvećena je Josipu radniku pa je 1. V. ondje »proštenje«. God. 1968. Subotički biskup Matiša Zvekanović dao je sagraditi *Josephinum*, dom za stare i nemoćne svećenike, i posvetio ga sv. Josipu. Od 1930-ih zauzimanjem svećenika Blaška Rajića u župi sv. Roka u Subotici od 10. do 18. ožujka održava se devetnica s propovijedima u njegovu čast, koja završava 19. ožujka svečanom svetom misom, uz sudjelovanje većega broja hrvatskih svećenika Subotičke biskupije. Zaštitnik je HKUD-a *Vladimir Nazor* iz Sombora, te se njegov izvezen lik nalazi na jednoj strani svečane zastave društva.

Sv. Josip na svečanoj zastavi HKUD-a *Vladimir Nazor* iz Sombora

Odlukom Hrvatskoga nacionalnoga vijeća iz 2005. blagdan sv. Josipa jedan je od četiriju praznika hrvatske manjinske zajednice u Srbiji. S vremenom se ustalio i program proslave: vodstvo hrvatske zajednice i predstavnici hrvatskih institucija i organizacija u Srbiji te vjernici nazoče misi u crkvi sv. Roka u Subotici, nakon koje slijedi prijam popraćen kratkim kulturnim programom i obraćanjem čelnih ljudi HNV-a te domjenkom u vjeronaučnoj dvorani.

U podunavskih Bunjevaca i Šokaca Josip je često ime, a postoje i u mnogobrojnim muškim i ženskim inačicama: Josip, Joso, Josa, Josica, Joško, Joškica, Joza, Jozo, Jožika, Joža, te Josipa, Jozefa, Joca, Jozefina i Pepika. Od prezimena kojemu je to ime u korijenu zabilježeni su Josić i Jozić.

Lit.: Z. K., Štovanje svetog Josipa u Bačkoj, *Subotička Danica : kalendar za 1988.*, Subotica, 1987; *Biblija : stari i novi zavjet*, Zagreb, 1990; *Praktični biblijski leksikon*, Zagreb, 1997; *Rječnik biblijske kulture*, Zagreb, 1999; S. Beretić, *Božji prijatelji s nama na putu*, Subotica, 2002; *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002; *Suvremena katolička enciklopedija*, 2, Split, 2005; A. Sekulić, *Osobna imena, prezimena i nadimci bačkih Hrvata*, Subotica, 2006; www.tolisa.info.

T. Žigmanov

JOVAN NENAD (? – Tornjoš, 26. VI. 1527.), car samozvanac, vođa pučkoga, pretežito srpskoga pokreta na području Banata, Bačke i Srijema nakon Mohačke bitke. Rasulo nastalo u južnim krajevima Mađarske nakon poraza na Mohačkom polju izbacilo je ujesen 1526. na povijesnu pozornicu Jovana Nenada, zvanoga i Crni Čovjek (*mađ.* Fekete ember). Za vrlo kratko vrijeme taj je neznanac okupio vojsku koja imala između 10 i 25 tisuća ljudi. Iako je za svoj osnovni cilj proglasio borbu protiv Turaka, vrlo se brzo uključio u bitku za mađarsku prijestolje između Ferdinanda Habsburškoga i Ivana Zapolje, po čemu vrlo slični onodobnim kondotjerima (vodama najamnika). Vrlo se brzo okružio »izabranim ljudstvom«, u koje su pripadali njegov palatin i rizničar Subota Vrlić, kapetan Radoslav Čelnik, zapovjednik tvrđave Bač Ivan Dolić, hrvatski franjevac iz Iloka Fabijan Literata... Od mađarskoga feudalca Bálinta Töröka nakratko je preuzeo tvrđavu Zabatku, na temelju čega je poslije nekritički stvoren mit o Subotici kao prijestolnici Jovana Nenada i Suboti Vrliću kao osnivaču grada. Početkom veljače 1527. otvoreno se stavio na stranu Ferdinanda Habsburškoga te se do ljeta te godine u nizu okršaja sukobljavao s feudalcima odanima Zapolji. U pokušaju da se njegove trupe kod Budima spoje s Ferdinandovima,

Jovan Nenad ranjen je iz vatrenoga oružja u Segedinu. Napuštena od većine njegovih ljudi, u selu Tornjoš pronašao ga je Bálint Török te mu je odrubio glavu.

Kako se u srpskoj tradiciji njegovo djelovanje shvaćalo kao potvrda srpske, pa tako i slavenske prisutnosti u južnoj Ugarskoj, međuratne su mu subotičke vlasti na 400. obljetnicu pogibije podigle spomenik. Cijela akcija bila je izrazito prorežimska te politički i društveno temeljito pripremana. Na konferenciji 12. II. 1927. osnovan je Akcijski odbor za proslavu 400. obljetnice cara Jovana Nenada (nazivao se još i Odborom za proslavu cara Jovana Nenada), koji je na sjednici u profesorskoj dvorani Pravnoga fakulteta u Subotici 23. II. za predsjednika jednoglasno izabrao Miju Mandića, dok su tajnici bili učitelji Žejko Vidaković i Vlada Milovanov. Među ostalim za člana Odbora imenovan je i Matej Jankač, ali je odbio sudjelovati u njegovu radu. Na inicijativu Alekse Ivića, profesora Pravnoga fakulteta u Subotici, osnovan je i Odbor za podizanje spomenika, za čijega je predsjednika izabran Miodrag Acimović, dekan Pravnoga fakulteta. Prvotno je podizanje spomenika bilo predviđeno za 4. IX. 1927. Radi pribavljanja sredstava za spomenik Odbor je tiskao *Spomenicu o životu i radu Jovana Nenada* u 25.000 primjeraka, od čega 19.000 ćirilicom i 6.000 latinicom, koja se poslije prodavala po cijeloj zemlji i dijelila učenicima, studentima, vojsci, ministarstvima i dr. Izrada spomenika povjerena je profesor Umetničke škole u Beogradu Petru Pallaviciniju (Korčula, 1886. – Dubrovnik, 1958.). Na sjednici Odbora 30. VII. od Petra Pekića, koji je Odboru uputio molbu da mu se odobri tiskanje epopeje o caru Jovanu Nenadu, zatraženo je da je završi te prepravi sukladno tekstu u *Spomenici*, a usto je Odbor odbio preuzeti bilo kakvu finacijsku obvezu prema njemu. Gradski je senat odredio da se spomenik podigne na Trgu slobode, između istočnoga ugla gradske kuće i gradskoga kazališta. Kada je Mijo Mandić vidio da će natpis na postamentu biti isključivo ćirilicom, 19. XI. zaprijetio je ostavkom ako ne bude održan dogovor

da predviđeni natpis *Car Jovan – Ivan – Nenad* bude latinicom. Spor je razriješen novim dogovorom da će u vrhu postolja latinicom pisati *Jovan Nenad, niger homo, 1527-1927*, a ispod toga ćirilicom *Tvoja je misao pobedila*. Nakon što je s Trga slobode trajno uklonjen spomenik bitki kod Kaponje iz Revolucije 1848./49., temeljni kamen položen je 5. X. uz blagoslov dvojice svećenika – katoličkoga Blaška Rajića i pravoslavnoga Marka Protića, a u postament budućega kipa postavljen je i umjetnički memorandum s datumima i imenima angažiranih na podizanju spomenika.

P. Pekić, *Car Jovan : epska pesma u deset pevanja*, Subotica, 1927.

Svečanost otkrivanja spomenika počela je navečer 26. XI. 1927., kad je svečana povorka, s velikim županom Dušanom Manojlovićem, gradonačelnikom Dragutinom Stipićem i komandantom divizije generalom Milivojem Dimitrijevićem na čelu, obišla grad u pratnji vojne muzike i bakljade, nakon čega je u gradskom kazalištu izvedena svečana predstava. Sutradan je, nakon bogoslužja u katoličkoj crkvi sv. Terezije Avilske te poslije u pravoslavnoj crkvi Vaznesenja Gospodnjega, svečanu sjednicu u gradskoj vijećnici otvorio Mijo Mandić, u nazočnosti više članova kraljevske vlade te gradskih i vojnih vlasti. Među visokim uzvanicima bio je i izaslanik kralja Aleksandra princ Pavle Karađor-

dević, kojemu je darovana naručena slika Béle Farkasa *Jovan Nenad Crni*. Princ ju je odmah darovao Bačkomu muzeju dr. Jovana Milekića. O Jovanu Nenadu govorio je Miodrag Acimović, koji je potvrdio kako se postavljanjem spomenika manifestira povijesna prisutnost Slavena u ovim krajevima. Poslije je na samom Trgu slobode Mijo Mandić nakon održanoga govora svečano otkrio nov spomenik s jasnim političkim i nacionalnim (jugoslavenskim) obilježjima, što su ilustrirali ćirilčni i latinični natpisi ispod banketura. Svečanost je završena velikim banketom u koncertnoj dvorani gradskoga kazališta. Najoštrij protivnik cijeloga projekta bila je kulturna i politička elita bunjevačkih Hrvata, koja ga je smatrala izrazito režimskim i prosrpskim, zbog čega je Odbor često bio izložen oštrim napadima i porugama. Nakon ulaska mađarskih postrojba u Suboticu 12. IV. 1941. skulpture su dekapitirane, a spomenik je uklonjen s trga.

Unatoč protivljenjima gradskih vlasti, na krilima nacionalističke euforije Srpski kulturni centar *Sveti Sava* iz Subotice uspio je, uz potporu republičkih i pokrajinskih vlasti, u tijeku ratne 1991. dobiti odobrenje Pokrajinskoga zavoda za zaštitu spomenika kulture da se restaurirane skulpture vrte na Trg slobode u blizini prvotnoga mjesta, budući da je na izvornom mjestu u međuvremenu podignuta Zelena fontana. Svečano otkrivanje obnovljenoga spomenika obavljeno je 9. XI. 1991., pri čemu su ovaj put na postamente postavljeni isključivo ćirilčni natpisi. Uz originalni tekst na poleđinu spomenika uklesani su i podaci o godini podizanja i rušenja prvoga spomenika te ponovnoga postavljanja.

Izvor: Historijski arhiv Subotica, F: 47. 1226. II 23/1927.

Lit.: *Spomenica na proslavu četiristogodišnjice smrti Cara Jovana Nenada koja će se održati 4. septembra 1927. u Subotici*, Subotica, 1927; M. Acimović, *Car Jovan Nenad : povodom proslave četiristogodišnjice njegove smrti*, Novi Sad, [1927]; P. Pekić, *Car Jovan : epska pesma u deset pevanja*, Subotica, 1927; Polaganje temelja spomeniku Cara Jovana Nenada, *Zemljodilski kalendar za prestupnu godinu 1928*, Subotica, 1927; P. Pe-

kić, *Povijest Hrvata u Vojvodini od najstarijih vremena do 1929. godine*, Zagreb, 1930; S. Čirković, *Poslednji despoti, Istorija srpskog naroda*, 2, Beograd, 1982; D. Dinić-Knežević, *Prilog proučavanju pokreta Jovana Nenada, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 7, Novi Sad, 1962-1963; D. Popović, *Vojvodina u tursko doba*, u: *Vojvodina*, 1, Novi Sad, 1939; M. S. V[učinić], *Kako su spomenici – smenjivali spomenike, Pro memoria*, 8, Subotica, 1990; M. Grlica, *Zarad već dostignutog, Rukovet*, 7-8/1991, Subotica; B. Duranci, V. Gabrić Počuca, *Javni spomenici opštine Subotica*, Subotica, 2001.

M. Grlica i S. Mačković

JOVANČIĆ-VIDAKOVIĆ, Jasmina, (Subotica, 3. VIII. 1965.), akademska grafičarka. Kći je Alojzija Vidakovića i Jovanke, rođ. Vuković. Osnovnu i srednju kulturološku školu završila je u Subotici. Diplomirala je najprije na Višoj školi likovnih i primijenjenih umjetnosti u Beogradu, a 1992. i na Akademiji umjetnosti u Novom Sadu, na Odsjeku za umjetničku grafiku u klasi prof. Milana Stanojeva. Radila je kao profesorica likovne kulture u Ekonomskoj školi u Subotici, od 2001. kustosica je u Modernoj galeriji *Likovni susret* u Subotici. Članica je Udruge likovnih umjetnika primijenjenih umjetnosti i dizajnera Vojvodine od 2003.

Na ranim grafikama, jasnih i skladnih oblika, provodi postupak redukcije i specifične osobne rekonstrukcije vizualnoga sadržaja. U jedinstvenom, opsežnom ciklusu linogravura *Sinagoga* slobodnim rukopisom uspostavlja kreativan dijalog s naslijeđem, ostvarujući raskošne kompozicije reljefne fakture. Ekspresivni otisci iz ciklusa *Putovanje* na temu pruga i vlakova, prepuni simbolike, odaju sigurnost i umjetničku zrelost. Slike u ulju i akrilu ostvaruje u intimističkom i vedrom ugođaju punim i zvučnim bojama. Novija djela većega formata u kombiniranoj tehnici sažimaju karakteristike autoričina specifičnoga slobodnoga suvremenoga izričaja – snažan potez, definiranu formu, razvedenu, ali čvrstu konstrukciju slike, u koju ugrađuje vlastit lik i portret.

Samostalne izložbe ostvarila je u Subotici, Osijeku, Zrenjaninu, Novom Sadu

i Beogradu. Sudjelovala je na važnijim skupnim izložbama i manifestacijama u Srbiji, Hrvatskoj, Mađarskoj i Crnoj Gori. Djela su joj bila uvrštena u velike projekte: *Suvremena umjetnost Hrvata u Vojvodini*, *Umjetnost u Vojvodini danas*, *Umjetnička grafika i suvremeni mediji*, *Srpska grafika*

J. Jovančić-Vidaković, *Rozeta*, linogravura u boji, 1997.

danas. Sudjelovala je u radu više umjetničkih kolonija i grafičkih radionica u Vojvodini i Mađarskoj. Izradila je ilustracije za nekoliko publikacija, bajki i pripovjedaka (među ostalim, i za knjigu bajki B. Vujkova *Razlinkavi zec*, Subotica, 2006.), a izradila je i likovnu nagradu za životno djelo u području književnosti, koje je na VII. danima Balinta Vujkova (2008.) primio Lazar Merковиć. Kao kustosica ostvarila je više autorskih projekata. Dobitnica je priznanja Općine Subotice *Pro urbe* (2007.).

Lit.: O. Šram, *Jasmina Jovančić Vidaković*, katalog, Osijek, 2001; B. Duranci, *Jasmina Jovančić Vidaković : Sinagoga*, katalog, Subotica, 2002; O. Šram, *Osobna rekonstrukcija vizualnog svijeta, Klasje naših ravni*, 1-2/2005, Subotica; I. Lovaš, *Jasmina Jovančić Vidaković : Putovanje : Utazás*, katalog, Subotica, 2006; *Dodela zvanja počasni građanin Opštine Subotica i priznanja Pro urbe Subotica, 2007. : Szabadka Község diszpolgári címének és Pro urbe – díjának adományozása Szabadka, 2007. : Dodjela zvanja počasni građanin općine Subotica i priznanja Pro urbe Subotica, 2007.*, brošura [Subotica, 2007].

O. Šram

JOVANOVIĆ, Jovan – Zmaj (Novi Sad, 24. XI. 1833. – Srijemska Kamenica, 3. VI. 1904.), književnik, prevoditelj, kulturni i politički djelatnik. Gimnaziju je pohađao u Halašu (*mađ.* Kiskunhalas) i Požunu

(*slovač.* Bratislava), a pravne je znanosti studirao u Pragu, Beču i Pešti, gdje je i diplomirao 1860. Kad je Svetozar Miletić postao gradonačelnik Novoga Sada 1861., kao jedan od njegovih najbližih suradnika, imenovan je za podbilježnika u gradskom poglavarstvu (magistratu). God. 1863. postao je upravitelj srpske zaklade *Tekelijanum* u Pešti, gdje je usporedno studirao i medicinu, koju je diplomirao 1870. Radio je kao liječnik opće prakse u Novom Sadu, Pančevu, Srijemskim Karlovcima, Futogu, Srijemskoj Kamenici, Beogradu, Beču i Zagrebu, a bio je i dramaturg Narodnoga kazališta u Beogradu 1890.-98. Pokrenuo je i uređivao srpske književne, satiričke i dječje časopise *Javor*, *Zmaj* (po njemu je i dobio nadimak), *Neven* i dr. te almanaha i kalendare. Ustrajno se bavio književnim radom i sudjelovao u političkim borbama. Pod utjecajem Branka Radičevića pisao je pjesme ljubavne tematike, a budući da mu se pjesništvo često prožima s političkim angažmanom, začetnik je satiričkoga i društveno angažiranoga pjesništva u srpskoj književnosti. Posebno se istaknuo kao dječji pjesnik. Prevodio je s mađarskoga, njemačkoga, ruskoga i engleskoga (János Arany, Sándor Petőfi, Johann Wolfgang Goethe, Mihail Jurjevič Ljermontov, Aleksandar Puškin, Alfred Tennyson i dr.). Kao pripadnik Srpske narodne slobodoumne stranke Svetozara Miletića, aktivno je sudjelovao u borbi srpskoga građanstva u Ugarskoj za očuvanje nacionalne samobitnosti i prava, suprotstavljajući se mađarizaciji. Bio je izrazit liberal i republikanac. S romantičarskim oduševljenjem uzdizao je prošlost srpskoga naroda, ali je ujedno bio i zagovornik suradnje Hrvata i Srba u borbi protiv mađarizacije, ismijavao slabice rastočene tuđinskim odgojem, mlake oportuniste, despote i tirane. Bio je najpopularniji srpski pjesnik svojega vremena. Njemu u čast Srijemska se Kamenica neko vrijeme službeno zvala Zmajeva Kamenica, a veliki festival za djecu u Novom Sadu, koji je 1958. pokrenut pod imenom Festival dječje poezije, drame i lutkarskoga kazališta, od 1969. nosi ime Zmajeve dječje igre.

Zmajev su književni i javni rad pratili i južnougarski Hrvati. Njegov prijevod epa *Vitez Ivan* od Sánodra Petőfija, bio je osnova Franji Bodolskome za prepjev epa na »bunjevačko naričje« početkom preporodnoga razdoblja južnougarskih Hrvata 1873., u čemu ga je Zmaj i podupirao. Njegov je prijevod pjesme mađžarskoga pjesnika Emila Ábrányija ml. (1850.-1920.) *Materinji jezik* preuzet iz lista *Javor* te tiskan na naslovnici *Nevena* br. 4/1889. te još dva puta u *Subotičkoj danici* (za 1890. i 1908.), koja mu je objavljivala i pjesme. Subotički srpski književnik Antonije Hadžić zabilježio je prigodnim člankom njegovih 40 godina rada u *Subotičkoj danici* za 1890., a *Neven* je objavljivao i različite kraće prigodne vijesti o njemu: o dodjeli odlikovanja crnogorskoga knjaza Nikole iz 1887. i srpske vlade iz 1890., zabilježen je njegov 70. rođendan, a znakovita je i vijest u povodu proslave 50. obljetnice Zmajeva rada u Zagrebu 25. VI. 1899. pod naslovom *Hrvacki Srbi pritravaju pošu*: unatoč tomu što se Zmaj »zaljubio u hrvatsku pristolnicu, nastanio se u Zagrebu i sa svojim doktorskim zvanjem služio je hrvacku domovinu... Neki pretirani Srbi ovu zgodu upotribeše da u srcu hrvatske

Zmajeve smrti »tuguje slavenska vila«, a da je, iako je on »pisnik srpski«, njegova smrt »gubitak i za nas. I mi smo donosili njegovih pisama, i mi smo mogli učiti se od njega lipih riči i izraza jezika zajedničkoga«.

Lit.: *Neven*, 9/1887, 4/1889, 8/1890, 7/1899, 1/1904, 7/1904, 22/1914, Subotica; S. Parmačević, *Zmaj i Hrvati*, Novi Sad, 1934; V. Krestić, *Zmaj i Hrvati*, Novi Sad, 1987; *Enciklopedija Jugoslavije*, 6, Zagreb, 1990; J. Buljovčić, Subotičko izdanje »Viteza Ivana«: O jednoj bunjevačkoj adaptaciji Zmajevog prevoda »Viteza Ivana«, u: isti, *Filološki ogledi*, Subotica, 1996; *Hrvatska enciklopedija*, 5, Zagreb, 2003; M. Cindori Šinković, E. Bažant, N. Bašić Palković, *Bunjevačko-šokački kalendari: 1868-1914: Bibliografija*, Subotica, 2011.

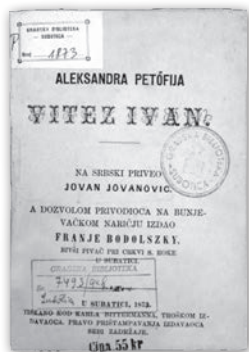
S. Bačić

JOVANOVIĆ, Milan (Vukovar, ?, 1849. – Vukovar, 8. ili 9. XI. 1915.), odvjetnik, društveni djelatnik, suradnik bunjevačkih preporodnih glasila. Sin je uglednoga vukovarskoga odvjetnika, književnika i političara Pavla. Pravo je završio u Eperjesu (*slovač.* Prešov). Vukovarske ga *Sriemske novine*, vezano uz razna društvena događanja, spominju kao »viteza-akademika« – bio je član pravnih akademija i instituta u Bruxellesu, Rimu i Parizu, a nekoliko je stručnih radova objavio u raznim europskim pravnim časopisima. Darivao je knjige vukovarskoj Gimnaziji, od kojih su neke do danas, s njegovim posvetama, sačuvane u knjižnici Gradskoga muzeja u Vukovaru.

Poput oca, koji se se zauzimao za političku i kulturnu suradnju Hrvata i Srba, i on je još kao student bio jedan od nekoliko Srba sudionika preporodnih gibanja južnougarskih Hrvata tijekom 1870-ih: redovito je surađivao s Antunovićevim *Bunjevačkim i šokačkim novinama* te *Bunjevačkom i šokačkom vilom*, a poslije i s Kalorom Milodanovićem, za čiji je *Subotički* (poslije: *Subotički*) *glasnik* pisao književne i gospodarske priloge.

Lit.: *Bunjevačka i šokačka vila*, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, 2/1871, Kalača; *Neven*, 18/1913, Subotica; *Sriemske novine*, 10. XI. 1915, Vukovar; *Srpska bibliografija*, 7, Beograd, 1991; *Srpski bibliografski rečnik*, 4, Novi Sad, 2009.

S. Bačić

A. Petőfi, *Vitez Ivan*, prepjev na bunjevačkome naričju Zmajeva srpskoga prijevoda, Subotica, 1873.

domovine nijekaju hrvatstvo i hrvacku, da govore o 'srpskim' plitivičkim jezerima, o Zagrebu kao središtu srpstva.« Nekrologe su u povodu njegove smrti objavili *Neven* i *Subotička danica*. U onom objavljenom u *Nevenu* Šandor Rajčić napisao je da zbog

JOZEFINIZAM, naziv za prosvjetiteljsko-apsolutističku vladavinu Josipa II. Habsburgovca, rimsko-njemačkoga cara (1765.-90.) te hrvatskoga i ugarskoga kralja (1780.-90.), najstarijega sina Marije Terezije. Od 1765. do 1780. bio suvladar Marije Terezije, koja nije čvrsto vjerovala u prosvjetiteljske ideje. Nakon njezine smrti postao je samovladarom s despotskim značajkama, koji je htio »svojim narodima činiti dobro i protiv njihove volje«. Bio je uvjeren da naobrazba može popraviti svijet, zbog čega je uveo program povećanja pismenosti u Habsburškoj Monarhiji, te da on kao »prosvijećeni« vladar ili prosvijećeni apsolutist može provesti u djelo načela francuskih prosvjetiteljskih filozofa. No povijest ga je ocijenila kao vladara bez osobitih vladalačkih vrlina.

Jozefinizmom se u širem smislu naziva sustavno provođena reformska politika Bečkoga dvora u drugoj polovini XVIII. st., koja je obrise dobila za vladavine Marije Terezije, a odlučno ju je provodio Josip II., osobito na teritoriju Ugarske. Pojedina rješenja, prakse ili posljedice te politike trajali sve do kraja XIX. st. Pretpostavljala je reformu državne organizacije i uprave te njezinu centralizaciju, s policijskim i sudskim tijelima podređenima središnjoj vlasti te uz ukidanje županijskoga sustava u Hrvatskoj i Ugarskoj; preustroj Vojne granice, što je uvjetovalo migraciju hrvatskih plemićkih obitelji iz Pokuplja i okolice Turopolja u Banat; djelomično ukidanje vezanosti seljaka za zemlju; približavanje Rusiji u vanjskoj politici, a snažnu germanizaciju u unutarnjoj – njemački jezik trebao je postati službeni umjesto latinskoga, što je pobudilo mađarsko nezadovoljstvo. Pred kraj života, zbog neuspjeha u Austro-turskom ratu 1788.-90. te zbog otpora ugarskoga i hrvatskoga plemstva, Josip II. povukao je glavninu upravnih reformata u ugarskom i hrvatskom dijelu zemlje.

U užem smislu, jozefinizam obuhvaća politiku Josipa II. prema Katoličkoj crkvi radi njezina podvrgavanja državnoj vlasti (cezaropapizam). Crkvene reforme, kao bit jozefinjskoga zakonodavstva, temeljile su

se na pokušaju pomirenja vjerovanja Katoličke crkve s idejama prosvjetiteljstva, prema kojima je crkva trebala biti moralno-odgojna ustanova puka pod kontrolom i u službi konsolidacije države. Tako je 1781.

Josip II.

uveđena kontrola nad papinskim bulama te ih je prije njihove provedbe u Monarhiji morao odobriti vladar (*regium placet*). Iste je godine ustanovljena vjerska tolerancija i ukinut status državne religije (*religio dominans*) Katoličkoj crkvi; dokinuti su kontemplativni crkveni redovi 1782. jer nisu služili naobrazbi mladih, njegovanju bolesnih i dušobrižništvu, a oduzeta su im i imanja – za Josipa II. zatvoreno je oko 700 samostana, prije svega, pavlinskih, benediktinskih, isusovačkih i franjevačkih; pod idejom izjednačavanja crkvenih s teritorijalnim granicama ukinuta je podređenost pojedinih područja stranim biskupijama te crkvenih redova središnjim upravama koje su se nalazile izvan Monarhije; proveden je preustroj župa i izgrađene su nove crkve nakon što su velike župe podijeljene na manje zbog novoga propisa da nitko ne smije pješačiti do crkve dulje od jednoga sata; reformirane su državne škole za svećenike i uveden je državni nadzor nad Crkvom preko svećenstva podložnoga biskupskoj vlasti, budući da se od svećenika očekivalo da na vjernike ne utječu samo vjerski nego i da ih vode u smjeru pouzdanoga državno-građanskoga stajališta.

U provedbi takve politike dvoru su glavni saveznici bili dijecezanski biskupi, koji su, zbog jačanja vlastitih pozicija, bili

zainteresirani za preustroj biskupija i povećanje njihovih crkvenih ovlasti, osobito u Ugarskoj na područjima što su prije bila pod osmanskom vlašću – u rukama biskupa koncentriraju su ovlasti koje su prije imali različiti crkveni dužnosnici jer su postali i predstavnici središnjih civilnih vlasti. S druge strane, crkveni redovi, zbog svoje samostalnosti i upravljačke navezanosti na središta izvan Habsburške Monarhije, nisu se uklapali u sustav centralizacije i protuturske katoličke restauracije u Monarhiji te su bili izloženi različitim negativnim mjerama, kao što su oduzimanje samostana i župa (naredbom Marije Terezije iz 1754. franjevačke župe predane su dijecezanskim svećenicima), zabranjivanje povezanosti s upravama redova i stavljanje njihova života i djelovanja pod nadzor mjesnih biskupa i državnih vlasti (*nexus passivus*), određivanje uvjeta za primanje novih članova, tj. zabranjivanje porasta ili povećanja broja redovnika (*numerus clausus*) i odobravanje programa obrazovanja od strane države. Drugim riječima, s redovništvom se računalo »samo kao s rezervnim radnicima u izvršavanju pastoralnih i socijalnih zadataka« (F. E. Hoško). U duhu tih načela, a zbog nedostatka dijecezanskih svećenika, Marija Terezija donijela je 1774. naredbu o uključivanju franjevacu kao svjetovnih svećenika u župni pastoral, što je ubrzo provedeno na teritoriju Provincije sv. Ivana Kapistrana, koja je obuhvaćala samostane u Slavoniji, Srijemu i Bačkoj, u okolici Budimpešte, Banatu i Sedmogradskoj, tj. Transilvaniji, a samo 1785. svjetovnim je svećenicima postalo 150 franjevacu.

Sve su te su mjere, osim na smanjenje broja franjevacu u Monarhiji, utjecale i na osiromašenje njihova pastoralnoga djelovanja te na napuštanje redovničke stege, što je rezultiralo otklonom od života u duhu sv. Franje Asiškoga. Najpoznatiji je primjer za to franjevac Ignjat Dominik Martinović (1755.-1795.), koji je nakon izlaska iz Reda postao najprije svećenikom, zatim ateistom i vođom hrvatskih i ugarskih jakobinaca, a na kraju je pogubljen kao urotnik. Za 30 godina jozefinističkih reforma broj redov-

nika Provincije sv. Ivana Kapistrana više je nego prepolovljen – 1770. bilo 455 franjevacu, a 1800. samo 191, od kojih su mnogi bili starije dobi. Negativna posljedica jozefinističkih reforma bilo je i zatvaranje nekih samostana – u razdoblju od desetak godina ukinuto je desetak franjevačkih samostana u Kapistranskoj provinciji: u Čunčiću 1779., Petrovaradinu 1786., Somboru 1786., Pakšu 1787., Rumi 1787., (Slavonskom) Brodu 1787., (Staroj) Gradiški 1787., Tolni 1787., Požegi 1789., Temišvaru 1789. i Velikoj 1795., a Provincija je ostala i bez dva svoja najveća i najvažnija samostana – u Osijeku i Budimu, koje su franjevci morali napustiti i zamijeniti za manje.

God. 1783. zatvoren je i jedan broj franjevačkih visokih filozofskih i teoloških učilišta: u Budimu, Mohaču, (Slavonskom) Brodu, Osijeku, Požegi... Ona na samo što su imala veliku važnost za izobrazbu novih naraštaja redovnika u Provinciji nego su presudno utjecala i na ostale segmente kulture podunavskih Hrvata tijekom XVIII. i u prvoj polovini XIX. st., prije svega u jezikoslovlju te nabožnoj i vjerskosapijen-cijalnoj književnosti. Zabranjena je k tomu i većina bratovština koje su djelovale uz pomoć franjevacu pri samostanima (npr. Bratovština pojasa sv. Franje, Bratovština Bezgrešnoga začeća Blažene Djevice Marije, Bratovština Presvetoga oltarskoga sakramenta) te Svjetovni franjevački red, a zabranjeni su i mnogi blagdani i procesije te su ograničena hodočašća, čime je uvelike narušen i zaustavljen program poslijetridentske obnove u Katoličkoj crkvi na ovim područjima. Pa ipak, štovanje tzv. franjevačkih svetaca, prije svega sv. Antuna i Blažene Djevice Marije, među podunavskim je Hrvatima do danas rašireno. S druge strane, smanjivanje pastoralnih aktivnosti franjevacu među hrvatskim pukom izravno je povezano s njihovom mađarizacijom, napose u područjima gdje su Hrvati činili znatnu manjinu (Budim i okolica, Temišvar i dr.) te u novoustanovljenim manjim župama, budući da su franjevci bili jedini nositelji očuvanja nacionalne svijesti među etnički hrvatskim stanovništvom.

Najjači otpor spram miješanja državne vlasti u crkvene poslove pružali su upravo franjevci. U Provinciji sv. Ivana Kapistrana njegovi su predvodnici bili provincijali Josip Pavišević (1734.-1803.) i Grgur Čevapović (1786.-1830.). Njihova su nastojanja spriječila rasap franjevačkoga života i daljnje uništavanje temelja njihova redovničkoga poslanja. Posjedovali su moralni i intelektualni integritet, a svoje su najvažnije aktivnosti usmjerili na obnovu redovništva te reafirmaciju autentičnoga idejnoga i povijesnoga franjevačkoga identiteta. Čevapovićev spis *Statuta municipalia*, koji je od 1829. postao i zakonik Provincije sv. Ivana Kapistrana, omogućio je restauraciju franjevačkoga zakonodavstva iz predjozefinskoga razdoblja te je odigrao ključnu ulogu u obnovi franjevačkoga reda u Provinciji i vraćanju na franjevački način života u duhu načela njegova utemeljitelja sv. Franje. Djelovanje prema tomu programskom dokumentu slijedili su i budući provincijali, osobito Kajo Agjić (1805.-1892.) i Marijan Jaić (1795.-1858.).

Iako je car kratko prije svoje smrti bio prisiljen povući neke od svojih crkvenopolitičkih reforma, promjene u crkvenom sustavu bile su skromne, pa npr. samostani više nisu ukidani, ali nisu ni obnavljani. Budući da je sustav državne vlasti nad crkvom održan sve do 1848., jozefinizam je stvorio crkvene mehanizme za kasniju mađžarizaciju pa je s obzirom na nacionalno-integracijske procese podunavskih Hrvata ostavio trajne negativne posljedice.

Lit.: F. E. Hoško, Jozefinističko zakonodavstvo u Čevapovićevim »Statuta municipalia«, *Croatica Christiana periodica*, 28, Zagreb, 1991; E. Zöllner, Th. Schüssel, *Povijest Austrije*, Zagreb, 1997; F. E. Hoško, Uvođenje jozefinističkog pastoralnog ustrojstva i slavonsko-podunavski franjevci, *Bogoslovska smotra*, 1/2001, Zagreb; N. Budak, M. Strecha, Ž. Krušelj, *Habzburzi i Hrvati*, Zagreb, 2003; F. E. Hoško, Franjevci u Slavoniji i Podunavlju u vremenu kasnog jozefinizma, *Croatica Christiana periodica*, 55, Zagreb, 2005; www.ofm.hr.

T. Žigmanov

JOZIĆ, Đuka (Nenadić kraj Sombora, 23. IV. 1850. – ?, 1915.), veleposjednik, som-

borski virilist – član gradske skupštine u koju je ušao temeljem poreznoga cenzusa. Sin je Mate, najimućnijega Nenadićanina iz druge polovine XIX. st., koji je imao oko 400 jutara zemlje i velika stada ovaca, i majke Klare, rođ. Fratrić. Sa suprugom Rozom, rođ. Đinić, imao je dva sina – Šimu i Peru.

Jozići su se na prostore u okolici Sombora naselili 1689.-90. Prvi je došao David s 11 sinova, živjeli su u »bunji« i imali svoju »suvaju«, a odatle su se poslije i raseljavali. Izravna loza od prvih Jozića presahnula je jer poslije nisu imali muških potomaka. Danas u Nenadiću ima 8 obitelji koje nose prezime Jozić i imaju ukupno tridesetak članova. Neke su u dalekom srodstvu s prvim doseljenicima. Danas među najimućnije obitelji u Nenadiću spadaju obitelji Đene (Cakanovi) i Josipa Jozića.

Lit.: M. Beljanski *Somborski salaši*, Sombor, 1970.

A. Firanj

JOZIĆ, Josip (Józich, József) (Sombor, 10. VIII. 1863. – Valpovo, 21. VI. 1924.), svećenik, pisac. Potječe iz zemljoradničke obitelji Ivana i Marije, rođ. Kalčanj. U pečuško sjemenište stupio je 1882., a 1888. postao je svećenikom Pečuške biskupije, koja je sve do 1972. obuhvaćala i 13 župa u sjevernoj Slavoniji i hrvatskom dijelu Baranje. Nakon deset godina službe kao kapelan bio je župnik u Valpovu 1899.-1911. Ondje mu je Ante Evetović – Miroљub bio

J. Jozich, *Ubojstvo Franje Ferdinanda*, Subotica, 1915.

kapelan 1902.-04., a poslije ga je i naslijedio kao župnik. Umirovljen je 1916.

Dok je kratko bio na službi u Somboru (2. V. 1914. – 30. IV. 1915.), napisao je 22. III. 1915. spjev *Ubojstvo Franje Ferdinanda* i u vlastitoj ga nakladi dao tiskati na 13 stranica maloga formata (18 x 11,25 cm) u Tiskari sv. Antuna u Subotici. Prihod od prodaje po cijeni od 20 filira bio je namijenjen za potporu slijepim vojnicima. U svojem djelu pjeva o ubojstvu prijestolonasljednika Franje Ferdinanda u Sarajevu kao o silnom zločinu. Predstavio ga je kao velikoga junaka te je iznio svoje viđenje razloga atentata i okružje u kojem se zbio.

Djelo: *Ubojstvo Franje Ferdinanda*, Subotica, 1915.

M. Štefković

JOZIĆ, Stjepan (Monoštor, 24. V. 1951. – Zagreb, 21. VII. 2011.), akademski slikar. Sin je Stjepana i Mande, rođ. Kusturin. U godini rođenja roditelji su mu se doselili u Vinkovce, grad u kojem je završio osnovnu i srednju školu. Upisao se na studij slikarstva na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu 1979., a diplomirao je 1983. u klasi profesora Vasilija Josipa Jordana. Nakon završetka studija vratio se u Vinkovce, gdje se isprva zaposlio u gospodarstvu, a onda je neko vrijeme radio kao srednjoškolski profesor likovne umjetnosti. Neposredno prije Domovinskoga rata zaposlio se u Gradskome muzeju u Vinkovcima, u kojem je 1991. izabran za ravnatelja ustanove i voditelja kustosa Galerijskoga odjela. Dužnost ravnatelja obnašao je do 2011. Za njegova mandata Muzej je postupno proširen, a djelatnost i stručnost znatno su obogaćene.

Već na samom početku svojega slikarskoga puta u osobni izričaj otrgnuo se od utjecaja profesora Jordana. Bio je neobično vješt i priznat kao akvarelist u ranim godinama, neposredno nakon završene akademije. Kritika ga je označila kao nježnu i suptilnu slikarsku dušu, slikara »za Slavoniju nesvakidašnjeg kolorističkog bogatstva«. Prvi važniji ciklus *Čovjek i sport* definirao je 1983. Iako je bio vezan za figurativni izričaj većim dijelom svojega stva-

ralaštva, za Jozića je uvijek bila karakteristična redukcija i sažimanje prostora u slici te razdvajanje slikarski bitnoga od onoga što nije. Čist i posebno senzibiliziran glede boje, koja je od početka bila njegov likovni odabir, uz prevođenje motiva i prepoznatljiv duktus, ostvario je mnogobrojne karakteristične ambijentalnosti zavičaja u šumskim krajolicima i vedutama gradova. Bili su to suvremeni zvuci kobalta, rubina, safira i smaragda, bez primjesa lokalnoga tona. Od 2000. do 2011. postupno je gradio nefigurativni opus. Za te slike vezana je drukčija, »tvrđa« paleta i oštri kontrasti boja te posebni ritmovi od centra prema rubnim dijelovima na slici u svim smjerovima. Rukopis je ostao isti, dok se način konstrukcije promijenio. To su djela vrlo čvrste arhitektonike i nisu poetizirana kao figurativni uradci u proteklom razdoblju.

S. Jozić, *Slavonski krajolik*, 2007.

Uz slikarstvo, bavio se računalnom grafikom, grafičkim dizajnom, ilustriranjem knjiga i organizacijom izložaba. Kao dragovoljac bio je aktivni sudionik Domovinskoga rata. Od 1967. samostalno je izlagao u Hrvatskoj i inozemstvu više od četrdeset puta (Ohrid, Kumanovo, Zagreb, Osijek, Vukovar, Slavonski Brod, Split, Makarska, Trilj, Široki Brijeg, Berlin, Freiburg, Regensburg, Bonn, Stuttgart i dr.) i više od sto puta skupno na revijalnim i žiriranim izložbama. Uz redovite obveze i kontinuirano bavljenje slikarstvom, bio je voditelj Likovne radionice Dječjega doma sv. Ana u Vinkovcima te umjetničkih kolonija u Selcu i Lovranu. Bio je nezaobilazan i poznat kao

velik humanist. Darovao je više od 120 svojih djela za pomoć djeci, udrugama, braniteljima i invalidima. Za svoj rad više je puta nagrađivan i odlikovan, među ostalim i Redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića za osobite zasluge u kulturi (1996.).

Pokopan je uz visoke vojne počasti na vinkovačkome Gradskom groblju.

Lit.: *Enciklopedija hrvatske umjetnosti*, Zagreb, 1995; T. Šalić, *Vinkovački leksikon*, Vinkovci, 2007; I. Belamarić, *Stjepan Jozić*, katalog, Zagreb, 2009; M. Bešlić, *Stjepan Jozić*, katalog, Vinkovci, 2009; Z. Dvojković, *Stjepan Jozić*, katalog, Vukovar, 2010.

I. Belamarić

JOZIĆ-PRODAN, Anica (Jakošević) (Santovo, 31. X. 1889. – Santovo, 27. IV. 1977.), kazivačica usmene književnosti. Kći je poljodjelca Joze Jozića i Marice, rođ. Arijanov. Koristila se i očuhovim prezimeom Jakošević. Budući da je bila iznimno darovita učenica, učitelj su željeli da nastavi školovanje, ali zbog siromaštva to nije bilo moguće. Završivši šest razreda pučke škole, služila je kod imućnijih obitelji. Kao djevojka isticala se u ondašnjoj glasovitoj santovačkoj »dalardi«, crkvenom pjevačkom zboru. Budući da je bila uzorna vjernica, mnogo je godina bila »počimalja«, koja u crkvi počinje pjevati ili moliti, te glavna organizatorica judskih hodočašća. Radni je vijek provela kao obična seljanka obra-

Anica Jozić-Prodan

đujući nekoliko jutara zemlje, a poslije je bila članica mjesne poljoprivredne zadruge.

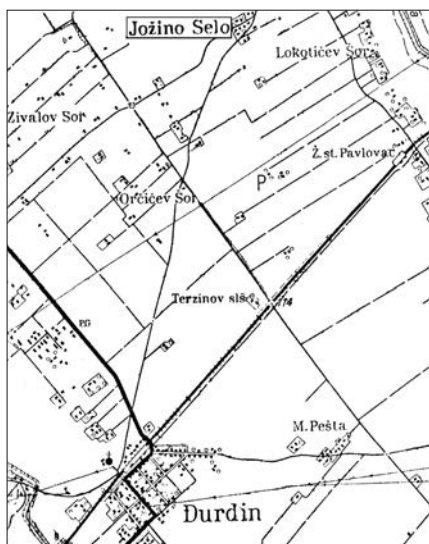
Među mnogobrojnim santovačkim kazivačima usmene književnosti zauzima posebno mjesto jer pripada u red onih koji su spoznali važnost spašavanja hrvatske kulturne baštine. U svojem je pamćenju usčuvala narodne pripovijetke, balade, šaljive, svatovske pjesme, bećarce, brojilice, dječje pjesme i igre, uspavanke, naricaljke, zagonetke, poslovice, pučke prisposode, izreke... Prema njezinim riječima, za to može zahvaliti svojim precima: baki Mandi Lukačev (r. 1842.), koja je u Beregu bila »jaukača« te su je mnogi zvali da predvodi oplakivanje pokojnika; djeđu Stipi Joziću, glasovitu gajdašu koji je »svaku pismu zno«; mami Marici Arijanov (1870.-1924.), koja je u mladosti mnogo »risarila u Šlavonije« (sudjelovala na sezonskim ratarskim poslovima), gdje je također naučila više narodnih pjesama; te krsnoj kumi Mariji Ricin Vakošev, koja je znala »sijaset pripovijetaka«.

Sve te ostvaraje uma i duha naših pučana, priprostih seljana, slušajući ih mnogo puta, snaš' Anica je upila u sebe, a u starosti kazivala mlađima jer, kako je isticala, »šteta bi bila da se zaboravi to šta su naši stari tako voljili i čim su ulipšavali divane, mobe i prela«.

Lit.: Ž. Mandić, *Tragom jedne balade*, *Hrvatski kalendar 2004*, Budimpešta, 2004; Ž. Mandić, *Santovačka sveznadarica*, *Hrvatski kalendar 2009*, Budimpešta, 2009; Ž. Mandić, *Šokica sam i bit ću dovika*, Budimpešta, 2009; Ž. Mandić, *Pismu piva prilipa djevojka* (rukopis); Ž. Mandić, *Biser po biser – ogrlica* (rukopis); Ž. Mandić, *Na izvoru bistroj* (rukopis); Ž. Mandić, *Pučke pripovijetke po kazivanju A. Jozić Prodan* (rukopis).

Ž. Mandić

JOŽINO SELO, zaselak oko 4,5 km sjeveroistočno od Đurđina. Nalazi se na 14,7 km Pačirskoga puta u smjeru od Subotice, na križanju s Moravičkim putom, koji vodi prema Đurđinu. Nije poznato kad je naselje nastalo, ali je, prema kazivanju starijih ljudi, postojalo i u XIX. st. kao »Jozsi falu« (hrv. Jožino selo). Ime je dobilo prema Josipu Pijukoviću, zvanomu *bač Joža*, koji je na raskrižju putova imao kuću, u sklopu

Jožino selo

nje krčmu, tj. *mijanu*, a poslije i prodavaonicu, tj. *dućan*. Bio je časnik u Austro-ugarskoj vojsci. Naselje se postupno širilo i na kraju je imalo petnaestak kuća. Nastanjivali su ga obrtnici te su ljudi s obližnjih salaša, iz okolnih šorova te iz Pavlovca i Đurdina bili upućeni na njega. Osim krčme i prodavaonice, u selu su se nalazili još i čizmar i šuster (Stipan Bajić), zatim krupar i strugar (Nikola Poljaković – Puvalo), brijač (Roko Gršić), krovopokrivač i trščar (Bela Orčić – Garin), bognar i stolar (Ivan Poljaković – Puvalo) te krojačica (Karolina Orčić, rođ. Vojnić Hajduk – Lugarovi). Na Moravičkom putu na Kujundžićevu salašu (Garaševi) nalazi se križ krajputaš, koji su podigli Joso Kujundžić i njegova supruga Marga Vuković 1912. U Jožinu Selu održavalo se proštenje na Spasovo, kada su se postavljale šatre sa »šećerošima« u centru, tj. na raskrižju putova. Električna energija u selo je dovedena 1970-ih, ali kako asfaltiranom cestom nije povezano s najbližim Đurdinom, stanovništvo se postupno počelo raseljavati. Na kraju XX. st. ondje više nije stanovao nitko, a kuće su jedna po jedna srušene.

Izvor: kazivanje Albe Skenderovića iz Male Bosne (Kujundžićev šor) i Marije Skenderović, rođ. Čović (1913.-1991.), iz Jožino sela.

Lit.: O. Penavin, L. Matijević, *Szabadka és környéke földrajzi neveinek adattára*, Újvidék, 1976; D. Csúszó, *Könyörgésünk színhelyei*, 2, Szabadka, 2004.

P. Skenderović

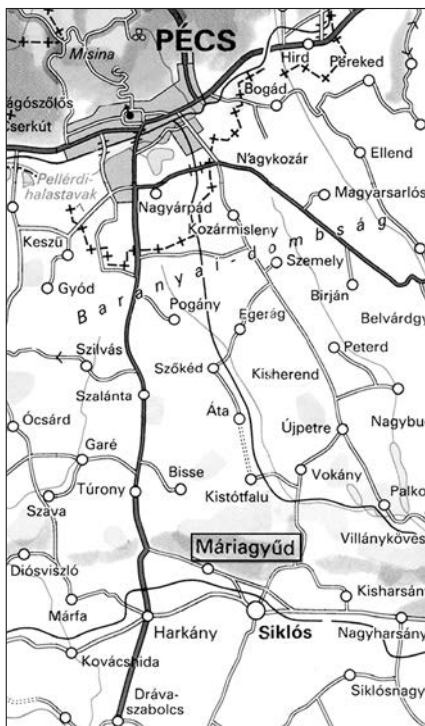
JUD (madž. Máriagyúd), naselje i najstarije marijansko svetište u Baranjskoj županiji, Mađarska. God. 2001. naselje je imalo oko 1500 stanovnika. Bački ga Hrvati zovu Jud, a baranjski Đud. Do 1934. službeno mu je ime bilo Gyúd, a tada je promijenjeno u Máriagyúd. God. 1977. pripojen je gradu Šiklošu. Danas je posve mađarsko reformatsko mjesto – njegovi su stanovnici katoličku vjeru napustili 1537. U neposrednoj okolici žive Mađari katolici (Nagyharsány, Siklós, Harkány, Csarnota, Nagytótfalu, Egyházasharaszti, Ipacsfa, Drávaszabolcs), ali podalje se nalazi i velik broj naselja u kojima već stoljećima obitavaju i Hrvati: na jugu Kašad (Kásád), Breme (Beremend), Starin (Drávasztára), odnedavna i Šikloš (Siklós), na sjeveru Ata (Ata), Salanta (Szalánta), Nijemet (Németi), Sukit (Szóked), Pogan (Pogány), Suka (Szöke), Kukinj (Kökény), Udvar (Pécsudvard) i Semelj (Szemely).

Izvor vode u podnožju judskoga brda već je u rimsko doba – kada je tuda vodila cesta između Sopiane (današnjega Pečuha) i Murse (današnjega Osijeka) – služio kao prirodno odmorište. Poslije su tu živjeli Huni, Longobardi, Avari, a zatim istočnoslavensko pleme Anti. Pretpostavlja se da su kršćani Slaveni još prije dolaska Mađara 896. tu postavili kip Djevice Marije. Prema predaji, naselje je nazvano po mađarskom vođi Gyódu, sinu kumanskoga vojvode Etua, koji je ovamo došao u vrijeme mađarskoga osvajanja Panonije. Taj je predao kralj sv. Stjepan oko 1000. predao benediktincima iz Pečvara (Pécsvárd), koji su 1006. iznad Marijina kipa podigli kapelicu. God. 1148. kralj Geza II. ovdje je zatražio pomoć od Bogorodice za vojnu protiv Bizanta i kapelicu je dao proširiti. Nju su u XV. st. obnovili u gotičkom stilu.

Nakon Mohačke bitke 1526. Turci kapelu nisu srušili, nego su je pretvorili u džamiju. To je hodočasničko mjesto prebrodilo

turska vremena, ali je Gospin kip nestao. Prema predaji, Blažena se Djeвица ukazala šikloškim županima Matiji i Ivanu Kopicu, koji su se s posla vraćali doma, te je od njih zatražila da crkva opet bude katolička. God. 1687. kršćanska je vojska nedaleko odatle u Haršanjskoj bici izvojevala veliku pobjedu nad Turcima. Crkvu su, međutim, najprije zauzeli pravoslavci, a zatim kalvinisti. Franjevački gvardijan Tomo Kraljević osobno se obratio gospodaru sigetske tvrđave generalu grofu Vecchiju, koji je naložio da se crkva vrati katolicima. Judska crkva 1698. iz Koprivnice dobiva novi kip, donosi ga spomenuti gvardijan, što vjernici s velikim poštovanjem primaju – od tada je »jatomice grnio svit u Jud« (I. Petreš).

Za Rákóczijska ustanka 1703.-11. Gospin kip najprije odnose Šikloš, a zatim u Osijek, gdje je ostao do danas – u franjevačkoj crkvi sv. Križa. Nakon Satmarskoga mira 1711. stanovnici iz okolice Juda zahitijevaju da im se Gospin kip vrati, ali ga nisu dobili iako su se obratili i Svetoj sto-

Jud (Máriagyúd)

lici. Pečuški biskup Franz Nesselrod 1713. svetištu daruje novi kip, koji se u crkvi i sada nalazi na glavnom oltaru. God. 1739. franjevci ondje grade samostan. Uz pomoć vjernika i zahvaljujući daru hrvatskoga bana Kazimira Batthyányja, između 1739. i 1742. crkvu obnavljaju u baroknom stilu te je proširuju i posvećuju Gospi od Srpa. Iako je Josip II. 1788. svetište zatvorio, i dalje se šire vijesti o ozdravljenjima, kojih je u godišnjacima samostana 1723.-99. zabilježeno 302. Zbog toga je papa Pio VII. Jud proglasio svetištem 1805.

Od 1860. omiljeno je mjesto hodočasnika kip Bolne Gospe. Od njega put vodi uzbrdo do križa, što ga je 1900. dao postaviti pečuški biskup Sámuel Hettyei u povodu 900. obljetnice katoličke Mađarske. U ljetno doba crkva postaje pretijesnom zbog mnoštva hodočasnika te je zato 1937.-38. pokraj crkve, pod vedrim nebom, sagrađen oltar. Do 1918. ovamo su hodočastili i Hrvati iz udaljenijih naselja (Subotica i okolna naselja, zatim Petrovaradin, Županja, Slavonski Brod, Bjelovar i dr.), i to najviše na Duhove, Presveto Trojstvo 10. VI. te Veliku Gospu 15. VIII. i Malu Gospu 8. IX.

Santovci su na hodočašće Judoj Gospi uvijek išli na Duhove, a polazili su u četvrtak nakon jutarnje pjevane mise. Praćeni zvonjavom i mnoštvom suseljana, »Juci« (tj. hodočasnici na Jud) u povorci su odlazili do kraja sela. Hranu su im do Dunava nosila zaprežna kola. Do 1918. Dunav se prelazio kod Batine, a otada kod Mohača. Išlo se pješice, sprijeda je bio križonoša, a za njim dva barjaktara. Kad bi se na putu susrele dvije povorke, pozdravljale se klanjanjem crkvenih barjaka. Išlo se preko Naroda (Nagynyárád), Titoša (Töttös) i Viljana (Villány), a noćilo se u Haršanju (Nagyharsány) u privatnim kućama ili u gostionici. U petak nedaleko od judske crkve umivali su se, čistili odjeću, a mlade žene odijevale su šljokane oplečke. Pjevajući su obilazili crkvu. Oni koji su se zavjetovali činili su to »na golim kolinima«. Ostavivši na konačistu prtljagu, hitali su na misu. U subotu su kretali natrag, prespavali su u Mohaču, a u nedjelju su stizali doma.

Za Hrvate u vojvodanskom dijelu Bačke do 1918. to je bilo najvažnije marijansko svetište, a nakon toga to je postao Bili Aljmaš (Aljmaš u Hrvatskoj). Za Bunjevce iz Subotice i okolice nekada je bio običaj da najmanje jednom u životu hodočaste u Jud, osobito prije stupanja u brak. Išlo se potkraj svibnja i početkom lipnja, kada je bilo najmanje poslova na njivama. U obiteljima se barem godinu dana unaprijed znalo tko će hodočastiti sljedeće godine, a pripreme za put, koji je trajao oko dva tjedna, bile su temeljite. Žene su spremale odijelo i obuću (pješačilo se u papučama), a svečano ruho, cipele i čizme bili su u torbama – njih su odijevali i obuvali tek na odredištu. Imući su išli uz pratnju konja s kolima. Na put se kretalo poslije mise, na čelu procesije nošeni su križ i crkvene zastave, putem se molila krunica i pjevale su se svete pjesme, na usputnim križevima svećenik je predvodio molitvu i održao kratku propovijed. Noćilo se po kućama u usputnim selima. Hodočasnici iz Subotice i okolice išli su putem preko Sombora i Berega do Vodica kod Baje, gdje su imali stanku, a kod Mohača su na splavi prelazili Dunav. U samom prošteništu hodočasnici su se zadržavali dva do tri dana, a smješteni su bili kod mještana, uz skromne naknade. Povratak je bio istim putem, a posljednja postaja pred Suboticom bila je »kod zvončeta«, smještenoga na ledini Jakobčićeva salaša kod Male Bosne, kraj kojega se nalazi Jakobčićev zavjetni križ s testamentom iz 1864. Nakon obvezatnoga gošćenja paprikašem, odatle su se hodočasnici razilazili svojim domovima.

God. 1950. u Mađarskoj se nacionaliziraju škole te raspuštaju redovnici, pa su tako i franjevci morali napusti Jud. Otada se za crkvu brinu svjetovnjaci. God. 1964. obnovljena je iznutra, a 1972. izvana. Obnova oltara počela je 1981. God. 1991. crkva je dobila novi krov, 1993. obojena je izvana, 1994. iznutra, a 1996. obnovljen je pod. Za župnikovanje Franje Pavlekovića 1995.-96. obnovljeni su svi umjetnički spomenici. Tada su rađene i unutarnje freske,

Crkva Gospe Judske

djela braće Andrása i Domokosa Szilágyija, čime je crkva zadobila sadašnji izgled.

Papa Benedikt XVI. na blagdan sv. Ivana Krstitelja 24. VI. 2008. donio je odluku o uzdizanju judske crkve u razinu manje bazilike. Na svetoj misi u Judu 14. IX., na blagdan Male Gospe, papinski nuncij Julius Janus pročitao je papin dekret pred mnoštvom vjernika i hodočasnika. Svakoga Marijina dana i za većih blagdana ovdje se održava proštenje, na godinu 25 do 27 puta. Svake godine Jud obide oko 500.000 hodočasnika. Istočno od judske crkve nalazi se Sveti zdenac, a vodu s njega hodočasnici nose doma.

Izvor: Župna spomenica, Máriagyúd.

Lit.: Neven, 6/1902, Subotica; I. Petreš, Sveto miasto: Jud (Gyúd), *Danica ili kalendar za u Ugarskoj živeće Bunjevce, Šokce, Hrvate, Bošnjake, Race i Dalmatince : prosta god. 1925.*, Budapest, 1924; B. Unyi, *A mohácsi ferencesek története*, Gyöngyös, 1943; A. Sekulić, *Marijanske pobožnosti podunavskih Hrvata*, Zagreb, 1985; Ž. Mandić, Najradosnije putovanje roda moga, *Hrvatski kalendar 1991: Godišnjak za Hrvatsku narodnost u Mađarskoj*, Budimpešta, 1991; S. Balatinac, *Judska crkva postala bazilika*, *Hrvatski kalendar 1999*, Budimpešta, 1998; A. Stantić, *Kreposti naših predaka: Hodočašće*, *Zvonik*, 6/2000, Subotica.

Ž. Mandić

JUGOSLAVENI, 1. sinonim za južne Slavene; **2.** državljani nekoliko državnih zajednica koje su se u XX. st. nazivale Jugoslavijom; **3.** oznaka za nadnacionalni identitet južnih Slavena u sklopu dviju južnoslavenskih državnih zajednica (kraljevine te socijalističke Jugoslavije). Taj se identitet temeljio primarno na državljanstvu, a ne na etničkim odrednicama. S različitom su ga uspješnošću poticala i izgrađivala dva jugoslavenska režima, kraljevski i socijalistički, a posljedica je ideologija što su se zauzimale za (južno)slavensku uzajamnost. Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije bio je rezultat jugoslavenskog integralizma i unitarizma što ga je provodio dvor kralja Aleksandra Karađorđevića radi suzbijanja međunacionalnih napetosti, nastalih kao posljedica srpske hegemonije i centralističkoga državnoga ustroja. Progllašavajući Kraljevinu Jugoslaviju 1929., kralj Aleksandar prvi je službeno označio Jugoslavene jednom nacijom s trima plemenima – srpskim, hrvatskim i slovenskim. Međutim, unatoč favoriziranju, osobito početkom 1930-ih, ta je identitetska politika ostala bez znatnijih rezultata. Nakon Drugoga svjetskoga rata jugoslavenska je identifikacija razvijana i podržavana politikom jugoslavenskoga socijalizma kao jedan od poželjnih ishoda službene međunacionalne politike nazvane »bratstvom i jedinstvom« jugoslavenskih naroda. Ovaj put uspjeh je bio veći – osim u dijelu vladajuće komunističke nomenklature, jugoslovenstvo je prihvatio i dio liberalne urbane elite mlađih naraštaja. Jugoslovenima su se smatrala u osobito veliku broju djeca iz nacionalno miješanih brakova, čije se broj znatno povećao tijekom 1970-ih i 1980-ih; **4.** popisna kategorija stanovništva. Prvi se put pojavila na popisu stanovništva Kraljevine Jugoslavije iz 1931., kad je uz pitanje o materinskom jeziku i vjeroispovijedi postavljeno i pitanje o narodnosnoj pripadnosti. Na popisu iz 1921. pitanje o narodnosti nije bilo postavljeno, nego samo o materinskim jeziku – za koje je Srbima i Hrvatima ponuđen jedan zajednički odgovor – te o vjeroispovijedi. U uputama za popis bilo je predviđeno da se Srbi, Hrvati

i Slovenci (tzv. troimeni narod) popisuju kao Jugoslaveni po narodnosti, što je bilo u skladu s tadašnjom državnom politikom, budući da je i Kraljevina SHS 1929. promijenila naziv u Kraljevina Jugoslavija te su i sve tri priznate jugoslavenske narodnosti u popisnim rezultatima grupirane zajedno. Državna statistika i službene vlasti u to vrijeme nisu priznavale druge južnoslavenske narode, uz iznimku Bugara, koji su imali vlastitu nacionalnu državu – Makedonci, Crnogorci i Bošnjaci u to doba zbog mnogobrojnih povijesnih, političkih i kulturnih okolnosti nisu završili formiranje u naciju.

U socijalističkoj Jugoslaviji popisna kategorija »Jugoslaveni« ponovno je uvedena na popisu stanovništva iz 1953. Osoba jugoslavenskoga podrijetla koja nije bila bliže nacionalno opredijeljena u popisu je bilježena kao »Jugoslaven – neopredijeljen«. Ta popisna kategorija bila je najzastupljenija u Bosni i Hercegovini do 1971., kad je broj Jugoslavena pao zbog prelaska Muslimana iz kategorije *Jugoslaven – neopredijeljen* u kategoriju *Musliman u smislu nacionalnosti*. U drugim dijelovima SFRJ broj neopredijeljenih Jugoslavena do 1971. bio je malen. Promjena deklariranja građana od popisa do popisa bila je moguća jer je Ustav SFRJ iz 1963. jamčio slobodu izjašnjavanja, a narodnost k tomu nije bila upisivana u sve osobne dokumente.

Na popisu stanovništva 1971. uz termin *narodnost* prvi se put se put pojavljuje termin *etnička pripadnost*, a na popisu stanovništva iz 1981. u popisnim uputama termini *narodnost* i *etnička pripadnost* prošireni su terminima *pripadnost narodu, narodnosti ili etničkoj grupi*. Popisom 1971. stanovništvo je podijeljeno u dvije skupine: oni koji su se nacionalno izjasnili i oni koji nisu. Kategorija *Jugoslaveni* našla se u drugoj skupini te je građanima ostavljena mogućnost da se deklariraju *neopredijeljenim Jugoslovenima*, iako se takva izjava nije smatrala izjašnjavanjem u pogledu narodnosti ili etničke pripadnosti. Već je u međupopisnom razdoblju 1961.-71. uočen pad broja Hrvata u Vojvodini za oko 7000 osoba, koje je najvećim dijelom apsorbira-

la nova popisna kategorija *neopredijeljeni Jugoslaveni*. Taj je oblik izjašnjavanja na popisima stanovništva dijelom bio motiviran prilagodbom promoviranim političkim i socijalnim vrijednostima jugoslavensko-ga društva. Porast broja deklariranih Jugoslavena u Vojvodini (i ostatku države) vremenski se podudara s početkom kritike, zatim raznih pritisaka i na kraju sa slomom Hrvatskoga proljeća i liberalnih nastojanja u drugim dijelovima tadašnje države. Skrivanjem hrvatskoga podrijetla u javnom životu pojedinci su pokušavali osigurati sigurnost zaposlenja i položaj u društvu. S druge strane, takvo je izjašnjavanje za neke predstavljalo izlaz u dvojbi oko nacionalne pripadnosti te su svoj identitet poistovjećivali s proklamiranim državnim i nacionalnim jedinstvom i državnim institucijama, napose s Jugoslavenskom narodnom armijom (oblik patriotizma, socijalne promocije i sl.). Najvećim se dijelom to ticalo mlađih naraštaja i urbanoga stanovništva. Prema rezultatima popisa stanovništva iz 1981. udio Jugoslavena u ukupnoj populaciji Vojvodine bio je 8,2% , što je, nakon Hrvatske, bilo najviše u Jugoslaviji – u Hrvatskoj ih je bilo 8,2%, a u BiH 7,9%.

1961.	3 174
1971.	46 928
1981.	167 215
1991.	170 430
2002.	49 881

Kretanje broja Jugoslavena u Vojvodini

Statistička analiza popisa stanovništva iz 1971. i 1981. upućuje na to da su od nacionalnoga izjašnjavanja u najvećoj mjeri odustajali Hrvati, a nešto manje od njih i Srbi (A. Raič). God. 1981. u Vojvodini je među onima koji su se izjasnili kao Jugoslaveni oko 90% navelo da im je materinski jezik srpsko-hrvatski, dok ih je mađarski navelo 7,3%. Od vojvođanskih je Hrvata 60,78% bilo koncentrirano u naseljima u kojima je zabilježen veći postotak izjašnjanih Jugoslavena u odnosu na državni

i pokrajinski prosjek. Riječ je o naseljima i općinama u sjevernoj i zapadnoj Bačkoj te dijelovima Srijema. Statističke procjene očekivana broja Hrvata (tj. broj Hrvata s popisa 1971. uvećan za prirodni prirast i migracijski saldo hrvatskoga stanovništva s drugim republikama i inozemstvom) za razdoblje 1971.-81. iznosio je 142.718 osoba. Budući da je popis 1981. evidentirao 109.203 Hrvata u Vojvodini, pretpostavlja se da ih se oko 34.000 izjasnilo drukčije. U tom su razdoblju neka naselja u Bačkoj s tradicionalno brojnim hrvatskim stanovništvom izgubila hrvatsku većinu. Objašnjenje da je naglo povećanje neopredijeljenih Jugoslavena bilo rezultat nacionalno miješanih brakova nije zadovoljavajuće jer se broj Jugoslavena povećavao brže od broja miješanih brakova. To se objašnjenje k tomu ne može odnositi na razmjerno brz rast broja Jugoslavena u nacionalno homogenim naseljima.

S političkoga stajališta, korištenje ustavnim pravom na izjašnjavanje kao nacionalno neopredijeljeni Jugoslaven bilo je poticano kako bi se marginaliziranim ili nacionalno prikraćenim etničkim skupinama dao izlaz pred rastućim nacionalizmima konstitutivnih naroda. To objašnjenje nudi samo djelomičan odgovor na znatno povećanje broja neopredijeljenih Jugoslavena u općinama i naseljima u kojima su bački Bunjevci i Šokci tradicionalno živjeli. Slično povećanje broja neopredijeljenih Jugoslavena bilo je karakteristično za srijemske općine sa znatnim udjelom Hrvata, ali i u Hrvatskoj i BiH, gdje nacionalna identifikacija hrvatskih etničkih grupa (Bunjevci u Hrvatskom primorju i Lici, Šokci u Slavoniji, Srijemu i dijelovima Bosne) u prošlim razdobljima nije bila upitna. Tijekom popisa stanovništva 1981., u vrijeme naznaka jačanja antihrvatskoga ozračja u Vojvodini, dio Hrvata promijenio je svoj identitet opredjeljenjem za pripadnost etničkoj grupi: Bunjevaca je bilo 9755, a Šokaca 199.

U ozračju etnopolitičke mobilizacije u Srbiji 1980-ih i negiranja kulturnoga, povišnjega i nacionalnoga identiteta Hrvata u

Vojvodini, u pojedinim se političkim krugovima potiče ideja o tom da su Bunjevci i Šokci posebni narodi. To se odrazilo na metodologiju popisa stanovništva iz 1991. u Srbiji, u kojem je tim dvjema etničkim skupinama dodijeljen status naroda. U nepovoljnim prilikama pred sam rat 1991. znatan se broj Hrvata izjašnjava drukčije, tj. kao Jugoslaveni, kao Bunjevci (21.552), kao Šokci (1865), regionalno ili neopredijeljeno. Ilustrativan je primjer Monoštora (*srp.* Bački Monoštor), u kojem 1991. relativnu većinu čine Jugoslaveni, iako su prema prijašnjim popisima Hrvati uvijek činili većinsko stanovništvo, a tako je bilo i 2002.

S druge strane, u Vojvodini u istom razdoblju 1971.-91. raste broj Jugoslavena i Srba, ali se smanjuje broj drugih naroda: Hrvata, Mađžara, Slovaka i Rumunja. Broj Jugoslavena 1991. u nekim se naseljima udvostručio ili utrostručio u odnosu na 1981. Udio Jugoslavena u ukupnom stanovništvu subotičke općine povećao se na 15,11%, u somborskoj općini na 15,95%, dok se istodobno najviše smanjio broj Mađžara i Hrvata. U Hrvata je to smanjenje na razini pokrajine u razdoblju 1971.-81. iznosilo 29.000, a 1981.-91. daljnjih 37.000. Na smanjenje broja i udjela Hrvata samo su manjim dijelom utjecali negativni demografski trendovi iz prijašnjih razdoblja, tj. niski prirodni prirast stanovništva, a mjestimice i prirodni pad. Iako na području Vojvodine i Srbije nije bilo ratnih sukoba, ratno okruženje i razni pritisci 1990-ih uvjetovali su daljnje smanjenje broja Hrvata, dijelom zbog iseljavanja u Hrvatsku i druge zemlje, dijelom zbog izjašnjavanja pod drugim popisnim kategorijama. Dio Hrvata koji su se 1990-ih iselili iz Vojvodine u popisu 1991. izjasnio se kao Jugoslaveni, Bunjevci, Šokci ili se nisu etnički i nacionalno izjasnili.

Popis stanovništva 2002. ustanovio je daljnji demografski pad hrvatskoga stanovništva, ali i izjašnjenih Jugoslavena i drugoga nesrpskoga stanovništva u Vojvodini. Istodobno je zabilježen demografski rast Srba, prije svega zbog ratnih i poslijeratnih migracija iz Hrvatske i BiH. Pad broja

izjašnjenih Jugoslavena može se objasniti raspadom SFRJ, urušavanjem vrijednosti jugoslavenskoga društva i etnomobilizacijom u ratnom ozračju, što je rezultiralo time da su se mnogi koji su se dotad izjašnjavali kao Jugoslaveni počeli izjašnjavati prema etničkom podrijetlu ili prema podrijetlu jednoga od roditelja. S prestankom postojanja federacije Srbije i Crne Gore pod imenom Savezna Republika Jugoslavija (1992.-2003.) građani koji su se izjasnili kao Jugoslaveni ostali su bez države s kojom su se identificirali. Budući da Jugoslaveni u Srbiji nisu postali institucionalno izgrađena manjina, ali i zbog nepostojanja nekih manjinskih atributa (npr. vlastit jezik, ustanove koje bi njegovale jugoslavenstvo i dr.), može se očekivati da će takva identifikacija stanovništva s vremenom nestati. To teško da mogu spriječiti i pokušaji da se Jugoslaveni institucionaliziraju kao nacionalna manjina, poput inicijative za osnivanje manjinskoga vijeća Jugoslavena iz 2009.

Nacionalna mimikrija dijela vojvođanskih Hrvata tijekom 1970-ih i 1980-ih, kad su se mnogi od njih izjašnjavali kao Jugoslaveni, od 2000. ima posljedice i pri njihovu pokušaju da steknu hrvatsko državljanstvo. Otada se, naime, izjašnjavanje kao Jugoslaven tijekom socijalističkoga razdoblja smatra apsolutnim razlogom za odbijanje zahtjeva za primitak u hrvatsko državljanstvo, unatoč liberalnim odredbama Zakona o hrvatskom državljanstvu iz 1991. Osim što takvo stajalište ne priznaje općeprihvaćeni liberalni princip promjenljivosti nacionalnoga identiteta, ono pokazuje nepoznavanje prilika u kojima vojvođanski Hrvati žive od sloma Hrvatskoga proljeća 1970-ih pa do danas. Rezultat je takve politike rasprostranjena resignacija među ovdašnjim Hrvatima, od kojih se mnogi osjećaju napuštenima od Republike Hrvatske. Dio njih zato i dalje bira druge identitetske okvire, pa to negativno utječe na integraciju vojvođanskih Hrvata u cjelinu hrvatskoga naroda.

Izvori: *Popis stanovništva i stanova 1971., Nacionalni sastav stanovništva po opštinama*, Statistički bilten 727, Beograd, 1972; *Popis stanovništva*,

domaćinstava i stanova 1981. godine, nacionalni sastav stanovništva po opštinama, Statistički bilten 1295, Beograd, 1982; *Prvi rezultati popisa stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991. godine, nacionalni sastav stanovništva po opštinama*, Statistički bilten 1934, Beograd, 1991; *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002., Stanovništvo, Nacionalna ili etnička pripadnost, Podaci po naseljima*, 1, Beograd, 2003; *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002., Stanovništvo, Veroispovest, maternji jezik, nacionalna ili etnička pripadnost prema starosti i polu, Podaci po opštinama*, 3, Beograd, 2003.

Lit.: B. Vušković, *Tko su Jugoslaveni?, Naše teme*, 10/1982, Zagreb; A. Raič, *Jugoslaveni u Vojvodini, Naše teme*, 10/1982, Zagreb; D. Sekulic, R. Hodson, G. Massey, *Who Were the Yugoslavs?, American Sociological Review*, 1/1994, Washington, DC; M. Samardžić, *Tranzicija i manjine u Vojvodini, Zrenjanin*, 2002 (dostupno na: http://www.kczr.org/download/tekstovi/miroslav_samardzic_tranzicija_i_manjine_u_vojvodini.pdf); S. Mrdjen, *Narodnost u popisima promjenjiva i nestalna kategorija, Stanovništvo*, 1-4/2002, Beograd; D. Živić, *Depopulacija Hrvata u Vojvodini (1953-2002), Republika Hrvatska*, 217, Zagreb, 2003; M. Bara, I. Lajić, *Kretanje broja Srba u Slavoniji i Hrvata u Vojvodini tijekom dvadesetog stoljeća*, u: D. Babić, D. Župarić-Iljić (ur.), *Nacionalne manjine kao faktor stabilnosti u međunarodnim odnosima Hrvatske i Srbije*, Zagreb, 2009; M. Bara, *Popisi stanovništva i njegova klasifikacija – slučaj bačkih Hrvata*, 1-2, *Hrvatska riječ*, 419 i 420, Subotica, 1. IV. i 8. IV. 2011.

M. Bara

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI → Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

JUGOSLAVENSKA BANKA D. D., PODRUŽNICA U SUBOTICI, područna bankovna organizacija. Osnovana je 1909. kao Hrvatska zemaljska banka d. d. u Osijeku, pod patronatom Živnostenske banke iz Praga. Nakon Prvoga svjetskoga rata dobiva naziv Jugoslavenska banka s centralom u Zagrebu, kad postaje vrlo snažna novčarska ustanova. Predsjednik je bio Oskar Weissmayer, a generalni direktor dr. Nikola Kostrenčić, prijeratni tajnik Kraljevske hrvatsko-slavonske-dalmatinske zemaljske vlade u Zagrebu. Kapital joj je najprije iznosio 50 milijuna dinara, a 1924. je povećan na 100 milijuna dinara. Imala

je više podružnica u državi, najviše u Hrvatskoj (Brod /Slavonski/, Osijek, Varaždin, Sušak, Karlovac, Vukovar, Novi /Vinodolski/, Crikvenica), u Beogradu i Ljubljani te dvije u Vojvodini, među kojima je bila i ona u Subotici (druga vojvođanska podružnica bila je u Novom Sadu). Subotička podružnica nalazila se na adresi Jelačićeva 1 (danas Matka Vukovića). Tu je zgradu adaptirala za svoje potrebe 1925. Ravnatelj subotičke podružnice 1927. bio je Ervin Gedicke, a 1929. dr. David Furman.

Zaglavlje memoranduma subotičke podružnice Jugoslavenske banke

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F: 47. III 630/1925; Arhiv Jugoslavije, F: 65.1425.

Lit.: *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, 2, Zagreb, [1927]; P. Strčić, *Oporuka Tadije Smičiklase (1913.)*, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 18, Zagreb, 2000; N. Gaćeša (ur.), *Istorija bankarstva u Vojvodini*, Novi Sad, 2001; S. Mačković, *Industrija i industrijalci Subotice (1918-1941)*, Subotica, 2004.

S. Mačković

JUGOSLAVENSKA ČITAONICA BAJMAK, međuratna kulturna udruga u Bajmoku. Osnovana je radi prosvjećivanja bajmočkih Bunjevaca u provladinu jugoslavenskom duhu. Održavala je godišnja bunjevačka prela, na kojima su se okupljali Bunjevci iz Bajmoka i okolnih sela i salaša. Prvi predsjednik bio joj je Nikola Babić. Njezino je djelovanje neistraženo.

Lit.: *Pravi bunjevački kalendar za prostu godinu 1935 (sa slikama)*, Subotica, b.g.

S. Bačić

JUGOSLAVENSKA (JUŽNOSLAVENSKA) IDEJA → Jugoslavenstvo

JUGOSLAVENSKI KLUB, zastupnički klub Slovenske ljudske stranke, Hrvatske

pučke stranke i Bunjevačko-šokačke stranke u jugoslavenskom parlamentu 1919.-23. Njegovo osnivanje vezano je uz početke parlamentarnoga života u novoosnovanom Kraljevstvu (kasnije Kraljevini) Srba, Hrvata i Slovenaca. Samoproklamirana novosadska Velika narodna skupština na svojoj je sjednici 27. II. 1919. odlučila je da u Privremenom narodnom predstavništvu (PNP), prvom parlamentu u novoj državi, među 24 zastupnika iz Vojvodine bačke Bunjevce i Šokce zastupaju Blaško Rajić, Martin Matić, Ivan Evetović i Stipan Vojnić Tunić. S osnivanjem PNP-a, čijih je 290 zastupnika djelovalo 1. III. 1919. – 22. XI. 1920., počeo je u novoj državi i stranački život pa su tijekom 1919. u njemu osnovani stranački klubovi. Tako je već 4. III. 1919. osnovan Jugoslavenski klub (JK), sastavljen od 19 zastupnika Slovenske ljudske stranke (SLS) i Hrvatske pučke stranke (HPS). Njemu su potkraj 1919. pristupili i bunjevački zastupnici pa je klub imao ukupno 23 zastupnika. Pristupanjem u JK predstavnici bunjevačkih Hrvata, prije nego što su uspjeli osnovati svoju stranku, pokazali su da je njihovo političko opredjeljenje najbliže hrvatskim i slovenskim »pučkašima«, što je bio rezultat prijeratnih veza bačkih Hrvata, posebice Blaška Rajića, s Hrvatskim katoličkim senioratom, iz čijega je kruga izniknuo HPS.

Zakon o izborima narodnih zastupnika za Ustavotvornu skupštinu, koji je PNP donio 3. IX. 1920., potaknuo je političko organiziranje u cijeloj državi, pa i u Bačkoj, te je 15. IX. 1920. osnovana Bunjevačko-šokačka stranka (BŠS). S njezine su liste na izborima za Konstituantu 28. XI. 1920. izabrani Blaško Rajić, Stipan Vojnić Tunić, Vranje Sudarević i Ivan Evetović. I u Ustavotvornoj skupštini, čijih je 419 zastupnika počelo zasjedati 12. XI. 1920., BŠS je zajedno s HPS-om i SLS-om u prosincu 1920. ponovno osnovao JK. Već pri izglasavanju poslovnika 28. I. 1921. te su tri stranke, nezadovoljne zbog ignoriranja njihovih primjedaba, istupile iz Konstituante, ali su se nakon što je poslovnik donesen ponovno uključile u njezin rad. Tijekom rada Kon-

stituante BŠS je skupa s HPS-om i SLS-om izradio *Nacrtr ustava Jugoslavenskog kluba*, u kojem su se te stranke zauzimale za pokrajinsku autonomiju. Međutim, radikalno-demokratska većina nije prihvatila njihova stajališta pa su članice JK 15. VI. 1921. još jednom istupile iz Konstituante. Tom su prilikom objavili *Poruku Hrvatima i Slovencima*, koju je prenio i subotički *Neven* od 17. VI., navodeći da zbog politike vlade Nikole Pašića neće poduprijeti Ustav koji se želi nametnuti nadglasavanjem i majorizacijom i bez stvarne namjere da se u njemu zajamči ravnopravnost Srba, Hrvata i Slovenaca. Među potpisnicima *Poruke* nalazila su se i imena četvorice zastupnika BŠS-a. Nakon što je 223 zastupnika 28. VI. 1921. donijelo tzv. Vidovdanski ustav, Ustavotvorna skupština nastavila je svoj rad kao Narodna skupština, u kojoj je djelovao i JK.

Na prvim parlamentarnim izborima poslije donošenja Ustava 18. III. 1923. BŠS je osvojio tri mandata, ali kako HPS nije uspio osvojiti nijedan, SLS i BŠS tražili su nove partnere u parlamentarnom i političkom životu te nije došlo do obnavljanja JK u Narodnoj skupštini Kraljevine SHS.

Lit.: N. Engelsfeld, *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca – Privremeno narodno predstavništvo*, Zagreb, 1989; Z. Matijević, *Slom politike katoličkog jugoslovenstva*, Zagreb, 1998; R. Skenderović, *Bunjevačko-šokačka stranka 1920.-1926.*, *Časopis za suvremenu povijest*, 2/2006, Zagreb.

R. Skenderović

JUGOSLAVENSKI LLOYD U SUBOTICI, međuratna subotička udruga obrtnika i trgovaca »jugoslavenske narodnosti«. Pripreme za njegovo osnivanje počele su sredinom 1920-ih, a pripremni odbor činile su osobe već angažirane i potvrđene u novim društvenim okolnostima: Vaso

Pečat Jugoslavenskoga
Lloyda u Subotici

Dolinka, Miloš Gavanski, Marko Jurić, Ilija Lepedat, dr. Joca Manojlović, Miroslav Nićin, Đura Pendžić, Šandor Rajčić, Marko Stipić i Felo Vidaković. Osnivačka skupština održana je 19. IX. 1920. restauaciji *Zlatno jagnje*. Pod predsjedanjem najstarijega člana subotičkoga Srbina Miloša Gavanskoga upisano je 116 osnivača »jugoslavenske narodnosti«, što je u prvim poslijeratnim godinama, kada je vladalo snažno marginaliziranje Mađžara, Židova i Nijemaca, bilo samo po sebi razumljivo. U idućem su se razdoblju na dopredsjedničkim funkcijama nalazili i Bunjevci, npr. Mirko Stipić i Marko Jurić.

Prijeratno Udruženje trgovaca, tvorničara i velikih obrtnika – industrijalaca iz Subotice i Bačko-bodroške županije (*mađž. A szabadkai és Bács-Bodrogh – megyei kereskedők, gyárosok és nagyiparosok társulata – Szabadkai Kereskedelmi Egyesület*), osnovano 1899., nastavilo je nakon 1918. raditi kao Subotičko trgovačko udruženje. God. 1922., u vrijeme kad mu je predsjednik bio Antun Bešlić, direktor banke, ono je spojeno s Jugoslavenskim Lloydom, koji je tek bio u osnivanju, te je tako nastalo Udruženje trgovaca i industrijalaca u Subotici. Ono je 1923. imalo 750 članova iz kruga najuglednijih predstavnika trgovine, industrije i novčanih zavoda, 1928. – 332 člana, a 1929. – 626 (od čega 430 trgovaca, 60 industrijalaca i obrtnika te 136 posjednika, odvjetnika, liječnika i drugih profesija). God. 1929. predsjednik je bio dr. Vladislav Manojlović, dopredsjednici Mirko Jakobčić i Geza Komor, a direktori Dušan Manojlović i Lajčo Šreger. Nalazilo se na adresi 8. pješačkoga puka br. 5, gdje je imalo i svoju Kasinu. Udruženje trgovaca i industrijalaca u Subotici je sudjelovalo na jedinim međuratnim lokalnim izborima, održanima 6. XI. 1927., kada su organizirani gospodarstvenici istupili s posebnom listom *Privrednički blok, Lloyd*, čiji nositelj bio dr. Vladislav Manojlović. Dobili su 668 glasova i pravo imenovati 5 gradskih vijećnika. Udruga je djelovala do 1934.

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F: 235. Udruženje trgovaca i industrijalaca – Subotica (1899-1932); F: 47. Senat grada Subotice.

Lit.: S. Mačković, *Industrija i industrijalci Subotice (1918-1941)*, Subotica, 2004.

S. Mačković

JUGOSLAVENSKI ŠPORT KLUB BUNJEVAC, naziv sportske udruge koji je od početka 1930-ih nosio dotadašnji Bunjevački šport klub, osnovan 1927. Prvih devet godina klub je nastupao u najnižem, 2. razredu Subotičkoga nogometnoga podsaveza i tek je 1936. uspio ući u 1. razred. U vrijeme osnivanja bio je to, nakon *Bačke*, drugi bunjevački klub u Subotici, premda igrači nisu bili isključivo bunjevački Hrvati.

Nakon stapanja sa Sport-klubom *Jugoslavija* 1929., odlukom glavne skupštine kluba od 17. XII. 1931. klub je promijenio ime u Jugoslavenski šport klub *Bunjevac*, što je potvrdila Kraljevska banska uprava Dunavske banovine svojim dopisom br. II 17752 od 28. IV. 1933. Klub se nakon toga udružio sa Šport klubom *Hajduk* iz Subotice 24. VIII. 1936., preuzevši sve njegove igrače, članstvo i opremu, ali zadržavajući svoje ime. Prestao je djelovati pred ulazak mađžarske vojske u Suboticu u travnju 1941.

Značka JŠK-a
Bunjevac

Najvažniji igrač bio mu je Veco Tikvicki, koji je više od deset godina bio kapetan momčadi. Osim njega, standardni su igrači dugo bili i Sándor Rozsa, Stevan Šimoković, Velibor Prohaska, István Nagy, Árpád Šogor, Stipan Futo, István Zedi, Beno Stipić, Bela Vuković, Grgo Pertić, Geza Čović, István Macanko, Bela Pletl i drugi. Predsjednici kluba bili su Petar Bajić (22. V. 1927. – 22. II. 1931.), Geza Sekelj (22. II. 1931. – 22. II. 1932.), dr. Lazar Matijević (22. II. 1932. – 22. I. 1933.), Geza Sekelj (22. I. 1933. – 11. II. 1934.), Josip Stantić (11. II. 1934. – 27. II. 1936.) i Antun Mi-

lanković (27. II. 1936. – 1941.). Posebno važnu ulogu u klupskom životu imali su tajnici kluba, koji su bili »duša i osovina društvenoga života«: Veco Mihaljčin, Miško Prčić, Antun Radak i Joso Horvacki. U posljednjoj klupskoj upravi, na čijem je čelu bio Antun Milanković, dopredsjednici su bili Tome Kujundžić, Josip Sege i i Josip Ivković Ivandekić, tajnici Vojislav Matković i Vojislav Cvijin, poslovni predsjednik Lazar Ivković Ivandekić, blagajnici Jakov Vojnić Purčar i Ladislav Copko, referent nogometne sekcije i skrbnik Gavro Tumbas, liječnici dr. Ivo Crnković, dr. Jašo Vujić i dr. Boško Stojanović, *fiškal* Gustav Taupert, a nadzornici Franjo Kujundžić, Josip Stanić i Lajčo Šaroši.

Osim nogometaša, u klubu je djelovala i jaka kuglačka sekcija, a postojale su još i lovačka, tamburaška i diletantska (kazališna) sekcija. Iako momčad nije nastupala u višim razredima, klub je upamćen po svojoj postojanoj poštenoj borbi na zelenom polju te je, skupa s *Bačkom*, ostao uzor sportskoga kluba.

Izvori: Privatne arhive Ljudevita Vujkovića Lamića i Petra Skenderovića iz Subotice.

Lit.: *Subotički športski list*, 45, 89, Subotica, 4. V. 1936, 10. V. 1937; *Sportske subotičke novine*, 6, 10, Subotica, 13. II. 1996, 12. III. 1996; *Bunjevačke novine*, 11, Subotica, 2006.

Lj. Vujković Lamić i P. Skenderović

JUGOSLAVENSKI ŠPORT KLUB ZRINJSKI, sportska udruga hrvatske mladeži u Subotici u razdoblju između dvaju svjetskih ratova. Osnovan je 1. I. 1932. u gostionici *Letić* u blizini nogometnoga igrališta *Bačke* pod imenom Šport klub *Zrinjski*. Tomu je nazivu sljedeće godine dodan atribut »jugoslavenski«. Začetnik i idejni tvorac trećega po redu bunjevačko-hrvatskoga kluba (uz *Bačku* i *Bunjevaca*) bio je Luka Božaković, kojemu je poslije najviše pomagao Aleksandar Kopilović. Upravni odbor Subotičkoga nogometnoga podsaveza isprva je odbio njegov prijam u Jugoslavenski nogometni savez pod izlikom da su na prikaznim utakmicama boje kluba branili igrači registrirani u drugim

momčadima, no smetnje su ubrzo prevladane te je klub postao standardnim sudionikom 2. razreda Subotičkoga nogometnoga podsaveza. Sredinom 1934. imao je gotovo 200 članova, a igrački kadar činilo je pedesetak nogometaša, što je u to doba bio primjer masovnosti. Nogometna momčad njegovala je borbenu i fer igru. Od 1935. igrao je u I. razredu Subotičkoga nogometnoga podsaveza. Osim nogometne, klub je imao i atletsku sekciju. Klupska boja bila je plavo-bijela, a sjedište je imao u ulici Prijestolonasljednika Petra br. 55.

Sve do 1939. klupska uprava bila je u potpunosti nacionalno i politički bunjevačko-hrvatska. Od početka pa sve do 1939. predsjednik kluba bio je Ivan Hatvani (Sabanov), a mnogi članovi klupske uprave obnašali su različite dužnosti u različitim mandatima. Tako su dopredsjednici u pojedinim razdobljima bili Joca Letić, Antun Kovačić i Barnaba Mandić, počasni predsjednici dr. Stjepan Doljanin, dr. Lazar Matijević, Luka Božaković i Josip Sudarević, tajnik i predsjednik nogometne sekcije Aleksandar Kopilović, predsjednici atletske sekcije Gavro Bačić i Luka Božaković, liječnici dr. Ivan Poljaković i dr. Đeno Pančić, odvjetnici dr. Stjepan Matijević i Ivan (Ico) Malagurski i dr. Od 1939. politička orijentacija uprave postaje izrazito prorežimska, a nacionalni sastav mješovit: počasni je predsjednik bio Ladislav Lipozenčić, predsjednik Ico Malagurski, poslovni predsjednik dr. Ivan Poljaković, dopredsjednici Mladen Prodanović i Jovan Đorđević, odvjetnik Lazar Tešić, liječnici dr. Artur Munk i dr. Aleksandar Hill, a u upravi su bili Marko

Momčad JŠK-a *Zrinjski*

Jurić, dr. Veljko Momirović, Babijan Horvacki i drugi prorežimski mjesni uglednici.

Klub je prestao djelovati s raspadom Kraljevine Jugoslavije, a pokušaj njegove obnove 1945. nije uspio. Na njegovim je tradicijama u velikoj dvorani HKC-a *Bunjevačko kolo* u Subotici 6. V. 2011. osnovan Hrvatski amaterski športski klub *Zrinjski*.

Značka JŠK-a
Zrinjski

Lit.: *Napló*, 31. XII. 1931, 5. I. 1932, 3. VIII. 1939, Szabadka; *Jugoslovenski dnevnik*, 14. VI. – 14. VIII. 1932, 29. VIII. 1933, Subotica; *Pravi bunjevački kalendar za prostu godinu 1935 (sa slikama)*, Subotica, b. g.; *Subotički športski list*, 27. V. i 30. IX. 1935, Subotica; *Sportske subotičke novine*, 16, Subotica, 23. IV. 1996; *Glasnik Pučke kasine*, 5-6/2010, 6/2011, Subotica; *Hrvatska riječ*, 425, Subotica, 13. V. 2011.

Lj. Vujković Lamić i P. Skenderović

JUGOSLAVENSKO ATLETIČKO DRUŠTVO BAČKA → Bačka, sportsko društvo

JUGOSLAVENSKO KATOLIČKO AKADEMIČKO DRUŠTVO VOJVODINA, međuratna akademska organizacija katoličkih studenata podrijetlom iz Vojvodine (Baranje, Bačke i Banata) na Sveučilištu u Zagrebu. Pravila mu je odobrio veliki župan Zagrebačke oblasti 9. II. 1926., no i bez odobrenih pravila djelovalo je već početkom 1920-ih.

U vrijeme početka organiziranja studenata katolika podrijetlom iz Vojvodine na zagrebačkom sveučilištu postojali su, osim političkih klubova na svim fakultetima, i razni stručni klubovi, koji su uglavnom datirali iz predratnih vremena. Na Sveučilištu u Zagrebu 1920-ih vladali su zaoštreni odnosi između hrvatskih akademskih klubova, predvođenih Hrvatskom nacionalnom omladinom (HANA O) i Organizacijom jugoslavenskih nacionalista (ORJUN-a), te

jugoslavenski orijentiranih udruga, poput Jugoslavenskoga akademskoga kluba ABC i Udruženja jugoslavenskih komunista. U to vrijeme klub *Eugen Kvaternik*, sveučilišni ogranak Hrvatske stranke prava, s predsjednikom Brankom Jelićem, održava dobre veze s klubom *Vojvodina*, kojemu je na čelu bio Mađžar Ivan Nagy. Usporedno s jačanjem HRSS-a Stjepana Radića jačao je i utjecaj akademskih organizacija bliških toj stranci (npr. klub *Matija Gubec*), a njima se postupno približavalo i članstvo društva *Vojvodina*. Bila je to posljedica političkih procesa u zemlji, tj. svojevrsan odgovor na nasilno nametanje unitarističkoga i centralističkoga uređenja. U sveučilišnim izborima za Jugoslavensko akademsko potporno društvo (osnovano 1919.), koje je pomagalo siromašnim studentima, a koje je kontrolirao klub *Jugoslavija*, članstvo društva *Vojvodina* podupiralo je hrvatsku borbu te je glasovalo skupa s hrvatskim akademskim klubovima.

Predsjednikom društva 1926. postao je Franjo Gauss, a tajnikom Ivan Janović. Osim Mađžara i Nijemaca, u upravi su djelovali i bunjevački Hrvati Antun Marković, Ivan Hornjak i Stjepan Piuković. Cilj društva, prema odobrenim pravilima, bio je

Pečat JKAD-a *Vojvodina*

»njegovanje vjerskoga čuvstva, znanosti i umjetnosti te zadružnoga života među članovima«. Svoju svrhu društvo je ostvarivalo kroz društvene sastanke, sudjelovanjem na crkvenim svečanostima, pjevačkim i glazbenim nastupima te javnim predavanjima. Društvo je imalo svoju podružnicu *Terezianum*, koja se ugasila 1931. Članovi Mađžari osnovali su vlastitu udrugu te je, zbog rasipanja članstva prema nacionalnomu ključu, društvo je prestalo djelovati po-

četkom 1930-ih. Prema njegovim pravilima imetak je nakon toga trebao biti predan »Socijalnom missionskom društvu u Somboru«. Lijevo orijentirani studenti podrijetlom iz Vojvodine osnovali su 1936. Kulturni akademski omladinski klub *Mihailo Polit-Desančić*, koji je okupljao studente svih nacionalnosti iz Vojvodine. Većina hrvatske akademske mladeži podrijetlom iz Bačke i Baranje u godinama prije Drugoga svjetskoga rata djelovala je u Društvu bačkih Hrvata u Zagrebu.

Izvori: Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Tematska zbirka: Pravila društava, *Jugoslavensko katoličko akademsko društvo Vojvodina u Zagrebu*, ZO VŽ V-17 1538/1926, ZP 3913.

Lit.: M. Kovačić, *Od Radića do Pavelića : Hrvatska u borbi za svoju samostalnost : Uspomene jednoga novinara*, München-Barcelona, 1970.

M. Bara

JUGOSLAVENSTVO, društvena i politička ideologija koja je u pojedinim povijesnim razdobljima imala različit sadržaj.

1. Prije stvaranja jugoslavenske državne zajednice razvilo se kao politička ideja zbližavanja južnoslavenskih naroda i njihova okupljanja u samostalnoj državi ili široj političkoj organizaciji. Niknulo je iz hrvatskoga narodnoga preporoda, tj. Ilirskoga pokreta, sredinom XIX. st. kao svojevrsan ogranak panslavenstva, kad je, slično kao u nacionalnim pokretima drugih slavenskih naroda u Habsburškoj monarhiji, razvoj nacije stavljen u širi slavenski okvir. Pritom je između slavenske i hrvatske ideje interpolirana ideja o južnoslavenskoj etnojezičnoj cjelini nazvanoj ilirskim imenom, pod utjecajem tada raširena shvaćanja da su Južni Slaveni potomci starovjekovnih Ilira. Ime Ilir do tada je rabljeno kao zajedničko ime za sve Južne Slavena u Habsburškoj Monarhiji, a Ilirci su oko njega htjeli okupiti sve hrvatske regionalne identitete (slavonstvo, dalmatinstvo, »horvatstvo«) te ujedno privući druge južnoslavenske narode, ponajprije Srbe – drugi cilj, za razliku od prvoga, nije ostvaren. Uobličilo se u drugoj polovini XIX. st. oko svećenika i povjesničara Franje Račkoga i đakovačko-

ga biskupa Josipa Jurja Strossmayera tijekom njihova djelovanja u Narodnoj stranci. Zauzimali su se za suradnju Hrvata i Srba te da se oko Hrvata okupe južnoslavenski i drugi slavenski narodi u Monarhiji radi njezina federativnoga preustroja (austroslavizam, trijalizam) ili radi eventualnoga stvaranja posebne savezne države svih Južnih Slavena uz potporu ostalih slavenskih naroda. Za razliku od Ilirskoga pokreta, koji je imao slaba odjeka među ugarskim Bunjevcima i Šokcima, Strossmayerove ideje, u prvom redu one koje su se odnosile na kulturne veze, imale su više utjecaja – prihvatio ih je već Ivan Antunović, a zatim i njegovi sljedbenici u preporodnom pokretu južnougarskih Hrvata. Iako je jugoslavenstvo bilo jedna od hrvatskih nacionalnih ideja, njegov je politički utje-

Josip Juraj Strossmayer

čaj u Hrvatskoj do Prvoga svjetskoga rata ipak bio skroman (elementi te ideologije mogu se naći npr. u djelovanju Neodvisne narodne stranke i Hrvatsko-srpske koalicije), za razliku od druge, raširenije hrvatske nacionalnointegracijske ideologije – pravaštva, koju su zastupali Ante Starčević i Eugen Kvaternik u Stranci prava. S druge pak strane, za jugoslavensku se ideju zauzimao i srpski knez Mihailo Obrenović, no on je nije vidio kao ravnopravnu suradnju Hrvata i Srba, nego kao sredstvo za ostvarivanje imperijalnih pretenzija Srbije na područja u Habsburškoj Monarhiji koja su bila naseljena južnim Slavenima. Ideologija jugoslavenstva do kraja Prvoga svjetskoga rata u Srbiji nije imala pristaša zbog dominacije integralističke ideje okupljanja Srba u jednoj državi. Osobito je to bilo izraženo u vrijeme raspada Austro-Ugar-

ske i djelovanja skupine južnoslavenskih emigranata iz Austro-Ugarske okupljene oko Jugoslavenskoga odbora, čije su ideje srbijanska strana i Nikola Pašić teško prihvaćali. Potkraj rata jugoslavensku su ideju otvoreno prigrlili bački Bunjevci i Šokci te su, vođeni njome, oduševljeno kidali političke veze s Austro-Ugarskom u očekivanju stvaranja jugoslavenske državne zajednice. Vidjeli su je kao politički oblik nacionalnoga oslobođenja, a ne kao priključenje Kraljevini Srbiji, kako se često prikazuje u srpskoj historiografiji.

2. U Kraljevini Jugoslaviji kralj Aleksandar Karađorđević nakon uvođenja Šestosiječanjske diktature 1929. i preimenovanja države iz Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Kraljevinu Jugoslaviju pokušao je razviti unitarno ili integralno jugoslavenstvo. U nastojanju da se prevladaju srpsko-hrvatski sukobi i ojača jedinstvena država, ono je predstavljalo negaciju postojanja posebnih južnoslavenskih naroda, koji su smatrani »plemenima«, odnosno integralnim dijelovima jedinstvene nacije pod nazivom Jugoslaveni. Kao izrazito režimski projekt kojemu je cilj bio zamijeniti hrvatski i srpski nacionalizam jugoslavenskim, službeno je poticano, a oni koji su ga podupirali nagrađivani su političkim položajima. Tako su 1929. ukinuta sva nacionalna tjelovježbačka društva (Hrvatski sokol, Srpski soko, Hrvatski katolički orao i sl.) te je osnovan Soko Kraljevine Jugoslavije, koji je dobio ključnu ulogu u provedbi unitarne jugoslavenske ideologije među mladima. Dvorske stranke Jugoslavenska radikalna seljačka demokracija (JRSD), osnovana 1931. (od 1933. Jugoslavenska nacionalna stranka) i Jugoslavenska radikalna zajednica, osnovana 1935., bile su otvoreno favorizirane pa je npr. JRSD bio jedina stranka koja je na izborima 1931. mogla istaknuti zemaljsku kandidacijsku listu na čelu s generalom Petrom Živkovićem. I braća Mirko i Ivan Ivković Ivandekić, dotadašnji istaknuti subotički članovi Hrvatske seljačke stranke, uključila su se u rad vladine stranke nakon njezina osnutka. Zahvaljujući tomu Ivan je bio gradona-

čelnik 1933.-38., a zbog lojalnosti poslije je imenovan vijećnikom u Banovinskom vijeću Dunavske banovine te senatorom, tj. članom gornjega doma jugoslavenskoga parlamenta. Njegov brat Mirko na jednom je stranačkom sastanku izjavio: »Jugoslavenstvo je najsigurnije rješenje za nas

Kralj Aleksandar Karađorđević

Bunjevce jer smo ovako izjednačeni sa Srbima, Hrvatima i Slovencima, jer smo ovako svi Jugoslaveni!« Jugoslavenstvo je, međutim, u praksi bilo samo drugi način za osiguravanje prevlasti srbijanskih elita u zajedničkoj državi Južnih Slavena. Unitarno je jugoslavenstvo oslabjelo nakon ubojstva kralja Aleksandra Karađorđevića u Marseilleu 1934., a službeno je napušteno nakon formiranja Banovine Hrvatske 1939. i očekivanoga daljnjega preustroja državnoga uređenja. Pod njegovim su se utjecajem neki međuratni bunjevački političari zauzimali za ideju o Bunjevcima kao posebnom, četvrtom jugoslavenskom narodu ili plemenu, kao mostu između Hrvata i Srba, ističući pritom srodnost Bunjevaca i sa Srbima i s Hrvatima, zbog koje mogu biti i Srbi i Hrvati te je na svakom da odabere vlastit identitet (dr. Ivan Poljaković, u pojedinim fazama Alba M. Kuntić, Mirko i Ivan Ivandekić, Lazar Stipić, subotički listovi *Glas naroda* i *Istina*, somborska *Danica*, Neven sredinom 1930-ih, *Bunjevačke novine* 1940.-41. i dr.). No unatoč potpori režimskih institucija, takve ideje nisu imale znatniji utjecaj na šire slojeve bunjevačkoga stanovništva.

3. U socijalističkoj Jugoslaviji komunistička je diktatura poticala socijalistički oblik jugoslavenstva. Kao pokušaj prevladavanja međunacionalnih trenja, osobito radi onemogućavanja prevlasti relativno najbrojnijega naroda u državi – Srba, Komunistička partija utemeljila ju je na proklamiranoj nacionalnoj ravnopravnosti, koja se prikazivala kao bratstvo i jedinstvo jugoslavenskih naroda i narodnosti. Nekoliko je vrsta ili izvora jugoslavenstva: a) službeno jugoslavenstvo, kojemu je naginjao dio komunističke nomenklature, proizlazilo je iz internacionalističkoga stajališta jugoslavenskih komunista; b) spontano jugoslavenstvo, kojemu su najčešće naginjale nacionalno miješane obitelji i mlađi urbani naraštaji; c) shvaćanje jugoslavenstva kao proširenoga srpstva, koje je bilo zastupljeno u nekim srbijanskim krugovima; d) oportunist pripadnika manjinskih naroda izvan matičnih republika te nacionalnih manjina i etničkih skupina. Poput unitarnoga, i socijalističko je jugoslavenstvo donosilo stanovite društvene povlastice, a najraširenije je bilo u Vojvodini, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Beogradu, gdje se broj osoba koje su se na popisu izjasnile kao Jugoslaveni osjetno povećao tijekom 1970-ih i 1980-ih. Kod socijalističkoga jugoslavenstva, međutim, nije dominirao nadnacionalni osjećaj kao oblik prevladavanja nacionalnih ideologija i kultura te njihova sjedinjavanja u novu jedinstvenu nadnacionalnu kulturu, nego je bilo priznato postojanje nacionalnih kultura unutar jugoslavenske cjeline. Nacionalne ideologije unutar jugoslavenstva nisu ipak imale jednak status jer je komunistička partija smatrala kako je hrvatstvo politički najnepoćudnije, osobito izvan granica Hrvatske, tj. u Vojvodini i BiH. Usto, osim nacionalne, ideologija socijalističkoga jugoslavenstva imala je i marksističku komponentu, tj. osjećaj pripadnosti socijalističkomu režimu koji je uspostavio Tito, pa se ono smatra »nacionalnim komunizmom«, poput sovjetizma, koji mu je poslužio kao nadahnuće. Iako je ta ideologija doživjela krah s bujanjem srpskoga nacionalizma potkraj 1980-ih, koji je uzrokovao i jača-

nje nacionalnih ideologija drugih južnoslavenskih naroda, te s raspadom Jugoslavije početkom 1990-ih, do danas se održala u manjem dijelu stanovništva, uglavnom na području Vojvodine. Protuhrvatska represija nakon sloma Hrvatskoga proljeća, koja je bila izražena i u Bačkoj, sekularizacija društva te slabljenje veza s hrvatskom kulturom i jezikom, na koje je osobito utjecala

Josip
Broz
Tito

obrazovna i jezična politika, prouzročili su u bačkih Hrvata slabljenje hrvatskoga nacionalnoga osjećaja te ih je socijalističko jugoslavenstvo tijekom 1970-ih i 1980-ih prihvatilo znatno više nego svojedobno međuratno unitarno jugoslavenstvo. Nakon raspada Jugoslavije znatan dio njih, iz oportunisti ili zbog nerazvijenosti hrvatskoga nacionalnoga osjećaja, odlučio se za bunjevački identitetski okvir kao svojevrsnu negaciju hrvatskoga. Potporu im pružaju konzervativne srpske političke, znanstvene i kulturne elite.

Lit.: K. Milutinović, *Štrosmajer i jugoslovensko pitanje*, Novi Sad, 1976; M. Gjidara, *Državljanstvo i nacionalnost u federativnoj Jugoslaviji*, *Hrvatska revija*, 1/2001, Zagreb; M. Černelić, *Nastojanja da se bačkim Bunjevcima ospori pripadnost hrvatskome narodu*, u: *Bunjevačke studije*, Zagreb, 2006; S. Bačić, *Nacionalno-integracijski procesi Bunjevaca u Bačkoj i ugarskom Podunavlju*, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, 2, Subotica, 2010.

S. Bačić

JUGOSLAVIJA, kraći naziv nekoliko državnih tvorevina južnoslavenskih naroda u XX. st. koje su nosile različite pune nazive i

bile različita društvenoga i državnoga ustroja. U njima je živjela i većina bačkih Hrvata.

Monarhijsko razdoblje (tzv. prva Jugoslavija, stara Jugoslavija, Kraljevina Jugoslavija). Poput ostalih nemadžarskih naroda u Ugarskoj, i bački su Hrvati (Bunjevci i Šokci) bili izloženi snažnoj mađarizaciji nakon sklapanja Austro-ugarske nagodbe 1867. Zbog toga potkraj XIX. st. njihova kulturna elita intenzivira dodire s Hrvatskom (Društvo sv. Jeronima, Matica hrvatska, novine *Dom* i dr.), ali i s južno-ugarskim Srbima na načelima slavenske, odnosno južnoslavenske uzajamnosti i strossmayerovskoga jugoslasenstva, koje je bilo poznato malenu krugu nositelja preporodnih aktivnosti među južnougarskim Hrvatima. No tek je slom Austro-Ugarske u Prvom svjetskom ratu stvorio uvjete za artikuliranje političkih ideja o odvajanju bačkih Hrvata od Ugarske i njihovo ostvarivanje. Zbivalo se to u ozračju doktrine zapadnih zemalja o stvaranju »sanitarnoga kordona« u obliku nacionalnih država na ruševinama Austro-Ugarske, čime je nacionalizam stavljen u funkciju sprječavanja prodora boljševizma iz Rusije, ali i širenja njemačkoga utjecaja na istok (»Drang nach Osten«). Tako su, na tragu prava na nacionalno samoodređenje, koje je proklamirao tadašnji američki predsjednik Woodrow Wilson, nemadžarski narodi u Austro-Ugarskoj potkraj rata proglasili odcepljenje od Monarhije. Deset mladih Bu-

njevaca pronijelo je u povodu toga 10. XI. 1918. Suboticom hrvatsku zastavu, skupa sa srpskim mladićima, koji su nosili srpsku zastavu, a 25. XI. 1918. na samoproklamiranoj Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu južnoslavenski narodi u južnoj Ugarskoj predvođeni Srbima (među 757 izaslanih bilo je 89 Hrvata) proglasili su kidanje svih veza s Ugarskom u očekivanju stvaranja južnoslavenske države u granicama koje povuku sile Antante.

Prva južnoslavenska državna zajednica formirana je 1. XII. 1918. na audijenciji kod prijestolonasljednika Aleksandra Karađorđevića u Beogradu ujedinjenjem međunarodno nepriznate Države Slovenaca, Hrvata i Srba (koja je obuhvaćala područja Austro-Ugarske pretežito naseljena Južnim Slavenima) s

Grb Kraljevine SHS/Jugoslavije

Kraljevinom Srbijom (koja je prije toga anektirala Vojvodinu i Crnu Goru) pod imenom *Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca*. Konačne su granice jugoslavenske države utvrđene mirovnim sporazumima sa susjednim zemljama 1919.-20. Među njima je bio i Trianonski ugovor s Mađarskom, prema kojem je sjeverozapadni dio Bačke, tzv. Bajski trokut, ostao u granicama novoformirane Mađarske, a time i više od 26.000 tamošnjih Bunjevaca i Šokaca (bilo ih je više nego Mađžara, ali ipak manje nego Nijemaca), koji su ubrzo izloženi represiji i asimilaciji.

Prva jugoslavenska država imala je oko 247.700 km² i oko 12 milijuna stanovnika (1921.), od kojih je Srba (s Crnogorcima) bilo 38,8%, Hrvata 23,7%, Slovenaca 8,5%, Bošnjaka Muslimana 6,1%, Makedonaca 4,9%, Nijemaca 4,3%, Mađžara 3,9%, Albanaca 3,7%, dok ju je prema vjerskom sastavu činilo 46,6% pravoslavaca (Srbi, Makedonci, Crnogorci, Rumunji/Vlasi), 41,2% rimo- i grkokatolika (Hrvati, Slovenci, Nijemci, Mađžari, Ukrajinci/Rusini), 11,1%

P. Pekić, *Povijest oslobodjenja Vojvodine*, Subotica, 1939.

sunitskih muslimana (Bošnjaci Muslimani, Albanci, Turci), 1,8% protestanata (Nijemci, Mađžari, Slovaci), 0,5% Židova i dr. Država je bila ekonomski i kulturno heterogena, pri čemu su područja koja su prije pripadala Austro-Ugarskoj bila gospodarski i kulturno znatno razvijenija. Po uređenju je bila parlamentarna monarhija na čelu sa srpskom dinastijom Karađorđević, uz izraženu srpsku prevlast u državnim strukturama i administraciji, koje su bile utemeljene na centralizmu i shvaćanju Jugoslavije kao proširene Srbije i sljednice prijeratne srpske državnosti. Tako je, među ostalim, u Subotici i drugim mjestima ubrzo nakon potpisivanja Trianonskoga mirovnoga sporazuma 4. VI. 1920. došlo do masovne smjene bunjevačkih gradskih činovnika, umjesto kojih su postavljeni Srbi. Katolički su svećenici maltretirani, u crkvama su za vrijeme službe inscenirani skandali i dr.

Ustavom iz 1921., koji je donesen tijekom većinom bez sudjelovanja hrvatskih zastupnika, komunisti i Jugoslavenskoga kluba (u kojem su bila i 4 zastupnika Bunjevačko-šokačke stranke), država je promijenila naziv u *Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca*, a 1922. podijeljena je na 33 oblasti kako bi tradicije državnosti pojedinih povijesnih zemalja bile oslabljene. Nijekano je postojanje posebnih slavenskih zajednica Bošnjaka Muslimana, Makedonaca i Crnogoraca, koje su Srbi smatrali podložnima asimilaciji (tj. srbizaciji), dok su istodobno ometani nacionalno-integracijski procesi u dijelovima populacije drugih naroda (Bunjevci-Hrvati, Vlasi-Rumunji) poticanjem subetničke samosvojnosti. U tom su smislu u Subotici i Somboru formirane i snažno podupirane režimske udruge (Zemljodilska kasina, Bunjevačka prosvetna matica, rascjep u somborskom Bunjevačkom kolu i dr.), politički su favorizirani prorežimski orijentirani Bunjevci (Ivan Crnković, Marko Jurić, Mara Đorđević Malagurska, Albe Kuntić, dr. Ivan Poljaković, Antun Bošnjak, Martin Matić i dr.), srpske političke stranke osporavale su hrvatsko bačkih Bunjevaca kako bi spriječile završetak njihove nacionalne integracije u hrvatski narod (najče-

šće naglašavajući njihovu nacionalnu samosvojnost, a rjeđe tvrdeći da su Bunjevci pokatoličeni Srbi), prosvjetna politika nametala je ćirilčno pismo i srpski jezik i dr. Ipak, ta su velikosrpska nastojanja među bačkim Hrvatima u međuraću imala vrlo slab učinak prije svega zahvaljujući Katoličkoj crkvi, koja je u jugoslavenskoj državi imala ključnu ulogu u nacionalno-integracijskim procesima među bačkim Hrvatima, ali i političkom djelovanju Hrvatske seljačke stranke (HSS). To je rezultiralo jasnom hrvatskom orijentiranošću goleme većine bačkih Bunjevaca, a osobito Šokaca, budući da su obje skupine u ono vrijeme bile i izrazito agrarne strukture.

Zaglavlje *Hrvatskih novina*, Subotica, 4. II. 1928.

Nakon teške političke krize i nemira koje je prouzročilo ubojstvo vodećih zastupnika HSS-a u Narodnoj skupštini Kraljevine SHS 20. VI. 1928. (ubijeni su Đuro Basariček i Pavle Radić, a ranjeni Ivan Pernar, Ivan Granda i Stjepan Radić, koji je ubrzo podlegao ranama), kralj Aleksandar Karađorđević 6. I. 1929. suspendirao je Ustav, raspustio skupštinu, zabranio političke stranke, zaveo osobnu diktaturu, a državu iste godine preimenovala u *Kraljevinu Jugoslaviju*. Zabranivši uporabu »plemenskih« imena (tj. srpskoga, hrvatskoga i slovenskoga), zemlju je podijelio na 9 banovina, ponovno ne poštujući etničke i povijesne granice, te nametnuo ideologiju jugoslavenskoga unitarizma, koja je najčešće odražavala velikosrpske interese. Formalno je ustavna monarhija obnovljena oktroyiranim ustavom iz 1931., a izborna je pobjeda iste godine osigurana režimskoj Jugoslavenskoj nacionalnoj stranci. Njoj su,

Kraljevina Jugoslavija – podjela na banovine 1931.

među ostalima, pristupili i prijašnji članovi HSS-a među bačkim Hrvatima, poput braće Ivana i Mirka Ivkovića Ivandekića, koji su do rata zauzimali važne položaje u Subotici. Budući da su izbori 1935. i 1938. bili neslobodni, a diktatura samo prikriivena, oporbene su stranke i skupine jačale, obuhvaćajući pritom širok spektar od zagovornika federalizma do separatista. Tako su pristaše hrvatske ustaške organizacije, u suradnji s radikalnim makedonskim nacionalistima (VMRO), izveli atentat na kralja Aleksandra u francuskom gradu Marseilleu 1934. Vlast je preuzeo knez Pavle Karađorđević, na čelu kraljevskoga namjesništva, stvorenoga u ime maloljetnoga prijestolonasljednika Petra II.

Svjestan unutarnjih slabosti države i njezine ranjivosti u slučaju rata, knez Pavle je pokušavao riješiti hrvatsko-srpske odnose, što je rezultiralo dogovorom između tadašnjega predsjednika vlade Dragiše Cvetkovića i vođe HSS-a, Radićeva nasljednika Vladka Mačeka. Tako je 1939. stvorena Banovina Hrvatska, čime je narušeno dotadašnje unitarističko načelo da

se administrativno-teritorijalne podjele ne ravnaju nacionalnim načelom, ali su i potaknuta nastojanja srpskih krugova da se na cijelom preostalom dijelu države (osim Slovenije) stvori srpska jedinica. Kako granice Banovine Hrvatske nisu bile konačne, bački Bunjevci i Šokci, koji su prije Drugoga svjetskoga rata gotovo u potpunosti integrirani u hrvatsku naciju, nastojali su pri razgraničenju dviju jedinica ući u okvir Banovine Hrvatske

(jednako kao što su dijelovi Banovine Hrvatske s većinskim srpskim stanovništvom nastojali izaći iz njezinih granica), ali su lokalne velikosrpske organizacije u Somboru i Subotici, poput Srpskoga kluba, čak i prijetnjama oružjem onemogućivale održavanje političkih skupova (npr. otkazivanje Sabora kulturnih društava bačkih i baranjskih Hrvata i Velike manifestacijske skupštine 9.-10. III. 1940. u Subotici).

Program IV. Hrvatskog Bunjevačkog Velikog Prela u Somboru 1940.

U međunarodnim odnosima zemlja se isprva oslanjala na Francusku i Veliku Britaniju, nastavljajući prijeratnu politiku Kraljevine Srbije, a sklopila je i obrambene saveze – tzv. Malu Antantu 1920. s Čehoslovačkom i Rumunjskom, a Balkanski pakt 1934. s Grčkom, Rumunjskom i Turskom. Nakon što su 1930-ih temeljito promijenjeni odnosi snaga u Europi, knez Pavle, pokušavajući održati neutralnost u sve složenijim okolnostima, provodio je politiku otklona od Francuske i Velike Britanije i postupnoga priklanjanja Italiji i Njemačkoj, što je rezultiralo pristupanjem Jugoslavije Trojnomu paktu u 25. III. 1941. Zbog toga je vlada Cvetković-Maček svrgnuta u vojnom udaru 27. III., na što su Njemačka i Italija, uz sudjelovanje mađarskih i bugarskih snaga, odgovorile napadom na Jugoslaviju te se ona raspala u kratkotrajnom travanjskom ratu 6.-17. IV. 1941.

Nakon kapitulacije jugoslavenske vojske, zemlja je podijeljena na njemačka i talijanska interesna područja (neka od njih izravno su i anektirana), a pojedini su dijelovi pripojeni susjednim zemljama (među njima i Bačka, koja je vraćena Mađarskoj). Pod ustaškim režimom formirana je Nezavisna Država Hrvatska na čelu s Antom Pavelićem, u koju je nakon ulaska mađarskih snaga u Bačku emigrirao dio inteligencije bačkih Hrvata, dok je Njemačka u Srbiji uspostavila komesarijat, koji je poslije zamijenila kvislinška vlada Milana Nedića. Dio inteligencije bačkih Hrvata emigrirao je u NDH, dok su u Srbiju pobjegli izrazito prosrpski orijentirani bunjevački političari (Martin Matić iz Sombora, Albe Kuntić iz Subotice i dr.), poput ostalih istaknutih probeogradskih dužnosnika. Jugoslavenski kralj Petar II. i vlada izbjegli su u inozemstvo te su ondje nastavili djelovati.

Socijalistička Jugoslavija (tzv. druga Jugoslavija, nova Jugoslavija, Titova Jugoslavija). Emigrantska jugoslavenska vlada i kralj Petar II. iz Londona su nastavili voditi rat preko ostataka kraljevske vojske (četnici) na čelu s Dražom Mihailovićem. Te su postrojbe, međutim, na terenu kolaborirale s njemačkim i talijanskim snagama protiv

komunističkoga pokreta na čelu s Josipom Brozom Titom, a zbog nasilja kraljevske vojske nad Hrvatima i Muslimanima u Hrvatskoj i BiH, nesrpski narodi nisu prihvatili izbjegličku vladu kao svoju. Tako je kralj zadržao potporu samo u Srbiji, dok je Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) s jedinstvenim i militantnim vodstvom na terenu širila vlast: Tito je uspješno organizirao oružani otpor protiv okupacijskih snaga i marionetskih režima M. Nedića i A. Pavelića, a KPJ je od kraja 1942. na ruralnim područjima koje je kontrolirala formirala političko-predstavničke organe vlasti kao temelje buduće federalne organizacije zemlje (Antifašističko vijeće narodnoga oslobođenja Jugoslavije – AVNOJ). Na II. zasjedanju AVNOJ-a 29. IX. 1943. u Jajcu zabranjen je povratak kralju Petru II. u zemlju te su postavljena načela budućega federalnoga ustroja države kao jamstvo nacionalne ravnopravnosti. Titova nacionalna ideologija temeljila se na pravednom rješenju nacionalnoga pitanja u duhu socijalističkoga društvenog uređenja te je – nasuprot srpskoj hegemoniji i jugoslavenskom unitarizmu – kao stupove Jugoslavije naglašavala jednakost i posebnost južnoslavenskih naroda. Među bačkim Bunjevcima pokret otpora imao je izrazitu nacionalnu (protumađarsku), a znatno manje ideološku obojenost.

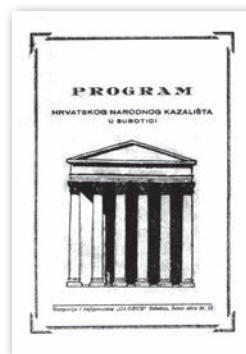
Sprovod Jovana Mikića-Spartaka u Subotici 13. X. 1944.

Budući da su vlade Velike Britanije, SAD-a i SSSR-a priznavale izbjegličku vladu u Londonu kao legalnu vlast koja ne kontrolira teritorij, Tito je u borbi za di-

plomatsko priznanje 1944. pristao na sudjelovanje dijela građanskih stranaka u prijelaznoj vlasti i izborima (sporazum s prijeratnim hrvatskim banom i tadašnjim predsjednikom jugoslavenske izbjegličke vlade Ivanom Šubašićem na Visu 16. VI. 1944.), ali je istodobno na terenu blokirao njihov utjecaj. Privremena vlada *Demokratske Federativne Jugoslavije* (DFJ), u koju su, osim komunista, ušli i nekompromitirani članovi izbjegličke vlade, formirana je u Beogradu 7. III. 1945. i priznata od velikih sila, a DFJ je službeno proglašena 10. III. 1945. na Trećem zasjedanju AVNOJ-a u Beogradu. Kako su komunisti uspostavili apsolutnu moć i politički teror, nekomunistički članovi vlade ubrzo su izašli iz nje, a nakon prvih poslijeratnih izbora 11. XI. 1945., koje su karakterizirali zastrašivanje i izborne prijave, KPJ je uspostavila jednopartijsku saveznu državu sovjetskoga tipa. Na Ustavotvornoj skupštini 29. XI. 1945. dokinuta je monarhija i proglašena je *Federativna Narodna Republika Jugoslavija* (FNRJ), Tito je imenovan za premijera, a 1953. postao je predsjednikom države. Ustav FNRJ donesen je 30. I. 1946., a do početka 1947. doneseni su ustavi svih šest republika. Iako je država imala ustroj federacije, njome je vladala centralizirana KPJ, ali je postojanje šest republika i dviju autonomnih jedinica u Srbiji stvorilo okvir za buduću afirmaciju republičkih državnosti nakon slabljenja centralističkih snaga. Međurepubličke su granice u odnosu na stanje prije Prvoga svjetskoga rata formirane tako da su granice BiH uglavnom ostale nepromijenjene (osim izlaska na more u Bokotorski zaljev na području Sutorine, koji je ustupljen Crnoj Gori), Sandžak je podijeljen između Srbije i Crne Gore, od nekadašnje južne Srbije stvorena je Makedonija, Hrvatskoj je od Italije pripojeno područje Rijeke i veći dio Istre, a dobila je i Međimurje i Baranju (ustupila je istočnom Srijem Srbiji te Boku i južno primorje Crnoj Gori, koja je Srbiji ustupila Metohiju), u Srbiji su 1945. formirane Autonomna Pokrajina Vojvodina i Autonomna Kosovsko-Metohijska Oblast (od 1964. AP Kosovo), dok su Sloveniji pripojeni Prekomurje

i manji dio Istre. Zahtjeve Hrvata u Somboru i Subotici da budu pripojeni federalnoj Hrvatskoj tzv. Đilasova komisija za razgraničenje nije prihvatila. Ponovnim razgraničenjem s okolnim zemljama ustanovljena je i prijeratna trianonska granica prema Mađarskoj, iako je bilo pokušaja Hrvata iz Bajškoga trokuta (Antun Karagić) da privole jugoslavensko komunističko vodstvo da se zauzme za priključenje toga područja Jugoslaviji. Ni ti zahtjevi nisu prihvaćeni jer su smatrani nepotrebni zbog bliskih odnosa dviju socijalističkih zemalja.

Mnogi su se bački Hrvati, osobito ljevičari i oni koji prije rata nisu bili bliski crkvenim krugovima, odmah uključili u novu vlast, ponajviše iz nacionalnih razloga – ponovna oduševljenost zbog nestanka mađarske vlasti. Vodeću ulogu među Hrvatima imali su uglavnom pojedinci iz prijeratne lijevo i projugoslavenski orijentirane mladeži (npr. Balint Vujkov, Matija Poljaković, Antun Vojnić Purčar, Blaško Vojnić Hajduk i dr.) te pripadnici i simpatizeri partizanskoga pokreta poput Geze Tikvickoga, Lajče Jaramazovića i drugih. To vrijedi osobito za sudjelovanje na lokalnim razinama vlasti (do kraja 1960-ih gotovo svi gradonačelnici Subotice bili su Hrvati), ali su neki sudjelovali i u najvišim razinama vlasti (npr. Lajčo Jaramazović, Milan Martinović-Metalac, Geza Tikvicki, pravnik Ivan Vuković, poslije general Đuro Dulić, Vladimir Đanić i dr.). Nova nacionalna politika ravnopravnosti u odnosu na bačke Bunjevce značila je raskid s prijeratnom

Program Hrvatskog narodnog kazališta u Subotici za sezonu 1945./46.

praksom velikosrpskoga nijekanja hrvatstva bačkih Bunjevaca i njihovo slobodno i afirmativno izjašnjavanje kao Hrvata, a osnivaju se mnoga hrvatska kulturna društva u Subotici, Somboru, Beregu, Čonoplji i Tavankutu. U Subotici su utemeljene i novine *Hrvatska riječ* te Hrvatsko kazalište, a organizirana je i školska nastava na hrvatskom jeziku.

B. Vujkov, *Hrvatske narodne pripovijetke (bunjevačke)*, Subotica, 1953.

Prvih je godina komunistička vlast odlučno provodila konfiskaciju i nacionalizaciju imovine, agrarnu reformu i kolonizaciju te prisilnu kolektivizaciju. Uz suđenja ratnim zločincima organizirana su i mnogobrojna politička suđenja i smaknuća, a na tragu odluke savezničkih sila u Potsdamu 1945. njemačka je manjina, kao i iz drugih socijalističkih zemalja, protjerana. Imanja protjeranih Nijemaca u Vojvodini, Baranji i Slavoniji dodjeljivana su kolonistima iz »nerazvijenih krajeva« – u Bačkoj su većina kolonisti bili Srbi, a tek izuzetno Hrvati (Stanišić, Riđica, Sivac, Lemeš). Odbijanje Tita da se podredi Staljinu 1948. izazvalo je podjele u KPJ-u i političke progone, i to ne samo u Jugoslaviji (Goli otok) nego i u Mađarskoj kao satelitu SSSR-a, gdje su vodeći hrvatski i ostali južnoslavenski politički i kulturni djelatnici brutalno proganjani kao titoisti, među kojima je bilo i bačkih Hrvata. Tijekom sukoba sa Staljinom otpočeo je prvi val decentralizacije u obliku uvođenja radničkoga samoupravljanja u poduzećima 1950., a KPJ je 1953. pre-

imenovana u Savez komunista Jugoslavije (SKJ), koji se sastojao od saveza komunista pojedinih republika (poslije i pokrajina).

Slično kao i nakon Prvoga svjetskoga rata, među bačkim je Hrvatima i sad nastupilo razočaranje. Mjesne hrvatske dužnosnike ubrzo su potisnuli srpski politički kadrovi, dolazi do političkih progona i suđenja istaknutoj katoličkoj inteligenciji (subotički procesi križarima 1947.-48.) i isključivanja crkve iz kulturnoga i političkog života. Nacionalizacija imovine osobito je pogodila upravo Bunjevce, čiji su se zemljišni posjedi našli na udaru agrarne reforme, jednako kako i prisilna kolektivizacija na selu, jer su Bunjevci bili dominantno agrarne strukture. Ipak, istodobno je i dio dotadašnje seoske sirotinje i bezemljaša među Hrvatima prvi put došao u posjed zemlje. Sredinom 1950-ih u Subotici prestaju djelovati institucije s hrvatskim predznakom te se gasi nastava na hrvatskom. Velike promjene na selu, socijalistička industrijalizacija u urbanim sredinama i svima dostupan obrazovani sustav prouzročili su i velike migracije hrvatskoga salašarskoga i seoskoga stanovništva u grad te razvoj srednjega sloja. Socijalizam je tako bio ideološki, a Jugoslavija državni okvir u kojima je došlo do najznatnijega prodora modernizacijskih procesa među bačke Hrvate.

Kad je sukob između reformista (Edward Kardelj) i dogmatičara (Aleksandar

Tito i gradonačelnik Subotice Marko Poljaković, 16. IX. 1968.

Ranković) 1962. zaprijetio jedinstvu jugoslavenskoga komunističkoga vodstva, Tito je stao na stranu prvih te je novi val decentralizacije otpočeo donošenjem novoga ustava 1963., kojim je ojačan ideološki sustav društvenoga samoupravljanja, a država preimenovana u *Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju* (SFRJ). Nedovoljno produktivno socijalističko gospodarstvo nastojalo se ojačati uvođenjem tržišnih elemenata 1965., a 1966. Tito je uklonio vodećega srpskoga dužnosnika Rankovića, šefa jugoslavenske tajne službe (Uprava državne bezbjednosti – UDBA). To je dovelo do stanovitve političke liberalizacije i otvaranja državnih granica (Jugoslavija je bila jedina socijalistička zemlja čiji su građani mogli slobodno putovati), pa je višak radne snage (nekoliko stotina tisuća osoba) otišao na rad u zapadnoeuropske zemlje, najviše u SR Njemačku (tzv. *Gastarbeiteri*). Potkraj 1960-ih ustavnim je promjenama započet prijenos znatnih političkih i gospodarskih ovlasti na republike i pokrajine, a unatoč političkim obratima (čistka hrvatskih komunista 1971. tijekom tzv. hrvatskoga proljeća; čistka srpskih, vojvođanskih /među njima i Geza Tikvicki/, slovenskih i makedonskih liberala 1972.), decentralizacija je završena Ustavom iz 1974., kojim je uveden sustav pariteta i proporcionalnosti republika i pokrajina u saveznom tijelima, Vojvodina i Kosovo uzdignuti su gotovo na razinu republika, uz jamstvo da se Ustav mogao mijenjati isključivo konsenzusom. No kako je sjeća hrvatskih proljećara obuhvatila i subotičke Hrvate, čije djelovanje nije bilo političko, već isključivo kulturno (osnutak HKUD-a *Bunjevačko kolo* 1970., obnova kalendara *Subotička danica* 1971.), njezin je rezultat, unatoč proklamiranomu »nacionalnomu ključu« i zastupljenosti vojvođanskih Hrvata u strukturama vlasti (npr. Marko Horvacki, sudac Ustavnoga suda Vojvodine; Antun Milodanović-Dela, subotički partijski sekretar i dr.), bilo obezglavljanje inteligencije bačkih Hrvata te, kao i u Hrvatskoj, posvemašnja »hrvatska šutnja«. Formalno se međunacionalna ravnopravnost na svim razinama vlasti održavala primjenom »nacionalnoga ključa«, tj.

razmjernim sudjelovanjem pripadnika svih nacionalnosti u političkim tijelima, što je na ideološkom planu formulirano parolom o bratstvu i jedinstvu jugoslavenskih naroda i narodnosti. Gospodarska i izvjesna politička liberalizacija od sredine 1960-ih odrazila se i u kulturi i umjetnosti, koje su otvorene za suvremene oblike sa Zapada. Jugoslavija se po tom razlikovala od ostalih komunističkih zemalja, u kojima je i na tom području vladala čvrsta partijska stega.

Pozivnica HKUD-a *Bunjevačko kolo* za Veliko prelo u Subotici 1971.

Vodeća uloga KPJ (SKJ) bila je zajamčena svim jugoslavenskim ustavima, a vojska (isprva Jugoslavenska armija, od 1953. Jugoslavenska narodna armija, JNA), bila je pod strogim partijskim nadzorom i imala je poseban položaj u političkom sustavu, koji je do izražaja došao u vrijeme raspada države. Tito, kojega je Ustav iz 1974. proglasio doživotnim predsjednikom, bio je neupitni autoritet i koncentrirao je oko sebe svu moć sve do smrti 1980. Nakon njega, najviše je tijelo postalo kolektivno Predsjedništvo SFRJ (po jedan član iz svake republike i pokrajine, a do 1988. još i predsjednik Predsjedništva CK SKJ), koji su se jednom na godinu rotirali na mjestu predsjedatelja. Stvarna je politička moć, međutim, bila koncentrirana ponajviše na razini republika i pokrajina, u rukama republičkih i pokrajinskih saveza komunista. Usto, JNA je ostala jedinstvena i »nacionalna«, a uloga savezne vlade (Savezno

izvršno vijeće, SIV) ograničena je uglavnom na ekonomska pitanja.

Ubrzo nakon Titove smrti srpski su komunisti i SANU (Srpska akademija nauka i umjetnosti) otpočeli kampanju protiv Ustava iz 1974. Povod su bile demonstracije na Kosovu 1981., kojima su Albanci tražili da ih se prizna kao konstitutivni narod te da Kosovo postane republika izvan Srbije. Pokušaji savezne vlade Milke Planinc da poboljšaju stanje u gospodarstvu (tzv. Dugoročni program ekonomske stabilizacije 1983.-86.) propali su, a nezaposlenost, vanjski dug, inflacija i štrajkovi bili su u stalnu porastu. U sklopu SANU 1986. nastao je memorandum u kojem je iznesen pogled na stanje srpskoga naroda u Jugoslaviji i određen osnovni smjer rješavanja srpskoga pitanja: centralizacija federacije i prevlast u savezним tijelima, promjene unutarnjih granica te ukidanje autonomija Vojvodine i Kosova. Srpski su se komunisti priklonili nacionalistima na VIII. sjednici CK SK Srbije 1987., kad je vlast preuzeo Slobodan Milošević, koji je čistkama (»diferencijacija«) uspostavio lojalni državni aparat te preuzeo potpunu kontrolu nad medijima u Srbiji. Inscenirajući spontane masovne prosvjede protiv političkih rukovodstava u pokrajinama i drugim republikama (»događanje naroda« ili »antibirokratska revolucija«), srušio je autonomnu vlast u Vojvodini (»jogurt-revolucija«) 5. X. 1988., u Crnoj Gori 11. X. 1989. i na Kosovu 3. III. 1989., dok su pokušaji slamanja vodstava Slovenije, Hrvatske te Bosne i Hercegovine prema istom uzorku doživjeli neuspjeh. Osim smjene hrvatskih kadrova na pokrajinskoj (npr. pokrajinski ministar Franjo Gabrić) i lokalnim razinama te otkaza uposlenicima iz državne uprave i službe (policija itd.), buđenje srpskoga nacionalizma potkraj 1980-ih za

Grb SFRJ

bačke je Hrvate značilo i obnavljanje politike osporavanja hrvatstva Bunjevaca u obliku naglašavanja njihova nacionalne samosvojnosti. Ona je ovaj put, za raz-

liku od međuratnoga razdoblja, uz antihrvatsku propagandu srpskih medija, otprije sekularizirano društvo te već desetljećima prihvaćeni srpski jezični standard, postigla znatne rezultate.

M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Matica srpska, Novi Sad-Subotica, 1990.

Usporedo s političkim promjenama u Jugoslaviji, na međunarodnom je planu u razdoblju 1989.-91. došlo do sloma komunizma u istočnoeuropskim zemljama i njihove demokratizacije, raspušten je vojni savez socijalističkih zemalja – Varšavski pakt, SSSR se raspao, a Rusija je zapala u političku i gospodarsku krizu. Za to je vrijeme Miloševićev pokušaj da ovlada SKJ na XIV. izvanrednom kongresu 22. I. 1990. u Beogradu doveo do raspada partije. Nekoliko mjeseci poslije, na prvim demokratskim i slobodnim izborima u Sloveniji i Hrvatskoj, a nešto poslije i u Makedoniji i BiH, pobjeđuju antikomunističke snage, dok potkraj 1990. u Srbiji i Crnoj Gori plebiscitarnu potporu dobivaju Miloševićevi preimenovani komunisti – Socijalistička partija Srbije (SPS) te njegovi sateliti u Crnoj Gori. Suočen s »antisocijalističkim« i »nacionalističkim« pokretima, vrh JNA povezuje se sa srpskim vodstvom, koje velikosrpsku poziciju maskira pozivom na jugoslavensko jedinstvo. Iako je potkraj 1989. savezna vlada Ante Markovića uspjela znatno poboljšati ekonomsku situaciju (konvertibilnost jugoslavenskoga dinara, zaustavljanje inflacije), politički je raskol

taj uspjeh učinio uzaludnim te je do kraja 1990. ona izgubila stvarnu moć.

Rad Predsjedništva SFRJ, u kojem je Srbija kontrolirala 4 glasa, te Skupštine SFRJ, koja je odlučivala konsenzusom, bio je blokiran, a nakon višemjesečnih neuspjelih pregovora republičkih predsjednika o preuređenju Jugoslavije (konfederalni model zastupali su Slovenija i Hrvatska, a centralistički Srbija), Srbija je u svibnju 1991. izazvala ustavnu krizu pokušavajući spriječiti Sjepana Mesića, hrvatskoga člana Predsjedništva SFRJ, da zauzme funkciju predsjedatelja. Slovenija i Hrvatska su nakon referenduma proglasile neovisnost 25. VI. 1991. No još sredinom 1990-ih Srbija i Crna Gora uz pomoć JNA potiču pobunu srpskoga stanovništva u Hrvatskoj («balvan-revolucija») i BiH, što je bio uvod u ratove. Najprije je vođen ograničeni desetodnevni rat u Sloveniji 27. VI. – 6. VII., nakon čega se snage JNA povlače u Hrvatsku. Od rujna 1991. u njoj se vodi posvemašnji rat, uz golema razaranja (što simbolizira do temelja srušeni Vukovar) i desetke tisuća ubijenih. Do tada je JNA već ostala

bez nesrpskih časnika i popunjavala se ne-regularnim srpskim postrojbama, uz prisilnu mobilizaciju pričuvnoga sastava, među ostalim i hrvatskoga stanovništva u Bačkoj – mnogi od njih nisu se odazivali vojnim pozivima za »vojne vježbe« u Hrvatskoj ili su bili šikanirani u postrojbama, a nekoliko ih je desetaka ujesen 1991. poginulo u Hrvatskoj, u ratu u kojem je Srbija nijekala sudjelovanje. Nakon okupacije gotovo trećine teritorija Hrvatske, s kojega je protjerano nesrpsko stanovništvo i na kojem je proglašena Republika Srpska Krajina, koju je kontrolirala Srbija, rat u Hrvatskoj zaustavljen je Sarajevskim primirjem 2. I. 1992. kao dio Vance-Owenova mirovnoga plana. Nepuna dva tjedna poslije počeo je proces međunarodnoga priznanja neovisnosti Slovenije i Hrvatske, koje su postale članicama Ujedinjenih naroda 22. V. 1992. Samoproklamirana Republika Srpska Krajina nestala je u hrvatskim vojnim akcijama Bljesak i Oluja 1995. te tijekom mirne reintegracije hrvatskoga Podunavlja 1995.-98.

Na većem dijelu BiH još su za vrijeme rata u Hrvatskoj stvorene paralelne srpske strukture vlasti, a većina snaga JNA iz Hrvatske povukla se u BiH, kamo su poslani i svi srpski časnici podrijetlom iz te zemlje. Nakon što se većina stanovništva BiH na referendumu izjasnila za neovisnost (uglavnom Bošnjaci i Hrvati, dok je većina Srba bojkotirala referendum) te sporadičnih oružanih sukoba, koji su trajali još od jeseni 1991. (do prvoga je došlo u studenom kad je JNA, u sklopu vojnih operacija na dubrovačkoj bojišnici, do temelja srušila hrvatsko selo Ravno

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

u istočnoj Hercegovini), a intenzivirani su nakon prestanka rata u Hrvatskoj, početkom travnja JNA i Srbija počele su posvećenu masovnu brutalnu agresiju na BiH, praćenu »etničkim čišćenjem« (simbol čega je genocid na Bošnjacima u Srebrenici) i gubitkom stotine tisuća života. Bosnu i Hercegovinu priznale su zemlje Europske zajednice 6. IV. 1992., a u UN je primljena istog dana kad i Hrvatska i Slovenija. Rat je završen sklapanjem mirovnoga sporazuma u Daytonu 21. XI. 1995., kojim je BiH podijeljena na dva entiteta (Republika Srpska i Federacija BiH) te Distrikt Brčko.

Makedonija je nezavisnost proglasila na referendumu 8. IX. 1991., a proces međunarodnoga priznanja počeo je 1992. Članica UN-a postala je 8. IV. 1993.

U međunarodnim odnosima Titova je Jugoslavija bila prirodno priklonjena ostalim socijalističkim zemljama, ali je odbijanje jugoslavenskoga vodstva da se podredi SSSR-u 1948. uzrokovalo sovjetsku blokadu Jugoslavije. Nakon Staljinove smrti 1953. odnosi s SSSR-om poboljšani su, s povremenim krizama zbog jugoslavenskih osuda sovjetskih vojnih intervencija u Mađarskoj 1956. i Čehoslovačkoj 1968. Odnosi sa SAD-om i Velikom Britanijom isprva su bili zategnuti zbog ulaska Jugoslavenske armije u Julijsku krajinu i Korušku 1945. (jer je na te dijelove Italije i Austrije Jugoslavija polagala pravo pozivajući se na njihov etnički sastav) te zbog sukoba oko Slobodnoga Teritorija Trsta 1947.-54. Za vrijeme sovjetske blokade Tito je primao gospodarsku pomoć zapadnih zemalja, a od sredine 1960-ih održavao je s njima dobre odnose, uspijevajući ih ekonomski kapitalizirati kroz zajmove koji su omogućivali funkcioniranje nekonkurentnoga jugoslavenskoga gospodarstva. U drugoj polovini 1950-ih Jugoslavija je bila među osnivačima pokreta nesvrstanih zemalja, koji se zauzimao protiv dominacije velikih sila na svjetskoj političkoj pozornici, a u blokovski podijeljenoj Europi jugoslavenska politika nesvrstanih i neutralnosti bila je čimbenik sigurnosti i imala je međunarodni ugled. Usto, zahvaljujući

neutralnosti Jugoslavije i vodećoj ulozi u Pokretu nesvrstanih, jugoslavenska su poduzeća izvozila i na zapadna i na istočnana tržišta te izvodila građevinske radove u mnogobrojnim velikim infrastrukturnim i industrijskim projektima u Africi i Aziji.

Nakon konačnoga razgraničenja s Italijom u Istri (1947. i 1954.) Jugoslavija je obuhvaćala oko 255.800 km². Prema posljednjem popisu stanovništva (1991.) imala je oko 23,5 milijuna stanovnika, od čega Srba 36,2%, Hrvata 19,7%, Muslimana (Bošnjaka) 9,8%, Albanaca 9,2% (procjena), Slovenaca 7,4%, Makedonaca 5,8%, Crnogoraca 2,3%, Mađara 1,6% i dr., a prema vjerskoj pripadnosti pravoslavaca 45,4%, katolika 30,8% i sunitiskih muslimana 17%.

Srpsko-crnogorska zajednica (tzv. treća Jugoslavija, krunja Jugoslavija, najnovija Jugoslavija). Dok je osamostaljivanje Slovenije i Hrvatske 1991. te BiH i Makedonije 1992. međunarodna zajednica prihvatila kao dezintegraciju SFRJ, vodstvo je Srbije, želeći opravdati rat za teritorije i etničko čišćenje u Hrvatskoj i BiH, inzistiralo na tome da su novonastale države odcijepljeni dijelovi prijašnje države te da njezini preostali dijelovi – Srbija (s Vojvodinom i Kosovom, čija su vodstva srušena 1988.-89.) i Crna Gora zadržavaju pravni kontinuitet sa SFRJ. Na tragu toga 27. IV. 1992. proglašena je *Savezna Republika Jugoslavija* (SRJ), koju su činile dvije federalne jedinice – Srbija i Crna Gora. Obuhvaćala je oko 102.000 km² i imala 10,4 milijuna stanovnika, od čega Srba 62%, Albanaca 17% (procjena), Crnogoraca 5% i dr. SRJ je zbog sudjelovanja u ratu u BiH bila pod međunarodnim trgovinskim embargom 1992.-95. te politički izolirana. Vlast je čvrsto držao Slobodan Milošević i njegova SPS sa satelitskim partijama (među kojima je bila i Bunjevačka i šokačka stranka), a nominalno demokratske institucije bile su za autoritarni režim tek fasada. Kako je u unutarnjim od-

Grb SRJ

Savezna Republika Jugoslavija

nosima dominirala Srbija, crnogorsko se vodstvo od 1997. postupno osamostaljuje – uvodi vlastit finansijski sustav, uspostavlja vlastitu policiju i graničnu kontrolu te je zajednička država praktički prestala funkcionirati. U oružanim sukobima Vojске Jugoslavije protiv albanskih pobunjenika u drugoj polovini 1990-ih ginuli su i ročnici bački Hrvati. Zbog organiziranoga etničkoga čišćenja i eskalacije nasilja nad albanskim civilima koje su na Kosovu provodile srpske vojne, policijske i paravojne snage tijekom sukoba sa albanskom Oslobođilačkom vojskom Kosova (OVK) 1998.-99., snage NATO-a tijekom tri mjeseca 1999. bombardirale su strateške ciljeve u SRJ, nakon čega su se jugoslavenske vlasti povukle s Kosova, na kojem je uspostavljena međunarodna uprava UN-a. Nakon rušenja Miloševićeva režima u jesen 2000. i demokratizacije zemlje, SRJ je primljena u međunarodne organizacije, a sljedeće su se godine sve države bivše Jugoslavije složile da su ravnopravne sljednice SFRJ. SRJ je 4. II. 2003. preuređena u državnu zajednicu pod imenom Srbija i Crna Gora, koja je pak prestala postojati nakon što se Crna Gora na referendumu 2006. opredijelila za neovisnost. Kako od 1999. Srbija više nema ovlasti na Kosovu, i Skupština

Kosova je proglasila neovisnost 2008., što je ujedno i posljednji element jugoslavenskoga dezintegracijskoga mozaika.

Budući da se postojanje SRJ uglavnom podudara s Miloševićevim režimom, vlasti su u njoj nijekale postojanje Hrvata u Bačkoj i snažno su podupirale subetnički identitet Bunjevaca pružajući tomu političkomu projektu punu institucionalnu, materijalnu i medijsku potporu. Dionici Miloševićeve vlasti bili su i neki bački Bunjevci – u prvoj polovini 1990-ih najpoznatija je bila Ana Prčić, predsjednica Općinskoga odbora SPS-a u Subotici, članica Glavnoga odbora te Izvršnoga odbora Glavnoga odbora SPS-a 1990.-96 te zastupnica u Vijeću građana Savezne skupštine 1992.-93., dok je u drugoj polovini 1990-ih to bio Ivan Sedlak, koji je, kao član Jugoslavenske udružene ljevice (JUL), u Vladi Srbije bio ministar bez lisnice zadužen za ljudska i manjinska prava 1997.-2000., u vrijeme najteže represije nad kosovskim Albancima. Demokratizacija društva tijekom posljednjih godina postojanja SRJ, kojoj su i bački Hrvati dali prinos, obuhvatila je i poboljšanje položaja manjina pa je 26. II. 2002. donesen savezni Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, nakon kojega Hrvati postaju priznatom manjinom i izgrađuju vlastite manjinske institucije.

Feljton beogradskih *Večernjih novosti* o Bunjevcima, 1996.

Iako SRJ, osim imena, nije imala ništa s jugoslaventvom, već je funkcionirala kao srpska država, ona je zadržavala privid jugoslaventstva i u međunarodnim

okvirima i na unutarnjem planu. Tek su pad Miloševića u jesen 2000. i demokratizacija zemlje značili potpuno napuštanje jugoslavenske ideje i od znatna dijela nersrpskoga stanovništva. Tako su se i mnogi bački Bunjevci koji su se dotad izjašnjavali kao Jugoslaveni na popisu 2002. izjasnili ili kao Hrvati ili kao Bunjevci, pri čemu je ovo drugo ili nastavak nacionalne mimikrije ili posljedica neizgrađenosti hrvatskoga nacionalnoga osjećaja. Tek su formalni prestanak postojanja SRJ i brisanje njezina imena s političke karte svijeta 2003. raspršili i posljednje iluzije jugoslavenstva te je ono marginalizirano u svih južnoslavenskih naroda, pa tako i među Bunjercima u Bačkoj, koji se od tada jasno profiliraju kao Hrvati ili kao Bunjevci nehrvati.

Značenje Jugoslavije i njezino mjesto u povijesti bačkih Hrvata. Poput ostalih rubnih Hrvata, napose onih u Dalmaciji i Istri, i bački su Hrvati u zanosu kidali veze s Austro-Ugarskom 1918. i oduševljeno prihvatili stvaranje jugoslavenske države, vjerujući da time postižu nacionalno oslobođenje. Njihova su očekivanja bila drukčija od očekivanja većine Hrvata iz nepriznate Države Slovenaca, Hrvata i Srba, koji su, ugroženi neskrivenim teritorijalnim pretenzijama Italije, Mađarske i Srbije, pristali na nedefinirane uvjete ujedinjenja s Kraljevinom Srbijom.

Nakon što su Trianonskim mirovnim ugovorom bački Hrvati podijeljeni u dvije države, granična je crta razvoj dotad jedinstvene zajednice usmjerila u različitim pravcima jer je za Hrvate u Bajskom trokutu stvaranje jugoslavenske države i okljaštrene Mađarske značilo nesmiljeni i brutalniji nastavak prijeratne mađjarizacije.

U prvoj je jugoslavenskoj državi, međutim, među bačkim Hrvatima »poslije prvoga oduševljenja i idealizma nastupilo razočaranje« (B. Gabrić), jer je Beograd promatrao Bačku (koja je s Baranjom i Banatom činila tadašnju Vojvodinu) kao isključivo srpsku zonu interesa u monarhijskoj Jugoslaviji. Poput Mađara, i Srbi su se protivili integraciji bačkih Bunjevaca u hrvatsku naciju, a metode vladanja i ciljevi

Reklama za *Hrvatske novine*, 1926.

srbijanskih vlasti u Bačkoj vrlo su se malo razlikovali od prijeratnih mađarskih, pa su praktično mađjarizacijski nasrtaji zamjenjeni srbizacijskima. No kako su Hrvati u monarhijskoj Jugoslaviji bili konstitutivni i drugi po brojnosti narod, asimilacijske je ciljeve beogradskim vlastodržcima bilo teže ostvariti te su nove političke prilike omogućile da se u svega nekoliko godina u Bačkoj osnuje veći broj bunjevačkih i šokačkih društava i institucija, koje su djelovale u hrvatskom duhu ili su u svojem nazivu imale i hrvatski atribut, kao i veći broj podružnica hrvatskih društava i političkih stranaka iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine (Hrvatska pučka stranka, Hrvatska seljačka stranka, Hrvatsko kulturno društvo *Napredak*, Hrvatski radiša itd.). Odgovor vlasti bio je postavljanje birokratskih zapreka kako bi se otežalo njihovo osnivanje i djelovanje te istodobno jačanje bunjevačkoga subetničkoga identiteta osnivanjem paralelnih institucija. Međutim, unatoč raznim oblicima institucionalne angažiranosti u razbijanju identitetske jezgre bačkih Hrvata, život u zajedničkoj južnoslavenskoj državi, Katolička crkva te, od druge polovice 1920-ih, djelovanje HSS-a omogućili su političko, kulturno i nacionalno povezivanje bačkih Hrvata s ostalim Hrvatima u tadašnjoj Jugoslaviji. Tako se bački Bunjevci, nakon poslijeratnoga razdoblja jugoslavenstva, u golemoj većini 1930-ih godina čvrsto nacionalno integriraju u hrvatsku naciju (u bačkih Šokaca hrvatska nacionalna integracija nikad nije bila prijeporna), prihvaćajući općehrvatska

protivljenja posvemašnjoj dominaciji srpskoga kao relativno najbrojnijega naroda u Jugoslaviji i zauzimanje za ravnopravan položaj hrvatskoga naroda u državi. Tako je monarhijska Jugoslavija bila državni okvir koji je omogućio punu integraciju bačkih Hrvata u hrvatsku naciju, a vrhunac njihove nacionalne svijesti u cjelokupnoj povijesti hrvatstva u Bačkoj jesu posljednje godine postojanja Kraljevine Jugoslavije. Tek malen broj bačkih Bunjevaca nije prihvatio hrvatstvo kao nacionalni okvir, već je zadržao jugoslavenski, ali u dva oblika: u prvom slučaju riječ je o uglavnom o osobama koje su na različite načine bile vezane za kraljevski režim i njegovo shvaćanje Jugoslavije kao proširene Srbije, dok je druga skupina, koju su činili neki prijeratni nacionalni radnici (Mijo Mandić, Matija Išpanović i dr.) te mlađa ljevičarski i antiklerikalno orijentirana inteligencija, prihvatila Jugoslaviju kao svoj glavni nacionalno-identifikacijski okvir (Barnaba Mandić, Balint Vujkov, Blaško Vojnić Hajduk, Marko Peić /Tukuljac/, Antun Vojnić Purčar i dr.).

Povratak u mađarski državni okvir za vrijeme Drugoga svjetskoga rata značio je za bačke Hrvate tuđinsku vlast te su s velikom oduševljenjem prihvatili obnavljanje Jugoslavije. Kako su komunisti u nacionalnom pogledu proklamirali politiku bratstva i jedinstva, dokinuli su prakse prijašnjih država i njihovih politika u denacionalizaciji Bunjevaca i Šokaca, priznali su njihovu pripadnost hrvatskomu narodu i osnovali više hrvatskih društava i institucija. Međutim, otvoreno priznavanje hrvatstva za bačke je Hrvate trajalo do sredine 1950-ih, kad se, kao rezultat socijalističkoga jugoslavenstva, hrvatske institucije u Vojvodini gase, poput institucija ostalih južnoslovenskih naroda izvan matičnih republika.

Socijalističko uređenje Jugoslavije rezultiralo je afirmacijom hrvatstva u prvim poslijeratnim godinama u socijalističkoj Mađarskoj te, kao u Jugoslaviji, prestanak prakse identitetskoga razbijanja Hrvata kroz subetničke forme, u ovome slučaju bunjevačke i šokačke. Međutim, sukob

jugoslavenskoga komunističkoga vodstva s SSSR-om 1948. rezultirao je brutalnom represijom, političkim progonom i zatvaranjem vodećih hrvatskih (i srpskih) kulturnih i političkih djelatnika u južnoj Mađarskoj, koji je trajao do kraja staljinističke ere Mátyása Rákosija 1956. Nakon toga razvoj Hrvata u Bajskom trokutu određen je ukupnim jugoslavensko-mađarskim državnim odnosima, ali se pod krinkom srpsko-hrvatskoga jezičnoga unitarizma u jugoslavenskim manjinskim školama u Mađarskoj, u kojima je prevladavao srpski nastavni kadar, nastojala oslabiti hrvatska nacionalna svijest, prije svega njezin jezični element.

Folklorna sekcija OŠ *Matko Vuković* u Subotici 1960-ih

U daljnjem razvoju bačkih Hrvata u socijalističkoj Jugoslaviji brojni čimbenici utjecali su na smanjenje ukupnoga broja Hrvata i slabljenje hrvatske nacionalne svijesti: sekularizacija društva i marginalizacija Katoličke crkve; politički progoni, osobito početkom 1970-ih, kad je inteligencija bačkih Hrvata desetkovana; jedinstvena jezična srpsko-hrvatska politika, u kojoj je u Vojvodini primjenjivana isključivo »istočna«, tj. srpska standardnojezična varijanta; političko, gospodarsko i kulturno zatvaranje u republičke okvire oslabilo je veze s Hrvatima izvan Hrvatske; izrazito mješovit nacionalni sastav stanovništva u Vojvodini i povećanje broja etnički miješanih brakova; ideologija jugoslavenstva, koja je 1980-ih naišla na pogodno tlo u nacionalno nehomogenim sredinama, osobito ondje gdje su Hrvati bili u brojčanom slabijem položaju i dr. Zbog toga je došlo do

znatnoga smanjenja broja Hrvata u Bačkoj te je njihov broj do 1981. u odnosu na poslijeratno vrijeme prepolovljen.

Reafirmacijom politike bunjevačke samosvojnosti, koju je provodio Slobodan Milošević tijekom 1980-ih, državna je potpora denacionalizaciji Bunjevaca ponovno kulminirala tijekom raspada SFRJ. Protuhrvatska medijska propaganda tijekom posljednjih godina socijalističke Jugoslavije i rat u Hrvatskoj bili su čimbenici koji su snažno utjecali na daljnje smanjenje broja Hrvata, uz prisilnu mobilizaciju i egzistencijalni strah (gubitak zaposlenja, fizičko i verbalno zlostavljanje, bombe postavljane pred katoličke crkve i sl.).

S raspadom SFRJ 1991., Hrvati u Bačkoj postaju nepriznata manjina bez definiranoga statusa i institucionalnoga ustroja sve do 2002. Zbog ratnoga okruženja i položaja u kojem se našla Republika Hrvatska u prvim godinama nakon raspada SFRJ te potpune odsječenosti od nje, ostali su i bez mogućnosti zaštite od strane matične domovine. Tada se afirmiraju modeli koji su postojali i u razdoblju Kraljevine Jugoslavije u osnivanju paralelnih, bunjevačkih nehrvatskih društava i institucija financiranih od strane države. Istodobno se prema Hrvatima postupalo destruktivno gotovo u svakom društvenom segmentu, a postaju i predmetom etnički motiviranoga, verbalnoga i fizičkoga nasilja, napose u prvoj polovini 1990-ih.

Prestanak postojanja Jugoslavije i konačno formiranje hrvatske i srpske nacio-

Dužijanica u Subotici 1968.

nalne države potkraj XX. i početkom XXI. st. doveli su bačke Hrvate u neželjeni položaj nacionalne manjine, što im u vrijeme stvaranja jugoslavenske države nije bilo ni u primislima, kada je primarni identifikacijski okvir bila nastajuća zajednica južnoslavenskih naroda, a ne vjerski i kulturno posve različita Srbija. Zasigurno je i to jedan od razloga duljega zadržavanja jugoslavenstva i žali za Jugoslavijom u znatna broja bačkih Hrvata, jer su kao nacionalna manjina u Srbiji postali objektom asimilacijske politike različitih oblika. Nakon dezintegracije Jugoslavije 1991. dolazi do daljnjega smanjenja broja Hrvata u Bačkoj te su se našli u položaju sličnom onomu u kojem su bili njihovi sunarodnjaci u Bajskom trokutu u vrijeme stvaranja neovisne, ali teritorijalno smanjene i u ratu poražene Mađarske 1920. – postali su predmet revanšističke politike većinskoga naroda. To ne mogu znatno ublažiti ni mehanizmi međunarodnopravne i bilateralne zaštite od strane Republike Hrvatske od sredine 2000-ih godina, koji ostaju ograničenoga dosega.

Lit.: P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini od najstarijih vremena do 1929. godine*, Zagreb, 1930; A. Mitrović, *Razgraničenje Jugoslavije sa Mađarskom i Rumunijom 1919-1920*, Novi Sad, 1975; *Hrvatski leksikon*, 1, Zagreb, 1996; D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, 1999; *Hrvatska enciklopedija*, 5, Zagreb, 2003; Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.*, Zagreb, 2006; M. Bara, T. Žigmanov, *Hrvati u Vojvodini u povijesti i sadašnjosti – osnovne činjenice*, Subotica, 2009; D. Bogdanović, B. Kovačević-Vučo, *Zloupotrijebljene institucije : ko je bio ko u Srbiji 1987-2000. godine*, Beograd, 2011; T. Žigmanov, *Osvajanje slobode : Hrvati u Vojvodini deset godina nakon listopadskog prevrata 2000.*, Subotica, 2011.

S. Bačić

JUGOSLOVENSKI NACIONALNI LIST, provladino informativno političko-ekonomsko glasilo koje je izlazilo u Subotici potkraj 1930-ih. Prvi se broj pojavio 1. X. 1937., a zadnji nosi datum 10. XII. 1939. Nije izlazio redovito pa je 1938. objavljen samo 21 broj, a u 1939. tek 9 brojeva. Odgovorni urednik bio je Vojislav Tot, a izdavač Đorđe Petreš. Adresa uredništva bila je u Manojlovićevoj ulici br. 7. Izlazio je na 8 strana, a tiskan je u subotičkoj tiska-

ri Braća Fišer. Prenosio je stajališta vlade, tj. predsjednika Milana Stojadinovića, pa je financiran iz državnih izvora. Propagirao je političke akcije Jugoslavenske radikalne zajednice (JRZ) i Jugoslavenskoga radničkoga saveza (JUGORAS), agitirajući prema radništvu u težnji da ga udalji od utjecaja komunista. Kako je tiskan latiničom, ciljna su mu skupina bili bunjevački Hrvati u Subotici. List je ubrzo prestao izlaziti nakon sporazuma Cvetković-Maček i formiranja Banovine Hrvatske 26. VIII. 1939., jer je tada konačno napuštena ideologije unitarnoga jugoslavenstva te je započeta federalizacija zemlje.

Lit.: T. Kolozsi, *Szabadkai sajtó (1919-1945)*, Újvidék, 1979; D. Popov, *Srpska štampa u Vojvodini 1918-1941*, Novi Sad, 1983.

S. Mačković

JUGOSLOVENSKI NAROD, međuratni list unitarističke jugoslavenske orijentacije. Pokrenut je u Subotici 27. III 1934., ali se, unatoč podnaslovu »nezavisni nacionalno-politički list«, brzo kompromitirao kao politikantsko i potkupljivo glasilo. Osnivač i glavni urednik bio je Đura Dragović, koji je, prije nego što je došao u Suboticu, osuđivan u Vrbovskom, Ogulinu, Zagrebu i Sarajevu zbog prijevара i ucjena građana da se pretplaćuju na listove koje je izdavao. Primjerice, u Sarajevu je ucjenjivao građane da se pretplate na njegov list *Jugoslovensko bratstvo*, koji je objavljivao pod okriljem Jugoslavenske nacionalne omladine (JUNAO). S njim je surađivao i brat Marko Dragović. List je 15. II. 1935. iz Subotice preseljen u Novi Sad, gdje se povremeno pojavljivao do 15. IX. 1938., jedno je vrijeme izlazio i kao *Vojvođanski glasnik*, a zadnji je broj izašao 14. I. 1941. Bavio se aktualnim lokalnim temama, čvrsto stojeći na pozicijama unitarnoga jugoslavenstva. U tom je duhu i članak *Snovi Jose Šokčića o podeli Vojvodine* (br. 34, 4. VII. 1935.), u kojem stoji da se jugoslavenski »nacionalisti« najoštrije protiv želji subotičkih Hrvata da se Subotica i Sombor pripoje Hrvatskoj.

Lit.: T. Kolozsi, *Szabadkai sajtó (1919-1945)*, Újvidék, 1979; D. Popov, *Srpska štampa u Vojvodini 1918-1941*, Novi Sad, 1983.

S. Mačković

JUGOSLOVENSKI ŽIVOT, međuratni subotički tjednik, koji je izlazio 29. III. – 16. VIII. 1936. Izdavalo ga je Subotičko sokolsko društvo, a bio je posvećen Vidovdanskomu sokolskomu sletu u Subotici, koji je priređen 27. – 29. VI. 1936. Objavljeno je ukupno 16 brojeva, koji su besplatno slani sokolskim društvima u zemlji. Glavni i odgovorni urednik bio je Vasa Jović, a vlasnik Nenad Rajić Nestor. Tiskala ga je Gradska štamparija Subotice. Uz informacije o tijeku priprema za održavanje sleta, donosio je i druge kraće priloge o gospodarstvu, o životu na salašima, ali i davao ocjene cjelokupnoga stanja društva. List je nastupao s izrazito režimskih i nacionalističkih pozicija jugoslavenskoga unitarizma, sukladno zadaći *Sokola* u širenju tjelovježbe i nacionalne kulture. O Bunjevcima je pisao u nekoliko navrata, pri čemu je posebno karakterističan članak *Bunjevci su Jugosloveni* u zadnjem broju lista, u kojem naglašava

Jugoslovenski život, 21. VI. 1936., Subotica

da su Bunjevci »Jugosloveni«, a ne Hrvati, »jer kao takvi i nisu došli u ovu ravnicu«. List je bio pokušaj režimske propagande u vrijeme pripreme i održavanja velike narodne proslave 250 godina od glavne seobe bunjevačkih Hrvata u Bačku, koja je organizirana 14.-16. VIII. 1936. u Subotici.

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F:47. I 4224/936.

Lit.: D. Popov, *Srpska štampa u Vojvodini 1918-1941*, Novi Sad, 1983.

S. Mačković

JUGOSLOVENSKO NACIONALNO DRUŠTVO BISKUP IVAN ANTUNOVIĆ, subotička udruga bunjevačke mladeži iz sredine 1930-ih. Pokrenuli su je studenti Pravnoga fakulteta u Subotici. Od 1934. financijski je podupiralo mjesečnik za književnost i kulturu *Bunjevačko kolo* (izlazi 1933.-36.) i njegov je izdavač. Društvo je te godine od gradskoga vijeća zatražilo potporu za jedini bunjevački časopis, ali ne financijsku, nego u obliku lokala u nekoj zgradi u vlasništvu grada te lokala ili dviju prostorija za uredništvo lista. Poglavarstvo grada odbilo je molbu, ali je dopustilo Društvu da sjednice održava u prostorijama Gradske činovničke udruge u zgradi Gradske muzičke škole. Društvo je objavilo i jedino godište (za 1935. god.) *Biskupa Ivana Antunovića kalendara* (Subotica, 1934.), koji je uredio Balint Vujkov.

Pečat Jugoslovenskog nacionalnog društva *Biskup Ivan Antunović*

Članovi Društva bili su Mate Brčić Kostić, Barnaba Mandić, Jovan Mikić, Lazar Matijević, Marko Peić Tukuljac, Josip Puzić, Stipan Prčić, Albe Rudinski, Pavle Rudinski, Joso Šokčić, Stipan Tikvicki, Julije Tumbas, Balint Vujkov i dr. Većina njih u to je vrijeme bila projugoslavenski orijentirana, ali ne unitarno, nego u skladu sa shvaćanjima Ivana Antunovića, a k tomu nisu bili bliski hrvatskim crkvenim krugovima u Subotici. No mnogi od njih već su tada, a osobito u poslijeratnim godinama, bili važni kao hrvatski kulturni djelatnici.

Izvor: Privatna arhiva Lj. Vujkovića Lamića.

Lit.: *Bunjevačko kolo*, 1933-1936, Subotica; »*Biskupa Ivana Antunovića kalendar za prostu godinu 1935*, Subotica, 1934.

Lj. Vujković Lamić

JUKIĆ, plemićka porodica. Plemićka darovnica Lazara Jukića proglašena je u Bačkoj županiji 1775. god.

Lit.: Gy. Dudás, A bácskai nemes családok, *Bács-Bodrogh megyei Történelmi Társulat évkönyve*, 4/1893, Zombor.

S. Bačić

JUKIĆ, Stipan (Donji Bitelić kraj Sinja, 30. IV. 1939.), sveučilišni profesor, pedagog. U vrijeme kolonizacije iz Dalmacije u Vojvodinu 1946. doselio se u Sivac s obitelji svojega strica Ivana Jukića, koji je preuzeo brigu za njegov odgoj i školovanje. Osnovnu školu završio je u Sivcu, a učiteljsku u Somboru. Nakon toga godinu je dana radio u OŠ *Vladimir Nazor* u Đurđinu, u izdvojenom nepodijeljenom odjelu na salašu u Kopilovoj školi. Nakon studija pedagogije na Filozofskom fakultetu u Beogradu bio je profesor učiteljske škole u Prijedoru, radio je i u tamošnjoj gimnaziji, a 1966. prešao je u učiteljsku školu u Somboru. Tamo je inicirao opremanje učiteljske škole koja je u to vrijeme bila tehnički najsuvremenije opremljena škola u Jugoslaviji (elektroničke učionice za programiranu nastavu, fonolaboratorij za strane jezike, interna televizija koja je povezivala sve učionice, sustav respondera i AV katedre u svim učionicama s grafoskopom, episkopom, magnetofonom i dijaprojektorom). Bio je prosvjetni savjetnik razredne nastave u Međuopćinskom prosvjetno-pedagoškom zavodu u Somboru 1970.-73.

S otvorenjem Pedagoške akademije u Somboru 1973. izabran je za predavača, a zatim i za profesora. Istodobno se u Beogradu upisao na poslijediplomski studij, koji je završio obranom magistarske teze *Pedagoški i ekonomski aspekti uvođenja moderne obrazovne tehnologije u nastavi pedagoških nauka* (1977.). Na istom je fakultetu obranio i doktorsku disertaciju *Jedinstvo i zajedništvo u sistemu i politici odgoja i obrazovanja u SFR Jugoslaviji* (1986.). Bio je savjetnik u sektoru za obrazovanje, znanosti i kulturu u Predsjedništvu Centralnoga komiteta Saveza komunističke Jugoslavije 1980.-87. Istodobno je bio vanjski suradnik na Pedagoškoj akademi-

ji u Somboru, a zatim i u Beogradu. Od 1987. je zamjenik predsjednika Prosvjetnog savjeta SAP Vojvodine, i kao vanjski suradnik predaje na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Nakon godinu dana na tom je fakultetu zasnovao radni odnos, isprva u zvanju docenta, a poslije i kao izvanredni i redoviti profesor. Predavao je i na Učiteljskom fakultetu u Jagodini 1983.-2001. Bio je predavač na poslijediplomskim studijima na sveučilištima u Novom Sadu i Beogradu. U mirovinu je otišao 2004.

Posebno je zapažen njegov rad s mladima, nastavnicima i roditeljima. Održao je mnoga predavanja na znanstvenim i stručnim skupovima u zemlji i inozemstvu. Objavio je desetak knjiga i više od 200 stručnih i znanstvenih radova u zbornicima i stručnoj periodici: *Pedagoška stvarnost* (Novi Sad, 1978., 1983.-84, 1986, 1988.-90., 1992., 1995., 1997.-2000., 2002.-04.), *Dometi* (Sombor, 1980., 1982.), *Ekonomika obrazovanja* (Beograd, 1985.), *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja* (Beograd, 1987.), *Norma* (Sombor, 1990.), *Misao* (Novi Sad, 1991.), *Nastava i vaspitanje* (Beograd, 1992., 1995.), *Pedagogija* (Beograd, 1997., 1999.-2001.), *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* (1998.-99., 2002.).

Tijekom rada dvaput je nagrađivan za postignute rezultate: za ukupni stručni i društveni rad nagrađen je Ordenom rada sa srebrnim vijencem 1971., a dobitnik je i diplome za životno djelo Društva pedagoga Srbije *Vojislav Bakić* 1999. Kao umirovljenik živi u Splitu.

Djela: *Savremena nastavna tehnologija u obrazovanju nastavnika*, Novi Sad, 1984; *Jedinstvo i zajedništvo u sistemu vaspitanja i obrazovanja u Jugoslaviji*, Novi Sad, 1989; *Učenje učenja u nastavi*, Beograd, 1995; *Učenje učenja : šta nastavnik treba da zna i da radi da bi učenje učenika bilo uspješno : edukativna radionica za nastavnike*, Novi Sad, 1998; *Učenje učenja : edukativne radionice za roditelje*, Novi Sad, 1999; *Didaktika : izbor tekstova*, Jagodina, 1998; *Nastava u kojoj učenik misli*, Vršac, 2001; *Pedagogija*, Novi Sad, 2005; *Didaktičko-metodički fragmenti*, Vršac, 2005; *Didaktičko-metodički aspekti organizacije nastave u kombinovanim odelenjima*, Novi Sad, 2006.

Lit.: <http://www.sivac.net/doktorinauka.htm>.

M. Đanić

JUKIĆ MANIĆ, Josip (Manić, Jukić, Josso, Josica) (Subotica, 2. VII. 1841. – Subotica, 19. IV. 1881.), svećenik, pjesnik, narodni preporoditelj. Plemičkoga je podrijetla, sin Albe Manića i Ane, rođ. Budanov. Za svećenika je zaređen 1867. Bio je kapelan u Miški (*madž.* Miske), Aljmašu (*madž.* Bácsalmás), Baškutu, Dušnoku, Lemešu (*srp.* Svetozar Miletić) i Horgošu. Razriješen je svećeničkih dužnosti 1875. Sudionik je preporodnoga pokreta Ivana Antunovića od njegova početka te suradnik *Bunjevačkih i šokačkih novina* i *Bunjevačke i šokačke vile*, u kojima je objavljivao pjesme, a surađivao je i u *Subotičkom glasniku* Kalora Milodanovića. Pjesme budničarske naravi nadahnute su mu preporodnim idejama i nacionalnim zanosom, dok mu je u ljubavnim i šaljivim pjesmama prepoznatljiv utjecaj usmenoga narodnoga pjesništva. Kao gimnazijalac, u knjizi radova učenika subotičke gimnazije (*Bimbók a szabadkai felsőbb osztályu tanuló ifjuságtól*, Szabadka, 1863) objavljena mu je na mađarskome balada o Titusu Dugoviću, branitelju kršćanstva koji je poginuo pod zidinama Beograda 1456. Prevodio je i pjesme Sándora Petőfija. Autor je prvih bunjevačkih epigrama.

Kao lemeški kapelan javio se 1874. u *Subotičkom glasniku* člankom u kojem brani pravo da Bunjevci i Šokci čitaju i pišu na materinjem jeziku. Prema kasnijem pisanju *Nevena* (2/1908) i Mije Mandića (*Pravi bunjevački kalendar za просту godinu 1934.*), uredio je *Bunjevačko-šokački kalendar* za 1876., 1881. i 1882. (sačuvano je samo 1881. godište). Jedan je od osnivača Pučke kasi-ne 1878., središta društvenoga okupljanja i očuvanja identiteta subotičkih Bunjevaca do Prvoga svjetskoga rata. Na izborima za Ugarski sabor 1878. podupirao je kandidaturu Age Mamužića, ali su u sabor izabrani Ernest Mukić i Károly Varga.

Lit.: *Subotički glasnik*, 30, Subotica, 25. VII. 1874; *Neven*, 2/1908, 16/1913, Subotica; P. Pečić, *Povijest Hrvata u Vojvodini od najstarijih vremena do 1929. godine*, Zagreb, 1930; *Pravi bunjevački kalendar za просту godinu 1934. sa slikama*, Subotica, [1933]; G. Kikić, *Antologija poezije bunjevačkih Hrvata*, Zagreb, 1971; I. Szentgyörgyi, E. Bažant, N. Bašić Palković, *Subotička bibliografija 1764-*

1869, 1, Subotica, 1988; M. Mándics, *A magyarországi bunyevác-horvátok története : Povijest bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj*, Kecskemét, 1989; A. Sekulić, *Hrvatska preporodna književnost u ugarskom Podunavlju do 1918.*, Zagreb, 1994; A. Lakatos (ur.), *A kalocsa-bácsi főegyházmegye történeti sematizmusa 1777-1923*, Kalocsa, 2002; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010; <http://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/manich-josephus>.

S. Bačić

JURAKIĆ, Dragan (Vrbas, 2. XII. 1960.), novinar. Sin je Marka, bosanskoga Hrvata iz Dervente, i Bosiljke, rođ. Čorović. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Vrbasu, a diplomirao je na Fakultetu političkih znanosti u Beogradu 1983. na odjelu za međunarodne odnose. Novinarstvom se bavi od početka radnoga angažiranja (Informativni centar Vrbas) do početka 1992., kad je ostao bez novinarskoga angažmana jer je bio odgovoran za vraćanje topničke baterije s granice prema Republici Hrvatskoj. Nakon toga radio je u Vrbaskomercu. Od 2005. angažirao se u Demokratskom savezu Hrvata u Vojvodini – osnovao je Mjesni odbor u Vrbasu te uređuje ponovno pokrenuto stranačko glasilo *Glas ravnice* 2006.-07. Potkraj 2006. postao je urednikom emisije na hrvatskom jeziku *Prizma*, koja se prikazivala na Radio televiziji Vojvodine (RTV) od studenoga 2006. do ožujka 2010., kada je prerasla u program na hrvatskom jeziku. Otad je urednik deseto-minutnoga dnevnika na hrvatskom jeziku, koji se emitira od ponedjeljka do subote, te dviju polusatnih emisija iz kulture *Izravno* i *Svjetionik*, koje se emitiraju nedjeljom poslijepodne. Unatoč tomu što je statusno i kadrovsko pitanje uredništva na hrvatskom jeziku na RTV-u i dalje neriješeno, zaslužan je za održavanje kontinuiteta hrvatskoga programa na pokrajinskom televizijskom servisu, u čemu su mu pomoć pružale hrvatske manjinske institucije (HNV, DSHV). U hrvatskim manjinskim medijima u Vojvodini, prvi je 2007. ukazao na negativnosti tadašnje uređivačke politike *Hrvatske riječi*, potaknuvši proces promjena tadašnjih autoritarnih vodećih struktura u NIU *Hrvatska riječ* i u Hrvatskom na-

cionalnom vijeću. Na pokrajinskim parlamentarnim izborima 2008. kao predstavnik DSHV-a kandidiran je na koalicijskoj listi Zajedno za europsku Vojvodinu, a nakon smrti Duje Runje 2011. umjesto njega je postao pokrajinskim zastupnikom.

S. Bačić

JURČAK, Jovanka, udana **Popov** (Subotica, 16. V. 1938.), rukometašica, službenica. Kći je Marka i Rozalije, rođ. Kopilović, sestra rukometašica Justine, udane Semnic, i Jelisavete. Srednju ekonomsku školu završila je u Subotici. Isprva se u mladosti bavila gimnastikom, u kojoj je na saveznom natjecanju za omladinke u Skoplju osvojila četvrto mjesto u II. razredu na svim spravama. Rukometom se počela baviti 1953. u Subotici. Nastupala je za RK *Spartak* iz Subotice 1953.-64. na poziciji desnoga kri-

Jovanka
Jurčak

la, a u velikom rukometu bila je obrambena igračica i desno krilo. Igrala je za rukometnu reprezentaciju Vojvodine, a za reprezentaciju Jugoslavije nastupala je 19 puta u razdoblju 1959.-63. i postigla 4 pogotka. S reprezentacijom Jugoslavije osvojila je 4. mjesto na Svjetskom prvenstvu u Rumunjskoj 1962. U velikom rukometu s ekipom RK *Spartaka* bila je prvakinja Saveznoga turnira 1954. i 1956. i viceprvakinja 1955., a u rukometu bila je prvakinja Savezne lige 1956./57., 1959./60. i 1962./63., viceprvakinja Saveznoga turnira 1955., viceprvakinja Savezne lige 1955./56., 1957./58., 1960./61. i 1963./64., treća u Saveznoj ligi 1958./59. i 1961./62., pobjednica Jugoslavenskoga kupa 1961., a plasirala se u finale Jugoslavenskoga kupa 1956., 1957., 1962. i 1963. Pre-

stala je aktivno igrati rukomet 1964. Kao službenica radila je u subotičkoj tiskari *Minerva* do umirovljenja. Živi u Subotici.

Lit.: *Almanah Rukometnog saveza Jugoslavije 1949-1989*, Beograd, 1991; Ž. Rafajlović, *Veteranke subotičkog rukometa*, Subotica, 1997.

E. Hemar

JURČAK, Justina, udana **Semnic** (Subotica, 23. VII. 1936.), rukometašica. Kći je Marka i Rozalije, rođ. Kopilović, sestra rukometašica Jovanke, udane Popov, i Jelisavete. Završila je Srednju ekonomsku školu u Subotici. Bila je zaposlena kao službenica Zavoda za socijalno osiguranje u Subotici do 1991., kada je umirovljena. U mladosti se bavila gimnastikom. Zajedno s mladom sestrom Jovankom počela je igrati veliki rukomet 1953. u SDŽ *Jovan Mikić – Spartak* (Subotica), a godinu dana poslije pridružila im se i najmlađa sestra Jelisaveta. U velikom rukometu igrala je na poziciji obrambene igračice, a u malom rukometu kao lijeva vanjska igračica. Bila je izvrsna obrambena igračica, koja je odlično štitila vratarsku zonu i surađivala s navalnim redom u napadačkim akcijama. Za RK *Spartak* nastupala je 1953.-59., kada je završila igračku karijeru. Kao članica najuspješnije generacije u povijesti subotičkoga ženskoga rukometa, na Saveznom turniru u Subotici 1954. i 1956. postala je prvakinja Jugoslavije u velikom rukometu, a drugo je mjesto osvojila 1955. u Zagrebu, dok je u malom rukometu bila državna prvakinja u Saveznoj rukometnoj ligi u sezoni 1956./57., osvojila drugo mjesto na Saveznom turniru 1955. u Virovitici i u Saveznoj rukometnoj ligi 1955./56. i 1957./58. te treće mjesto 1958./59. Nastupila je u finalu prvih dvaju Kupova Jugoslavije 1956. i 1957. u Zagrebu, kada je RK *Spartak* oba puta izgubio od RK *Lokomotive*. Za reprezentaciju Jugoslavije nastupila je na turneji po Čehoslovačkoj 1957., ali se poslije te utakmice nisu vodile kao službene utakmice A-reprezentacije.

Njezina sestra Jelisaveta (Subotica, 17. XI. 1940.) bila je rukometni vratar – veliki rukomet počela igrati u SDŽ *Jovan Mikić –*

Spartak 1954., a sljedeće godine mali rukomet. Do kraja aktivne igračke karijere 1960. najčešće je branila za drugi tim, u vrijeme »vladavine« Anke Sekulić Evetović. Završila je Ekonomski fakultet u Subotici i do umirovljenja radila kao profesorica matematike u Srednjoj ekonomskoj školi u Subotici.

Izvor: Osobna arhiva Justine Jurčak (Semnic).

Lit.: B. Krstić (ur.), *Sport u Subotici 1944-1984 Sportélet Szabadkán*, Subotica, 1984; *Almanah Rukometnog saveza Jugoslavije 1949-1989*, Beograd, 1991; Ž. Rafajlović, *Veteranke subotičkog rukometa*, Subotica, 1997.

E. Hemar i S. Žunar

JURIĆ, Dušica, udana **Dulić** (Subotica, 24. IX. 1976.), novinarka. Kći je Lazara i Ruže, rođ. Mujić. Osnovnu je školu završila u Maloj Bosni, gimnaziju u Subotici, a studij novinarstva 2007. na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. Od 1995. aktivna je članica Dramskoga odjela HKC *Bunjevačko kolo*, gdje je tumačila niz zapaženih ženskih uloga na ikavici, koje su prikazivane u Srbiji, Hrvatskoj, Mađarskoj te BiH. Za glavne ženske uloge u kratkim filmovima *Zemlja* i *Čipka Zvonimira Sudarevića* na Filmskom festivalu *Život sela (ŽISEL)* u Omoljici 1999. i 2000. dobila je nagrade za najbolju žensku ulogu *Zlatni prsten*.

U prosincu 1998. počela je raditi kao novinarka u novoformiranom Uredništvu na hrvatskom jeziku Radija Subotica, gdje je bila v. d. glavne i odgovorne urednice 2000.-01. Kao novinarka je radila u prvoj televizijskoj emisiji na hrvatskom jeziku u Srbiji *TV tjednik*, koja je emitirana na Subotičkoj televiziji od veljače do lipnja 2001. Od srpnja 2001. do srpnja 2004. novinarka je u emisiji *TV divani*, snimanoj u produkciji Udruge građana Klub 21, a emitiranoj na TV Novi Sad (danas Radio-televizija Vojvodine), u kojoj je ubrzo postala glavna i odgovorna urednica. Od 2003. radi kao novinarka u NIU *Hrvatska riječ*, gdje je bila zamjenica i pomoćnica odgovornoga urednika 2004.-07. Bila je urednica tjedne emisije na hrvatskom *TV tjednik* 2004.-06., koju je producirala NIU *Hrvatska riječ*, a emitirana je na subotičkoj YU Eco televizi-

ji. Protiv nje i tadašnjega ravnatelja *Hrvatske riječi* Zvonimira Perušića Radio-televizija Novi Sad (RTNS) podnijela je 2004. tužbu zbog navodnoga govora mržnje zbog toga što su na konferenciji za tisak u Subotici izjavili kako je hrvatska zajednica na RTNS-u diskriminirana jer jedina od manjinskih zajednica u Vojvodini nema svoju redakciju, a RTNS je poslije tužbu povukao.

Lit.: *Slobodna Dalmacija*, 27. I. 2005, Split; T. Žigmanov, *Osvajanje slobode : Hrvati u Vojvodini deset godina nakon listopadskog prevrata 2000.*, Subotica, 2011.

M. Kopunović

JURIĆ, Marko (Subotica, 25. IV. 1880. – Subotica, 24. X. 1949.), zemljoposjednik i političar. Sin je Stipana i Mande, rođ. Halasević. Nakon školovanja u Subotici vodio je obiteljski posjed na Žedniku. Baveći se stočarstvom i trgovinom stokom te izvozom svinja, kao vojni dobavljač u vrijeme Prvoga svjetskog rata stekao je velik imetak. Potkraj 1920-ih posjedovao je kuću u Strossmayerovoj ulici br. 1 te 293 jutra zemlje na Žedniku. Imao je dva sina, Stipana (1902.-1928.) i Marka (1906.-1943.)

Sudjelovao je u prijelomnim društvenim događajima ujesen 1918.: bio je član subotičkoga Bunjevačko-srpskoga narodnoga odbora, osnovanoga 10. XI. 1918. u velikoj dvorani kavane *Hungaria*, te član subotičkoga izaslanstva na samoproklamiranoj Velikoj narodnoj skupštini 25. XI. 1918. u Novom Sadu, na kojoj je proglašeno odcjepljenje Banata, Bačke i Baranje od Ugarske. Kao pristaša međuratnih srpskih režimskih političkih struja, isprva Narodne radikalne stranke (NRS), čijega je subotičkoga ogranka neko vrijeme bio predsjednik, a zatim Jugoslavenske radikalne zajednice (JRZ), biran je na parlamentarnim izborima za zastupnika u Narodnu skupštinu Kraljevine SHS, odnosno Jugoslavije, 1923., 1924., 1927. i 1938. Banski vijećnik Dunavske banovine bio je 1930.-38., a u tom je razdoblju obnašao i visoke stranačke dužnosti u JRZ-u. Imenovan je za i gradonačelnika Subotice, ali je na tom

položaju ostao razmjerno kratko – od 18. XI. 1938. do 24. VI. 1939., kad ga je naslijedio Ladislav Lipozenčić. U više navrata od 1919. imenovan je i u gradski parlament – Prošireni senat. Obavljao je i mnoge druge visoke funkcije u različitim udrugama i organizacijama, poput potpredsjedničke u Jugoslavenskom Lloyd, subotičkoj udruzi trgovaca i obrtnika Slavena.

Marko Jurić

U svojom cjelokupnom društvenom i političkom radu pokazao se kao ogorčeni protivnik hrvatstva među Bunjevcima. Posebice je ostao zapamćen po govoru u Narodnoj skupštini 1925., u kojem je istaknuo da ima spoznaja o »nasilnom pohrvačivanju Bunjevaca i Šokaca od strane hrvatskih separatista, i to od dana oslobođenja, kada su bili izaslanici iz Zagreba«. Otvoreno se zauzimao za širenje prosrpske političke orijentacije među subotičkim Bunjevcima, u čemu je bio razmjerno uspješan. Time je bio motiviran i njegov angažman na okupljanju bunjevačkih zemljoposjednika oko Zemljodilske kasine te Zemljodilske stranke. No ta se stranka, kojoj je na čelu bio Ivan Crnković, ubrzo utopila u NRS. Kada je na skupštini Zemljodilske kasine 5. IV. 1925., nakon ostavke Marka Jurića, za predsjednika izabran Ivan Crnković, Jurić je imenovan doživotnim počasnim predsjednikom, a njegova je slika trebala trajno krasiti prostorije Kasine.

Zastupao je stajalište da Bunjevci nisu ni Srbi ni Hrvati, nego poseban narod. To je stajalište zastupao i subotički veliki župan, Jurićev partijski kolega radikal Dragoslav Đorđević. Ono se ogleda i u pisanju lokalnih listova koji su bili pod utjecajem te skupine, ponajprije *Subotičkoga glasnika*

(1925.-27.) i *Bunjevačkih novina* (1924.-27.). Jurić i Đorđević imali su presudnu ulogu pri osnutku Bunjevačke prosvetne matice 1925., koja je imala zadaću širiti kulturu »bunjevačkoga naroda«. Ta ustanova, koju su u tisku nazivali i »birtaškom maticom«, prestala je djelovati već početkom 1930-ih, a Jurić je zgradu u kojoj je imala sjedište 1933. prodao Rimokatoličkoj crkvi u Subotici. Ondje je uskoro osnovana Subotička matica, koja je bila hrvatski i katolički orijentirana. Sa smijenjenim gradonačelnikom Dragoslavom Đorđevićem politički se razišao i sukobio u vrijeme izbora 1927.

Subotički prohrvatski tisak nazivao ga je »radikaliskim harambašom«. Žestoko je negirao hrvatstvo Bunjevaca, ističući, primjerice, kako to prenosi *Subotički glasnik* od 20. I. 1927. da »u Subotici žive Bunjevci, Srbi, Mađari i Jevreji, ali Hrvata nema, nikad ih nije bilo i neće ih biti«.

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F: 43.12; F: 47. Gr. 878/931; F: 68 V 409/950.

Lit.: Govor našeg narodnog poslanika g. Marka Jurića u parlamentu, *Bunjevačke novine*, 4. III. 1927, Subotica; Jedan naručeni govor, *Neven*, 3. III. 1927, Subotica; M. Protić, *Zlatni dani Subotice*, Subotica, 1930; P. Pečić, *Povijest Hrvata u Vojvodini od najstarijih vremena do 1929. godine*, Zagreb, 1930; M. Grlica, G. Vaš, *Subotičko višestranačje*, *Pro memoria*, 9, Subotica, 1990; K. Kuntić, Uticaj političkih promena na položaj i nacionalno izjašnjavanje Hrvata-Bunjevaca u Bačkoj tokom 20. veka, u: *Dijalog povjesničara – istoričara*, 5, Zagreb, 2002; S. Mačković; Proslava 250. obljetnice doseljavanja veće skupine Bunjevaca (1686.-1936.), *Hrvatska revija*, 3, Zagreb, 2005; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005; M. Bara, Somborska deklaracija i njezino značenje za bačke Hrvate, *Časopis za suvremenu povijest*, 3, Zagreb, 2006; *Srpski biografski rečnik*, 4, Novi Sad, 2009; M. Bara, Stjepan Radić i bački Hrvati, u: *Identitet bačkih Hrvata*, Zagreb-Subotica, 2010.

S. Mačković

JURIGA, Augustin (Subotica, 22. V. 1947.), fotograf. Sin je Mihajla i Julke, rođ. Pinter. Osnovnu i srednju strojarsku školu završio je u Suboticu, a Višu školu za fotografiju na Jugoslavenskom institutu za novinarstvo u Beogradu. Radio je kao fotograf u Međuopćinskom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Subotici od njegova

osnutka 1980. do 1996., a nakon toga djeluje samostalno. Član je Udruge likovnih umjetnika primijenjenih umjetnosti i dizajnera Vojvodine.

Snimanjem se bavi od 1972. Dragocjeno iskustvo i prepoznatljiv izričaj stječe snimajući subotičku i vojvođansku arhitekturu, djela zaštićene kulturne baštine, etnografsku građu, napose vezanu uz Dužijancu, te motive iz zavičaja. Tehnički kvalitetne fotografije, uz dokumentarne, već rano očituju izrazitu umjetničku dimenziju. Oplemenjene su autorovim osobnim senzibilitetom za prošlost, ljude i njihove sudbine, tragove protoka vremena i neponovljive trenutke sadašnjosti. Snima i kazališne predstave, a posebno uspješno predstave Dječjega kazališta i Međunarodnoga festivala dječjih kazališta Subotica. Zanimljive su mu realizacije iz ciklusa *Urbana Amerika*, *Lica Lahorea* i *Lica Bačke*. Više je puta samostalno izlagao u Subotici, a predstavio se i u Hrvatskoj, Mađarskoj, Njemačkoj, Rusiji i Estoniji. Sudjelovao je na skupnim izložbama primijenjene umjetnosti u Vojvodini. Ostvario je više kalendara s različitim tematskim cjelinama iz Subotice i s etnografskim motivima, a za pojedine je bio nagrađen.

A. Juriga, *Na pragu* (diptih), 1979.

Njegove su fotografije važan umjetnički element monografije *Subotica* (izdanje B. Krstić, Subotica, 1995. i 1996.), zatim knjige *Arhitektura secesije u Vojvodini* (autor B. Duranci, Novi Sad 1983.), kataloga mađarskih običaja *Zastavština predaka* (2000.) i kataloga mnogobrojnih izložaba. Za fotomonografiju *Salaši* dobio je nagra-

du Kulturno-prosvjetne zajednice Subotice *Dr. Ferenc Bodrogyári* za 1997.; za ciklus fotografija o seoskim grobljima dobio je nagradu *Zlatno paunovo pero* (Gospođinci, 2002.); dobitnik je priznanja Općine Subotica *Pro urbe* (2005.).

Djela: *Salaši* (tekst B. Duranci, pjesme L. Francišković), Subotica, 1997; *Ris* (tekst Z. Romić i grupa autora), Subotica, 2003.

Lit.: *Augustin Juriga*, katalog, Subotica, 1997; *Dodela zvanja počasni građanin Opštine Subotica i priznanja Pro urbe Subotica, 2005.*, brošura [Subotica, 2005]; *Augustin*, laporel, Subotica, 2010.

O. Šram

JURIŠIĆ, Dezider (Sombor, 17. X. 1932.), sveučilišni profesor. Sin je Ivana i Katiće, rođ. Für, koja je rodom iz Bogojeva. Osnovnu školu, nižu gimnaziju i ekonomsku srednju školu završio je u Somboru, gdje je maturirao 1951. Na Ekonomski fakultet u Sarajevu upisao se 1952., a diplomirao je 1958. Tijekom studija radio je u privredi, a bio je i demonstrator na predmetu *Specijalno knjigovodstvo*. God. 1959. izabran je za asistenta na predmetu *Knjigovodstvo*, a 1965. obranio je doktorsku disertaciju *Sekundarni troškovi kao izraz međusobnih odnosa proizvođača u uvjetima međusobnoga internoga obračuna*. Na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu izabran je u zvanje docenta 1967., izvanrednoga profesora 1976. te redovitoga profesora 1982. Predavao je predmet *Osnove knjigovodstva* 1967.-69. te nove predmete koje je sâm uveo: *Planiranje suvremene metode obračuna proizvodnje* 1968.-76., *Sistem informacija* 1972.-81., *Poslovna politika* 1975.-77. te *Planiranje i poslovna politika* 1976.-95. Na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu izabran je u zvanje docenta na predmetu *Računovodstvo* 1997. i do umirovljenja 2000. predavao je na Fakultetu za turizam i vanjsku trgovinu u Dubrovniku te na njegovu odjelu u Splitu, a ujedno i na Ekonomskom fakultetu u Mostaru. Bio je i predavač na poslijediplomskom studiju Ekonomskoga fakulteta u Sarajevu. Autor je i suautor 12 udžbenika. Kao umirovljenik živi u Cavtatu.

Izvor: Kazivanje Dezidera Jurišića.

Odabrana djela: *Planiranje i razvojna politika samoupravnog preduzeća* (suautor), Beograd, 1977 (1979², 1980³, 1982⁴); *Sistem informacija*, 1, skripta, Sarajevo, 1975; *Uvod u ekonomiju organizacija udruženog rada* (suautor), skripta, Sarajevo, 1975; *Godišnji planovi poslovanja radne organizacije* (suautor), Sarajevo, 1976; *Sistem informacija* (suautor), skripta, Sarajevo, 1977, (1979²); *Organizacija i postupak planiranja u organizacijama udruženog rada*, Beograd, 1978; *Informacijski sistemi* (suautor), Beograd, 1981.

Lit.: *Ko je ko u Jugoslaviji : jugoslavenski savremenici*, Beograd, 1970; *Trideset godina Ekonomskog fakulteta u Sarajevu 1952-1982*, Sarajevo, 1982.

T. Ljubić

JURJEVIĆ, Josip (Jurjevich, József) (Jablanac, Slavonija, 5. II. 1785. – Beč. 21. XI. 1875.), pravnik, sveučilišni profesor, dekan Pravnoga fakulteta u Pešti. Niže, gramatikalne razrede gimnazije završio je u Karlovcu, a više, humanističke u Zagrebu. Studij filozofije polazio je u Segedinu, dok je pravo završio u Jegri (*madž.* Eger), gdje je i doktorirao iz rudnoga prava i statistike. Odvjetničku diplomu stekao je 1810. Na novoosnovanoj katedri za statistiku i rudno pravo na Pravnom fakultetu Kraljevske akademije znanosti u Zagrebu predavao je statistiku i rudno pravo kao suplent (profesorski vježbenik) od 1811., a kao profesor 1811.-34. Od ožujka 1834. pa do umirovljenja 1843. bio je profesor na Sveučilištu u Pešti, gdje je također predavao rudno pravo i statistiku, a 1838., 1842. i 1843. bio je dekan Pravnoga fakulteta u Pešti. Umirovljen je s naslovom kraljevskog savjetnika. Autor je udžbenika ugarskoga rudnog prava te rasprave o teoriji statistike, tada rijetka djela takve vrste.

Djela: *Institutiones juris metallici Hungarici, Zagrabiae*, 1822; *Theoria statisticae, Zagrabiae*, 1825.

Lit.: J. Szinnyei, *Magyar irók élete és munkái*, 5, Budapest, 1897; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005.

L. Heka

JURKOVIĆ, plemićka porodica. Prema potvrdi Somogyske županije, plemstvo Ivana Jurkovića proglašeno je u Bačkoj županiji 1784.

Lit.: Gy. Dudás, A bácskai nemes családok, *Bács-Bodrogh megyei Történelmi Társulat évkönyve*, 4/1893, Zombor.

S. Bačić

JURKOVIĆ, Bartol (Budim, prije 1710. – Taban, kraj Budima, 15. V. 1739.), filozofski pisac, franjevac, profesor filozofije. Nije poznato kad je stupio među članove Provincije Bosne Srebrene ni gdje je završio filozofsko i teološko školovanje. God. 1733. nastupio je kao profesor filozofskoga učilišta u sastavu Generalnoga učilišta prvoga razreda u Budimu. Pristupio je 1736. ispitu za profesore teologije, ali nije zadovoljio na natječaju pa nije dobio učiteljsku stolicu na bogoslovnoj školi u Petrovaradinu. Posvetio se pastoralnoj službi i preuzeo vođenje župe u budimskom predgrađu Tabanu, gdje ga je pokosila kuga. O njegovu učiteljskom djelovanju svjedoči popis teza koje su u javnoj raspravi branili njegovi studenti i rukopis *Tractatus in artis* (Buda, 1735.; rukopis u franjevačkom samostanu u Budimu). Objavio je popis filozofskih postavaka za javnu raspravu *Theses ex universa Philosophia*.

Djelo: *Theses ex universa Philosophia*, Buda, 1735.

Lit.: F. E. Hoško, Prosvjetno i kulturno djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevaca u Budimu tijekom 18. stoljeća, *Nova et vetera*, 1-2/1978, Sarajevo; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005; *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010.

F. E. Hoško

JURKOVIĆ, Ivan (Holics, slovač. Holíč, kraj Trnave, 7. VI. 1657. – Beč, 19. VIII. 1724.), isusovac, profesor. U isusovački je red stupio 18. X. 1675. Nakon studija filozofije u Zagrebu i Grazu poučavao je gramatiku u Varaždinu 1683.-84. Bio je profesor logike, akademski katehet, povjesničar isusovačkoga kolegija, ispovjednik u isusovačkoj crkvi te rektor isusovačkoga kolegija i sveučilišta u Košicama 1691.-1701.

Predavao je bibliku (teološke znanstvene discipline koje proučavaju Sveto pismo) na isusovačkom sveučilištu u Trnavi te bio duhovnik tamošnjega sjemeništa 1702.-07. Poslije je djelovao u isusovačkim školama u Komoranu (*madž.* Komárom), Varaždinu i Beču. Bio rektor bečkog bogoslovnog sjemeništa Pázmáneum. Autor je dvaju nabožnih djela. Pisma su mu među rukopisima budimpeštanske Sveučilišne knjižnice.

Djela: *Septem Hungariae Heroes*, Cassoviae, 1692; *Duo Sanctioris Vitae Magistri S. Franciscus Borgia Et B. Mauritius Csáky Reverendis*, Leutschoviae, 1693.

Lit.: J. Szinnyei, *Magyar írók élete és munkái*, 5, Budapest, 1897; P. Sedlák, Likovi hrvatskog podrijetla u crkvenoj povijesti Slovačke, *Scrinia Slavonica*, 4, Slavonski Brod, 2004.

Ž. Mandić

JURKOVIĆ, Pava – Katanov (Bač, 20. X. 1922. – Zagreb, 8. V. 2010.), prosvjetni radnik, putopisac. Rođen je u imućnoj šokačkoj obitelji Stipe i Marte, rođ. Šimudvarac. Osnovnu školu završio je u Baču. U gimnaziju je krenuo u Novom Sadu, početkom Drugoga svjetskoga rata nastavio ju je u Zagrebu i Križevcima, a završio u Vukovaru 1944. U Zrakoplovnoj školi u Borovu položio je letački ispit 1942. kao pitomac Hrvatskoga zrakoplovstva, čiji je pripadnik nakon toga i postao. Tzv. križni put, tj. marš domobrana i ustaša što su ih komunistički partizani zarobili kraj Bleiburga, prošao je od Klagenfurta preko Zagreba, Križevaca, Bjelovara, Osijeka, Rume, Iriga, Petrovaradina, Novoga Sada, Bačkoga Jarka i Vršca do logora u Kovinu. Na temelju

Pava
Jurković-Katanov

opće amnestije zarobljenih časnika i dočasnika oslobođen je na Veliku Gospu 1945. te se vratio u rodni Bač.

Nakon povratka u Zagreb nastavio je školovanje te je 1953. diplomirao filozofiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Predavao je najprije u Dubrovniku, zatim u Zagrebu u Eksperimentalnoj osnovnoj školi *Jordanovac* i Eksperimentalnoj školi na Trešnjevci, a od 1966. do umirovljenja u Klasičnoj gimnaziji u Zagrebu.

Svoju prvu knjigu, roman *Od bačkih ravni do zračnih visina*, s osobito dirljivim opisima »križnoga puta«, objavio je u izdanju Nakladnoga zavoda Matice hrvatske. Riječ je o romansiranoj autobiografiji ispriповijedanoj u trećem licu. Djelo ima i memoarsko-dokumentarnu vrijednost, napose s obzirom na događaje iz Drugoga svjetskog rada i poraća. Mnogobrojna putovanja sa svojim učenicima i putovanja na kojima je bio kao ribolovac i turistički vodič slikovito i s puno ljubavi te s osjećajem za specifičnosti mjesta, krajolik i ljude opisao je u knjizi *Putositnicama Gackom, Grčkom, Aljaskom*, u kojoj su putopisi dopunjeni mudrim sentencijama i motivima rodnoga Bača.

Pokopan je na katoličkom groblju u Baču.

Djela: *Letač : od bačkih ravni do zračnih visina*, Zagreb, 2001; *Putositnicama Gackom, Grčkom, Aljaskom : putopisi*, Otočac, 2005.

Lit.: K. Petrinović, Prvo roman u osamdesetoj : Let u literarne visine, *Gloria*, 363, Zagreb, 21. XII. 2001; N. Zelić, Pisana hrvatska riječ u Bačkoj danas, *Klasje naših ravni*, 1-2/2003, Subotica; N. Nekić, Putopisi Pave Jurkovića Katanova, *Klasje naših ravni*, 5-6/2006, Subotica; N. Nekić, *Književni ogleđi*, Zagreb, 2010.

J. Dumendžić i N. Zelić

JUTA (*njem.* Jute, *lat.* Corchorus), jedno-godišnja biljka iz porodice lipa, rabi se u tekstilnoj industriji. Raste u toplim krajevima, najviše u Pakistanu i Indiji, ali i u Kini, Japanu, Brazilu i sjevernoj Americi. Samonikla je, ali se i uzgaja. Vlakna jute nalaze se u kori stabljike. Slična su konoplji, zbog čega se negdje naziva i kalkutskom kono-

pljom. Od vlakana jute izrađuje se gruba pređa za vreće i užarsku robu, a finija vlakna služe za izradu prekrivača i ćilima te podloga u proizvodnji podnih prostirača i sagova. U podunavskih Bunjevaca i Šokaca od nje su se izrađivale vreće, koje su bile nazivane »jutenim džakovima«. Zbog dugotrajnosti njihova je uporaba tijekom XX. st. bila iznimno raširena.

Lit.: *Hrvatska enciklopedija*, 5, Zagreb, 2003.

P. Skenderović

JUTRO (*arh.* holt < *madž.* hold; *njem.* Morgen, Joch, Juchart; *lat.* jugerum), mjerna jedinica za površinu obradivoga zemljišta. Naziv jutro objašnjava se time što označuje površinu koju se može uzorati jednim jarmom volova za jedan dan počevši od jutra. Nastao je kao prijevod njemačkoga Morgen. U hrvatskim zemljama ista se površina označivala i mjerom ral, što je bio naziv sprave za oranje, tj. pluga, ali i oznaka samoga oranja. Od srednjega vijeka, kad se jutro kao mjerna jedinica za površinu pojavilo, u različitim krajevima imalo je često različitu vrijednost. U Slavoniji i Srijemu postojalo je slavonsko jutro, koje je obuhvaćalo 2000 četvornih hvati, u Ugarskoj je u uporabi bilo madžarsko jutro s 1200 četvornih hvati, u okolici Novoga Sada imalo je 2500 četvornih hvati, u mnogim mjestima pokraj Tise 2200 hvati, no nijedna od tih vrijednosti nije bila uobičajena u predjelima koje su naseljavali bački Hrvati. Prvi je put kao opća službena mjera propisano austrijskim poreznim zakonom iz 1785. pod nazivom donjoaustrijsko, bečko ili katastarsko jutro (skraćeno kj). Služilo je kao mjerilo za zemljišni katastar, a imalo je vrijednost od 1600 četvornih hvati (0,575464 ha). Od početka XIX. st. postupno je postajalo glavnom mjerom za površinu obradivoga zemljišta. Austrijski Zakon o mjerama iz 1871. propisao je da iznosi 0,575442 ha, ugarski Zakon o metričkoj mjeri iz 1874. ustanovio je veličinu od 0,5755 ha, a nju je prihvatila i Uredba o odnosu mjera u Jugoslaviji iz 1933. U praksi je jutro bilo zaokruženo na 57,5 ara. Iako je službeno napušteno s uvođenjem metrič-

koga sustava početkom 1870-ih, u praksi je zadržano, među ostalim i kao opća mjerna jedinica u zemljišnim knjigama te u seoskoj svakodnevici. Mjerenje obradivih površina u jutrima uobičajeno je i danas među bačkim Hrvatima, pri čemu se jedno jutro sastoji od 8 motika, dok 1,25 jutara (tj. 10 motika) čini jedan lanac.

Lit.: M. Vlajinac, *Rečnik naših starih mera*, 2, Beograd, 1964; S. Bačić, Crtice iz agrarno-pravnog nazivlja bačkih Bunjevaca, *Pravni vjesnik*, 1-2/1997, Osijek; *Hrvatska enciklopedija*, 5, Zagreb, 2003.

S. Bačić

JUŽNA UGARSKA (DÉL-MAGYARORSZÁG), gospodarski i društveni list (»Gospodarstveno i društveno ravنالo«), koji je izlazio 1902.-06. Nosio je podnaslov »Domaćin i kršćanski prosvitnik«. Glavni urednik i izdavač bio je dr. Stipan Tumbas, tadašnji župnik u Vajskoj. List je izlazio dvojezično hrvatsko-madžarski, pa su tekstovi objavljeni dvostupačno. Isprva je tiskan u tiskari Jánosa Raaba u Odžacima (19. I. – 6. IV. 1902.), a zatim u Subotici u tiskari Józsefa Bittermanna (13. IV. 1902., 27. IV. 1902. – 31. X. 1906.), osim jednoga broja, koji je tiskan u Novom Sadu u tiskari Đure Ivkovića (20. IV. 1902.). Imao je različitu dinamiku izlaženja: najprije je bio tjednik koji je izlazio svake nedjelje (19. I. – 28. XII. 1902.), zatim dvomjesečnik, kada je izlazio 10. i 25. u mjesecu (10. I. – 31. XII. 1903.), a na kraju mjesečnik koji je izlazio na kraju mjeseca (31. I. 1904. – 31. X. 1906.). U prvom je godištu izdano 50 brojeva, u drugom 15, u trećem 12, u četvrtom 12 i u petom 9. Izlazio je na 4 stranice, veličine 42 x 29 cm.

Svećenik i bibliograf Ivan Kujundžić imao je 1947. u rukama cijelo jedno godište, ali je poslije doznao od rodbine župnika Tumbasa da je ono spaljeno. Sačuvani primjerci lista nalaze se u Nacionalnoj knjižnici *Széchenyi* u Budimpešti, Knjižnici *Somogyi* u Segedinu te djelomično u Biblioteci Matice srpske u Novom Sadu i Gradskoj biblioteci u Subotici.

Dél-Magyarország – Južna Ugarska,
1. VI. 1902., Vajsa

M. Evetović ističe kako je list bio kratkoga vijeka, jer nije donosio vijesti iz narodnoga života, već mu je cilj bio pobuditi ljubav prema mađarskoj domovini i kršćanskoj prosvjeti, zbog čega ga bački Bunjevci i Šokci nisu prihvatili.

Lit.: I. Kujundžić, Bunjevačko-šokačka bibliografija, *Rad JAZU*, 355, Zagreb, 1969; T. Kolozsi, *Szabadkai sajtó : (1848-1919)*, Szabadka, 1973; I. Szentgyörgyi, E. Bažant, *Subotička bibliografija (1870-1918)*, 2, Subotica, 1993; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010.

E. Bažant

TISKANJE OVOGA SVESKA POMOGLI SU:

Pokrajinsko tajništvo za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice
Grad Subotica
Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija Republike Hrvatske
Hrvatsko nacionalno vijeće
Zavod za kulturu vojvodanskih Hrvata
Javno komunalno poduzeće *Subotica*pln

TISAK
Printex
Subotica

NAKLADA
1500